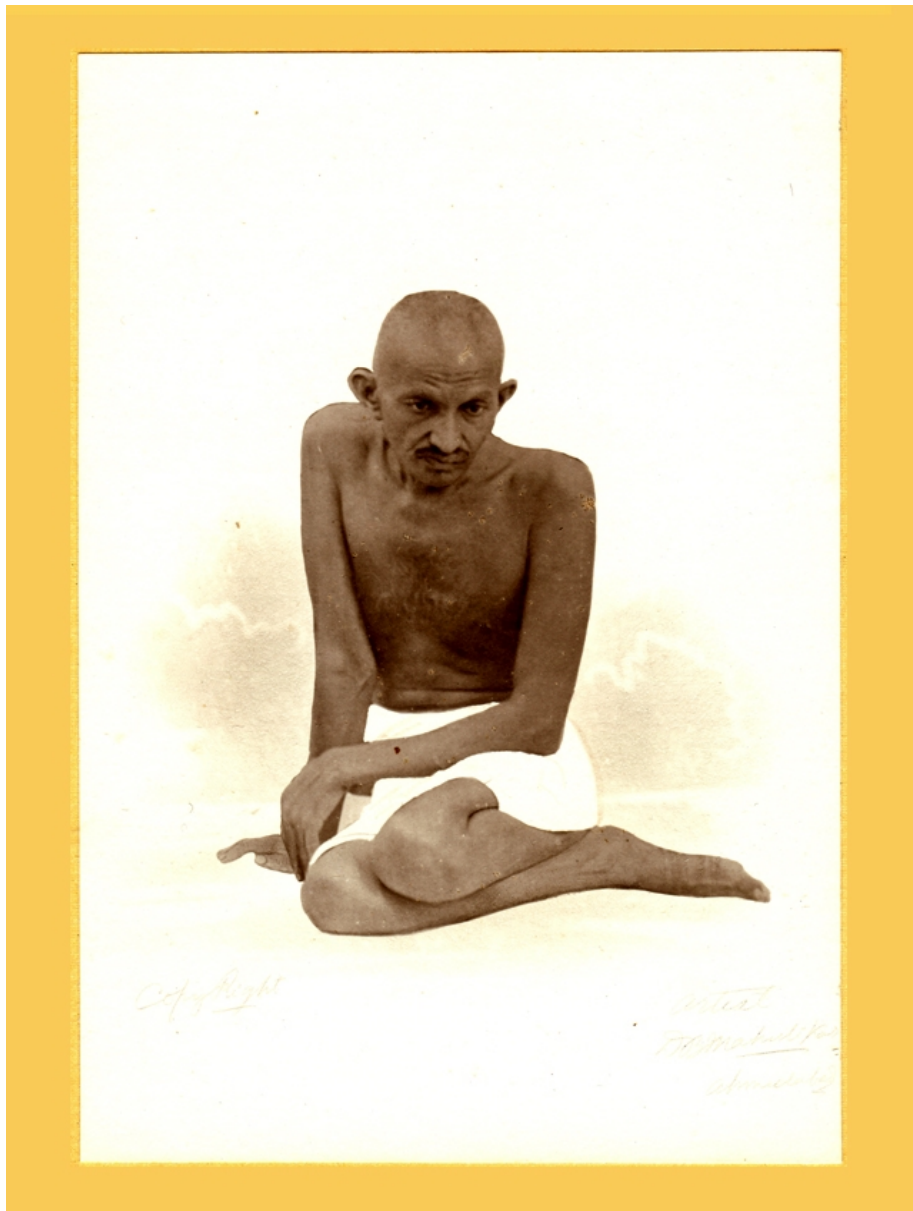

MINE FORSØG MED SANDHEDEN BD 1

M. K. GANDHI

OVERSAT EFTER DEN ENGELSKⁱⁱ-INDISKE UDGAVE

FORORD VED ESTHER MENONⁱⁱⁱ

FORLAGET NYE VEJE^{iv}
DAUGAARD STRAND^v. DAUGAARD

Gandhi, Mohandas Karamchand: Autobiography, or The Story of My Experiments with Truth, Part 1. - Ahmedabad : Navjivan Publication House, Vol. I: 1927.
New Danish translation and reprint February 2008 by the Danish Peace Academy.
Editor: Holger Terp

Date's Bogtrykkeri. København V.

Illustrationer:

side

Forside: Fotograf: Sjt. Mahulikar, Ahmedabad

7. Esther Færing, Danmission, Fredsakademiet.

9. Kort over Indien som britisk koloni.

10. Yeravada-fængslet. Mahatma Gandhi: His life in Pictures.

14. Karamchand Gandhi, Gandhis far. National Gandhi Museum.

15. Putlibai Gandhi, Gandhis mor. National Gandhi Museum.

16. Hindu-tempel i Rajkot.

17. Kort over Gujarati.

18. Gandhis barndomsskole i Rajkot. Mahatma Gandhi: His life in Pictures.

23. Gandhi som 17. årig sammen med storebror Laxmidas. National Gandhi Museum.

26. Latinskolen i Rajkot. Mahatma Gandhi: His life in Pictures.

34. Den bedende Gandhi. Tegning af Kanu Desai.

42. Gandhi som jurastuderende i London. National Gandhi Museum.

46. Anna Kingsford. Arnaldo Sisson Filho. <http://www.anna-kingsford.com/index.htm>

57. Sir Edwin Arnold. Wikipedia.

61. Kardinal Henry Manning. Wikipedia.

65. Tegning fra indisk retssal. British Library.

69. John Ruskin. Wikipedia.

80. Gandhi i Sydafrika. National Gandhi Museum.

97. Edward Maitland. Arnaldo Sisson Filho

98. Leo Tolstoj. Wikipedia.

105. De stiftende medlemmer af Natals indiske Kongresparti. Wikipedia.

122. Lokamanya Tilak, lånt fra

<http://www.vaidilute.com/books/tilak/tilak-contents.html>.

129. Gadebillede fra Durban 1898. Allan Jackson.

134. Mor, Kasturbai Gandhi og børn, Sydafrika 1902. Wikipedia.

143. Gandhi under Boerkrigen. National Gandhi Museum.

144. Det indiske ambulance-korps under Boerkrigen. Wikipedia.

147. Indiens fremtid spindes. Tegning af Kanu Desai.

149. Gokhale. Wikipedia.

153. Lord Curzon. Pritchett, Frances W.: Indian routes: some memorable ventures, adventures, and other happenings, in and about South Asia.

<http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00fwp/>

154. En maharaja i galla. Wikipedia.

155 Gokhale.

162. Anna Besant. Wikipedia.

163. Tegning af indisk retsmøde på landet. Frances W. Pritchett.

167. Joseph Chamberlain. Wikipedia.

INDIEN

INDHOLD

Indledning	Side 10
------------------	---------

FØRSTE DEL

I. Fødsel og Slægt	14
II. Barndom	17
III. Børneægteskab	19
IV. Legen ægtemand	21
V. I latinskolen	23
VI. En tragedie	26
VII. En tragedie (fortsat)	28
VIII. Tyveri og udsoning	30
IX. Min faders død og min dobbelte skam	32
X. Glimt af religion	34
XI. Forberedelse til englandsturen	37
XII. Kasteløs	39
XIII. Endelig i London	42
XIV. Mit valg	44
XV. Spillen engelsk gentleman	46
XVI. Forandringer	48
XVII. Diætiske forsøg	50
XVIII. Angsten som mit skjold	52
XIX. Usandhedens kræftsvulst	54
XX. Bekendtskab med religion	56
XXI. Nirbala ke bala rama	58
XXII. Narayan Hemchandra	60
XXIII. Den store udstilling	62
XXIV. Kaldet til skranken -men hvad så?	63
XXV. Min hjælpeløshed	65

ANDEN DEL

I. Raychandbai	Side 67
II. Hvorledes jeg begyndte at leve	69
III. Min første sag	71
IV. Det første stød	73
V. Forberedelse til Sydafrika	75
VI. Ankomsten til Natal	76
VII. Nogle oplevelser	78
VIII. På vej til Pretoria	80
IX. Flere genvordigheder	83
X. Den første dag i Pretoria	86
XI. Kristne omgangsfæller	88
XII. Tilknytning til indere	90

XIII. Hvad det er at være "kuli"	92
XIV. Forberedelser i sagen	94
XV. Religiøs gæring	96
XVI. Mennesket spår, Gud rå'r	98
XVII. Fast bopæl i Natal	99
XVIII. Racefordom	102
XIX. Indisk kongres i Natal	104
XX. Balasundaram	107
XXI. Tre-punds skatten	108
XXII. Sammenlignende studium af religionerne	110
XXIII. Jeg fører hus	112
XXIV. Hjemad	114
XXV. I Indien	116
XXVI. To lidenskaber	118
XXVII. Mødet i Bombay	121
XXVIII. Poona og Madras	123
XXIX. "Kom snart tilbage"	124

TREDIE DEL

I. Uvejrsskyer	126
II. Uvejret	127
III. Prøven	130
IV. Stilhed efter stormen	132
V. Børneopdragelse	134
VI. Tjenersind	136
VII. Bramacharya I	137
VIII. Bramacharya II	139
IX. Enkel levemåde	142
X. Boerkrigen	143
XI. Sanitære reformer og hjælp under hungersnød	145
XII. Hjemkomst til Indien	147
XIII. I Indien igen	149
XIV. Kontorist og bærer	151
XV. I kongressen	152
XVI. Lord Curzons audiens	153
XVII. En måned hos Gokhale I	155
XVIII. En måned hos Gokhale II	156
XIX. En måned hos Gokhale III	158
XX. I Benares	160
XXI. Fast ophold i Bombay	162
XXII. Troen på prøve	164
XXIII. Til Sydafrika igen	166

FORORD

Det er mig en Glæde at skrive et Forord til den danske Oversættelse af Mahatma Gandhis Selvbiografi.

Gandhi er uden Tvivl vort Aarhundredes mest ejendommelige og karakteristiske Skikkelse.

Større end en Lenin og en Mussolini, fordi han regner mere med Aandens Verden end med Materiens.

Hans Livsbiografi tegner os billedet af et Menneske med en umættelig Tørst og Trang efter Sandhed.

Ligesom Augustin, da han skrev sine klassiske Bekendelser, ikke var bange for at lægge sig selv blot, således er Gandhi også i sin Autobiografi modig og ærlig nok til at fortælle alt vedrørende sit eget Liv uden at skjule noget af det, der stiller ham selv i et mindre smukt Lys. Vi får således et helt

Menneske at se, et Menneske, der med Alvor tager alle Livets Problemer op uden at luse sig fra dem, både de religiøse, de etiske, de sociale, og de politiske.

Vi følger Gandhi gennem Barneårene, det tidlige Ægteskab, Studierne i England, den korte Sagførerperiode i Indien, og endelig er vi med ham i Sydafrika, hvor han vinder sine Sporer ved at føre sine foragtede Landsmænd gennem den Kampagne, som han selv kalder "passiv Modstand".

Lidet anede Gandhi selv, at disse Aar i Sydafrika skulle være med til at danne hans Personlighed, så han senere blev den Mand i Indien, som hele Nationen ser hen til, fordi han med rene Våben i Hænde vil prøve at føre Indien frem til Frihed Swaraj.

For første Gang i den moderne Historie har en Politiker prøvet at vise den herskende Race, at Magt er ikke det største i Verden, og at Magt er ikke det samme som Ret. Gandhi har her overfor Imperialismen: England contra Indien, vist at det er større at lide Uret end at gøre Uret, og kan han føre denne Kamp til Ende til en ublodig Sejr for Indien, vil han til alle Tider være den, Indien i første Række skylder sin Frihed.

Men Gandhi ved, at Friheden skal vindes indefra, derfor er hans Liv en bestandig Kamp mod alt det, der vil drage Indien nedad: Kastevæsenet, Pariaernes Stilling, Kvindens Stilling og mangfoldige andre sociale Problemer stiller Gandhi sine Landsmænd for øje, og deres Løsning - siger Gandhi, hænger nøjere sammen med Opfyldelsen af Selvstyre end alle ydre Apparater.

Gandhi bliver således ikke alene en politisk Leder, men han er i langt højere Grad Forløberen for en stor åndelig Bevægelse i Indien, og han står som et lysende Eksempel ikke blot for Indien, men også for Vesten.

Så vi herhjemme kan modtage Inspiration ved at læse Gandhis Selvbiografi, fordi vi lærer et Menneske at kende, hvis hele Liv kan sammenfattes i Ordene Tjeneste - og Sandhed.

Måtte da hans Trang til at dele sine åndelige Erfaringer med andre også gavne den "Enkelte", der har Øren for det ægte og sande i Livet, enten det så kommer til os fra Østen eller Vesten. I taknemmelig Ærbødighed og Hengivenhed mod min Bapu^{vi} og Guru^{vii}.

ESTHER MENON

Idet Gandhis selvbiografi her forelægges for den danske læseverden, er det i håbet om, at budskabet om hans liv og tanker må blive båret ud i land og folk og ikke mindst til dansk ungdom.

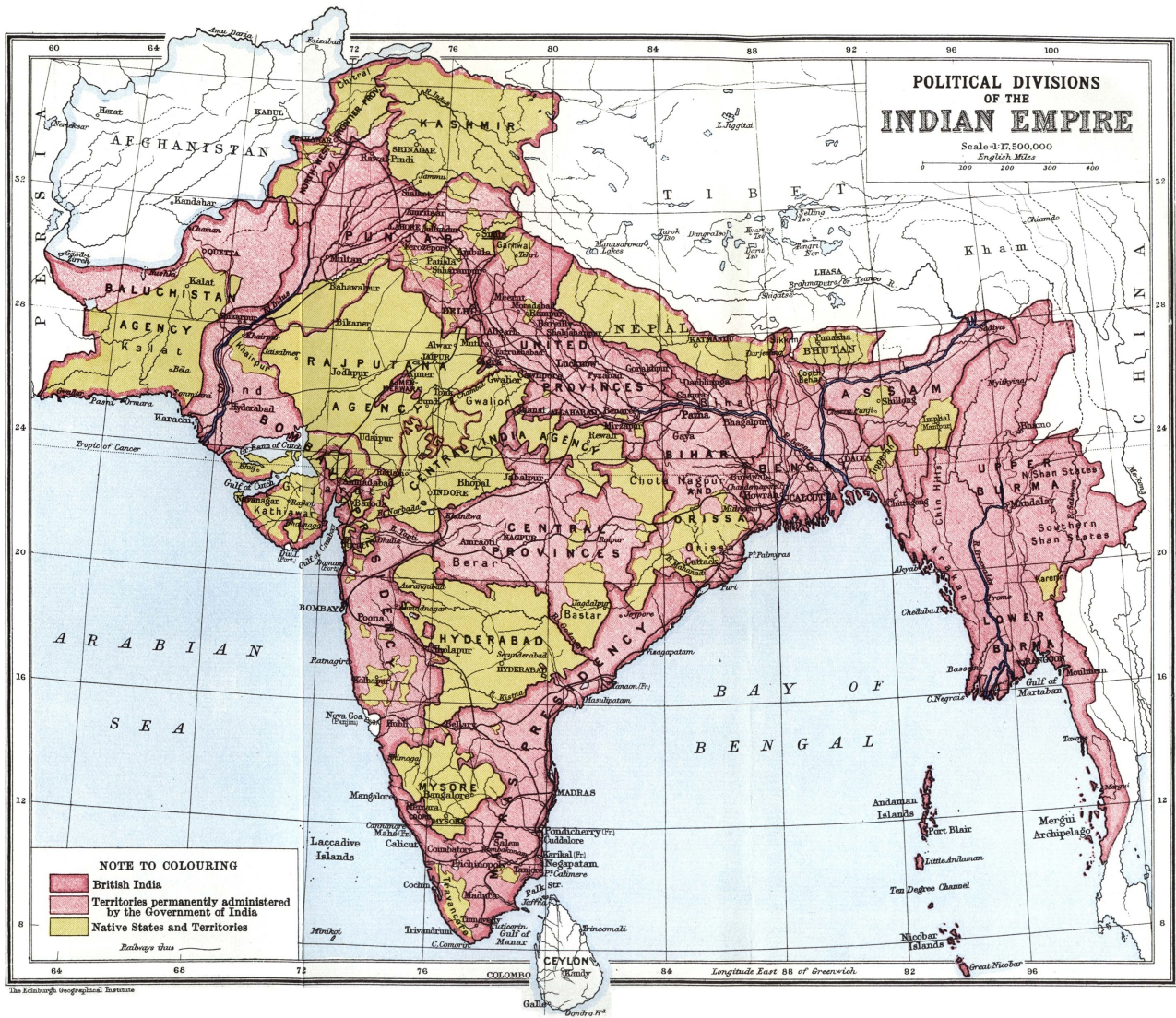
Oversættelsens fejl og mangler er vi os fuldt bevidst. Kunne vi blot lægge noget af den kærlighed til Gandhis person, vi selv har følt under arbejdet, ind til læsernes sind, er hensigten med oversættelsen nået. For elskværdig hjælp ved forklaringen af indiske ord og udtryk takkes de danske indiensvenner hr. magister Jens Rosenkjær^{viii}, fru Esther Menon og prof., dr. Dines Andersen^{ix}.

Bindet til bogen er fremstillet af dansk, hjemmevævet lærred, og vor bedste tak bringes de kvinder, der uegennyttigt har påtaget sig dette arbejde og samtidigt givet en praktisk impuls til vor gode gamle vævekunst^x.

Axel Pille^{xi}.

Berhn. Kjærulff Nielsen^{xii}.

1 DEL

Indien som britisk koloni.

INDLEDNING

For fire eller fem år siden indvilgede jeg, på nogle af mine nærmeste medarbejders tilskyndelse, i at skrive min selvbiografi. Jeg fik begyndt, men knapt var første ark færdig, før der udbrød uroligheder i Bombay^{xiii}, og arbejdet måtte ligge stille. Så fulgte en række begivenheder, der kulminerede med min fængsling i Yeravda^{xiv}. Sjt.¹ Jeramdas^{xv}, der var en af mine medfanger, bad mig lægge alt til side og skrive levnedbeskrivelsen færdig. Jeg gav som svar, at jeg allerede havde lagt mig en studieplan, og at jeg ikke kunne tænke mig at gøre noget andet, før denne plan var fuldført. Jeg ville dog have haft levnedbeskrivelsen færdig, dersom jeg havde afsonet det fulde fængselsophold, for der var endnu et år tilbage til at nå arbejdet i, da jeg blev løsladt. Swami Anand^{xvi} har nu gentaget opfordringen, og da jeg er færdig med beretningen om Satyagraha² i Sydafrika^{xvii}, fristes jeg til at skrive levnedsskildringen til Navajivan³ hver uge. Herren ville gerne have, at jeg skulle skrive den særskilt til offentliggørelse i bogform. Men jeg har ingen tid tilovers; jeg kunne kun skrive et kapitel uge for uge. Noget skal der skrives til Navajivan hver uge. Hvorfor skulle det ikke være levnedbeskrivelsen? Herren gik ind på forslaget, og her er jeg midt i arbejdet.

1 Sit. (shirut) og Swami: Hr.

2 Satyagraha: den kraft, der bæres af sandhed og kærlighed eller ikke-vold (Gandhis egen forklaring i "Satyagraha in South Africa"). Satya = sandhed; agraha = fasthed (firmess) .

3 *Navajivan* (Nyt Liv) er Gandhis på modersmålet udsendte tidsskrift, Young India det engelske. Tavshedsdag: Gandhi holder hver mandag som "tavshedsdag"

Men en gudfrygtig ven havde sine tvivl, som han delte med mig på min tavsheds dag. "Hvad har fået dig ind på dette eventyr"? spurgte han.

"At skrive selvbiografi er noget, der er særegent for vesten. Jeg kender ingen i østen, der har skrevet en sådan, undtagen de, der er kommet under vestens indflydelse. Og hvad vil du skrive? Sæt du imorgen forkaster det, som du holder for rigtigt i dag, eller sæt at du i fremtiden ændrer de planer, du har nu, kan det så ikke tænkes, at de mennesker, der former deres færd efter din vejledning, enten det er skrevet eller talt, at de kan ledes vild?"

Tror du ikke det ville være bedre ikke at skrive noget i retning af selvbiografi lige nu, eller i det hele taget?"

Disse betragtninger havde en vis virkning på mig. Men det er ikke mit formål at forsøge en virkelig levnedbeskrivelse. Ganske jævnt vil jeg fortælle beretningen om mine mange forsøg med sandheden, og da mit liv kun består af disse forsøg, er det rigtigt, at beretningen vil tage levnedbeskrivelsens form. Jeg vil ikke fortryde, om hvert blad deri kun taler om mine forsøg. Jeg tror, eller smigrer mig dog med den tro, at en sammenhængende beretning om alle disse forsøg ikke vil være uden gavn for læseren. Mine forsøg på det politiske område er kendt nu, ikke blot i Indien, men til en vis grad i hele den "civiliserede" verden. For mig ejer de ikke megen værdi; og titlen "Mahatma"⁴, som de^{xviii} har bragt mig, har derfor endnu mindre.

Ofte har titlen smertet mig dybt; og der er intet øjeblik, jeg kan erindre, at den kan siges at have smigret mig. Men jeg kunne rigtignok lide at fortælle om mine forsøg på åndeligt område, der kun er kendt af mig selv, og hvorfra jeg har øst den kraft, hvorved jeg kan virke på politisk felt.

Dersom forsøgene er virkeligt åndelige, så kan der ikke være plads for selvros, de kan kun øge min ydmyghed. Jo mere jeg tænker tilbage og ser tilbage på fortiden, des mere klart føler jeg mine begrænsninger.

Hvad jeg ville opnå - hvad jeg har stræbt og stridt for at opnå i tredive år - er virkeliggørelse af selvet, at se Gud ansigt til ansigt, at opnå *Moksha*⁵. Jeg lever og ånder og er til i min stræben efter dette mål. Alt, hvad jeg udretter i skrift eller tale, alt hvad jeg har vovet i politik, bærer kun imod det samme mål. Men da jeg stadigvæk har troet, at hvad der er muligt for en, er muligt for alle, er mine forsøg ikke gjort i det skjulte, men i det åbenbare, og jeg tror ikke, at det gør deres åndelige værdi mindre. Der er noget, der kun kendes af en selv og ens skaber; og det er klart, at dette ikke kan meddeles. De forsøg, jeg står i begreb med at fortælle om, er ikke af den art; men de er åndelige eller snarere moralske; for kærnen i religion er moral.

Kun de religiøse oplevelser, der kan forstås fuldt så meget af børn som af ældre, vil rummes indenfor denne beretning. Hvis jeg kan fortælle dem i en ulidenskabelig og ydmyg ånd, vil mange andre søgende finde forråd for deres vej fremover. Jeg vil langt fra hævde, at disse forsøg på nogen måde er fuldkomne. Jeg vil ikke hævde mere end en videnskabsmand, thi skønt han udfører sine eksperimenter med den største nøjagtighed og forudseenhed, hævder han aldrig, at hans slutninger er endelige, men lader tankevejene stå åbne. Jeg har været inde i dyb selvprøvelse, ransaget mig selv atter og atter, undersøgt og analyseret enhver psykologisk situation. Dog vil jeg langt fra hævde noget endeligt eller ufejlbarligt ved mine slutninger. En påstand vil jeg dog stille, og det er denne: Mig forekommer de at være absolut rigtige og synes for det nærværende at være endelige; thi dersom de ikke var det, kunne jeg ikke lægge dem

4 *Mahatma* (Maha: stor, atma: sjæl) den, der gør sig til et med Gud.

5 *Moksha* - egl. frigørelse fra fødsel og død, omtrent som frelse.

til grund for nogen handling. Men ved hvert skridt har jeg stillet mig selv overfor dette: at antage eller forkaste, og handlet i overensstemmelse hermed. Og så længe mine handlinger tilfredsstillende min fornuft og mit hjerte, må jeg fuldt ud stå ved mine oprindelige følgeslutninger.

Dersom jeg kun skulle diskutere akademiske principper, var det klart, at jeg ikke turde forsøge på en selvbiografi. Men da min hensigt er at give en beretning om forskellige praktiske anvendelser af disse principper, har jeg sat titlen "*Mine forsøg med sandheden*" over de kapitler, som jeg har i sinde at skrive. De vil naturligt omfatte forsøg med ikkevold, cølibat og andre grundsætninger, der anses for at være afvigende fra selve sandheden. Men for mig er sandheden den øverste grundsætning, der omfatter mange andre grundsætninger. Denne sandhed er ikke blot sanddruhed i ord, men også sanddruhed i tanken, og ikke blot vor fatteevnes relative sandhed, men den Absolutte Sandhed, den Evige Grundsætning, det vil sige Gud. Der er utallige definitioner af Gud, fordi han viser sig på utallige måder. De overvælder mig med undren og ærefrygt og gør mig for en stund målløs. Men jeg ærer Gud som sandheden alene. Jeg har endnu ikke fundet ham, men jeg søger efter ham. Jeg er rede til at ofre det, der er mig dyrebarest for denne søgens skyld. Selvom det offer, der krævedes, var selve livet, håber jeg, at jeg må være rede til at give det. Men så længe jeg ikke har virkeliggjort denne absolutte sandhed, så længe må jeg holde mig til den relative sandhed, således som jeg har fattet den. Denne relative sandhed må imens være min fakkellampe, mit skjold og mit væрге. Om end denne sti er ujævn og smal og skarp som ragekniven, har den for mig været den hurtigste og letteste. Selv mine fejlgreb, store som Himalaya selv; synes mig ubetydelige, fordi jeg holdt mig strengt til denne sti. For den har bevaret mig fra at fare vild, og jeg er gået frem efter det lys, der blev mig givet. Ofte har jeg på min vandring set svage glimt af den absolutte sandhed, Gud, og daglig har den overbevisning vokset sig stærkere hos mig, at han alene er virkelig og alt andet er uvirkeligt. Lad dem, som ønsker det, følge, hvorledes overbevisningen er vokset hos mig; lad dem tage del i mine forsøg og også dele min overbevisning, om de kan. Ydermere er den overbevisning vokset frem, at hvad der er muligt for mig, er muligt endog for et barn, og jeg har gode grunde til at sige det. Midlerne til sandhedssøgen er ligeså simple som de er vanskelige.

De kan synes ganske umulige for en indbildsk person, og ganske overkommelige for et uskyldigt barn. Den, der søger sandheden, bør være ydmygere end støvet. Verden knuser støvet under sin fod, men den, der søger efter sandheden, må ydmyge sig så meget, at selv støvet kan knuse ham. Kun da, og ikke før da, vil han få glimt af sandheden. Samtalen mellem Vasishtha og Vishvamitra gør dette mere end indlysende⁶. Kristendommen og Islam bærer også rigeligt vidnesbyrd derom.

Dersom noget af det, jeg skriver på disse blade kan støde læseren som stoltheds tale, så må han antage, at der er noget galt ved min søgen, og at de glimt jeg har set, kun er øjenforblændelse. Lad hundreder som mig forgå, men lad sandheden bestå. Lad os ikke drage fra sandhedens rette værd endog blot så meget som et gran ved at dømme fejlende dødelige som mig.

Jeg håber og beder til, at ingen vil betragte de råd, der findes indstrøet i de følgende kapitler, som lovbud. De forsøg, der er berettet om, må betragtes som billeder, og i lyset af dem kan enhver udføre sine egne forsøg efter sin egen tilbøjelighed og evne. Jeg stoler på, at billederne i denne begrænsede udstrækning kan være til virkelig hjælp, fordi jeg hverken vil skjule eller besmykke noget af det hæslige, der må fortælles. Jeg

⁶ Samtalen mellem Vasishtha og Vishvamitra: i det gamle digt Ramayana.

håber at gøre læseren fuldt bekendt med alle mine fejl og vildfarelser. Min hensigt er at beskrive forsøg i videnskaben Satyagraha, ikke at sige, hvor god jeg er.

Når jeg dømmes mig selv, skal jeg prøve at være skarp som sandheden selv, hvilket jeg også ønsker andre skal være; når jeg måler mig selv med den målestok, må jeg ud-bryde med Surdas⁷:

Hvor findes en elendig,
så ond og led som jeg?
Min skaber har jeg svigtet,
så troløs har jeg været.

For det er mig en uafbrudt pine, at jeg endnu er så langt fra ham, om hvem jeg ved, at han styrer hvert skridt i mit liv, og fra hvem jeg stammer. Jeg ved, at det er de onde lidenskaber i mit indre, som holder mig så langt borte fra ham, og dog kan jeg ikke komme bort fra dem.

Men jeg må slutte. Jeg kan kun tage fat på den virkelige historie i næste kapitel.

Ashram, Sabarmati^{xix}, 26. November 1925.

M. K. Gandhi.

⁷ Surdas - en hindudigter fra ældre tid.

Kapitel I.

FØDSEL OG SLÆGT

Gandhjerne hører til Baniakasten^{xx} og har vist oprindelig været købmænd. Men i tre generationer, fra min bedstefader, har de været førsteministre i flere Kathiawadstater⁸. Uttamchand Gandhi, også kaldet Ota Gandhi, min bedstefader, må have været en principfast mand. Ved statsintriger blev han tvunget til at forlade Porbandar, hvor han var diwan⁹, og søge tilflugt i Junagadh. Der hilste han nawaben¹⁰ med venstre hånd. En tilstedeværende bemærkede den tilsyneladende uhøflighed og bad om en forklaring, som blev givet således: "Den højre hånd er allerede forpligtet til Porbandar".

Ota Gandhi giftede sig anden gang efter at have mistet sin første hustru. Han havde fire sønner med sin første hustru og to med sin anden. Jeg tror ikke, at jeg i min barndom nogensinde har vidst eller følt, at disse sønner af Ota Gandhi ikke var børn af samme moder. Den femte af disse seks brødre var Karamchand Gandhi eller Kaba Gandhi, og den sjette var Tulsidas Gandhi. Begge disse brødre var førsteministre i Porbandar efter hinanden. Kaba Gandhi var min fader. Han var medlem af Rajasthanik-retten¹¹, der nu er ophævet, men som i de dage var et råd, der havde stor indflydelse ved at bilægge tvistigheder mellem høvdinger og deres stammefrænder. Han var i nogen tid førsteminister i Rajkot og derefter i Vankaner. Da han døde, var han pensioneret af Rajkotstaten.

Kaba Gandhi giftede sig fire gange efter hinanden efter hver gang at have mistet sin hustru ved dødsfald. Han havde to døtre i sit første og andet ægteskab; hans sidste

hustru, Putlibai, fødte ham en datter og tre sønner, af hvilke jeg var den yngste.

Min fader holdt meget af sine slægtninge; sanddru, modig og højsindet, men kort for hovedet var han. Til en vis grad har han måske endog været hengiven til kødelige lyster; thi han giftede sig for fjerde gang, da han var over fyrre. Men han var ubestikkelig og havde erhvervet sig ry for streng upartiskhed såvel indenfor sin familie som udenfor. Hans troskab mod staten var velkendt. Engang var der en politisk agent, der talte uærbødigt om sin chef, Thakore Saheb i Rajkot, og min fader påtalte fornærmelsen. Agenten blev vred og bad ham give en undskyldning. Det

8 Kathiawad er halvøen ved det nordvestlige Forindien.

9 Diwan: statsråd.

10 Nawab'en: statholderen.

11 Rajasthapik-retten: hofretten.

nægtede han og blev derfor holdt i forvaring nogle timer: men da agenten så, at Kaba Gandhi var ubøjelig, lod han ham løslade.

Min fader var aldrig ærgerrig efter at samle rigdomme, og han efterlod sig meget lidt i formue.

Han havde ingen uddannelse, undtagen gennem sin erfaring. Man kan sige, at han i det højeste havde læst så meget som svarer til femte Gujaratiklasse¹². Geografi og historie kendte han ikke meget til. Men hans rige erfaring i praktiske sager kom ham til god nytte ved løsningen af de mest indviklede spørgsmål og i ledelsen af hundreder af mennesker. Religiøs uddannelse havde han kun lidet af, men han havde den slags religiøse kultur, som hyppige tempelbesøg og overværelsen af religiøse samtaler bringer mange hinduer. På sine sidste dage begyndte han at læse Gitaen¹³, ^{xxi} tilskyndet af en lærd brahmin, en ven af familien, og han plejede at gentage nogle vers højt hver dag ved andagtstimen.

Det, der mest har præget erindringer om min moder, er indtrykket af det helgenagtige, der var over hende. Hun var dybt religiøs. Hun kunne ikke tænke sig at spise noget måltid uden sine daglige bønner. At gå i Haveli (Vaishnavatemplet¹⁴) var en af hendes daglige pligter. Så langt min hukommelse rækker, kan jeg ikke huske, at hun nogen sinde har forsømt Chaturmas. Hun kunne afgive de sværeste løfter og holde dem ubrødeligt: sygdom var ingen undskyldning for at lempe dem. Jeg mindes, at hun engang blev syg, medens hun overholdt Chandrayana-løftet, men sygdommen fik ikke lov til at afbryde overholdelsen. At overholde to eller tre påfølgende faster var for hende intet at regne. At leve af et måltid om dagen under Chaturmas var vane for hende: ikke tilfreds med det fastede hun ved en bestemt Chaturmas. Ved en anden Chaturmas gav hun det løfte ikke at tage føde til sig, før hun havde set solen. Vi børn kunne på de dage stå stive og stirre mod himlen og vente på at meddele vor mors solens tilsynekomst. Enhver ved, at solen midt i regnperioden ikke ofte nedlader sig til at vise sit ansigt; og jeg kan huske dage, da vi ved dens pludselige fremkomst kunne storme ind og meddele hende det; hun løb ud for at se det med egne øjne, men til den tid kunne den flygtige sol være borte og således berøve hende måltidet. "Det gør ikke noget", sagde hun så muntert, "Gud ønskede ikke, at jeg skulle spise i dag". Og så vendte hun tilbage til sine pligter.

12 Gujarati kaldes egnen og sproget i den del af det nordvestlige Indien, hvorfra Gandhi stammer; omfatter ca. 10 mill. mennesker.

13 Gita el. *Bhagavad-Gita* - "indernes bibel".

14 *Vaishnava*: Vishnu. Der er i Indien to store retninger indenfor hinduismen: Vishnu- og Civa-dyrkerne. Chaturtnas, egl. en periode på fire Måneder; et løfte om faste og delvis faste i de fire regnmåneder. Chandrayana: en faste, hvor føden forøges eller formindskes efter månens tiltagen og aftagen.

Min mor havde megen sund fornuft. Hun var var godt underrettet om alle stats-sager, og damerne ved hoffet havde høje tanker om hendes forstand. Ofte kunne jeg ledsage hende i kraft af barndommens forret, og jeg husker endnu mange livlige drøftelser, hun havde med Thakore Sahebs moder, der var enke. Af disse forældre blev jeg født i Porbandar, der også har navnet Sudamapuri, den 2. Oktober 1869. Min barndom tilbragte jeg i Porbandar. Jeg erindrer, at jeg blev sat i skole. Det var med nogen vanskelighed, at jeg kom igennem den lille tabel.

Den omstændighed, at jeg intet erindrer om de dage udover at jeg, i selskab med andre drenge, lærte at være uartig imod vor lærer, må vække en stærk formodning om, at min forstand må have været sløv og min hukommelse uudviklet.

Kapitel II.

BARNDOM

Jeg må have været omtrent syv år dengang fader forlod Porbandar og drog til Rajkot for at blive medlem af Rajasthanik-domstolen. Der blev jeg sat i børneskolen^{xxiii}, og jeg kan godt huske den tid, også navnene på og andre enkeltheder ved de lærere, der underviste. Som i Porbandar, således også her, der er næppe noget at bemærke om min skolegang. Jeg var kun en middelmådig elev. Fra denne skole blev jeg flyttet til en skole i forstaden og derfra til en højere skole, da jeg allerede var fyldt mit tolvte år. Jeg kan ikke erindre, at jeg i denne korte tid nogensinde sagde en løgn, hverken til lærere eller skolekammerater. Jeg plejede at være meget sky og undgik at komme sammen med nogen. Mine bøger og lektier var mit eneste selskab.

At være i skole på klokkeslet og løbe tilbage, så snart skolen var forbi, det var min daglige vane.

Bogstavelig talt løb jeg tilbage, fordi jeg ikke kunne udholde at snakke med nogen. Jeg var bange for, at nogen skulle gøre løjer med mig.

Der er en begivenhed, der hændte ved eksamen det allerførste år i den højere skole,

der er værd at omtale. Undervisningsinspektøren, hr. Giles, var kommet på inspektion og havde givet os fem ord, som vi skulle skrive som staveøvelse. Et af ordene var "kettle" (keddel). Jeg havde stavet det forkert. Læreren prøvede at bringe mig på sporet med støvlenæsen, men jeg lod mig ikke rette. Det lå over min fatteevne at indse, at han ville have mig til at kigge i naboens tavle, for jeg troede, at læreren var der for at våge over, at vi ikke skrev af. Resultatet var, at det viste sig, at alle drengene, undtagen jeg selv, havde skrevet hvert ord rigtigt.

Kun jeg havde været dum. Læreren prøvede senere at vise mig, hvor dum jeg havde været, men uden virkning. Jeg lærte aldrig kunsten at "skrive af".

Denne hændelse formindskede dog ikke i mindste måde respekten for min lærer. Jeg var af naturen blind for de ældres fejl. Senere kom jeg til at kende mange andre fejl hos denne lærer, men min agtelse for ham var den samme; thi jeg havde lært at udføre de ældres ordrer, ikke at udforske deres handlinger.

I samme periode hændte der to andre ting, der også er blevet stående i min erindring. Som regel nærrede jeg uvilje mod al læsning udover mine skolebøger. De daglige lektier skulle læres, fordi jeg syntes ligeså lidt om, at læreren skulle lade mig noget høre, som jeg syntes om at narre ham. Derfor lærte jeg lektierne, men ofte uden egentlig at tænke over dem. Når således selv lektierne knapt kunne læres ordentligt, var der naturligvis ikke tale om nogen ekstra læsning. Det skete dog, at mine øjne faldt på en bog, min fader havde købt; det var *Shravana Pitribhakti Nataka* (et spil om Shravanas hengivenhed for sine forældre). Den læste jeg med dyb interesse. Der kom omtrent ved samme tid omvandrende forevisere til stedet. Et af de billeder, der blev vist, var Shravana, der ved hjælp af bånd, som var lagt om skuldrene, bar sine blinde forældre afsted på en pilgrimsfærd. Bogen og billedet gjorde et uudsletteligt indtryk på

mig.

"Her er et eksempel for dig at efterligne", sagde jeg til mig selv. Forældrenes jammerklage over Shravanas død står endnu levende i min erindring.

Den smeltende melodi rørte mig dybt, og jeg spillede den på en harmonika, som fader havde købt til mig.

En lignende oplevelse havde jeg i forbindelse med et andet skuespil. Just ved denne tid havde jeg fået lov af fader til at se et spil, der fremførtes af et dramatisk selskab. Dette spil - *Harishchandra* - betog mig stærkt. Jeg kunne aldrig blive træt af at se det. Men hvor ofte kunne jeg få lov at gå derhen? Indtrykket forfulgte mig, og jeg må have spillet *Harishchandra* for mig selv et utal af gange.

"Hvorfor skulle ikke alle være sanddru ligesom *Harishchandra*"? var det spørgsmål, jeg stillede mig selv dag og nat.

At følge sandheden og gennemgå alle de prøvelser, som *Harishchandra* gjorde, var det høje ideal, som foresvævede mig. Jeg troede i bogstavelig forstand på *Harishchandras* historie. Ved tanken derpå kom jeg ofte til at græde. Min sunde fornuft siger mig nu, at *Harishchandra* ikke kan have været en historisk person. Men for mig er både *Harishchandra* og *Shravana* levende virkeligheder, og jeg er sikker på, at jeg ville blive rørt som dengang, hvis jeg skulle læse de spil igen i dag.

Kapitel III.

BØRNEÆGTESKAB

Hvor meget jeg end ønsker, at jeg ikke havde dette kapitel at skrive, så ved jeg dog, at jeg må drikke mangan sådan bitter drik i denne beretnings forløb. Og jeg kan ikke gøre andet, hvis jeg gør fordring på at tjene sandheden. Det er min smertelige pligt her at fortælle om mit ægteskab i trettenårsalderen. Når jeg nu omkring mig ser de unge, der er i den samme alder, og overgivet i min varetægt, tænker jeg på mit eget ægteskab, og jeg føler trang til at ynkes over mig selv og lykønske dem, at de har undgået min skæbne. Jeg kan ikke se noget som helst, der moralsk kan forsvare et så urmeligt tidligt ægteskab.

Læseren må ikke tro, at det er en fejltagelse.

Jeg blev gift, ikke forlovet. I Kathiawad er der to særskilte ceremonier - forlovelse og ægteskab.

Forlovelse er et foreløbigt løfte fra drengens og pigens forældre om at forene de to i ægteskab, og den er ikke uløselig. Drengens død medfører ikke enkepligter for pigen. Det er en overenskomst mellem forældrene alene, børnene har ingen andel deri. Ofte får de det ikke engang at vide. Forlovet var jeg vistnok tre gange, skønt jeg ved ikke hvornår.

Jeg hørte, at to piger, der var valgt til mig, var døde efter hinanden, og deraf må jeg slutte, at jeg var forlovet tre gange. Jeg har dog en svag erindring om, at min tredje forlovelse fandt sted i mit syvende år. Men jeg erindrer ikke, at jeg havde fået noget at vide derom. I dette kapitel taler jeg om mit bryllup, som jeg husker meget tydeligt.

Man vil huske, at vi var tre brødre. Den første var allerede gift. De ældre besluttede at gifte min næstældste broder, der var to-tre år ældre end jeg, en fætter, muligvis et år ældre, og mig, alle på en gang. Her tænkte man ikke på, hvad der var godt for os og endnu mindre på, hvad vi selv ønskede. Det var udelukkende et spørgsmål om deres

egen bekvemmelighed og økonomiske betragtninger.

Bryllup blandt hinduer er ikke så ligetil. Bruds- og brudgoms forældre ruinerer ofte sig selv derved. De sætter deres formue overstyr, de spilder deres tid. Måneder går med forberedelser - med at lave klæder og pynt og lægge budgetter for middage. Den ene plejer at overtrumfe den anden med, hvor mange retter og hvor sammensatte de skal laves. Kvinder, enten de har stemme eller ej, synger sig hæse, bliver endogså syge og forstyrrer deres naboers fred. Disse finder sig på deres side roligt i al den uro og larm, alt det skidt og snavs, der udgør festens efterspil, fordi de ved, at der kommer en dag, hvor de vil opføre sig på selv samme måde.

Det ville være meget bedre, tænkte mine ældre slægtninge, at komme over alt det mas på en og samme gang. Mindre udgifter og større pragt.

Pengene behøvede man jo ikke at se så nøje på, når de kun skulle gives ud en gang i stedet for mange gange. Min fader og onkel var begge gamle, og det var de sidste børn, der skulle bortgiftes.

De ville måske også nok gerne gøre dette til den sidste rigtig store fest i deres liv. I betragtning af alt dette besluttede man et tredobbelt bryllup, og som jeg sagde før, forberedelserne tog flere måneder.

Det var kun gennem disse forberedelser, at vi fik nys om den kommende begivenhed. Jeg tror ikke det for mig betød andet end udsigten til fine klæder, trommeslagning, bryllupsprocessioner, overdådige middage og en fremmed pige at lege med.

Det kødelige begær kom senere. Jeg vil lade sløret falde over min skam, når undtages nogle enkelte ting, der er omtalen værd. Disse skal jeg senere komme tilbage til. Men også de har kun lidt at gøre med det, der for mig er det væsentligste under nedskrivningen af denne beretning.

Min broder og jeg blev begge bragt til Porbandar fra Rajkot. Der var flere morsomme ting ved forberedelserne til det endelige skuespil, f. eks. at smøre hele kroppen ind med sandelolje; men jeg må springe dette over.

Min fader var diwan, men ikke desto mindre en tjener, så meget mere som han stod i gunst hos Thakore Saheb. Denne ville ikke lade ham rejse før i sidste øjeblik, og da han endelig lod ham slippe, bestilte han ekstravogne til min fader for at forkorte rejsen to dage. Porbandar ligger 200 km fra Rajkot, en rejse med hest og vogn på fem dage.

Min fader gjorde den på tre, men tredje dag væltede vognen, og han pådrog sig slemme kvæstelser. Da han kom, var han forbundet over det hele. Både hans og vor interesse for den kommende begivenhed var spoleret, men festligheden skulle man igennem; thi hvorledes kunne datoen for brylluppet ændres? Imidlertid - jeg glemte min sorg over faders uheld ved min barnlige morskab over brylluppet.

Jeg var hengiven mod mine forældre; men jeg var ikke mindre hengiven mod de lidenskaber, der er i kødet båret. Først senere lærte jeg, at al lykke og glæde burde ofres i hengiven tjeneste mod mine forældre. Og dog hændte der noget som en slags straf for mit begær efter sanselig nydelse, som jeg senere vil fortælle, og som stedse siden nagede mit sind. Nishkulanand synger: "Afholdenhed fra ting, uden afholdenhed fra begæringer, er kortlivet, hvor stærkt du end prøver". Når jeg synger denne sang eller hører den sunget, stiger denne bitre og grimme begivenhed frem i min erindring og fylder mig med skam.

Min fader gjorde sig tapper til, trods for sin skade og tog fuld del i brylluppet. Medens jeg tænker derpå, kan jeg endog genkalde for mit indre øje de steder, hvor han sad, medens han gennemgik de forskellige enkeltheder i ceremonien. Kun lidt anede

jeg da, at der ville komme en dag, hvor jeg strengt måtte dadle min fader, fordi han bortgiftede mig som barn. Den dag syntes alt så naturligt og rigtigt og dejligt. Jeg var jo også selv ivrig efter at blive gift. Og ligesom alt, hvad fader gjorde, dengang stod for mig som hævet over enhver kritik, står erindringen om disse ting så levende for mig. Jeg kan endnu se det billede for mig, hvordan vi sad på vor bryllupsestrade, hvordan vi gennemgik Saptapadi¹⁵, hvordan den nygifte mand og hustru stak det søde kansar¹⁶ i hinandens mund, og hvorledes vi begyndte at leve sammen. Å, den første nat! To uskyldige børn, som intetanende kastede sig ud i livets store hav. Min broders kone havde grundigt instrueret mig om min opførsel den første nat. Hvem der havde instrueret min hustru, ved jeg ikke. Jeg har aldrig spurgt hende derom, og jeg har heller ikke lyst til at gøre det nu. Læseren kan være forvissat om, at vi var altfor nervøse til at mødes ansigt til ansigt; vi var i virkeligheden altfor undseelige. Hvorledes skulle jeg tale med hende, og hvad skulle jeg sige? De "belæringer" jeg havde fået, kunne ikke føre mig langt. Men i sådanne sager er belæring ikke nødvendig. Indtrykkene fra den forrige fødsel er mægtige nok til at gøre enhver belæring overflødig. Vi lærte lidt efter lidt hinanden at kende og talte frit sammen. Vi var lige gamle. Men det varede ikke længe, før jeg påtog mig en ægte herres myndighed.

Kapitel IV.

LEGEN ÆGTEMAND

Ved den tid, jeg blev gift, plejede der at være små pjecer i omløb, der kostede en pice¹⁷ eller en pie (jeg har glemt hvor meget), hvori emner som ægteskabelig kærlighed, velstand, barneægteskaber og lignende plejede at drøftes. Når jeg fik fat på en af disse, læste jeg den igennem fra ende til anden, og det var min vane at glemme, hvad jeg ikke syntes om, og udføre i praksis alt det, der tiltalte mig. Den livsvarige troskab mod hustruen, der i disse småbøger blev indprentet som ægtemandens pligt, gjorde et dybt indtryk på mig, og jeg gemte den stedse i mit hjerte. Desuden var lidenskabelig sandhedstrang mig medfødt, og at være utro mod hende kunne der derfor ikke være tale om. Og så var der jo også meget ringe lejlighed til, at jeg skulle være utro i så ung en alder.

Men denne troskabslære havde også sin uheldige virkning. "Hvis jeg skal være forpligtet til troskab mod min hustru, må hun også være forpligtet til troskab mod mig", sagde jeg til mig selv.

Denne tanke gjorde, at jeg blev en mistænksom ægtemand. Hendes pligt kunne let blive til min ret til at stille krav om troskab fra hende, og dersom dette krav skulle overvåges, måtte det gøres til punkt og prikke. Jeg havde aldeles ikke nogen grund til at tvivle om, at min hustru var mig hengiven, men skinsyge bøjer sig ikke for fornuftgrunde. Jeg måtte evig og altid vogte på hendes bevægelser, og hun kunne derfor ikke gå nogen steder uden min tilladelse. Dette lagde spiren til bitter strid imellem os - den kontrol betød i virkeligheden en slags indespærring, og Kasturbai^{xxiii} var ikke den pige, der fandt sig i noget sådant. Hun gik så netop ud når som helst og hvorsomhelst hun

15 *Saptapadi*: syv skridt, som hindubrud og -brudgom gør under løfter om gensidig troskab og kærlighed, hvorefter ægteskabet bliver uopløseligt.

16 *Kansar*: hvedebagværk, som parret nyder sammen efter ceremonien.

17 *Pice*: ca. 3 øre, *pie*: 1 øre.

fandt for godt. At jeg skærpede kontrollen bevirkede blot, at hun tog sig mere frihed, og at jeg blev mere og mere irriteret. Det hørte til dagens orden, at vi ægtefæller, børn som vi var, nægtede at sige et ord til hinanden. Jeg synes nu, at Kasturbai var ganske i sin ret, når hun tog sig disse friheder overfor min kontrol. Hvorledes kunne en ung, uskyldig pige finde sig i ikke at få lov til at gå i templet eller besøge sine venner? Hvis jeg havde ret til at pålægge hende bånd, havde hun ikke også den samme ret overfor mig? Alt dette kan jeg nu tydeligt se; men dengang måtte jeg gøre min autoritet som ægteherre gældende!

Læsere må dog ikke tro, at vor tilværelse altid var så forbitret. Min strenghed skyldtes jo dog helt og holdent min kærlighed. Jeg ønskede at gøre min hustru til en ideel hustru. Min ærgerrighed gik ud på at gøre hendes liv rent, at lære hende, hvad jeg havde lært og gøre hendes liv og tanke et med mig.

Jeg ved ikke, om Kasturbai ejede nogen sådan ærgerrighed. Hun kunne ikke læse og skrive. Af natur var hun jævn og ligefrem, selvstændig, bestandig, og, i hvert fald overfor mig, af få ord. Hun var ikke ked af sin uvidenhed, og jeg kan ikke erindre, at mine studier nogensinde har ansporet hende til at vove sig ud på noget lignende. Jeg tænker derfor, at ærgerrigheden udelukkende var på min side. Min lidenskab havde kun en kvinde til midtpunkt, og jeg ønskede, den skulle være gensidig.

Selvom der dog ikke var nogen gensidighed, kunne den dog ikke være helt igennem ulykkelig, fordi der var aktiv kærlighed fra en af siderne i det mindste.

Jeg må sige, jeg holdt umådelig meget af hende. Selv i skolen plejede jeg at tænke på hende, og tanker om aftenens komme og vort følgende møde stod stadigt for mig. Adskillelsen var uudholdelig. Jeg plejede at holde hende vågen til langt ud på natten med min overflødige snak.

Hvis jeg foruden denne fortærende lidenskab ikke havde ejet en glødende pligtfølelse, ville jeg enten være faldet som offer for sygdom og en altfor tidlig død, eller også være sunket ned til en byrdefuld tilværelse. Men de fastsatte arbejder skulle gennemgås hver morgen, og at lyve for nogen kunne der ikke være tale om. Det var det sidste, der frelste mig fra mangel på faldgrube.

Jeg har allerede sagt, at Kasturbai hverken kunne læse eller skrive. Jeg var meget ivrig efter at lære hende noget, men kødelig attrå lod mig ikke få tid. For det første skulle undervisningen foregå mod hendes vilje, dertil om aftenen. Jeg turde ikke møde hende i de ældres nærværelse, endnu mindre tale med hende. Kathiawad havde dengang, og har til en vis grad endnu, sin egen særskilte, unyttige og barbariske *Purdah*¹⁸. Der var således ikke nogen gunstig lejlighed, og jeg må derfor tilstå, at de fleste af mine bestræbelser for at undervise Kasturbai i vore unge dage mislykkedes.

Og da jeg var vågnet op efter at have rystet sanselighedens søvn af mig, var jeg allerede inde i det politiske liv, som ikke lod mig megen tid tilovers. Det lykkedes mig heller ikke at få hende undervist af private lærere. Resultatet er, at Kasturbai nu kun med nogen vanskelighed kan skrive simple breve og læse let Gujarati. Jeg er vis på, at hvis min kærlighed til hende havde været absolut ubesmitet af begær, ville hun nu have været en lærd dame; thi jeg kunne da have overvundet hendes mishag mod studier. Jeg ved, at intet er umuligt for ren kærlighed.

Jeg har omtalt en omstændighed, der mer eller mindre bevarede mig for den kødelige attrå ulykker. Der er endnu en, der er værd at nævne. Mange eksempler har overbevist mig om, at Gud i sidste instans bevarer den, hvis motiver er rene. Ved siden af

¹⁸ *Purdah*: Kvindernes tillukkede del af hjemmet. Ofte kommer kvinderne end ikke ud derfra efter at de har indgået ægteskab.

den grusomme skik med barneægteskab, har hindusamfundet en anden skik, der til en vis grad afsvækker de ondt, den første medfører. Forældre giver ikke de unge par lov at blive længe sammen. Barnekonen tilbringer mere end halvdelen af sin tid hjemme hos sin fader. Dette var også tilfældet med os. Det vil sige, i de første fem år af vort ægteskab (fra 13 til 18 års alderen) kan vi ikke have boet længere sammen end ialt tre år.

Vi kunne knapt bo mere end et halvt år sammen, før forældrene sendte bud efter min hustru. Sådanne bud var meget ubehagelige i de dage, men de frelste os begge.

I attenårsalderen tog jeg til England, og det betød en lang og sund adskillelisesperiode. Endog efter min tilbagekomst fra England var vi næppe sammen mere end et halvt år ad gangen, for jeg måtte fare frem og tilbage mellem Rajkot og Bombay. Så kom kaldelsen til Sydafrika, og da havde jeg allerede gjort mig temmelig fri af kødelig lyst.

Kapitel V.

I LATINSKOLEN

Jeg har allerede fortalt, at jeg gik på latinskolen^{xxiv}, da jeg blev gift. Vi tre brødre var elever på samme skole. Min ældste broder var i en meget højere klasse, og den broder, der blev gift samtidig med mig, var kun en klasse over mig. Brylluppet medførte, at vi begge blev sat et år tilbage. Ja, det var værre endnu for min broder, der helt opgav læsningen. Kun himlen ved, hvor mange unge, der lider samme skæbne som han. Kun i vort nuværende hindusamfund går studering og giftermål sådan hånd i hånd.

Jeg fortsatte med læsningen. Jeg blev ikke på latinskolen betragtet som nogen dumrian. Jeg kunne altid glæde mig ved lærernes bevågenhed. Der plejede hvert år at blive sendt forældrene vidnesbyrd om fremgang og karakter. Jeg modtog aldrig et dårligt vidnesbyrd. Efter at jeg var kommet igennem anden klasse, vandt jeg endogså flidspræmie. I femte og sjette opnåede jeg stipendier på henholdsvis fire og ti rupier, et held, for hvilket jeg må takke min gode lykke mere end min egen fortjeneste. Stipendierne var nemlig ikke åbne for alle, men forbeholdt de dygtigste drenge, der kom fra Sorath-egnen i Kathiawad. Og på den tid kan der ikke have været mange drenge fra Sorath i en klasse på fyrre-halvtreds.

Efter hvad jeg selv husker, nærrede jeg ikke særlig høje tanker om min egen dygtighed. Jeg blev overrasket, når jeg vandt præmier og stipendier.

Jeg gjorde mig den største umage for at få et godt skudsmål. Den mindste lille lyde fik mig til at græde. Når jeg fortjente en irettesættelse, var det uudholdeligt for mig. Jeg husker, at jeg engang havde modtaget korporlig revselse. Jeg tænkte ikke så meget over selve straffen som over det, at den regnedes for fortjent. Jeg græd ynkeligt. Det var, da jeg gik i første eller anden klasse. Der indtraf et andet lignende tilfælde, da jeg gik i syvende klasse. Dorabi Edulji Gimi var overlærer dengang.

Han var meget afholdt af drengene, da han var en rigtig læremester, en mand med faste planer og god til at lære fra sig. Han havde gjort gymnastik og kriket til tvung-

ne fag for drengene i de øverste klasser. Jeg kunne ikke lide nogen af delene. Jeg tog aldrig del i nogen idræt, kriket eller fodbold, før det blev tvungent. Min angst var en af grundene til denne hovenhed, som jeg nu indser var forkert. Jeg havde dengang fået den fikse ide, at gymnastik intet havde at gøre med opdragelse. Nu ved jeg, at den fysiske træning bør have lige så meget plads på timeplanen som den åndelige træning.

Jeg må imidlertid bemærke, at jeg dog ikke var så ilde stillet til trods for at jeg holdt mig borte fra idræt. Jeg havde nemlig i nogle bøger læst om, hvor gavnligt det var at gå lange ture i det frie, og da jeg syntes om rådet, havde jeg gjort mig det, at gå ture, til en vane, som endnu stikker til mig. Disse spadsereture hærdede mit legeme.

Grunden til at jeg ikke syntes om gymnastik, var mit brændende ønske om at tjene min fader som hans sygeplejer. Så snart skoletiden var ovre, skyndte jeg mig hjem og begyndte at pleje og passe ham. Den tvungne idræt kom direkte i vejen for denne tjeneste. Jeg bad hr. Gimi fritage mig for gymnastik, så jeg kunne komme hjem og hjælpe min fader, men det ville han ikke høre tale om. Nu hændte det en lørdag, da vi havde skole om formiddagen, at jeg skulle i skole igen kl. 4 om eftermiddagen. Jeg havde intet ur, og skyerne narrede mig. Alle drengene var borte, før jeg nåede skolen. Da hr. Gimi næste dag gennemgik listen, fandt han mig betegnet som fraværende. Spurgt om grunden til min fraværelse, fortalte jeg ham, hvad der var hændt. Han ville ikke tro mig og beordrede mig en bøde på en eller to anna (jeg kan ikke huske hvor meget).

Jeg blev dømt for at lyve! Det pinte mig stærkt.

Hvordan kunne jeg bevise min uskyld? Der var ingen udvej. Jeg græd bitterligt. Jeg indså, at en sanddru mand også må være en omsorgsfuld mand. Det var min første og sidste skødesløshed i skolen. Jeg har en svag erindring om, at det sluttelig lykkedes mig at få bøden eftergivet.

Fritagelsen for idræt blev naturligvis opnået eftersom min fader selv skrev til overlæreren og meddelte, at han havde brug for mig hjemme efter skoletid. Men om jeg end ikke var værre stillet fordi jeg forsømte idræt, så må jeg dog stadig bøde for en anden forsømmelse. Jeg ved ikke, hvornår jeg havde fået den fikse ide, at en god håndskrift ikke var nødvendig for opdragelsen, men jeg havde den, indtil jeg kom til England. Senere, særlig i Sydafrika, da jeg så den smukke håndskrift, som sagførere og drenge havde, der var født og opdraget der, skammede jeg mig og fortrød min forsømmelse. Jeg indså, at dårlig håndskrift måtte betragtes som et tegn på ufuldkommen opdragelse. Jeg søgte senere at forbedre min skrift, men det var for sent. Jeg kunne aldrig få min ungdoms forsømmelse gjort god igen. Lad enhver ung mand og pige føle sig advaret ved mit eksempel og forstå, at en god håndskrift er et nødvendigt led i opdragelsen. Jeg er nu af den mening, at børn bør lære at tegne, før de undervises i skrivning. Lad barnet lære bogstaverne at kende ved iagttagelse, ligesom tilfældet er med forskellige genstande som blomster, fugle osv., og lad det ikke lære at skrive, før det har lært at tegne forskellige genstande. Så vil barnet skrive en smuk hånd. To andre erindringer fra min skoletid er værd at berette. Jeg var sat et år tilbage ved mit bryllup, og læreren ønskede, at jeg skulle indhente det ved at springe en klasse over - et privilegium, der sædvanligt tilstodes flittige drenge. Jeg var derfor kun seks måneder i tredie klasse og blev så overflyttet til fjerde efter den eksamen, der kommer inden sommerferien. I fjerde klasse blev engelsk undervisningssproget for de fleste fags vedkommende. Jeg var fuldkommen ude at svømme. Geometri var et nyt fag, i hvilket jeg ikke var særlig stærk, og engelsk som meddelelsesmiddel gjorde det endnu vanskeligere for mig. Læreren forklarede tingene meget godt, men jeg kunne ikke følge ham. Tit tabte jeg humøret og tænkte på at gå tilbage til tredie klasse, idet jeg følte, at den-

ne stuven sammen af to års studium i et krævede for meget. Dog, dette ville ikke alene være beskæmmende for mig, men også for læreren, han havde regnet med min flid og derfor anbefalet mig til oprykning. Faren for den dobbelte beskæmmelse holdt mig derfor på min post. Da jeg efter megen anstrengelse nåede til Euklids trettende sætning, gik hele fagets enkelhed pludselig op for mig. Et fag, der kun krævede rent og skært brug af ens tænkeevne, kunne ikke være vanskeligt. Lige siden har jeg fundet geometri både let og interessant.

Sanskrit viste sig at byde på vanskeligere arbejde. I geometri var der intet huskestof, derimod syntes jeg, at alt i sanskrit måtte læres udenad.

Dette fag begyndte også i fjerde klasse. Straks jeg kom ind i sjette klasse, blev jeg modløs. Læreren var en hård terpemester, og jeg syntes, han var slem til at presse drengene frem. Der var en slags kappestrid mellem sanskrit- og persisk-lærerne. Persisklæreren var mild. Drengene selv plejede at snakke om, at persisk var meget let og at persisklæreren var rar og forstående overfor eleverne. Det "lette" fristede mig, og en dag sad jeg i persisk-klassen. Sanskrit-læreren blev meget ked af det. Han kaldte mig til side: "Hvordan kan du glemme, at du er søn af en Vaishnavafader?¹⁹ Vil du ikke lære din egen religions sprog? Hvis der er noget, du har vanskelighed med, hvorfor så ikke komme til mig? Jeg vil gerne lære jer gymnasiaster sanskrit så godt jeg kan. Efterhånden som du kommer ind i det, vil du finde ganske overordentlig interessante ting. Tab bare ikke modet. Kom du ind i sanskrit-klassen igen".

Denne venlighed gjorde, at jeg skammede mig. Jeg kunne ikke andet end tage hensyn til min lærers hengivenhed. Nu kan jeg kun tænke med taknemmelighed på Krishnashankar Pandya. For hvis jeg ikke havde lært den smule sanskrit dengang, ville det have faldet mig svært at få nogen interesse for vore hellige bøger. Sandt at sige må jeg dybt beklage, at jeg ikke var i stand til at sætte mig mere ind i sproget, thi jeg har senere fået øjnene op for, at enhver hindu-dreng og -pige burde have god undervisning i sanskrit.

Det er nu min mening, at der i alle indiske højere skolars timeplaner skulle være plads for hindi, sanskrit, persisk, arabisk og engelsk, foruden selvfølgelig modersmålet. Denne lange liste behøver ikke at skræmme nogen. Hvis vor undervisning var mere systematisk, og drengene var fri for at lære deres fag gennem et fremmed sprog, så er jeg sikker på, at det ikke ville blive et trættende arbejde at lære alle disse sprog, men at det ville gå så let som en leg. Når man har sat sig grundigt og videnskabeligt ind i et sprog, er det forholdsvis let at lære andre sprog.

I virkeligheden kan hindi, gujarati og sanskrit betragtes som et sprog, og persisk og arabisk også som et. Skønt persisk hører til den ariske sprogstamme og arabisk til den semitiske, er der dog et nært slægtskab imellem dem, fordi begges store udbredelse skyldes Islams rejsning. Urdu har jeg ikke betragtet som et særligt sprog, fordi det har antaget hindi-grammatikken og dets ordforråd hovedsagelig er persisk og arabisk, og den, der vil lære godt gujarati, hindi, bengali eller marathi, må lære sanskrit.

19 *Vaishnava*: Vishnu.

Kapitel VI.

EN TRAGEDIE

Blandt mine få venner i latinskolen havde jeg, til forskellig tid, to, som kunne kaldes fortrolige.

Et af disse venskaber varede ikke længe, skønt jeg aldrig svigtede min ven. Han svigtede mig, fordi jeg blev ven med den anden. Dette sidste venskab betragter jeg som en tragisk episode i mit liv. Det varede længe, og jeg stiftede det på en tid, da jeg følte mig som reformator.

Denne kammerat var oprindelig min ældre broders ven. De var klassekammerater. Jeg kendte hans svagheder, men jeg betragtede ham som en trofast ven. Min moder, min ældste broder og min hustru advarede mig om, at jeg var i dårligt selskab. Jeg var for stolt en ægtemand til at tage notits af min hustrus advarsel. Men jeg turde ikke sætte mig op mod min moders og broders mening.

Ikke des mindre argumenterede jeg med dem og sagde: "Jeg ved nok, han har de svagheder, som I tillægger ham, men I kender ikke hans gode sider. Han kan ikke føre mig på gale veje, da det er for at reformere ham, at jeg kommer sammen med ham.

Jeg er sikker på, at hvis han reformerer sin måde at leve på, så vil han blive et prægtigt menneske. Jeg beder jer om ikke at være ængstelige for min skyld." Jeg tror ikke, at dette tilfredsstillede dem, men de tog imod min forklaring og lod mig gå min

egen gang. En reformator kan ikke tillade sig at stå i nært venskab til den, han søger at reformere.

Sandt venskab beror på lighed mellem sjæle, som er sjælden at finde i denne verden. Kun mellem ens naturer kan venskab blive helt igennem værdigt og varigt. Blandt venner indvirker den ene på den anden, og derfor er der i venskab kun meget lille spillerum for reform. Jeg er af den mening, at altfor dyb fortrolighed bør undgås; thi mennesker er langt mere modtagelige for det onde end for det gode. Og den, som vil være ven med Gud, må forblive alene, eller også gøre hele verden til sin ven.

Det kan være, jeg tager fejl, men mit forsøg på at pleje et intimt venskab slog fejl.

En "reform"bølge fejede hen over Rajkot, da jeg første gang traf denne ven. Han fortalte, at mange af vore lærere hemmeligt nød kød og vin. Han nævnte også mange velkendte folk i Rajkot, der hørte til samme selskab. Der var også, blev der sagt, nogle latinskoledrenge imellem.

Jeg følte mig overrasket og smerteligt berørt. Jeg spurgte min ven til råds, og han gav denne forklaring: "Vi er et svagt folk, fordi vi ikke spiser kød. Englænderne er i stand til at regere over os, fordi de er kødspisere. Du ved, hvor hårdfør jeg er, og at jeg også er en god løber. Det er, fordi jeg er kødspiser. Kødspiserne har ikke bylder eller hævelser, og skulle de endelige få dem, så læges de hurtigt. Vore lærere og andre fremragende folk, der spiser kød, er ikke så tossede. De kender dets virkninger. Du kunne også gøre det. Der er ikke andet for, end at prøve det. Prøv og se, hvad for kræfter det giver".

Alle disse argumenter til fordel for kødspisning blev ikke fremsat ved en enkelt lejlighed. De udgør hovedindholdet af en lang og omhyggeligt udarbejdet bevisrække, som min ven søgte at indpode mig fra tid til anden. Min ældre broder havde allerede givet efter. Han støttede derfor min ven. Ved siden af min broder og min ven så jeg sandelig svaglemmet ud. De var begge mere hårdføre, sundere og kraftigere og mere modige. Min vens bedrifter fortryllede mig. Han kunne løbe lange distancer og usædvanligt hurtigt. Han var ypperlig i højde- og længdespring. Han kunne tage imod hvilken som helst portion korporlig afstraffelse.

Han udførte tit sine bedrifter for mig, og eftersom man altid let blændes, når man hos andre ser de egenskaber, man selv mangler, så blev også jeg blændet af min vens bedrifter. Jeg ville forfærdelig gerne ligne ham. Jeg kunne næppe løbe og springe.

Hvorfor skulle jeg ikke blive ligeså stærk som ham?

Jeg var også meget bange af mig. Jeg plagedes af frygt for tyve, spøgelse og slanger. Jeg vovede ikke at gå ud af en dør om natten. Mørke var mig en rædsel. Det var mig næsten umuligt at sove i mørke, da jeg så spøgelse komme fra en retning, tyve fra en anden og slanger fra en tredie. Jeg kunne ikke udholde at sove undtagen med lys i værelset. Hvordan skulle jeg kunne fortælle om min frygtsomhed til min hustru, der sov ved min side, og nu var i sin spirende ungdom? Jeg vidste, at hun var modigere end jeg, og jeg skammede mig. Hun kendte ikke til frygt for slanger og spøgelse. Hun kunne gå i mørke, hvor det skulle være. Min ven kendte alle mine svagheder. Han fortalte mig, at han kunne holde levende slanger i sin hånd, tage kampen op mod tyve og ikke troede på spøgelse. Og alt dette var selvfølgelig resultatet af kødspisning.

Et spøgefuldt vers af Narmad var på mode blandt os skoledrenge, det lød:

"Se bare den mægtige engelskmand,
inderne små behersker han.

Fordi han kødet spiser
fem alen høj han sig viser".

Alt dette gjorde sin sikre virkning på mig. Jeg blev slået. Det begyndte at dæmre for mig, at kødspisning var godt, at det ville gøre mig stærk og modig, og hvis folket begyndte at spise kød, så ville englænderne blive slået ud.

Der blev fastsat en dag til at begynde forsøget, der måtte udføres hemmeligt. Gandhjerne var vaishnavær. Mine forældre var særligt ivrige vaishnavær. De besøgte regelmæssigt havelien.

Familien havde endog sine egne templer. Jainismen²⁰ var stærk i Gujarat^{xxv}, og dens indflydelse mærkedes overalt og ved alle lejligheder. Den opposition og afsky mod kødspisning, som rådede mellem jainær og vaishnavær i Gujarat, fandtes intet andet steds så stærk i Indien. Det var under sådanne traditioner, jeg var født og opdraget, og jeg var mine forældre yderst hengiven. Jeg vidste, at hvis de hørte, at jeg havde spist kød, ville de blive slået med rædsel. Desuden gjorde min kærlighed til sandheden mig meget påpasselig. Jeg kan ikke sige, at jeg ikke var klar over, at jeg måtte føre mine forældre bag lyset, hvis jeg begyndte at spise kød. Det var reformen, jeg var opsat på, det var ikke, fordi det skulle smage godt.

Jeg ville gerne være stærk og modig og ønskede, at mine landsmænd også skulle blive det, så vi kunne bekæmpe englænderne og befri Indien. Ordet "Swaraj"²¹ havde jeg endnu aldrig hørt. Jeg vidste dog, hvad frihed betød. Galskaben efter at "reformere" gjorde mig blind. Og efter at jeg havde sørget for, at alt blev holdt hemmeligt, bildte jeg mig selv ind, at det, bare at skjule gerningen for mine forældre, ikke var at vige bort fra sandheden.

Kapitel VII.

EN TRAGEDIE (forts.)

Så kom dagen. Det er vanskeligt nøjagtig at beskrive min sindsstemning. Der var på den ene side iveren efter at "reformere" og nyheden ved at gøre en lille afstikker i livet. På den anden side var der skammen ved at skjule sig som en tyv for at gøre dette samme. Jeg kan ikke sige, hvilken af delene, der stærkest beherskede mig. Vi opsøgte et ensomt sted ved floden, og der så jeg for første gang i mit liv - kød. Der var også bager-brød. Ingen af delene smagte mig. Gedens kød var sejt som læder. Jeg kunne simpelthen ikke spise det. Jeg blev syg og måtte høre op at spise.

Den følgende nat var en slem omgang for mig.

En frygtelig drøm plagede mig. Hver gang, jeg var ved at falde i søvn, var det, som om en levende ged brægede inden i mig, og jeg måtte springe op fuld af samvittighedsnag. Men så mindede jeg mig selvom, at kødspisning var en pligt, det trøstede mig.

Min ven var ikke den, der så let gav op. Han begyndte nu at tilberede forskellige delikatesser af kød og anrette dem på det nydeligste. Og som spisested valgtes ikke mere

²⁰ *Jainær* en art tiggermunke og en streng religiøs selvstændig indisk religion og filosofi, hvis lære særligt går ud på at anvise, hvordan man undgår sjælevandring. Den ligner meget buddhismen. Jainismens fortolker ahima snævrere end normalt, fra ikke at dræbe når det er nødvendigt til ikke at vold skade.

²¹ *Swaraj* = selvstyre.

det hemmelige sted ved floden, men et hus i byen med spisestue og stole og borde, som min ven havde truffet aftale med mesterkokken om.

Denne madding havde sin virkning. Jeg overvandt min afsmag for brød, glemte min medfølelse med gederne, og blev en nyder af kød-retter, om ikke af selve kødet. Dette varede omtrent et år.

Men der blev ikke indtaget over fem-seks kødmåltider ialt, fordi huset ikke var til disposition hver dag, og så var det ganske simpelt uoverkommeligt for os at tilberede dyre, velsmagende kødretter ret ofte. Jeg havde ikke penge, så jeg kunne betale for denne "reform". Min ven måtte derfor altid skaffe det nødvendige. Jeg vidste ikke, hvor han fik pengene fra, men han skaffede dem, for han var fast besluttet på at gøre mig til kød-spiser. Selv hans midler må dog have været begrænsede, og festmåltiderne måtte derfor blive få og med lange mellemrum.

Når jeg havde lejlighed til at hengive mig til disse tillistede måltider, kunne der ikke blive tale om middag hjemme. Min moder bad mig naturligvis regelmæssigt om at komme og spise og ville vide, hvorfor jeg ikke ville have noget. Jeg sagde så til hende: "Jeg er ikke sulten i dag; der er noget galt med min mave". Det var ikke uden samvittighedsnag, at jeg fandt på disse undskyldninger.

Jeg vidste, at jeg løj og tilmed for min moder. Jeg vidste også, at hvis min moder og fader fik at vide, at jeg var blevet kødspiser, ville de blive dybt rystet. Bevidstheden herom nagede mit hjerte.

Derfor sagde jeg til mig selv: "Skønt det er nødvendigt at spise kød og også nødvendigt at arbejde for en ernærings"reform" i landet, så er dog det at føre ens fader og moder bag lyset og lyve for dem værre end at afholde sig fra kød. Så længe de lever, kan der derfor ikke blive tale om kødspisning. Når de ikke er mere, og når jeg har fået min frihed, vil jeg åbenlyst spise kød; men indtil den tid kommer, vil jeg afholde mig fra det".

Denne beslutning meddelte jeg min ven, og jeg er aldrig siden gået tilbage til kødspisning. Mine forældre fik aldrig at vide, at to af deres sønner var blevet kødspisere.

Jeg gav afkald på kød ud fra det ædle og rene ønske ikke at lyve for mine forældre, men jeg gav ikke afkald på min vens selskab. Min hensigt at reformere ham havde vist sig skæbnesvanger for mig, og al den tid var jeg mig det faktiske forhold ganske ubevidst.

Det samme kammeratskab ville have ført mig ud i troløshed mod min hustru, men jeg blev frelst på et hængende hår. Min ven tog mig engang med til en bordel. Han sendte mig ind med de nødvendige instruktioner. Det var alt sammen forud arrangeret. Regningen var allerede betalt. Jeg gik lige i syndens gab, men Gud beskyttede mig i sin uendelige barmhjertighed imod mig selv. Jeg blev næsten slået blind og stum i denne lastens hule.

Jeg sad tæt ved hende på hendes seng, men jeg var målløs. Hun tabte naturligvis tålmodigheden og viste mig døren med skældsord og forhånelser. Jeg følte det dengang, som om min mandighed var blevet krænket og ønskede, at jeg kunne synke i jorden af skam. Men jeg har altid siden takket min Gud for at have reddet mig. Jeg kan huske fire lignende tilfælde i mit liv, og i de fleste tilfælde var det snarere min gode lykke end mine egne anstrengelser, der reddede mig. Fra et strengt etisk synspunkt må alle disse tilfælde betragtes som moralske forsyndelser; for det kødelige ønske var der, og det er lige så slemt som handlingen; men for det almindelige synspunkt bliver den mand, der reddes fra rent fysisk at begå synd, betragtet som frelst. Jeg var kun frelst i den forstand. Der er handlinger, som det er en lykke at undgå både for manden, der

undgår dem og for hans omgivelser. Han vil, så snart som han igen bliver sig selv bevidst, være det Guddommelige taknemlig, fordi han undslap. Ligesom vi ved, at en mand ofte falder for en fristelse, hvor meget han så kæmper imod, sådan ved vi også, at forsynet ofte griber ind og frelser ham på trods af ham selv. Hvordan alt dette hænder, - hvorvidt en mand er fri, og hvorvidt han er afhængig af omstændigheder - hvor langt den frie vilje rækker, og hvor skæbnen træder ind på scenen, - alt dette er et mysterium og vil forblive et mysterium.

Men for at gå videre med beretningen. End ikke dette åbnede mine øjne for det syndige i mit kammeratskab. Der var derfor mange bitre oplevelser i vente for mig, indtil jeg virkelig fik øjnene op ved synligt bevis for nogle af hans fejl, som jeg slet ikke havde været klar over. Men herom senere, da vi går kronologisk frem.

En ting må jeg nævne nu, da det hører til samme periode. En af grundene til mine uoverensstemmelser med min hustru var utvivlsomt min vens selskab. Jeg var både en hengiven og jaloux ægteemand, og denne ven nærrede min mistænksomhed overfor min hustru. Jeg tvivlede aldrig på hans sandfærdighed, og jeg har aldrig tilgivet mig selv den synd, som jeg har gjort mig skyldig i ved så tit at have pint min hustru på grund af, hvad han fortalte. Kun en hindu-hustru finder sig i den slags hårdhed, og det er derfor jeg har betragtet kvinden som indbegrebet af tålsomhed. Et tyende, der ubegrundet er mistænkt, kan sige sin plads op, en søn kan under lignende omstændigheder forlade sin faders hus, og en ven kan gøre ende på venskabet. Hustruen vil, hvis hun mistænker sin mand, tie stille, men hvis ægtemanden mistænker hende, er hun fortabt. Hvad skal hun gøre? En hindu-Hustru kan ikke søge skilsmisse ved retten. Loven har ingen hjælp for hende. Og jeg kan aldrig glemme eller tilgive mig selv, at jeg har drevet min hustru til sådan fortvivlelse. Mistænksomhedens kræftsvulst blev først fjernet, da jeg forstod *ahimsa*²² i dens fulde betydning. Da så jeg det strålende ved *Brahmacharya*²³ og erkendte, at hustruen ikke er mandens træl, men hans ledsagerinde og støtte og en lige partner i al hans sorg og glæde - så fri som ægtemanden selv til at vælge sin vej. Når som helst jeg tænker på disse tvivlens og mistankens mørke dage, fyldes jeg med væmmelse over min dårskab og min vellystige grusomhed, og jeg beklager min blinde tro på venen.

Kapitel VIII.

TYVERI OG UDSONING

Jeg må endnu berette nogle af mine fejltrin fra denne kødspisningstid og også forud for den, noget der daterer sig fra før mit bryllup eller snart efter.

En slægtning og jeg begyndte at ryge. Ikke sådan, at vi så noget godt i rygning eller var betaget af lugten fra en cigaret. Vi skaffede os simpelthen en indbildt fornøjelse ved at sende røgskyer ud fra munden. Min onkel var i vane dermed, og da vi så ham ryge, mente vi, at vi burde følge hans eksempel. Vi havde ingen penge. Så begyndte vi at rapse cigaretstumper, min onkel havde kastet bort, Stumperne var ikke altid til at få fat i og kunne heller ikke give megen røg. Så begyndte vi at stjæle småmønter fra tjenerens lommepege for at købe indiske cigaretter. Men spørgsmålet var, hvor vi

²² *Ahimsa* betyder ordret uskyldighed, ikke skade eller gøre ondt, ikkevold.

²³ *Brahmacharya* betyder ordret opførsel, der fører til Gud. Den tekniske mening er selvbeherskelse, særlig herredømme over ens seksuelle organer.

kunne gemme dem. Vi kunne naturligvis ikke ryge, når der var ældre tilstede. Vi klarede os på en eller anden måde i nogle få uger med den stjalne småmønt. I mellemtiden hørte vi, at stænglerne på en vis plante var porøs og kunne ryges ligesom cigaretter. Vi fik fat på dem og begyndte at ryge på denne måde. Alt dette var vi imidlertid meget langt fra tilfredse med. Vor mangel på frihed begyndte at pine os. Det var utåleligt, at vi sådan var ude af stand til at gøre noget uden de ældres tilladelse. Til sidst besluttede vi af lutter væmmelse at begå selvmord!

Men hvordan skulle vi gøre det? Hvor skulle vi få giften fra? Vi hørte at Dhatura-frø var en kraftig gift. Så gik vi afsted ud i junglen for at søge efter disse frø og fik dem også. Aftenen mente vi, var den rette tid. Vi gik til *Kedarji Mandir*²⁴, hældte olie på tempellampen, holdt *Darshan*²⁵ og så os om efter et ensomt sted. Men vi manglede mod. Hvad om vi ikke blev dræbt øjeblikkelig? Og til hvad nytte var det, at vi dræbte os selv? Hvorfor ikke hellere finde sig i manglen på frihed?

Men vi slugte ikke des mindre to eller tre frø. Vi vovede ikke at tage flere. Vi kæmpede begge med angsten for døden og besluttede at gå til *Ramji Mandir*²⁶ for at berolige os selv og at lade tanken om selvmord fare.

Jeg indså, at det ikke var så let at begå selvmord som at overveje det, og siden har det kun haft liden eller slet ingen virkning på mig, når en har truet med at begå selvmord.

Selvmordstanken fik os til for bestandig at sige farvel til vanen at ryge cigaretter og stjæle tjenerens småpenge for at kunne skaffe noget at ryge på.

Siden jeg er blevet voksen, har jeg aldrig følt trang til at ryge og har altid betragtet rygevanen som ukultiveret, urenlig og skadelig. Jeg har aldrig forstået, hvorfor det hele verden over er sådan en mode at ryge. Jeg kan ikke holde ud at rejse i en kupe fuld af rygende folk. Jeg får kvælningsfornemmelser.

Men meget mere alvorligt end dette tyveri var et, jeg gjorde mig skyldig i noget senere. Jeg rapsede småpengene, da jeg var tolv eller tretten, måske yngre. Det andet tyveri blev begået, da jeg var femten. I dette tilfælde stjal jeg et lille stykke guld ud af min kødspisende broders armbånd. Denne broder var kommet i en gæld på omkring femogtyve rupier. Han havde om armen et armbånd af ægte guld. Det var ikke vanskeligt at klippe et lille stykke ud.

Nå, det blev gjort og gælden klaret. Men dette var mere, end jeg kunne udholde. Jeg lovede mig selv aldrig mere at stjæle. Jeg besluttede mig også til at tilstå det overfor min fader. Men jeg havde ikke mod til at sige det. Ikke fordi jeg var bange for, at min fader skulle prygle mig. Nej, jeg husker ikke, at han nogensinde har slået nogen af os. Jeg var bange for den smerte, som jeg ville volde ham. Men jeg følte, at risikoen måtte løbes, at der ikke kunne blive tale om en renselse uden en ren tilståelse.

Jeg bestemte mig tilsidst til at skrive tilståelsen ned, give min fader den og bede om hans tilgivelse.

Jeg skrev den på en lap papir og gav den selv til ham. I dette lille brev tilstod jeg ikke alene min brøde, men bad også om en passende straf for den og sluttede med en bøn til ham om ikke at straffe sig selv for min forseelse. Jeg lovede også aldrig i fremtiden at stjæle.

Jeg skælvende, da jeg rakte min fader tilståelsen. Han led på den tid af fistel og måtte holde sengen. Hans seng var en simpel træplanke. Jeg rakte ham sedlen og satte

24 *Kedarji Mandir*: Civa-templet.

25 *Darshan*: beskuelse, andagt.

26 *Ramji Mandir*: Rama-templet.

mig lige overfor planken.

Han læste den igennem, og tåreperlerne rullede ned over hans kinder og vædede papiret. Et øjeblik lukkede han øjnene tankefuldt og rev så sedlen i stykker. Han havde siddet op for at læse den. Han lagde sig ned igen. Jeg græd. Jeg kunne se, hvor min fader led. Hvis jeg havde været maler, så kunne jeg have tegnet et billede af hele scenen den dag i dag. Den står endnu så levende for mig.

Disse kærlighedens tåreperler rensede mit hjerte og vaskede min synd bort. Kun den, som har mærket sådan kærlighed, ved, hvordan den er. Som hymnen siger:

"Kun den,
der er ramt af kærlighedens pile,
kender dens magt".

Det var for mig en anskuelsesundervisning i ahimsa. Dengang så jeg ikke mere deri end en faders kærlighed, idag ved jeg, at det var ren ahimsa. Når sådan ahimsa bliver altomfattende, så forandrer den alt, den kommer i berøring med. Der er ingen grænser for dens magt.

Denne art af ophøjet tilgivelse lå ikke til min fader. Jeg havde troet, at han ville blive vred, tale hårde ord og slå sig for panden. Men han var så vidunderlig fredfyldt, og jeg tror, at dette skyldtes min blanke tilståelse: Den oprigtige tilståelse sammen med et løfte om aldrig mere at begå den samme synd, er, når den gives den, som har ret til at modtage den, den reneste slags anger.

Jeg ved, at min tilståelse fik min fader til at føle sig fuldkommen sikker, hvad mig angik, og øgede hans kærlighed til mig umådeligt.

Kapitel IX.

MIN FADERS DØD OG MIN DOBBELTE SKAM

På den tid, jeg nu taler om, var jeg sejsten år.

Min fader var, som vi har set, sengeliggende, lidende af fistel. Det var mest en gammel tjener i huset og mig, der passede ham. Jeg havde en sygeplejers arbejde, hvilket nærmest bestod i at forbinde hans sår, give ham hans medicin og blande apotekervarerne, når dette skulle gøres hjemme.

Hver aften masserede jeg hans ben og forlod ham først, når han bad mig derom eller var faldet i søvn. Jeg elskede at forrette denne tjeneste. Al den tid jeg havde til min rådighed efter besørgelsen af de daglige pligter, var delt mellem skolen og pasningen af min fader. Jeg gik kun ud på en eftermiddagstur, enten når han gav tilladelse dertil, eller når han befandt sig godt.

Det var også på denne tid, at min hustru ventede et barn, - hvad jeg nu kan se, betød en dobbelt skam for mig. For det første havde jeg ikke lagt de bånd på mig, som jeg burde have gjort, da jeg endnu kun var gymnasiast. Og for det andet lod jeg denne kødelige lyst gå forud for min pligt til læsning og endda forud for hvad jeg anså for en endnu større pligt, min hengivenhed for mine forældre, eftersom Shravan²⁷ siden barndommen havde været mit ideal. Hver eneste aften, når jeg masserede min faders ben, kredsede mine tanker omkring soveværelset - og det selv på en tid, hvor religion,

²⁷ Shravan, se kap. 2.

lægevidenskab og fornuft forbød seksuelt samkvem. Jeg var altid glad for at blive fritaget for tjenesten og gik straks til soveværelset efter at have budt min fader godnat.

På samme tid blev min fader dårligere for hver dag. Ayurvediske²⁸ læger havde prøvet deres salver, *Hakimer*²⁹ deres plastre og lokale kvaksalvere deres bras. En engelsk doktor havde også brugt sin dygtighed. Som den sidste og eneste redning havde han tilrådet en kirurgisk operation.

Men familielægen kom i vejen. Han misbilligede, at en operation blev udført på en mand så højt til års. Lægen var dygtig og velkendt, og hans råd blev fulgt. Operationen blev opgivet og forskellige slags medicin var blevet købt til ingen nytte. Jeg har det indtryk, at hvis lægen havde tilladt operationen, ville såret let have været lægt. Operationen skulle også have været udført af en kirurg, som var velkendt i Bombay. Gud havde villet det anderledes. Når døden truer, hvem kan så tænke på den rette lægedom? Min fader kom tilbage fra Bombay med alle operationssagerne, som nu var til ingen nytte. Han var fortvivlet ved at leve længere. Han blev svagere og svagere, indtil man måtte bede ham om at forrette det nødvendige i sengen; men lige til det sidste nægtede han at gøre noget af den slags og ville absolut døje den pine, som det var ham at forlade sengen. Vaishnava-reglerne for ydre renlighed er så ubønhørlige.

Sådan renlighed er utvivlsomt absolut nødvendig, men vestens lægevidenskab har lært os, at alt, også det at tage et bad, kan forrettes i sengen med den strengeste hensyntagen til renlighed og uden ringeste ubehagelighed for patienten, og sengen forbliver altid ganske ren. Jeg anser den slags renlighed for fuldt forenelig med Vaishnavismen.

Men når fader dengang så bestemt holdt på at ville forlade sengen slog det mig blot med undren, og jeg havde kun beundring tilovers derfor.

Den frygtelige nat kom. Min onkel var da i Rajkot. Jeg har en svag erindring om, at han kom til Rajkot, efter at han havde hørt, at min fader var blevet dårligere. Brødrene følte sig nær knyttet til hinanden. Min onkel sad hos min fader hele dagen og ville absolut sove i nærheden af hans seng efter at have sendt os alle til ro. Ingen havde drømt om, at dette skulle blive den skæbnesvangre nat, selvom faren naturligvis var der.

Klokken var 10,30 eller 11,00. Jeg gav min fader massage. Min onkel tilbød at afløse mig. Jeg var glad og gik lige til soveværelset. Min hustru, stakkels væsen, sov fast. Men hvordan skulle hun kunne sove, når jeg var der? Jeg vækkede hende.

Fem-seks minutter senere bankede imidlertid tjeneren på døren. Jeg foer forskrækket op. "Stå op", sagde han, "Fader er meget syg." Jeg vidste naturligvis, at han var meget syg, og derfor gættede jeg, hvad "meget syg" betød i det øjeblik. Jeg sprang ud af sengen.

"Hvad er der i vejen? Sig mig det!" "Din fader lever ikke mere!" Så var det altså - forbi! Jeg kunne kun vride mine hænder. Jeg skammede mig dybt og var ulykkelig. Jeg skyndte mig til min faders værelse. Jeg forstod, at hvis ikke dyriske lidenskaber havde gjort mig blind, ville jeg være blevet sparet for den pine at være borte fra min fader i hans sidste øjeblikke. Jeg ville have masseret ham, og han ville have udåndet i mine arme. Men nu var det min onkel, som var blevet denne ære til del. Han var sin ældre broder så dybt hengiven, at han havde gjort sig fortjent til den ære at gøre ham den sidste tjeneste! Min fader havde en forudelse om, hvad der ville ske. Han havde gjort tegn, at han ønskede pen og papir, og skrevet: "Gør forberedelser til de sidste ce-

28 *Ayurvedisk*: gammel-indisk.

29 *Hakim*, (arabisk): Vismand, læge.

remonier". Han havde så revet amuletten af sin arm og også sit guldhalsbånd af Tulasiperler³⁰ og kastet dem til side. Et øjeblik efter var han ikke mere^{xxvi}.

Den skam, jeg har hentydet til i det foregående kapitel, var denne skam ved min kødelige lyst endog i min faders dødstime, som krævede vågen tjeneste. Det er den plet, som jeg aldrig har været i stand til at udslette eller glemme, og jeg har altid tænkt, at skønt min hengivenhed for mine forældre ingen grænser kendte, og skønt jeg ville have opgivet alt for dem, så var min hengivenhed dog vejet og fundet for let, fordi mit sind i det samme øjeblik var behersket af vellyst. Jeg har derfor altid betragtet mig selv som en kødeligt lysten, skønt trofast ægtefælle. Det tog mig lang tid at slippe fri af begærets lænker, og jeg måtte gå igennem mange prøver, før jeg overvandt vellysten.

Før jeg slutter dette kapitel om min dobbelte skam, må jeg lige nævne, at den stakels lille purk, som min hustru fødte, næppe åndede mere end tre eller fire dage. Intet andet var at vente. Lad alle dem, der er gift, tage lære af mit eksempel.

Kapitel X.

GLIMT AF RELIGION

Fra mit sjette eller syvende op til mit sejstende år var jeg i skole og lærte om alt muligt undtagen om religion. Jeg må sige, at lærerne undlod at give mig, hvad de kunne have givet uden ulejlighed for dem selv. Lidt sankede jeg dog sammen hist og her udefra. Udtrykket "religion" bruges her i dets videste betydning, idet jeg hermed mener selv-virkeliggørelse eller kendskab til sig selv.

Født og opdraget i Vaishnava-troen måtte jeg ofte gå i *haveliet*; men det øvede ingen tiltrækning på mig. Jeg kunne ikke lide dens pomp og pragt. Jeg hørte også rygter om, at der gik umoralske ting i svang der, og jeg tabte al interesse for det. Jeg kunne altså ikke finde noget af værdi i *haveliet*.

Men hvad jeg ikke fandt der, fik jeg gennem min barnepige, et gammelt tyende i familien, hvis kærlighed til mig jeg endnu husker. Jeg har tidligere fortalt, at jeg var bange for spøgelser og ånder. Rambha, således hed hun, foreslog som kur for denne frygt gentagen læsning af Ramanama.

³⁰ Tulasi er en busk, hvis frugter alm. bæres som amuletter.

Jeg havde mere tiltro til hende selv end til hendes medicin, og sådan begyndte jeg altså i min tidlige barnealder at læse Ramanama for at overvinde min frygt for spøgelse og ånder. Det varede naturligvis ikke længe, men den gode sæd, sået i barnealderen, var ikke sået forgæves. Jeg mener, at det skyldes den sæd, som den gode kvinde Rambha såede, at Ramanama den dag i dag er en ufejlbarlig medicin for mig.

Netop ved den tid fik en af mine fætre, som var en ivrig Ramayana-troende, mig og min broder til at lære Rama Raksha. Vi lærte den udenad og gjorde det til en regel at fremsige den hver morgen efter badet. Denne skik varede ved, så længe vi var i Porbandar. Så snart vi kom til Rajkot, blev den glemt. Jeg troede nemlig ikke meget på den.

Jeg fremsagde den til dels, fordi jeg var stolt af at kunne fremsige Rama Raksha med korrekt udtale.

Hvad der imidlertid efterlod et stærkt indtryk på mig, var læsningen af Ramayana for min fader. Under sin sygdom var fader nogen tid i Porbandar. Der plejede han at lytte til Ramayana. Oplæseren var en ivrig Rama-tilbeder, Ladha Maharaj fra Bileshvar. Der fortaltes om ham, at han kurerede sig selv for sin spedalskhed, ikke ved brug af medicin, men ved at behandle de angrebne steder med *bilva-blade*, der var kastet bort efter at være ofret til Mahadeva-billedet i Bileshvar-templet og ved regelmæssig fremsigen af Ramanama³¹.

Hans tro havde, blev der sagt, gjort ham rask. Om det nu var sandt eller ikke, vi troede i hvert fald derpå; og faktisk er det, at da Ladha Maharaj begyndte sin læsning af Ramayana, var hans legeme ganske frit for spedalskhed. Hans stemme var melodios, og han plejede at synge dohaerne (to-strofede vers) og chopaierne (fire-strofede vers) og forklare dem, så at han fuldstændig glemte sig selv og rev sine tilhørere med sig. Jeg må have været tretten år dengang, men jeg husker tydeligt, at jeg blev ganske betaget af hans læsning. Det lagde grunden til min dybe hengivenhed for Ramayana. Endnu betragter jeg Tulasidas Ramayana som den betydeligste af alle religiøse digtninge.

Nogle få måneder senere kom vi til Rajkot. Der var ingen læsning af Ramayana³², men *Bhagavad Gitaen*³³ plejede at blive læst på hver eneste Ekadashi-dag³⁴. Undertiden overværede jeg oplæsningen, men oplæseren var ikke inspirerende. Nu ved jeg, at Bhagavad er en bog, der kan fremmane religiøs inderlighed. Jeg har læst den på Gujarati med meget stor interesse. Men da jeg hørte dele af originalen blive læst af Pandit Madan Mohan Malaviya under min en og tyve dages faste, ønskede jeg, at jeg i min barndom havde hørt den læst af en sådan gudhengiven mand som han, så jeg i en tidlig alder kunne være kommet til at holde af den. De indtryk, der fæstner sig i den alder, slår dybe rødder i ens natur, og jeg har altid været ked af, at jeg ikke dengang var så heldig at høre flere gode bøger af denne slags læst op.

I Rajkot fik jeg imidlertid lagt grunden for tolerance overfor alle retninger indenfor hinduismen og dens søsterreligioner, thi min fader og moder besøgte haveliet såvel som Shivas og Ramas templer og sendte eller tog os børn med derhen. Der kom også tit Jaina-munke på besøg hos min fader, og de gik endda også omveje for at modtage mad fra os - ikke-jainaer. De talte med fader om religiøse og verdslige emner.

Desuden var han ven med muslimer og parsere, som talte med ham om deres egen

31 *Ramanama*: en bøn, der udtrykker ærbødighed (nama) for Rama.

32 *Ramayana*: et gammelt religiøst epos. Rama Raksha: en bøn om Ramas beskyttelse.

33 *Bhagavad Gitaen*: Herrens ord, er oversat til dansk.

34 *Ekadashi*: den ellefte dag i måneperioden.

tro, og han lyttede altid ærbødigt til dem og ofte med interesse. Da jeg plejede ham, havde jeg ofte lejlighed til at overvære disse samtaler. Alt dette hjalp til at indprente fordragelighed overfor alle religioner i mig.

Kun kristendommen var dengang en undtagelse. Jeg fik en slags antipati overfor den af en bestemt grund. Kristne missionærer plejede dengang at stå på et hjørne nær ved latinskolen og tale, idet de på det voldsomste angreb hinduerne og deres guder, hvad jeg ikke kunne fordrage^{xxvii}. Jeg har sikkert kun stået der en gang og hørt på dem, men det har været nok til at afskrække mig fra at gentage forsøget. Omtrent på samme tid hørte jeg om en bekendt hindu, der var blevet omvendt til kristendommen. Det blev fortalt ude i byen, at da han blev døbt, skulle han spise oksekød og drikke spiritus, at han skulle forandre sin klædedragt, så at han fra den dag begyndte at gå med europæisk dragt, hat ikke at forglemme. Dette fik mig til at spekulere. En religion, der tvang en til at spise kød, drikke spiritus og forandre ens egen klædedragt kunne sandelig ikke fortjene navn af religion.

Jeg hørte også, at den nyomvendte allerede var begyndt at rive ned på sine forfædres religion, deres nedarvede skikke og deres land. Alt dette fremkaldte hos mig en modvilje overfor kristendommen.

Det, at jeg havde lært at være tolerant overfor andre religioner, betød dog ikke, at jeg havde nogen levende tro på Gud. Jeg fik ved denne tid tilfældigvis fat i *Manusmriti*³⁵, som var i min faders bogsamling. Skabelseshistorien og lignende ting gjorde ikke meget indtryk på mig, tværtimod, jeg kom til at sympatisere lidt med ateismen.

Der var en af mine fætre, som lever endnu, som jeg havde stor respekt for på grund af hans intelligens. Ham henvendte jeg mig til med min tvivl. Men han kunne ikke hjælpe mig. Han lod mig gå igen med følgende svar: "Når du bliver voksen, kan du nok ved egen hjælp klare den tvivl. Sådanne spørgsmål skal man ikke tænke på i din alder". Jeg var bragt til tavshed, men tilfreds var jeg ikke. Visse dele af *Manusmriti*, der handlede om maden og lignende, syntes jeg gik lige stik imod alt det, jeg var vant til. Mine tvivl herom blev imødegået med samme svar, og jeg sagde til mig selv: "Når jeg bliver ældre og mere udviklet og får læst noget mere, vil jeg nok kunne forstå det".

Manusmriti lærte mig i hvert fald ikke den gang ahimsa. Jeg har fortalt om min kødspisning. *Manusmriti* syntes at underbygge den. Jeg følte også, at det var fuldt moralsk at dræbe slanger, væggetøj og lignende, fordi jeg betragtede det som en pligt.

Men et slog dybt rod i mig - overbevisningen om, at moral er grundlaget for alt og at sandheden er kernen i al moral. Sandhed blev mit eneste mål.

Den begyndte at vokse i betydning for hver dag, og min definition af den er også stadig blevet mere og mere omfattende.

Der var også et læredigt på gujarati, der greb mig om hjertet. Dets forskrift - at give godt for ondt - blev mit ledende princip. Det blev en lidenskab hos mig, og jeg begyndte talrige forsøg, dermed. Her er disse, som jeg synes så vidunderlige linier:

For en skål med vand kun, et måltid give du,
for en venlig hilsen, bøj dig med ydmyg hu,
får du en simpel skilling, læg guld igen i hånd,
og om dit liv er reddet, giv liv i samme ånd.

Betragt kun ord og handling i alle vises liv,
hver tjeneste man gør dig, tifold tilbage giv.

35 *Manusmriti*: Manu's lovbog, fra oldindisk tid.

Den ædle kender alle som en og som sin ven
og giver fuld af glæde kun godt for ondt igen.

Kapitel XI.

FORBEREDELSE TIL ENGLANDSTUREN

I 1897 tog jeg studentereksamen. Den plejede da at blive holdt på to centrale steder, Ahmedabad og Bombay. Da landet som helhed var fattigt, foretrak Kathiawad-Gymnasiasterne det nærmeste og billigste sted. Mine forældres fattigdom dikterede mig det samme valg. Det var min første rejse fra Rajkot til Ahmedabad og tilmed uden ledsager.

Mine forældre ønskede, at jeg skulle fortsætte mine studier ved et universitet. Der var et i Bhavnagar og et i Bombay, og da det førstnævnte var det billigste, besluttede jeg at tage dertil og indskrive mig ved Samaldas College^{xxviii}. Jeg kom også derhen, men følte mig ganske fremmed. Det var så svært alt sammen. Jeg kunne ikke følge, langt mindre interessere mig for professorernes forelæsninger. Fejlen var ikke deres, lærerkræfterne gik for at være udmærkede; det var mig, der var for grøn. Ved slutningen af det første semester rejste jeg hjem.

Vi havde i *Mavji Dave*, der var en kløgtig og lærd brahmin, en gammel familieven og rådgiver.

Han havde vedligeholdt forbindelsen med familien også efter min faders død. Det traf sig, at han besøgte os i sin ferie. Under en samtale med min moder og ældre broder spurgte han ud om mine studier. Da han hørte, at jeg var på Samaldas College sagde han: "Tiderne har forandret sig, ingen af jer kan vente at nå jeres faders gadi³⁶ uden at have en god uddannelse. Nu da denne dreng stadig forfølger sine studier, så skulle I alle se til, at han kan nå den samme gadi. Det vil tage ham fire eller fem år at få sin B. A.-eksamen³⁷, der i bedste fald vil kvalificere ham til en stilling til 60 rupier, ikke til et diwan-embede. Hvis han, ligesom min søn studerede jura, så ville det tage endnu længere, så der til den tid ville være en sværm af jurister, der tragtede efter en diwan-stilling. Jeg så meget hellere, at I sendte ham til England.

Min søn Kevalram siger, at det er meget let at blive sagfører. I løbet af tre år ville han komme tilbage. Udgifterne ville ikke overstige fire til fem tusinde rupier. Tænk på sagføreren, der lige er kommet tilbage fra England. Se, hvor flot han lever! Han kunne få et diwan-embede ved blot at spørge derom. Jeg vil meget stærkt råde jer til at sende Mohandas til England endnu i år. Kevalram har talrige venner i England. Han vil give introduktions-skrivelser til dem, og Mohandas skal nok komme meget let fra det alt sammen".

Joshiji - sådan plejede vi at kalde gamle Mavji Dave, - vendte sig om imod mig med sit mest tillidsfulde ansigt og spurgte: "ville du ikke hellere til England end studere her?" Intet kunne være mig mere velkomment, da jeg var meget bange for mine vanskelige studier. Så jeg greb forslaget med glæde og sagde, at jo før jeg blev sendt af sted des bedre. Det var ingen let sag at tage eksaminer i en fart. Kunne der ikke være tale om, at jeg rejste over og studerede medicin?

Min broder afbrød mig: "Fader kunne ikke lide den profession. Han tænkte på dig,

36 *gadi*, egl. = trone, her også = embede.

37 B. A. (Bachelor of Arts) en mindre kandidateksamen.

da han sagde, at Vaishnaverne intet skulle have at gøre med obduktionen af døde legemer. Fader havde bestemt dig for juraen".

"Joshiji stemte i med: "Jeg har i og for sig ikke noget imod gerningen, sådan som Gandhiji havde.

Vore Shastraer³⁸ er ikke derimod. Men en medicinsk eksamen vil ikke gøre dig til diwan, og jeg vil have, at du skal være diwan eller om muligt noget endnu bedre. Kun på den måde kan du engang blive noget for din store familie. Tiderne skifter hurtigt og bliver hårdere for hver dag. Det er derfor klogest at blive sagfører". Idet han vendte sig om mod min moder, sagde han: "Nu må jeg gå. Vær nu så venlig at overveje, hvad jeg har sagt.

Når jeg kommer her næste gang, venter jeg at høre om forberedelse til Englandsrejsen. Lad mig vide, hvis der er noget, jeg kan være behjælpelig med".

Joshiji gik og jeg begyndte at bygge luftkasteller.

Min ældre broder var tvivlrådig. Hvordan skulle han skaffe midler til at sende mig afsted for? Og var det rigtigt at stole så meget på en ung mand som mig, at man lod ham rejse udenlands alene?

Min moder var fuldstændig sindsoprørt. Hun kunne ikke lide den tanke at skulle skilles fra mig og søgte at udskyde afgørelsen. "Onkel", sagde hun, "er nu den ældste i familien. Ham må vi først spørge til råds. Hvis han billiger det, kan der blive tale om det".

Min broder fik en anden ide. Han sagde til mig:

"Vi har et vist krav på staten Porbandar. Hr. Lely er administrator der. Vor familie står højt hos ham, og onkel er godt anskrevet hos ham. Det er muligt, at han kunne anbefale dig, så du kunne få statsunderstøttelse til dine studier".

Jeg gik gladelig med til alt dette og gjorde mig rede til at rejse til Porbandar. Der var ingen jernbane i de dage. Det var en fem dages oksevogns-rejse. Jeg har allerede sagt, at jeg var en kujon. Men al min frygtsomhed forsvandt ved udsigten til Englandsrejsen, der ganske optog mine tanker. Jeg lejede en oksevogn så langt som til Dhoraji, og herfra tog jeg en kamel for at nå til Porbandar en dag tidligere. Det var mit første kamelridt.

Jeg nåede endelig dertil, hilste høfligt på min onkel og fortalte ham alt. Han tænkte over det og sagde: "Jeg ved ikke, om det er muligt at opholde sig i England uden at komme i strid med sin egen religion. Efter alt, hvad jeg har hørt, har jeg mine tvivl. Når jeg træffer disse store sagførere, så ser jeg ingen forskel på deres liv og europæernes. De har ingen skrupler med hensyn til, hvad de spiser. Cigaren er aldrig ude af munden på dem. De klæder sig lige så skamløst som englænderne. Alt det ville ikke stemme med vore familietraditioner.

Jeg tager snart på pilgrimsrejse og har ikke mange år tilbage at leve i. Hvordan skulle jeg på dødens tærskel vove at give dig lov til at tage til England, at rejse oversøs? Men jeg vil ikke stå i vejen for dig. Det er din moders tilladelse, det kommer an på. Hvis hun giver dig lov, så held og lykke!

Sig hende, at jeg ikke vil blande mig deri. Du rejser med min velsignelse".

"Jeg kunne ikke vente mig mere af dig", sagde jeg. "Jeg vil nu forsøge at overtale moder. Men kunne du ikke anbefale mig til hr. Lely?" "Hvordan skulle jeg kunne det?" sagde han. "Men han er et godt menneske. Bed ham om en samtale og fortæl, hvilke forbindelser du har. Han tager nok mod dig og vil måske endda hjælpe dig".

Jeg ved ikke, hvorfor min onkel ikke gav mig en introduktionsskrivelse. Jeg har en

38 *Shastraer*: hellige skrifter.

svag anelse om, at han ikke gerne ville være direkte medvirkende ved min Englandsrejse, som i hans øjne var en irreligiøs handling.

Jeg skrev til hr. Lely, der bad mig om at komme hjem til sig. Jeg traf ham, da han var ved at gå op ad trappen, og idet han sagde kort og godt;

"Tag Deres embedseksamen først og kom så op til mig. De kan ingen hjælp få nu", skyndte han sig op. Jeg havde gjort omfattende forberedelser til mit besøg. Jeg havde omhyggeligt lært et par sætninger udenad, havde bukket dybt og hilst med begge hænder. Men alt sammen til ingen nytte!

Jeg tænkte på min hustrus smykker. Jeg tænkte på min ældste broder, som jeg nærede den største tillid til. Han var gavmild indtil ødselhed, og han elskede mig som sin søn.

Jeg vendte tilbage til Rajkot fra Porbandar og berettede alt, hvad der var hændt. Jeg rådførte mig med Joshiji, som naturligvis tilrådede mig endogså at sætte mig i gæld, hvis det skulle være nødvendigt. Jeg foreslog at afhænde min hustrus smykker, hvad der kunne indbringe to til tre tusinde rupier. Min broder lovede at skaffe pengene på en eller anden måde.

Min moder var imidlertid stadig modvillig. Hun begyndte at spørge ud om alle mulige småting. En havde sagt hende, at unge mænd gik nedenunder og hjem i England. En anden havde fortalt, at de begyndte at spise kød; en tredje, at de ikke kunne leve der uden at drikke spiritus. "Hvad er der nu at gøre overfor alt det?" spurgte hun mig. Jeg sagde: "Kan du ikke stole på mig? Jeg vil ikke lyve for dig. Jeg sværger, at jeg ikke skal røre noget af den slags. Hvis der var nogen fare i den retning, tror du så, Joshiji ville lade mig rejse?" "Jeg kan stole på dig nu", sagde hun. "Men hvordan skal jeg kunne stole på dig i et fjernt land? Jeg er lidt fortumlet og ved ikke, hvad jeg skal gøre. Jeg vil spørge Becharji Swami".

Becharji Swami var oprindeligt en *Modh Bania*³⁹, men var nu blevet Jaina-munk. Han var familierådgiver ligesom Joshiji. Han kom mig til hjælp og sagde: "Jeg skal få drengen til højtideligt at aflægge de tre løfter, og så kan han få lov til at rejse". Han tog mig i ed, og jeg lovede ikke at røre vin, kvinder og kød. Da dette var gjort, gav min moder sin tilladelse.

Latinskolen gav en afskedsfest til ære for mig. Det var ganske usædvanligt, at en ung mand fra Rajkot rejste til England. Jeg havde skrevet nogle få takkeord ned. Men jeg kunne næppe nok fremstamme dem. Jeg husker, hvordan det svimlede for mig, og hvordan jeg rystede over hele kroppen, da jeg rejste mig for at læse dem.

Med mine ældre slægtnings velsignelse rejste jeg afsted til Bombay. Det var min første rejse fra Rajkot til Bombay. Min broder ledsagede mig.

Men "meget kan ske mellem bægeret og de rundede læber". - Der var også vanskeligheder i Bombay.

Kapitel XII.

KASTELØS

Med min moders tilladelse og velsignelse rejste jeg jublende til Bombay, efterladende min hustru med et lille barn^{xxix}, nogle få måneder gammelt.

Men ved vor ankomst dertil fortalte nogle venner min broder, at det indiske ocean

39 *Modh Bania* - hørende til Baniakasten ligesom Gandhierne.

var hårdt i juni og juli, og da det var min første sørejse, burde jeg ikke have lov at rejse før i november. En eller anden fortalte også, at en damper lige var gået under i en storm. Det gjorde min broder urolig, og han ville ikke tage den risiko at lade mig sejle straks. Han lod mig blive hos en ven i Bombay og vendte tilbage til sit arbejde. Pengene til mine rejseudgifter overgav han i en svogers varetægt og bad nogle venner hjælpe mig med, hvad de kunne. Tiden faldt mig lang i Bombay. Jeg drømte hele tiden om Englandsrejsen. I mellemtiden var kasten blevet ophidset over min udenlandsrejse. Ingen Modh Bania havde hidtil været i England, og hvis jeg vovede at rejse, skulle jeg nok blive draget til ansvar! Der blev indkaldt til et stort møde indenfor kasten, og der skulle jeg møde. Jeg kom også. Hvordan jeg pludselig kunne få samlet så meget mod, ved jeg ikke. Intet skræmmede mig og uden ringeste tøven mødte jeg frem for forsamlingen. Shethen - kastesamfundets høvding - som langt ude var i slægt med mig og havde stået på god fod med fader, tiltalte mig sådan:

"Efter kastens mening er din hensigt at rejse til England forkastelig. Vor religion forbyder at rejse udenlands. Vi har også hørt, at det ikke er muligt at leve der uden at gå på akkord med vor religion. Man er forpligtet til at spise og drikke sammen med europæerne!" Hertil svarede jeg: "Jeg mener ikke, at det strider mod vor religion at rejse til England. Jeg har i sinde at rejse derover for at studere videre. Og jeg har allerede højtideligt lovet min moder at afholde mig fra de tre ting, som I frygter mest. Jeg er overbevist om, at løftet vil bevare mig uskadt".

"Men vi siger dig", svarede Shethen igen, "at det er umuligt at overholde vor religion der. Du kender mit forhold til din fader, og du burde lytte til mit råd".

"Ja, jeg kender det forhold", sagde jeg. "Og du er min ældre slægtning. Men der er intet at gøre i denne sag. Jeg kan ikke ændre min beslutning om at rejse til England. En ven og rådgiver af min fader, en lærd brahman, har ikke kunnet se noget til hinder for, at jeg rejser til England, og min moder og min broder har givet mig deres tilladelse".

"Og du vil ikke tage hensyn til kastens ordrer?" "Jeg ser virkelig ingen udvej. Jeg synes ikke kasten skulle blande sig i dette".

Denne udtalelse bragte Shethen i raseri. Han bandede mig. Jeg sad ubevægelig. Så fremsagde Shethen sin dom: "Denne dreng skal fra i dag behandles som en kasteløs. Hvem som helst, der hjælper ham eller går til havnen for at tage afsked med ham vil kunne idømmes en bøde på en rupie og fire anna".

Dommen gjorde ingen indvirkning på mig, og jeg tog afsked med Shethen. Men jeg spekulerede, på, hvorledes min broder ville tage det. Heldigvis stod han fast og skrev til mig for at forsikre mig om, at jeg havde hans tilladelse til at rejse uden hensyn til Shethens befaling.

Denne hændelse gjorde mig endnu ivrigere efter at rejse. Hvad ville der ske, hvis, det lykkedes dem at lægge pres på min broder? Tænk, om noget uforudset skulle ske? Som jeg sådan ængstedes over min egen stilling, hørte jeg, at en Junagadh-vakil⁴⁰, der skulle rejse til England for at tage juridisk embedseksamen, skulle rejse med et skib, der sejlede den fjerde September. Jeg gik til de venner, som min broder havde anbefalet mig til. De var også enige om, at jeg ikke skulle lade lejligheden til at rejse i så godt selskab gå fra mig. Der var ingen tid at spille. Jeg telegraferede til min broder om tilladelse, hvilken han gav. Jeg bad min svoger om at give mig pengene. Men han henviste til Shethens befaling og sagde, at han ikke havde råd til at blive kasteløs. Jeg op-søgte så en ven af familien og bad ham om at forstrække mig med, hvad jeg skulle

40 *Vakil*: indisk jurist.

bruge til billet og lommepenge, og få lånet tilbagebetalt af min broder. Denne ven var ikke alene så god at opfylde min bøn, men opmuntrede mig endogså, og jeg var ham meget taknemmelig. For en del af pengene købte jeg straks billet. Så skulle jeg udstyre mig til rejsen. Der var en anden ven, som havde erfaring på det område..

Han fik klæder og andet i orden. Noget af tøjet syntes jeg om, noget slet ikke. Slipset, som jeg senere satte pris på at bære, afskyede jeg dengang.

Den korte jakke så jeg på som usømmelig. Men dette mishag var intet imod det brændende ønske efter at komme afsted til England, der beherskede mig. Af proviant havde jeg også nok og endda noget tilovers til rejsen. En køje blev reserveret mig i kahyt sammen med Sjt. Tryambakrai Mazmudar, vakilen fra Junagadh. De bad ham også tage sig af mig. Han var en erfaren mand af moden alder og kendte verden. Jeg var kun en knøs på atten og uden verdenserfaring. Sjt. Mazmudar lod mine venner vide, at de ikke behøvede at ængstes for min skyld.

Jeg sejlede endelig fra Bombay den 4. September^{xxx}.

Kapitel XIII.

ENDELIG I LONDON

Jeg blev slet ikke søsyg. Men som dagene gik, blev jeg nervøs. Jeg turde ikke engang tale til stewarden. Jeg var ganske uvant med at tale engelsk, og når lige undtages hr. Mazmudar, var alle de andre passagerer på anden klasse englændere.

Jeg kunne ikke tale med dem; thi jeg kunne dårligt nok følge deres bemærkninger, når de kom og talte til mig, og selv, når jeg forstod dem, kunne jeg ikke svare. Jeg måtte forme hver eneste sætning i tankerne, før jeg udtalte den. Jeg var ukendt med brugen af knive og gaffler, og havde ikke dristighed nok til at spørge, hvilke af menuens retter, der var kødfri. Jeg spiste derfor aldrig ved bordet, men altid i min kahyt, og min føde bestod hovedsagelig af søde sager og frugter, som jeg selv havde bragt med.

Hr. Mazmudar havde ingen vanskeligheder, og han omgikkes alle. Han spadserede frit omkring på dækket, mens jeg skjulte mig i min kahyt hele dagen og kun vovede mig op på dækket, når der næsten ingen mennesker var. Hr. Mazmudar blev ved at bearbejde mig for at få mig til at omgås passagererne og tale frit med dem. Han sagde til mig, at sagførere skulle være godt skårne for tungebåndet og fortalte mig om sine erfaringer som sagfører. Han rådede mig til at benytte enhver mulig lejlighed til at tale engelsk og ikke bryde mig om, at jeg gjorde nogle fejl, hvad der var ganske uundgåeligt på et fremmed sprog. Men intet kunne få mig til at overvinde min frygtsomhed.

En engelsk passager, der var meget venlig imod mig, fik mig ind i en samtale. Han var ældre end jeg. Han spurgte mig, hvad jeg spiste, hvor jeg var, hvor jeg rejste hen, hvorfor jeg var så bange af mig og sådan. Han rådede mig også til at spise ved bordet. Han lo af min vedholdende nægtelse af kødspisning og sagde på en venlig måde til mig, da vi var i Det røde Hav: "Det er alt sammen meget godt, men du bliver nødt til at ændre din beslutning, når du kommer ud på Den biscayiske Bugt. Og det er så koldt i England, at man umuligt kan leve der uden kød".

"Men jeg har hørt, at folk kan leve der uden at spise kød," sagde jeg. "Du kan være forvisset om, at det er lyv," sagde han. "Så vidt jeg ved, lever der ikke nogen uden at være kødspisere. Kan du ikke se, at jeg beder dig ikke om at drikke spiritus, skønt jeg selv gør det? Men jeg mener, at du skulle spise kød, for du kan ikke leve uden".

"Jeg takker Dem for Deres venlige råd, men jeg har højtideligt lovet min moder ikke at røre kød, og derfor kan jeg ikke tænke mig at spise det.

Hvis det viser sig umuligt at klare sig uden det, så vil jeg hellere vende tilbage til Indien end spise kød for at kunne blive der." Vi kom ind i Den biscayiske Bugt, men jeg begyndte ikke at føle trang til hverken kød eller spiritus. Man havde tilrådet mig at samle attester for at jeg havde afholdt mig fra at spise kød, og jeg bad min engelske

Gandhi som jurastuderende i London.

ven om at skrive mig en. Han gav mig den med glæde, og jeg gemte den med stolthed i nogen tid. Men da jeg senere så, at man kunne få sådan en attest, selv om man var kødspiser, mistede den al værdi for mig. Hvis ikke man kunne stole på mit ord, hvad var det så værd at have en attest angående den sag?

Imidlertid nåede vi Southampton, såvidt jeg husker på en lørdag^{xxxii}. På skibet havde jeg gået med tøj, idet jeg havde sparet det hvide flonelstøj, som mine venner havde skaffet mig, til vi skulle i land. Jeg mente, at hvidt tøj ville passe sig bedst, når jeg gik i land, og derfor gik jeg fra borde i hvid flonelsdragt. Det var i de sidste dage af september, og jeg opdagede, at jeg var den eneste, der bar sådanne klæder. Jeg lod en kommissionær fra Grindley og Co. tage sig af hele min bagage, nøglerne iberegnet, da jeg så, at mange andre også havde gjort det, og jeg jo måtte følge skik. Jeg havde fire introduktionsskrivelser; til dr. P. J. Mehta, til Sjt. Dalpatram Shukla, til fyrst Ranjitsinhji og til Dadabhai Naoroji. En eller anden om bord havde rådet os til at tage ind på Hotel Victoria i London. Hr. Mazmudar tog derfor til dette hotel. Den skam at være den eneste person i hvide klæder var allerede for meget for mig, og da jeg på hotellet fik at vide, at jeg ikke ville få mine sager fra Grindleys den næste dag, da det var søndag, blev jeg aldeles fortvivlet.

Dr. Mehta, til hvem jeg havde telegraferet fra Southampton, aflagde besøg samme aften ved ottetiden. Han hilste mig hjerteligt og smilte over, at jeg var i flonelsdragt. Mens vi talte, fik jeg tilfældigt fat i hans høje hat og for at prøve, hvor glat den var, lod jeg min hånd glide hen over den, men den gale vej og bragte hårene i uorden. Dr. Mehta så noget vred ud over, hvad jeg gjorde og standsede mig. Men fejlgrebet var gjort. Hændelsen var en advarsel for fremtiden. Det var min første undervisning i europæisk etikette, hvis detaljer dr. Mehta spøgende indviede mig i. "Rør ikke andre folks sager," sagde han. "Stil ikke spørgsmål, sådan som vi sædvanligt gør i Indien første gang vi træffer folk; tal ikke højt; tiltal aldrig folk med "hr.", mens du taler med dem, sådan som vi gør i Indien; kun tjenere og underordnede tiltaler deres herre på den måde." Og så videre og så videre. Han fortalte mig også, at det var meget dyrt at bo på hotel og anbefalede mig at logere hos en privat familie. Vi udsatte afgørelsen af den sag til om mandagen.

Hr. Mazmudar og jeg fandt hotellet tiltalende. Men det var også meget dyrt. Der var imidlertid en medpassager fra Malta, en sindher, som var blevet gode venner med Sjt. Mazmudar, og da han ikke var ukendt i London, tilbød han at finde værelser til os. Vi tog imod tilbuddet, og om mandagen, så snart vi havde fået vor bagage, betalte vi vore regninger og tog hen til de værelser, som vor Sindhi-ven havde lejet til os. Jeg husker, at min hotelregning kom op på 3 £, et beløb, som harmede mig. Jeg havde endda praktisk talt sultet til trods for den dyre regning! For jeg kunne intet spise. Når jeg ikke kunne lide en ret, bad jeg om en anden, men måtte alligevel betale for dem begge. Sandheden er, at jeg al den tid havde levet af den proviant, jeg havde bragt med fra Bombay.

Jeg følte mig meget utilpas i de nye værelser. Jeg tænkte bestandig på mit hjem og mit land. Min moders kærlighed stod altid for mig. Om natten strømmede tårerne ned ad kinderne på mig, allehånde erindringer fra hjemmet gjorde det umuligt for mig at sove. Jeg kunne slet ikke gøre nogen delagtig i min elendighed. Og selvom jeg kunne have gjort det, til hvad nytte ville det være? Jeg vidste intet, der kunne berolige mig. Alting var fremmed - menneskene, deres levevis og selv deres boliger. Jeg var fuldkommen nybegynder med hensyn til engelsk etikette og måtte bestandig være på min post. Der var så desuden det ubekvemme ved det vegetariske løfte. Selv de retter, jeg

kunne spise, var uden smag og vandede. Jeg følte mig som mellem Scylla og Charybdis. England kunne jeg ikke udholde, men at vende tilbage til Indien kunne der ikke være tale om. Nu da jeg var kommet, måtte jeg gennem de tre år, sagde, den indre stemme.

Kapitel XIV.

MIT VALG

Dr. Mehta gik om mandagen til Hotel Victoria, da han ventede at finde mig der. Han erfarede, at vi var taget afsted, fik vor nye adresse og traf mig i vore værelser. Af lutter dumhed havde jeg nået at få ringorm ombord på skibet. Vi måtte vaske os og bade i havvand, hvori sæbe ikke kan opløses.

Jeg brugte imidlertid sæbe, idet jeg regnede det for et tegn på civilisation, med det resultat, at i stedet for at rense, gjorde den huden fedtet. Så fik jeg ringorm. Jeg viste det til dr. Mehta, der sagde, at jeg skulle behandle det med eddikesyre. Jeg husker, hvordan den brændende syre fik mig til at græde. Dr. Mehta undersøgte mit værelse og alle dets indretninger og rystede misbilligende på hovedet. "Det duer ikke", sagde han. "Vi kommer til England ikke så meget for at studere som for at lære engelsk levevis og skik at kende. Og af den grund bør du bo hos en privat familie. Men før du begynder på det, tror jeg, at du heller må tage en læretid hos -. Jeg vil tage dig med derhen." Jeg tog med tak mod forslaget og flyttede til "vennen"s værelse. Han var lutter venlighed og opmærksomhed. Han behandlede mig som sin egen broder, belærte mig om engelske sæder og skikke og vænnede mig til at tale sproget. Min mad blev imidlertid et vanskeligt spørgsmål. Jeg kunne ikke lide kogte grønsager tilberedt uden salt eller krydderi. Værtinden var i forlegenhed over, hvad hun skulle lave til mig. Vi fik havregrød til frokost.

Det fyldte godt, men jeg var aldrig mæt efter middags- og aftensmåltiderne. Min ven diskuterede altid med mig om at spise kød, men jeg henviste altid til mit løfte og tav så ellers. Både til middag og aften fik vi spinat og brød og syltetøj. Jeg havde en vældig appetit og en rummelig mave; men jeg skammede mig ved at bede om mere end to eller tre skiver brød, da det ikke syntes korrekt at gøre det. Ydermere var der ingen mælk til, hverken til middag eller aften. Min ven blev engang ærgerlig over alt dette og sagde: "Havde du været min egen broder, så havde jeg sendt dig på porten. Hvad værdi har et løfte, der er givet en uvidende moder og uden at kende til forholdene her? Det er overhovedet ikke noget løfte. Det ville ikke blive betragtet som et løfte efter loven. Det er ren og skær overtro at holde fast ved sådan et løfte. Og jeg vil sige dig, at den stædighed ikke vil hjælpe dig til at opnå noget her. Du indrømmer, at du har spist kød og syntes om det. Du nød det, da det var ganske unødvendigt og vil ikke her, hvor det er så påkrævet. Sikke noget pjank". Men jeg var urokkelig.

Dag ud og dag ind talte min ven for mig, men jeg havde stadig afslag at møde ham med. Jo mere han talte, des mere umedgørlig blev jeg. Daglig bad jeg om Guds bistand og fik den. Ikke fordi jeg havde nogen ide om Gud. Det var troen, der arbejdede, - troen, hvis sæd var sået af min gode barnepige, Rambha.

En dag begyndte min ven at læse Benthams "Nyttens Teori" for mig. Min forstand stod stille.

Sproget var for vanskeligt til at jeg kunne forstå det. Han begyndte at forklare det.

Jeg sagde: "Du må have mig undskyldt. Alt det er uforståeligt og går over mit hoved. Jeg indrømmer, at det er nødvendigt at spise kød. Men jeg kan ikke bryde mit løfte. Jeg kan ikke diskutere derom. Jeg er sikker på, at jeg ikke kan stille nogle beviser op imod dine. Men vær så venlig at opgive mig som tåbelig eller stædig. Jeg påskønner din kærlighed til mig, og jeg ved, at du vil mit bedste. Jeg ved at du taler til mig om dette atter og atter, fordi du har noget tilovers for mig. Men jeg kan intet gøre. Et løfte er et løfte. Det kan ikke brydes".

Vennen så overrasket på mig. Han lukkede bogen og sagde: "Godt, jeg skal ikke komme ind på det oftere". Glad var jeg. Han omtalte aldrig det emne igen; men han hørte ikke op med at bekymre sig for mig. Han røg og drak, men mig bad han aldrig gøre det. Tværtimod, han bad mig om at afholde mig fra begge dele. Hans eneste ængstelse var, at jeg uden kød skulle blive meget svag og således ude af stand til at føle mig hjemme i England.

Sådan gik min læretid en måned. Vennens hus lå i Richmond, og det var ikke muligt at tage til London mere end en eller to gange om ugen.

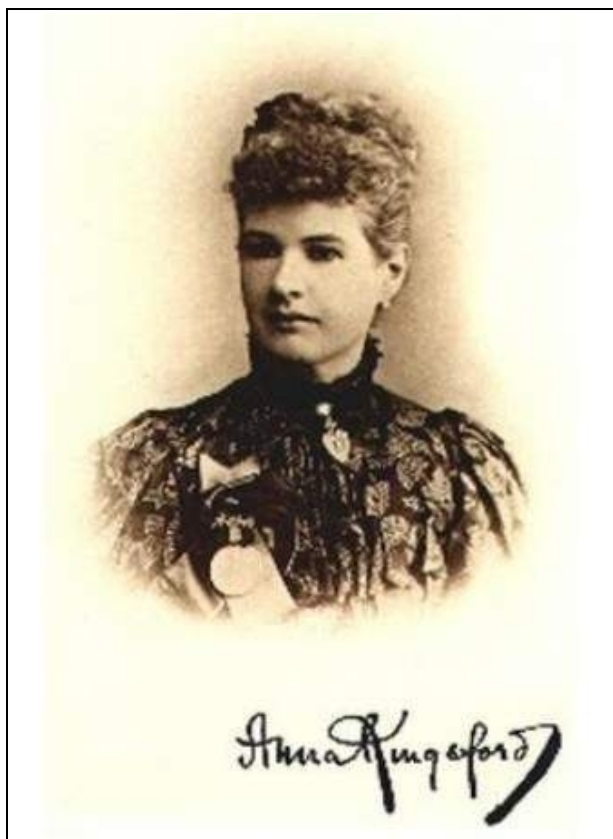
Dr. Mehta og hr. Dalpatram Shukla bestemte derfor, at jeg skulle indlogeres hos en familie. Hr. Shukla opdagede et engelsk-indisk hus i West Kensington og anbragte mig der. Værtinden var enke. Jeg fortalte hende om mit løfte. Den gamle dame lovede at tage sig godt af mig, og jeg flyttede ind i hendes hus. Også her måtte jeg praktisk talt sulte. Jeg havde skrevet efter søde sager og andet spiseligt hjemme fra, men endnu var intet kommet. Alt smagte flovt. Hver eneste dag spurgte den gamle dame, om jeg syntes om maden, men hvad kunne jeg gøre? Jeg var så bange af mig som nogen-sinde og vovede ikke at bede om mere, end der blev stillet for mig. Hun havde to døtre. De ville absolut have lov til at give mig en ekstra skive brød. Men de kunne jo ikke vide, at intet mindre end et helt brød ville have fyldt mig.

Men jeg havde grund under fødderne nu. Jeg havde endnu ikke påbegyndt mine regelmæssige studier. Jeg var lige begyndt at læse aviser takket være hr. Shukla. I Indien læste jeg aldrig en avis.

Her lykkedes det mig ved daglig læsning at komme til at synes om dem. Jeg kiggede altid *the Daily News*, *the Daily Telegraph* og *the Pall Mall Gazette* igennem^{xxxii}. Det tog mig næppe en time. Jeg begyndte derfor at vandre omkring. Jeg gav mig til at søge efter en vegetarisk restaurant. Værtinden havde sagt, at der var sådanne steder i City. Jeg travede ti eller elleve engelske mil hver dag, gik ind på en billig restaurant og spiste mig mæt i brød, men blev aldrig stillet tilfreds. Under disse vandringer opdagede jeg en vegetarisk restaurant i Farringdon Street. Synet af den fyldte mig med samme glæde, som den et barn føler ved at få noget rigtig efter sit hjerte. Før jeg gik ind, lagde jeg mærke til nogle bøger, der var udstillet til salg under glaslåg ved døren. Jeg så imellem dem Salts "Forsvar for Vegetarismen." Den købte jeg for en shilling og gik straks ind i spisesalen. Det var mit første ordentlige måltid, siden jeg kom til England. Gud var kommet mig til hjælp.

Jeg læste Salts bog fra ende til anden, og den gjorde et meget stærkt indtryk på mig. Fra den dag jeg læste denne bog, kan jeg hævde, at jeg var blevet vegetar. Jeg velsignede den dag, jeg havde aflagt løftet til min moder. Jeg havde hele tiden afholdt mig fra kød for sandhedens skyld og på grund af det løfte, jeg havde aflagt, men havde på samme tid ønsket, at alle indere ville blive kødspisere, og havde set hen til selv engang at blive det frit og åbent og at vinde andre for sagen. Valget var nu truffet til fordel for vegetarismen, og det blev herefter min opgave at arbejde for den.

Kapitel XV.

SPILLEN ENGELSK
GENTLEMAN

Min tro på vegetarismen voksede for hver dag. Salts bog skærpede min appetit for diætiske studier. Jeg købte alle de bøger om vegetarismen, der kunne fås, og læste dem. En af disse, Howard Williams "Ernæringsens Etik" var en "biografisk beretning om litteraturen om menneskelig ernæring fra den tidligste periode op til nutiden." Den forsøgte at bevise, at alle filosoffer fra Pythagoras og Jesus op til de nuværende var vegetarer. Dr. Anna Kingsfords^{xxxiii} "Den rette vej"^{xxxiv} var en tiltalende bog. Dr. Allinsons værker om helbred og hygiejne var ligeledes meget nyttige. Han gjorde sig til talsmand for et kursystem baseret på tilpasning af patienternes diæt. Selv vegetar

foreskrev han sine patienter en streng vegetarisk kost. Resultatet af læsningen af denne litteratur var, at ernæringsforsøg kom til at spille en stor rolle i mit liv. Til at begynde med var det sundheden, som jeg tog stærkest i betragtning, men senere blev religionen hovedbevæggrunden.

I mellemtiden havde min ven ikke ophørt med at bekymre sig for mig. Hans kærlighed til mig fik ham til at tro, at hvis jeg fastholdt min modstand mod kødspisning, ville jeg ikke blot blive legemligt svag, men jeg ville også blive ved at være lidt til en side, da jeg aldrig ville kunne føle mig hjemme i det engelske selskabsliv. Da han fik at vide, at jeg var begyndt at interesse mig for bøger om vegetarismen, blev han bange for at denne læsning skulle gøre mig forvirret i hovedet, at jeg efterhånden skulle bortøse mit liv på eksperimenter, glemme mit arbejde og blive en særling. Han gjorde derfor en sidste anstrengelse for at reformere mig. Han inviterede mig endog med i teatret. Før skuespillet skulle vi spise sammen i Holborn restaurant, for mig et ovenud fint sted og den første store restaurant jeg havde besøgt, siden jeg forlod hotel Victoria. Opholdet på det hotel var knapt nok blevet en erfaring, der kunne bruges; thi jeg havde ikke været ved sans og samling, mens jeg var der. Vennen havde planlagt at tage mig til denne restaurant, sandsynligvis med den forventning, at beskedenhed ville forbyde mig at stille spørgsmål. Der var mange gæster, og midt imellem dem sad min ven og jeg ved et bord. Den første ret var suppe. Jeg tænkte på, hvad den var lavet af, men turde ikke spørge vennen derom. Jeg kaldte derfor på tjeneren. Vennen så min gestus og spurgte barskt over bordet, hvad der var i vejen.

Noget usikker sagde jeg ham, at jeg ville spørge, om det var plantesuppe. "Du er for kluntet til ordentligt selskab," udbrød han heftigt. "Hvis du ikke kan opføre dig ordentligt, skulle du hellere gå. Spis i en anden restaurant eller vent udenfor." Det passede mig godt. Ud gik jeg. Der var en vegetarisk restaurant i nærheden, men den var lukket.

Så gik jeg uden mad den aften. Jeg fulgte med min ven til teatret, men han nævnte aldrig et ord om den scene, jeg havde lavet. For mit vedkommende var der naturligvis intet at sige. Det var den sidste venskabelige dyst, vi havde.

Det berørte ikke vort venskab det ringeste. Jeg kunne se og påskønne den kærlighed, der fik min ven til at gøre alle sine anstrengelser, og min hengivenhed for ham var endnu større på grund af den forskel der var imellem os i ord og handling.

Jeg besluttede, for at berolige ham, at jeg ville forsikre ham om, at jeg ikke mere skulle være kluntet, men prøve på at blive fin og gøre bod for min vegetarisme ved at lægge vægt på andre dyder, som kunne gøre en egnet for det pæne selskab. Derfor begyndte jeg det på forhånd umulige arbejde, at blive en engelsk gentleman.

De klæder efter Bombays snit, som jeg gik i, mente jeg slet ikke passede til engelsk selskabsliv, og jeg købte nye i Army- og Navy-butikerne. Jeg anskaffede mig også et skorstensrør til nitten shillings, - en meget høj pris i de dage. Ikke nok med det, jeg borttødslede ti pund til en aftenklædning, der var syet i Bond Street, centret for modelivet i London - og fik min gode og ædelhjertede broder til at sende mig en dobbelt urkæde af guld.

Det var ikke korrekt at bære et færdigsyet slips, og jeg lærte kunsten selv at binde det. Mens jeg var i Indien, havde spejlet været en luksus, der brugtes på de dage, da familiens barber barberede mig. Her spildte jeg hver dag ti minutter foran et stort spejl for at kunne se at binde slipset og skille håret på den rette måde. Mit hår var på ingen måde blødt, og det betød regelmæssig hver dag en kamp med børsten for at holde det i stilling. Hver gang hatten blev taget af og på, foer hånden mekanisk op til hovedet for at rette på håret, for ikke at nævne den anden civiliserede vane, at lade hånden bevæge sig i samme hensigt når man sad i pænt selskab: Som om alt dette ikke var nok til at få mig til at se ud af noget, rettede jeg min opmærksomhed mod andre detaljer, der kunne antages at hjælpe til at gøre mig til en engelsk gentleman. Jeg fik at vide at det hørte sig til at tage timer i dans, fransk og veltalenhed. Fransk var ikke blot talesproget i nabolandet Frankrig, men det var det officielle sprog på kontinentet, som jeg så gerne ville gennemrejse. Jeg besluttede mig til at tage dansetimer på et hold og betalte 3 £ for et kursus. Jeg må have taget omkring seks timer i tre uger. Men det oversteg mine evner at lære noget i retning af rytmisk bevægelse. Jeg kunne ikke følge pianoet og fandt det derfor umuligt at følge takten. Hvad skulle jeg så? Eneboeren i fabelen holdt en kat for at holde rotterne borte, og så en ko til at give mælk til katten og en mand til at passe koen og sådan videre. Min ærgerrighed voksede ligesom eneboerens familie. Jeg mente, at jeg burde lære at spille violin for at vænne mit øre til vestens musik. Derfor spenderede jeg 3 £ på en violin og betalte noget mere for undervisning. Jeg gik op hos en tredje lærer, der skulle give mig timer i veltalenhed og gav ham en guinea som første betaling. Han anbefalede samtidig Bells "Standard Taleren^{xxxv}" som lærebog, og den købte jeg. Og jeg begyndte med en af Pitts taler. - Men mr. Bell⁴¹ ringede alarm for mine øren, og jeg vågnede op.

Jeg skulle dog ikke blive altid i England, sagde jeg til mig selv. Til hvad nytte var det så at lære veltalenhed? Og hvordan kunne dans gøre mig til gentleman? At spille violin kunne jeg også lære i Indien. Jeg var student og burde passe mine studier. Jeg skulle forberede mig til at få adgang til et juristkollegium⁴². Hvis min karakter gjorde mig til gentleman så meget des bedre. Ellers måtte jeg give afkald på den værdighed.

41 *Mr. Bell* - et ordspil. "bell" betyder klokke.

42 *Juristkollegium*: Kollegie, der uddannede jurister. Der var fire af disse kollegier i det centrale London.

Disse og lignende tanker greb mig, og jeg gav udtryk for dem i et brev, jeg sendte veltalenhedslæreren, idet jeg bad ham undskylde mig for resten af timerne. Jeg havde kun taget to eller tre. Jeg skrevet lignende brev til danselæreren og gik personligt til violinlæreren med bøn om at han ville skille mig af med violinen for, hvad han kunne få for den. Han var meget venlig, da jeg fortalte ham, at jeg havde opdaget, at jeg forfulgte et falskt ideal. Han støttede mig i min beslutning om at gøre en fuldstændig forandring.

Denne forblindelse må have varet omkring tre måneder. At være pillen i min klæde-dragt vedblev jeg med i årevis. Men fra nu af blev jeg for alvor student^{xxxvi}.

Kapitel XVI.

FORANDRINGER

Man skal ikke tro, at mine forsøg med dans og lignende betød en slaphedsperiode i mit liv. Læseren vil have lagt mærke til, at selv da brugte jeg min forstand. Denne forblindelsesperiode var for mit vedkommende ikke blottet for en vis grad af selvransagelse. Jeg holdt regnskab med hver øre, jeg brugte, og mine udgifter var omhyggeligt beregnet. Hver lille post, som omnibuspenge, frimærker eller et par småmønter givet ud til aviser, blev ført ind og kassen gjort op hver aften, inden jeg gik i seng. Den vane har jeg haft lige siden, og jeg ved, at resultatet har været, at skønt jeg har forvaltet offentlige midler, der løb op i hundredetusinder, er det lykkedes mig at gennemføre streng økonomi ved udbetalinger og i stedet for udestående gæld har jeg altid haft overskud i alle de bevægelser, jeg har ledet. Lad enhver ung mand drage lære af min bog og gøre det til en hovedregel at føre regnskab over alt, der kommer ind og går ud af hans lomme, og ligesom jeg, vil han i det lange løb stå sig ved det.

Da jeg førte nøjagtigt regnskab over alle udgifter, kunne jeg se, at det var nødvendigt at spare. Jeg besluttede derfor at bringe mine udgifter ned til det halve. Mit regnskab udviste mange småbeløb til omnibusser. Det, at jeg levede hos en familie betød regelmæssig betaling af en ugentlig regning. Det medførte også den høflighedspligt ved lejlighed at invitere medlemmer af familien ud til middag og ligeledes at gå i selskab sammen med dem. Alt dette medførte store befodringsudgifter, især da skik og brug krævede, at herren betalte alle udgifter, hvis den ledsagende var en dame. At spise ude var ligeledes en ekstra udgift, da der ikke var noget fradrag i den ugentlige regning for måltider, der blev indtaget ude. Det forekom mig, at alle disse udgifter kunne spares, ligesom alt det, der gik med på grund af en forkert opfattelse af velanstændighed.

Derfor besluttede jeg at leje mig ind for egen regning i stedet for at blive boende hos en familie, og ligeledes at flytte fra sted til sted, eftersom arbejdet lå, og sådan, at jeg på samme tid kunne indhøste erfaringer. Værelserne blev valgt således, at jeg kunne nå min arbejdsplads til fods i løbet af en halv time og derved spare kørepenge. Før den tid havde jeg altid benyttet et eller andet befodringsmiddel, når jeg skulle nogen steder hen og måtte bruge ekstra tid til spadsereture. Den nye ordning forenede spadsereture og sparsommelighed, idet den medførte, at kørepengene sparedes og gav mig spadsereture på otte-ti miles om dagen. Det var hovedsagelig denne vane at gå lange ture, der holdt mig så at sige fri af sygdom under hele mit ophold i England og skaffede mig en temmelig kraftig konstitution.

Jeg lejede altså et par værelser, et til dagligstue og et til soveværelse. Det var andet afsnit. Det tredje skulle endnu komme.

Disse forandringer sparede mig halvdelen af mine udgifter. Men hvordan skulle jeg udnytte tiden? Jeg vidste, at den juridiske eksamen ikke krævede megen læsning og jeg manglede derfor ikke tid. Mit dårlige engelsk voldte mig stadig besvær. Hr. (senere Sir Frederick Lelys ord "Tag først din eksamen og kom så til mig", lød stadigt for mine øren. Jeg ville, tænkte jeg, ikke alene tage juridisk eksamen, men også en eller anden litterær eksamen. Jeg forespurgte om kursus i Oxford og Cambridge, rådførte mig med et par venner, men fandt ud af, at hvis jeg valgte nogen af de steder, ville det betyde meget større udgifter og et meget længere ophold i England, end jeg var forberedt på. En ven foreslog mig, at hvis jeg virkelig ønskede at tage en vanskelig eksamen, skulle jeg tage studentereksamen i London. Det betød et stort arbejde og en god forøgelse af mine almindelige kundskaber uden nogen ekstraudgifter af nogen betydning. Jeg var glad for forslaget. Men pensumet skræmmede mig. Latin og et moderne sprog var tvungne fag! Hvordan skulle jeg klare latinen? Men min ven talte varmt for den: "Latin er meget værd for sagførere. Kendskab til latin er meget nyttigt, når det gælder forståelsen af lovbøger. Og en af opgaverne i romerret er udelukkende på latin. Desuden medfører kendskab til latin bedre herredømme over det engelske sprog".

Jeg gik hjem og besluttede at lære latin, lige meget hvor vanskeligt det var. Fransk havde jeg allerede begyndt på, så jeg mente, at det skulle være det moderne sprog. Jeg tog undervisning på et privat kursus. Eksaminer blev holdt hvert halvår, og jeg havde kun fem måneder til, at forberede mig i. Det var et næsten uoverkommelig arbejde. Men jeg, der havde været så forhippet på at ligne en engelsk gentleman, forvandlede sig til en flittig student. Jeg lavede min egen timetabel lige til minuttet; men hverken min forstand eller min hukommelse kunne klare det at lære latin og fransk foruden alle de andre fag indenfor den givne periode. Resultatet blev, at jeg dumpede i latin, jeg tænkte også at mit franske ville blive så meget bedre til den næste prøve, og jeg ville vælge mig et nyt naturvidenskabeligt fag. Kemi, der var mit fag i denne retning, havde ingen tiltrækning for mig på grund af manglende lejlighed til forsøg, mens det burde have været overordentlig interessant. Det var et af de tvungne fag i Indien, og derfor havde jeg valgt det til London-studentereksamen. Denne gang valgte jeg imidlertid varme- og lyslære i stedet for kemi. Det gik for at være let, og det fandt jeg også, at det var.

Ved forberedelsen til den anden prøve, søgte jeg at gøre min livsførelse endnu mere enkel. Jeg havde på fornemmelsen, at min levemåde endnu ikke var nede på samme beskedne trin som min families. Tanken om min hårdt arbejdende broder, der så venligt imødekom mine regelmæssige bønner om pengehjælp, nagede mig stærkt. Jeg så, at de fleste, som brugte fra otte til femten pund månedlig var begunstiget med stipendier. Jeg så eksempler på meget tarvelig levevis. Jeg traf mange fattige studenter, der levede mere beskedent end jeg. En af dem boede i fattigkvarteret i et værelse til to shilling om ugen og brugte til hvert måltid for to pence kakao og brød fra Lockharts billige kakao-restauranter. Jeg tænkte aldeles ikke på at konkurrere med ham, men jeg var klar over, at jeg kunne nøjes med et værelse i stedet for to og lave nogle af måltiderne hjemme. Det ville betyde, at jeg sparede fire til fem pund hver måned. Jeg fik også fat i bøger om enkel levevis. Jeg sagde mine værelser op og lejede et i stedet for to, købte en ovn og begyndte at lave min frokost hjemme. Det arbejde tog mig næppe mere end tyve minutter, for det var ikke andet end at koge havregrød og vand til kakao. Jeg spiste middagsmad ude og om aftenen brød og kakao hjemme. På den måde

kunne jeg leve for en shilling tre pence om dagen. Også i denne periode studerede jeg ihærdigt. Enkel levevis sparede mig rigelig tid, og jeg fik min eksamen.

Læseren må endelig ikke tro, at dette på nogen måde gjorde mit liv kedsommeligt. Tværtimod kom mit indre og ydre ved forandringen til at stemme overens. Det stemte også bedre med min families midler. Mit liv var mere sandt, og jeg var i min sjæl grænseløs glad.

Kapitel XVII.

DIÆTISKE FORSØG

Efterhånden som jeg trængte dybere ind i mig selv, gik det op for mig, hvor nødvendigt det var at gøre både indre og ydre forandringer. Samtidig med, eller måske endog så før jeg begyndte at gøre forandringer i udgifter og levemåde, begyndte jeg at forandre min daglige spiseseddel.

Jeg så, at de forfattere, der skrev om vegetarisme, havde undersøgt spørgsmålet meget nøje fra religiøse, videnskabelige, praktiske og sundhedsmæssige synspunkter. Etisk set var de nået til den slutning, at menneskets overlegenhed overfor de lavere dyr ikke betød, at de skulle efterstræbe disse, men at højerestående skulle beskytte de laverestående, at der skulle være gensidig hjælp imellem de to parter som mand og mand imellem. De havde også udfundet den sandhed, at mennesket spiser ikke for at nyde men for at leve. Og nogle af dem holdt i overensstemmelse hermed på, at man skulle afholde sig ikke alene fra kød, men også fra æg og mælk og praktiserede selv dette afhold. Videnskabeligt set havde nogle draget den slutning, at mennesket ikke var skabt til at blive et kokkererende, men et frugtspisende væsen, at det kun burde nyde moderens mælk, og så snart det begyndte at få tænder, skulle det begynde at tage fast føde til sig. Sundhedsmæssigt set havde de rådet til at afskaffe alle krydderier. På det praktiske og økonomiske område havde de påvist, at den vegetariske levemåde var den billigste. Alle disse betragtninger gjorde deres virkning på mig, og jeg traf vegetarer af alle disse typer i vegetariske restauranter. Der var en Vegetarisk Forening i England, der havde sit eget ugeblad. Jeg tegnede abonnement på bladet, meldte mig ind i foreningen og sad snart i bestyrelsen. Her kom jeg i berøring med dem, der betragtedes som vegetarismens bærende kræfter og begyndte nu mine egne ernæringsforsøg.

Jeg hørte op med at bruge de søde sager og krydderier, jeg havde fået hjemmefra. Da mit åndelige liv nu havde taget en ganske anden retning, forsvandt kærligheden til krydderier, og jeg satte nu pris på den kogte spinat, som i Richmond kogt uden krydderier smagte mig udvandet. Mange sådanne forsøg lærte mig, at det virkelige sæde for smagssansen ikke var tungen, men ens sind.

Jeg havde naturligvis stadig de økonomiske omstændigheder at tage i betragtning. Der var i de dage kredse, hvor man anså te og kaffe for skadelige og i stedet fremhævede kakaoen. Og da jeg var overbevist om, at man kun burde spise ting, som ernærede legemet, opgav jeg den regelmæssige te og kaffe og erstattede dem med kakao.

Der var to afdelinger i de restauranter, jeg plejede at besøge. Den ene afdeling, der blev besøgt af temmelig velstående folk, bød på et stort antal retter, blandt hvilke man kunne vælge og betale a la carte, og hvert måltid på denne måde kostede fra en til to shilling. I den anden afdeling serveredes seks-penny middage, der bestod af tre retter

og en skive brød. I den tid jeg var streng frugtspiser, plejede jeg at spise i anden afdeling.

Der var mange småforsøg samtidig med hoved forsøget; for eksempel opgav jeg for en tid alle melspiser, på en anden tid levede jeg på brød og frugt alene og engang levede jeg på ost, mælk og æg. Dette sidste forsøg er det værd at lægge mærke til. Det varede ikke engang fjorten dage. Den reformator, der havde talt for melfri kost, havde lovprist æg og holdt på, at æg ikke var kød. Det var indlysende, at der ikke blev tilføjet levende væsener nogen lidelse ved at man spiste æg. Jeg blev fanget ind af disse argumenter og spiste æg på trods af mit løfte. Men fejltagelsen varede kun en tid. Jeg havde intet at gøre med at fortolke løftet på en ny måde. Det var min moder, for hvem jeg havde aflagt løftet, og det var hendes fortolkning, der gjaldt. Jeg vidste, at i hendes definition omfattede kød også æg. Og så snart som jeg så løftets sande betydning, hørte jeg op med at spise æg og samtidig endte dette forsøg.

Der er et kildent punkt, som ligger til grund for dette argument og er værd at lægge mærke til. Jeg fik i England tre forskellige definitioner af kød. I henhold til den første omfattede kød kun fugles og dyrs kød. Vegetarer, der holdt sig til denne definition, afskyede kødet af dyr og fugle, men spiste fisk, for slet ikke at tale om æg. I henhold til den anden definition betød kød kødet af alle levende skabninger. Her kunne der altså ikke være tale om fisk, men æg var tilladt. Den tredje definition omfattede under kød kødet af alle levende væsener såvel som alle deres produkter, og omfattede på denne måde både æg og mælk. Hvis jeg gik ind på den første definition, kunne jeg ikke alene spise æg, men også fisk. Men jeg var overbevist om, at min moders definition var den definition, der var bindende for mig. Hvis jeg derfor ville overholde det løfte, som jeg havde aflagt, måtte jeg afholde mig fra æg. Derfor gjorde jeg det. Det kunne være besværligt, for så vidt som undersøgelse viste, at selv i vegetariske restauranter blev mange retter tilberedt med æg. Dette betød, at med mindre jeg vidste, hvad der var hvad, måtte jeg benytte den kedelige fremgangsmåde at forhøre om en bestemt ret indeholdt æg eller ikke; thi mange buddinger og kager var ikke fri derfor. Men skønt erkendelsen af min pligt forvoldte denne vanskelighed, så forenkede den dog min føde. Forenklingen bragte mig på sin vis ubehageligheder, idet jeg måtte opgive visse retter, jeg var kommet til at synes om.

Disse vanskeligheder var dog kun forbigående; thi den strenge overholdelse af løftet fremkaldte en indre "velsmag" adskilligt mere sund, delikat og varig.

Den virkelige ildprøve var imidlertid endnu ikke overstået. Det var i forbindelse med det andet løfte. Men hvem vover at gøre den ondt, som Gud beskytter?

Nogle korte betragtninger over udlægningen af løfter og forpligtelser turde være på sin plads her.

Forklaringen af forpligtelser har været en rig kilde til strid verden over. Lige meget hvor klar forpligtelsen er, folk vil vende og dreje teksten for at få den til at passe til deres egne formål. Det vil man opleve blandt alle samfundsklasser, fra den rige ned til den fattige, fra prinsen ned til bonden.

Egenkærlighed gør dem blinde, bliver det tvetydige middel, som får dem til at narre sig selv til at forsøge på at narre verden og Gud. En gylden regel er det ærligt at anerkende den betydning, der er lagt i løftet overfor den, hvem man har givet løftet. En anden er at anerkende den svagere parts forklaring, hvor der er to udlægninger mulige. Afvisning af disse to regler giver anledning til strid og uretfærdighed, som har sin rod i usandhed. Kun den, der siger sandhed, følger med lethed den gyldne regel. Han behøver ikke at søge de lærdes råd ved udlægningen. Min moders definition af kød var i

overensstemmelse med denne gyldne regel, den eneste sande for mig og ikke den tyding, som min større erfaring eller min stolthed over større viden måtte have lært mig.

Mine forsøg i England udførte jeg under hensyn til økonomi og hygiejne. Det religiøse syn på spørgsmålet kom ikke i betragtning, før jeg rejste til Sydafrika, hvor jeg gjorde ihærdige forsøg, som der senere skal fortælles om. Men sæden til dem alle var sået i England.

En omvendts begejstring for sin nye religion er større end begejstringen hos en, der er født i den. Vegetarismen var dengang en ny kultus i England, og ligeledes for mig, fordi jeg, som vi har set, var rejst derover som en overbevist kødspiser og senere blev omvendt til vegetarismen. Opfyldt af den nyomvendtes iver besluttede jeg at starte en vegetarisk klub i min egen Bydel, Bayswater. Jeg indbød Sir Edwin Arnold, som boede der, til at blive næstformand. Dr. Oldfield, som var redaktør af "*The Vegetarian*" blev formand. Jeg selv blev sekretær. Klubben gik godt for en tid, men gik i stykker i løbet af få måneder; thi jeg forlod denne bydel, min vane tro regelmæssigt at flytte fra sted til sted. Men det korte og beskedne forsøg gav mig en lille smule øvelse i at organisere og lede institutioner.

Kapitel XVIII.

ANGSTEN SOM MIT SKJOLD

Jeg blev valgt ind i bestyrelsen for Vegetarisk Forening^{xxxvii} og gjorde det til et princip at overvære alle dens møder, men jeg følte mig altid ude af stand til at sige noget. Dr. Oldfield sagde engang til mig: "De taler jo meget godt til mig, men hvordan kan det være, at De aldrig åbner Deres mund ved bestyrelsesmøderne? De er en drone". Jeg tog mig hans spøg til indtægt. Bierne er altid flittige, men dronen er en fuldkommen drivert. Og det var ikke så lidt mærkeligt, at mens andre ved disse møder sagde deres mening, så sad jeg ganske tavs. Ikke fordi jeg aldrig følte mig fristet til at tale.

Men jeg var fuldstændig uvidende om, hvordan jeg skulle udtrykke mig. Alle de øvrige medlemmer syntes mig at være bedre inde i sagerne end jeg. Så hændte det også tit, at netop, som jeg havde samlet mod nok til at tale, blev der taget fat på et nyt emne. Sådan gik det lang tid.

I mellemtiden kom et alvorligt spørgsmål op til diskussion. Jeg mente det forkerkt at blive borte og fandt det krysteragtigt at stemme uden at sige noget. Diskussionen opstod på omtrent denne måde. Foreningens formand var hr. Hills, ejer af Thames Irons Works. Han var puritaner. Det kan siges, at selskabets eksistens hovedsagelig afhang af hans økonomiske hjælp. Mange bestyrelsesmedlemmer var i mere eller mindre grad hans protegeer.

Dr. Allinson, en meget kendt vegetar, var også medlem af bestyrelsen. Han var tilhænger af den dengang nye bevægelse til fremme af fødselsregulering, og var talsmand for disse metoder blandt arbejderklassen. Hr. Hills betragtede dette som noget, der truede moralen i selve dens rod. Han mente, at Vegetarisk Forening havde til formål ikke alene en diætisk, men også en moralsk reform, og at en mand med dr. Allinsons anti-puritanske synspunkter ikke burde have lov at forblive i foreningen. Der blev derfor stillet forslag om hans udelukkelse. Sagen interesserede mig stærkt. Jeg betragtede dr. Allinsons synspunkter med hensyn til kunstig børnebegrænsning som

farlige, og jeg mente, at hr. Hills som puritaner var berettiget til at opponere imod ham. Jeg så også op til hr. Hills og beundrede hans gavmildhed. Men jeg mente det ganske forkert at udelukke en mand fra en vegetarisk forening, blot fordi han vægrede sig ved at betragte puritansk moral som et af foreningens formål. Hr. Hills synspunkter med hensyn til udelukkelsen af en anti-puritaner fra foreningen var rent personlige og havde intet at gøre med foreningens lovfæstede formål, hvilket ganske simpelt var fremme af vegetarismen og ikke fremme af noget moralsk system. Jeg holdt derfor på, at en hvilken som helst vegetar kunne være medlem af foreningen uden hensyn til hans moralske synspunkter.

Der var andre i bestyrelsen, der delte mit syn, men jeg følte det som min pligt at udtale min mening. Hvorledes, det var så spørgsmålet? Jeg havde ikke mod nok til at tale, og jeg skrev derfor mine tanker ned. Jeg gik til mødet med dokumentet i lommen. Så vidt jeg husker, var jeg ikke engang i stand til selv at læse det, og formanden lod det læse op af en anden. Dr. Allinson tabte. Således stod jeg i mit allerførste slag på den tabendes side. Men jeg havde tilfredsstillelse i den tanke, at sagen var retfærdig. Jeg har en svag mindelse om, at jeg efter denne begivenhed nedlagde mit mandat som medlem af bestyrelsen. Denne generthed varede ved under mit ophold i England. Selv når jeg var i selskab, gjorde tilstedeværelsen af en halv snes mennesker mig stum.

Jeg tog engang til Ventnor sammen med hr. Mazmudar. Vi opholdt os hos en vegetarisk familie. Hr. Howard, forfatteren til "Levemådens etik" opholdt sig ved det samme badested. Vi traf ham og han indbød os til at tale ved et møde til agitation for vegetarismen. Jeg havde forvirket mig om, at det ikke regnedes for ukorrekt at læse sin tale op. Jeg vidste, at mange gjorde dette for at udtrykke sig sammenhængende og kort. At tale ex-tempore kunne der ikke have været tale om for mit vedkommende. Jeg havde derfor skrevet min tale ned. Jeg stod frem for at læse den op, men kunne ikke. Det blev tåget for mine øjne og jeg rystede, skønt talen næppe nok fyldte et folioark. Hr. Mazmudar måtte læse den for mig. Hans egen tale var naturligvis udmærket og blev modtaget med bifald. Jeg skammede mig og var bedrøvet over min uduelighed.

Mit sidste forsøg i England på at holde en offentlig tale blev gjort umiddelbart før jeg skulle rejse hjem. Men også denne gang lykkedes det mig kun at gøre mig selv latterlig. Jeg inviterede mine vegetariske venner til middag i Holborn-restauranten, som tidligere har været omtalt. "En vegetarisk middag", sagde jeg til mig selv, "kunne naturligvis fås i en vegetarisk restaurant. Men hvorfor skulle det ikke også være muligt i en ikke-vegetarisk?" Og jeg aftalte med værten i Holborn-restauranten, at han skulle servere et helt igennem vegetarisk måltid. Vegetarerne hilste det nye forsøg med glæde. Alle middage skal være en nydelse, men Vesten har gjort dem til en kunst.

De fejres med stort eclat, musik og taler. Og det lille middagsselskab, som jeg gav, var heller ikke uden ledsagelse af den slags. Taler måtte der derfor holdes. Da min tur kom, stod jeg op for at holde en tale. Jeg havde med stor omhu udtænkt en, som kun bestod af nogle få sætninger. Men jeg fik ikke sagt mere end den første sætning. Jeg havde læst om Addison, at han begyndte sin Jomfrutale i Underhuset med at gentage "Jeg tænker mig" tre gange, og da han ikke kunne komme videre, rejste en spasmager sig og sagde: "Den ærede herre tænkte tre gange, men sagde ingenting". Jeg havde tænkt mig at holde en humoristisk tale over denne anekdote. Jeg begyndte derfor med dette og kørte så fast. Min hukommelse svigtede fuldstændig, og ved at forsøge en humoristisk tale gjorde jeg mig selv latterlig. "Jeg takker Dem, mine herrer, for så venligt at have efterkommet min invitation", sluttede jeg pludselig og satte mig ned.

Det var først i Sydafrika, at jeg kom ud over denne generthed, skønt jeg aldrig helt

overvandt den. Det var umuligt for mig at tale impromptu. Jeg tøvede, når som helst jeg stod overfor et fremmed publikum, og undgik at holde tale, hvor dette lod sig gøre. Selv nu tror jeg ikke, at jeg kunne og ville underholde en kreds af venner med tom tale.

Jeg må sige, at udover, at jeg ved visse lejligheder blev til latter, har min naturlige undseelse ikke været ufordelagtig for mig. Tværtimod kan jeg se, at den helt igennem har været til min fordel. Min nølende tilbageholdenhed, som engang var mig til besvær, er mig nu til glæde. Dens største velgerning er, at den har lært mig at økonomisere med ordene. Jeg har ganske naturligt vænnet mig til at tøjle mine tanker. Og jeg kan nu give mig selv attest for, at der næppe kommer et tankeløst ord "fra min mund eller min pen. Jeg husker aldrig, at jeg har måttet fortryde noget, jeg har sagt eller skrevet. Jeg er derved blevet sparet for mange uheld og megen tidsspilde. Erfaringen har lært mig, at tavshed er en del af den åndelige disciplin for en dyrker af sandheden. Tilbøjelighed til at overdrive, til at undertrykke og moderere sandheden, bevidst eller ubevidst, er menneskets naturlige svaghed, og tavshed er nødvendig for at overvinde den. En mand af få ord vil sjældent være tankeløs i sin tale; han vil veje hvert ord. Vi træffer så mange, der er utålmodige efter at komme til at snakke. Der er ingen ordstyrer ved noget møde, som ikke bliver plaget med anmodninger om at få lov til at tale. Og, når tilladelsen er givet, så overskrider taleren i almindelighed taletiden, beder om længere tid og vedbliver at tale uden tilladelse. Al denne snakken kan næppe siges at være til velsignelse for verden. Den er kun tidsspilde.

Min undseelse har i virkeligheden været mit værn og mit skjold. Den har tilladt mig at vokse. Den har hjulpet mig i min forståelse af sandheden.

Kapitel XIX.

USANDHEDENS KRÆFTSVULST

Der var forholdsvis få indiske studenter i England for fyrretyve år siden. Det var skik og brug imellem dem at give sig ud for ungarle, selvom de var gift. Elever på skoler og kollegier i England er alle ugifte, idet man anser studering for uforeneligt med ægteskabeligt liv. Vi fulgte denne skik i de gode gamle dage, og en student var dengang i almindelighed kendt som en brahmachari⁴³.

Men i de dage havde vi også barneægteskaber, som praktisk talt var ukendte i England. De unge indere i England skammede sig derfor ved at tilstå, at de var gift. Der var også en anden grund for at skjule dette. I tilfælde af, at sandheden blev kendt, ville det nemlig blive umuligt for de unge mænd at omgås og flirte med de unge piger i de familier, hos hvem de boede. Flirten var mere eller mindre uskyldig. Forældrene opmuntrede endogså dertil; og den slags selskab mellem unge mænd og unge piger er måske ligefrem nødvendig der, når det tages i betragtning, at enhver ung mand må vælge sin mage. Hvis derimod unge indere ved deres ankomst til England tillader sig sådanne forhold, som er ganske naturlige for unge englændere, så fører det, som vi så ofte har set, let til ulykke. Jeg så, at vore unge var faldet for fristelsen og havde valgt at leve i usandhed for kammeratskabernes skyld, hvad der, hvor uskyldigt det end var for englænderne, for dem var forkasteligt. Jeg smittedes også. Jeg tog ikke i betænkning at give mig ud for ungarl, skønt jeg var gift og fader til en søn. Men jeg var ikke

43 *Brahmachari* = én, der dyrker brahmacharya, d. v. s. fuldstændig afholdenhed (se noten herom).

lykkeligere ved at være hykler. Kun min tilbageholdenhed og min tavshed frelste mig fra at komme ud på dybere vand, end hvor jeg kunne bunde. Hvis jeg ikke sagde noget, ville ingen pige finde det ulejlighed værd at give sig i samtale med mig eller gå ud sammen med mig.

Min krysteragtighed var lige så stor som min tilbageholdenhed. Det var skik i familier som den, jeg boede hos i Ventnor, at værtindens datter tog gæsterne med ud på spadsereture. Min værtindes datter tog mig en dag med ud til de smukke bakkedrag ved Ventnor. Jeg var ingen langsom fodgænger, men min ledsagerske gik endnu hurtigere med mig på slæb og sludrede hele tiden løs. Jeg svarede nu og da på hendes snak med et "ja" eller "nej" eller højst "ja, hvor smukt". Hun fløj af sted som en fugl, mens jeg tænkte ved mig selv, hvornår slipper jeg hjem igen? Sådan nåede vi op på toppen af en høj bakke. Nu var spørgsmålet, hvordan vi skulle komme ned igen. Til trods for sine højhælede støvler, foer den muntre unge pige på femogtyve ned ad højen som en pil. Jeg asede skamfuld for at komme ned. Hun stod nede ved bakkens fod og smilte, opmuntrede mig og tilbød at komme og trække mig ned. Hvordan kunne jeg være så krysteragtig? Med største vanskelighed, undertiden kravlende, lykkedes det mig endelig at klatre ned. Hun lo højt og råbte "bravo" og gjorde mig endnu mere skamfuld, hvad hun havde god grund til.

Men jeg kunne ikke altid slippe uskadt, for Gud ønskede at fri mig for usandhedens kræftsvulst. Jeg tog engang til Brighton, et Badested ligesom Ventnor. Det var før besøget i Ventnor. Jeg traf der på et hotel en ikke videre velstillet ældre enke.

Det var i det første år, jeg var i England. Retterne på spisekortet var alle skrevet på fransk, som jeg ikke forstod. Jeg sad ved samme bord som den gamle dame. Hun så, at jeg var fremmed og i forlegenhed, og hun kom mig straks til hjælp. "De synes at være fremmed her", sagde hun, "og ser så forvirret ud. Hvorfor har De ikke bestilt noget?" Jeg var ved at stave mig igennem spisekortet og forberedte mig på at spørge opvarteren om, hvad retterne bestod af, da den venlige dame nu greb ind. Jeg fortalte hende, at jeg ikke kunne finde ud af, hvilke retter, der var vegetariske, da jeg ikke kunne fransk.

"Lad mig hjælpe Dem," sagde hun. "Jeg vil forklare Dem, hvad der står på kortet og sige Dem, hvad De kan spise." Jeg benyttede mig med tak af hendes hjælp. Dette var begyndelsen til et bekendtskab, der udvikledes til venskab, som varede ved under hele mit ophold i England og lang tid efter. Hun gav mig sin adresse i London og inviterede mig til at spise til middag hos sig hver søndag. Også ved særlige lejligheder inviterede hun mig for at hjælpe mig til at overvinde min forlegenhed, præsenterede mig for unge damer og fik mig ind i samtale med dem. En ung dame, der boede hos hende, var særlig udvalgt til disse samtaler, og ofte blev vi overladt ganske til os selv.

Jeg fandt til at begynde med alt dette meget besværligt. Jeg kunne ikke indlede en samtale eller komme med spøgefulde bemærkninger. Men hun satte mig i gang. Jeg begyndte at lære; og efterhånden glædede jeg mig til hver søndag og kom til at holde af samtalerne med min unge veninde.

Den gamle dame fortsatte med at spinde sit net videre og videre for hver dag. Hun var interesseret i vore sammenkomster. Muligvis havde hun sine egne planer med os.

Jeg var i knibe. "Hvor jeg dog ville ønske, at jeg havde fortalt den gode gamle dame, at jeg var gift!" sagde jeg til mig selv. "Så ville hun ikke tænke på en forlovelse imellem os. Det er imidlertid ikke for sent at rette derpå. Hvis jeg siger sandheden, så kan jeg måske endnu spares for større ulykke. Med disse tanker i hovedet skrev jeg et brev til hende, omtrent sålydende: "Lige siden vi traf hinanden i Brighton, har De været så

venlig imod mig. De har taget Dem af mig som en moder af sin søn. De mener også, at jeg skulle gifte mig, og i den anledning har De gjort mig bekendt med unge damer. Hellere end lade forholdene udvikle sig videre, må jeg tilstå, at jeg har været Deres omsorg uværdig. Jeg burde havde fortalt Dem, da jeg begyndte at besøge Dem, at jeg var gift. Jeg vidste, at indiske studenter i England lagde skjul på, at de var gift, og jeg fulgte skik. Jeg ser nu, at jeg ikke skulle have gjort det. Jeg må også tilføje, at jeg blev gift, mens jeg endnu kun var et barn, og er fader til en søn. Det piner mig, at jeg så længe har fortiet det overfor Dem. Men jeg er glad for, at Gud nu har givet mig mod til at komme frem med sandheden. Vil De tilgive mig? Jeg forsikrer Dem, at jeg ikke har taget mig upassende friheder overfor den unge dame, som De var så venlig at præsentere mig for. Jeg har holdt mig inden for grænserne. Da De ikke vidste, at jeg var gift, ønskede De naturligvis, at vi skulle blive forlovet. For at forholdene ikke skal overskride det nuværende stadium, må jeg fortælle Dem sandheden." "Hvis De ved modtagelsen af dette føler, at jeg har været uværdig til Deres gæstfrihed, så vær forvisset om, at jeg ikke skal tage Dem det ilde op.

Jeg vil for altid være Dem taknemlig for Deres venlighed og omsorg. Hvis De efter dette ikke støder mig fra Dem, men vedbliver at betragte mig som værdig til Deres gæstfrihed, som jeg skal gøre mig al umage for at fortjene, så vil jeg naturligvis være glad derfor og betragte det som et yderligere tegn på Deres venlighed." Læseren må vide, at jeg ikke kunne skrive sådan et brev på et øjeblik. Jeg må have skrevet og renskrevet det mange gange. Men det befriede mig for en byrde, som trykkede mig. Næsten omgående kom hendes svar, der lød omtrent sådan:

"Jeg har modtaget Deres åbenhjertige brev. Vi var begge meget glade og havde en hjertelig latter over det. Den usandhed, som De siger at have gjort Dem skyldig i, er tilgivelig. Men det er godt, at De har gjort os bekendt med de virkelige forhold.

Min indbydelse står stadig ved magt, og vi ser med forventning hen til næste søndag, til at høre alt om Deres barneægteskab og tage os en hjertelig latter på Deres bekostning. Behøver jeg at fortælle Dem, at vort venskab ikke er det mindste berørt af denne lille hændelse?" Sådan rensede jeg mig for usandhedens kræftsvulst, og efter den tid tøvede jeg aldrig med at fortælle om mit ægteskab, hvis det var nødvendigt.

Kapitel XX.

BEKENDTSKAB MED RELIGION

Henimod slutningen af mit andet år i England traf jeg to teosofere, brødre og begge ugifte^{xxxviii}. De fortalte mig om Gitaen. De læste Sir Edwin Arnolds oversættelse - *The Song Celestial*^{xxxix} (Den himmelske sang) - og de indbød mig til at læse originalen sammen med dem. Jeg skammede mig, da jeg hverken havde læst dette guddommelige digt på sanskrit eller på gujarati. Jeg var nødsaget til at fortælle dem, at jeg ikke havde læst Gitaen, men at jeg gerne ville læse den sammen med dem, og at jeg, selvom mit kendskab til sanskrit kun var ringe, håbede at være i stand til at forstå originalen tilstrækkelig godt til at kunne sige, hvor oversættelsen ikke formåede at udtrykke meningen. Jeg begyndte at læse Gitaen med dem. Versene i andet kapitel

Af sanseindtrykket vokser tiltrækningen;
tiltrækningen bliver til ønske,

Ønsket flammer op til hed lidenskab,
 lidenskabens volder fortræd.
 Derefter kastes alle gode forsætter overbord,
 moralen undergraves, indtil forsætter,
 sjæl og menneske er helt fortabt.

gjorde et dybt indtryk på mit sind, og de lyder stadig for mine øren. Bogen stod for mig som af ubetalelig værdi. Dette indtryk er stadig vokset, således at jeg nu betragter den som bogen par excellence, når det gælder kendskab til sandheden.

Den har ydet mig uvurderlig hjælp i mine tungsindige øjeblikke. Jeg har læst næsten alle engelske oversættelser af den, og jeg anser Sir Edwin Arnolds for den bedste. Han har holdt sig til teksten, og dog lyder det ikke som en oversættelse. Skønt jeg læste Gitaen med disse venner, kan jeg ikke påstå at have studeret den dengang. Det var først nogle år senere, at den blev daglig læsning for mig. De to brødre anbefalede mig også "The Light of Asia"^{xli} ("Asiens Lys") af Sir Edwin Arnold⁴⁴, som jeg indtil da kun kendte som forfatteren til "The Song Celestial", og jeg læste den med endnu større interesse end Bhagavad Gita. Efter at jeg engang var begyndt på den, kunne jeg ikke lægge den fra mig. De tog mig også engang med til Blavatsky-logen og præsenterede mig for Madame Blavatsky^{xli} og fru Besant^{xlii}.

Sidstnævnte var netop trådt ind i Teosofisk Samfund, og jeg fulgte med stor interesse striden om hendes omvendelse. Mine venner rådede mig til at blive medlem af samfundet, men jeg afslog det høfligt, idet jeg sagde: "Med mit ringe kendskab til min egen religion, ønsker jeg ikke at blive medlem af nogen religiøs forening."^{xliii} Jeg husker, at jeg på brødrenes anbefaling læste Madame Blavatskys "Key to Teosophy"^{xliiv} (Nøglen til teosofien). Denne bog øgede mit ønske om at komme til at læse bøger om hinduisme, og bragte mig ud af den vildfarelse, som missionærerne hævdede, at hinduismen var fuld af overtro.

Omtrent ved samme tid mødte jeg i et vegetarisk pensionat en god kristen fra Manchester. Han talte til mig om kristendommen. Jeg fortalte ham, hvad jeg kunne huske fra Rajkot. Det gjorde ham ondt at høre sligt. Han sagde: "Jeg er vegetar, jeg drikker ikke. Mange kristne er utvivlsomt kødspisere og drikker vin; men hverken kød-spisning eller drikkeri er påbudt i den hellige skrift. De skulle prøve at læse Biblen." Jeg tog imod hans råd, og han skaffede mig et eksemplar. Jeg har en svag erindring om, at han solgte bibler, og at jeg af ham købte en udgave, der indeholdt kort, noter og anden hjælp. Jeg begyndte at læse den, men det var mig umuligt at komme igennem det gamle testamente. Jeg læste skabelseshistorien, men kapitlerne, der fulgte efter, fik mig regelmæssigt til at falde i søvn. Men kun for at være i stand til at sige, at jeg havde læst den, sled jeg mig igennem de andre bøger og uden mindste forståelse eller interesse. Jeg kunne ikke lide at læse 4de Mosebog.

44 Sir Edwin Arnold (1832-1904) eng. digter, sanskrit-forsker og journalist.

Men Det nye Testamente fremkaldte et ganske andet indtryk, især bjergprædikenen, der gik mig lige til hjertet. Jeg sammenlignede den med Gitaen. De linjer: "Men jeg siger eder, at I må ikke sætte jer op imod det onde; men dersom nogen giver dig et slag på din højre kind, da vend ham også den venstre til. Og dersom nogen vil gå i rette med dig og tage din kjortel, lad ham da også få kappen" glædede mig umådeligt og erindrede mig om Shamal Bhatts: "For en skål med vand kun, et måltid give du" osv. Mit unge sind prøvede at forene Gitaens læresætninger, The Light of Asia og bjergprædikenen. At forsagelse var den højeste form for religion, talte stærkt til mig.

Denne læsning skærpede min appetit for at komme til at studere andre religionsstifters liv. En ven af mig anbefalede mig Carlyles^{xlv} "Heroes and Hero Worship". Jeg læste kapitlet om helten som profet og læste om profetens storhed og taperhed og strenge levemåde.

Ud over denne stiften bekendtskab med religion kunne jeg ikke komme for tiden, da eksamenslæsning næppe levnedede mig tid til andre interesser. Men jeg satte mig for, at jeg ville læse flere religiøse bøger og stifte bekendtskab med alle hovedreligioner.

Og hvordan skulle jeg undgå også at vide noget om fritænkeri? Enhver inder kendte Bradlaugh^{xlvi} navn og hans såkaldte fritænkeri. Jeg læste en eller anden bog derom, men navnet har jeg glemt. Den havde ingen indflydelse på mig, for jeg var allerede kommet igennem fritænkeriets Sahara. Fru Besant, som dengang var meget omtalt, var fra ateismen gået over til teosofi, og denne kendsgerning styrkede også min modvilje mod ateismen. Jeg læste hendes bog "How I became a Theosophist^{xlviii}" (Hvorledes jeg blev teosof.) Det var ved denne tid at Bradlaugh døde^{xlviii}. Han blev begravet på Woking kirkegård. Jeg overværede begravelsen, og jeg tror, at hver eneste inder, der boede i London, gjorde det. Nogle få præster var også kommet til stede for at vise ham den sidste ære. På vejen tilbage fra begravelsen måtte vi på stationen vente på vort tog. En kampivrig ateist i flokken fik fat i en af præsterne:

"Nå, min herre, De tror altså på Guds eksistens?"

"Ja, jeg gør", sagde den gode mand sagte.

"De indrømmer også, at jordens omkreds er 28,000 engelske mil, ikke sandt?" sagde fritænkeren med et selvsikkert smil.

"Ja .

"Så beder jeg Dem sige mig målet på Deres Gud, og hvor han kan være?" "Ja, om vi bare vidste det. Han bor i Deres og mit hjerte".

"Nå, nå, tag mig ikke for noget barn", sagde, den kampivrige med et triumferende blik på os.

Præsten forholdt sig ydmygt tavs.

Den samtale øgede yderligere min antipati mod fritænkeri.

Kapitel XXI

NIRBALA KE BALA RAMA⁴⁵

Selvom jeg havde erhvervet et flygtigt kendskab til hinduismen og andre religioner i verden, så burde jeg have vidst, at det ikke var nok til at frelse mig i prøvens stund. Mennesket har ingen anelse om, endsige kendskab til, hvad det er, der hjælper ham

45 "Nirbala ke bala Rama", omkvædet i Surdas berømte hymne: "Rama (Gud) er den hjælpeløses hjælp, den svages styrke".

gennem prøvelserne. Hvis han ikke tror på Gud, vil han tilskrive sin frelse heldet. Hvis han tror, vil han sige, at Gud frelste ham. Han vil, efter sine evners mål, drage den slutning, at hans religiøse stræben eller hans åndelige disciplin stod bag ved nådens tilstand i hans indre. Men i det øjeblik, befrielsen sker, ved han ikke, om det er hans åndelige disciplin eller hvad ellers, der frelser ham. Hvem har rost sig af sin åndelige styrke, og ikke siden set den knuget i støvet? Kundskab om religion, til forskel fra religiøs erfaring, synes kun at være avner i sådanne prøvelsens øjeblikke.

Det var i England, jeg først opdagede det unyttige i blot og bar religiøs viden. Hvorledes jeg var blevet frelst ved tidligere lejligheder, er mere end jeg kan forstå, for jeg var meget ung dengang; men nu var jeg tyve år og havde vundet nogen erfaring som ægtemand og fader.

Der var, så vidt jeg husker i det sidste år jeg opholdt mig i England, i 1890, en vegetar-kongres i Portsmouth, hvortil en indisk ven og jeg var indbudt. Portsmouth er en havneby med en stor sømandsbefolkning. Der er mange huse med berygtede kvinder, ikke ligefrem prostituerede, men dog ikke altfor omhyggelige med deres dyd. Vi fik logi i et af disse huse. Det er unødvendigt at bemærke, at modtagelseskomiteen ikke vidste noget om dette. Det ville have været vanskeligt i en by som Portsmouth at finde ud af, hvilke logier der var gode, og hvilke dårlige for rejsende som os.

Vi kom hjem fra kongressen om aftenen. Efter middagen satte vi os til at spille et parti bridge, som værtinden deltog i, hvad der er skik og brug i England endog i de mest respektable familier. Hver spiller kommer ganske naturligt med spøgefulde bemærkninger, men her begyndte min ledsager og min værtinde også at komme med uanstændigheder. Jeg vidste ikke, at min ven var godt med på det område. Det dupe-rede mig, og jeg stemte i med. Netop da jeg var ved at gå over stregen og lod kort og spil passe sig selv, gav Gud mig gennem min kammerat denne velsignede advarsel:

Hvorfra stikker denne djævel i dig, knægt! Tag dig i agt!" Jeg skammede mig. Jeg tog imod advarslen og var i mit stille sind min ven taknemlig. Da jeg nu kom i tanker om løftet, jeg havde givet min moder, flygtede jeg ud af værelset; jeg løb op på mit værelse, rystende og skælvende, med bankende hjerte som et vildt, der er undsluppet forfølgeren.

Jeg husker dette var den første gang hvor en anden kvinde end min hustru lokkede mine sanser.

Natten tilbragte jeg søvnløs, et bytte for alle mulige tanker, skulle jeg løbe bort herfra? Hvor var jeg? Hvad ville der være sket, hvis jeg ikke havde bevaret sans og samling? Jeg besluttede mig til herefter at handle meget forsigtigt, ikke at forlade huset, men på en eller anden måde slippe bort fra Portsmouth. Kongressen skulle ikke vare i mere end to dage, og jeg husker, at jeg forlod Portsmouth næste aften, medens min kammerat blev der nogen tid længere. Dengang kendte jeg ikke religionens eller Guds kraft, og hvorledes Han virker i os. Kun dunkelt forstod jeg, at Gud havde bevaret mig ved denne lejlighed; under alle prøvelser har han frelst mig.

Jeg ved, at udtrykket "Gud frelste mig" har en dybere mening for mig nu, og dog følger jeg, at jeg endnu ikke har fattet dets fulde betydning. Kun rigere erfaring kan hjælpe mig til dybere forståelse. Under alle mine prøvelser - af åndelig natur, som sagfører, som leder af institutioner og i politik - kan jeg sige, at Gud frelste mig. Når alt håb er ude, "når hjælpen svigter og trøsten flygter", så har jeg erfaret, at hjælp kommer der dog, hvorfra ved jeg ikke. Tilbedelse og andagt og bøn er ikke overtro; det er handlinger, mere virkelige end det at spise, drikke, sidde eller gå. Det er ingen overdrivelse at sige, at de alene er virkelige, alt andet uvirkeligt. Sådan gudsyndelse eller

bøn er ingen veltalenhedens strøm; det er ikke læbers udvendige tale.

Den udspringer i hjertet. Hvis vi derfor opnår den hjertets renhed, når det "for alt er tømt, kun ikke kærligheden", hvis vi holder alle strengene harmoniske stemte, vil "de skælvende tone bort i svag musik". Bøn behøver ikke ord, den er i sig selv uafhængig af enhver sanse-anstrengelse. Jeg nærer ikke fjerneste tvivl om, at bøn er et aldrig svigtende middel til at rense hjertet for lidenskaber. Men den må forenes med den dybeste ydmyghed.

Kapitel XXII.

NARAYAN HEMCHANDRA

Lige ved den tid var det, Narayan Hemchandra kom til England. Vi traf hinanden i frøken Mannings, hus i Den indiske Nationalforening. Frøken Manning vidste, at jeg ikke var selskabelig anlagt. Når jeg kom i hendes hjem, plejede jeg at sidde med lukket mund og kun tale, når nogen henvendte sig til mig. Hun præsenterede mig for Narayan Hemchandra. Han kunne ikke engelsk. Hans dragt var besynderlig - et kluntet par bukser, en krøllet, snavset, brun frakke efter pariser-mode, uden slips eller flip, og med en ulden hue med kvast; desuden havde han langt skæg.

Han var spinkelt bygget og lille af vækst. Hans runde ansigt var fuldt af kopar, og han havde en næse, som hverken var spids eller stump. Med hånden strøg han bestandigt ned over skægget.

En så mærkeligt udseende og besynderligt klædt mand måtte naturligvis virke afstikkende i finere selskab.

"Jeg har hørt en hel del om Dem", sagde jeg til ham. "Jeg har også læst en del af, hvad De har skrevet. Det skulle glæde mig, om De ville besøge mig".

Narayan Hemchandra havde en temmelig hæs stemme. Med et smil sagde han:

"Ja, hvor bor De?"

"I Shore Street".

"Så er vi naboer. Jeg vil gerne lære engelsk. Kan De undervise mig?" "Det skal være mig en glæde at lære Dem, hvad jeg kan, og jeg skal gøre mit bedste. Hvis De bryder Dem om det, skal jeg gerne komme hen hos Dem".

"Å, nej! Jeg vil komme hen hos Dem. Jeg vil også tage en lærebog med til oversættelse". Så blev vi enige om en tid. Vi blev snart gode venner.

Narayan Hemchandra kendte intet til grammatik. "Hest" var for ham et udsagnsord og "løbe" et navneord. Jeg husker mange sådanne pudsige tilfælde. Men hans uvidenhed anfægtede ham ikke. Mit ringe kendskab til grammatik kunne ikke gøre indtryk på ham. Han betragtede aldrig sin uvidenhed om grammatik som en skam.

Han ytrede med stor flothed: "Jeg har aldrig gået i skole sådan som De. Jeg har aldrig haft brug for grammatik, når jeg skulle udtrykke mine tanker. Sig mig, kan De bengalsk? Det kan jeg. Jeg har rejst i Bengal. Det er mig, der har skænket Maharshi Devendranath Tagores^{46 xlix} værker til den gujarati-talende verden. Jeg har i sinde at oversætte mange andre værdifulde ting til gujarati. Og De ved, at jeg aldrig er ordret i mine oversættelser. Jeg er tilfreds, når jeg kan få ånden deri udtrykt.

46 *Maharshi Devendranath Tagore* var en betydelig religiøs og folkelig fører-personlighed, fader til Rabindranath Tagore. Mahratti tales i egnen om Bombay af ca. 18 mill. mennesker.

Andre, med større viden, kan måske være i stand til at gøre mere i fremtiden. Men jeg er godt tilfreds med det, jeg har opnået uden hjælp af grammatik. Jeg kan mahratti, hindi, bengalsk, og nu er jeg begyndt at kunne engelsk. Hvad jeg ønsker, er et nyt ordforråd. Men tror De, min ærgerrighed standser der? Næ, holdt; jeg vil tage til Frankrig og lære fransk. Jeg har hørt, at det sprog har en omfattende litteratur. Jeg vil også, hvis det lader sig gøre, rejse til Tyskland og lære tysk der". Og sådan kunne han blive ved uophørligt. Hans ærgerrighed efter at lære sprog og rejse var grænseløs.

"Så tager De vel også til Amerika?"

"Javist. Hvordan skulle jeg kunne vende tilbage til Indien uden at have set den nye verden?"

"Men hvor får De penge fra?"

"Hvad skal jeg med penge? Jeg er ikke sådan en modeherre som De. Minimum af føde og minimum af klæder er nok til mig. Og det lidt, jeg får ved mine bøger og af mine venner, er nok til det.

Jeg rejser altid på tredje klasse. Når jeg rejser til Amerika, tager jeg på dæk." Narayan Hemchandra's jævnhed var helt igennem ægte, og hans åbenhed svarede til den. Han var ikke det ringeste stolt, når naturligvis lige undtages en lidt ubeskeden vurdering af sine egne skribentevner.

Vi mødtes dagligt. Vi havde mange berøringspunkter i tanker og handlinger. Begge var vegetarer, og vi spiste ofte lunch sammen. Det var dengang jeg levede for 17 sh. om ugen og selv lavede mad. Sommetider gik jeg til ham og andre gange kom han til mig. Jeg lavede mad på engelsk maner; men kun indisk madlavning tilfredsstillede ham. Han kunne ikke leve uden *dal*⁴⁷ 1. Jeg kunne lave suppe på gulerødder og lignende, men han ynkede min smag. Engang havde han fået opsporet noget *mung*^{li}, kogt det og taget det med op hos mig.

Jeg spiste det med velbehag. Dette førte til et helt byttesystem mellem os. Jeg tog mine lækkerier med til ham og han bragte mig sine.

Kardinal Mannings^{lii} navn var dengang på alles læber. Dokarbejdernes strejke^{liii} var hurtigt blevet afsluttet takket være John Burns^{liv} og kardinal Mannings arbejde. Jeg fortalte Narayan Hemchandra om Disraelis hyldest til kardinalens jævnhed. "Den vismand må jeg se", sagde han.

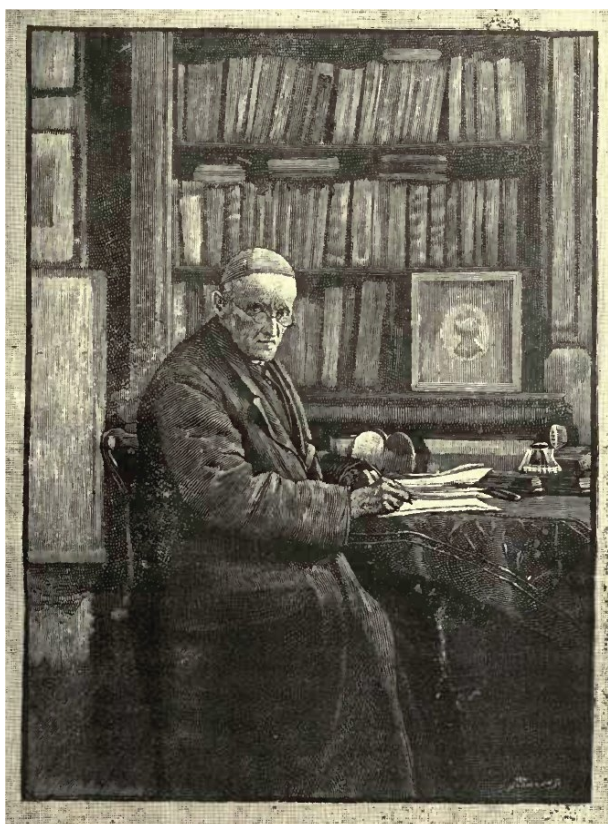
"Han er en stor mand. Hvordan tror du, at du kan træffe ham?"

"Nåh? Det skal jeg nok finde ud af. Du kommer til at skrive til ham i mit navn. Sig ham, jeg er forfatter, og at jeg personlig ønsker at lykønske ham for hans menneksekærlige arbejde, og skriv også at jeg må

tage dig med som tolk, da jeg ikke forstår engelsk".

Jeg skrevet sådant brev. To-tre dage efter kom kardinal Mannings kort med indby-

47 *dal* og *mung* er indiske bælgfrugter.

delse og træffetid. Vi besøgte altså begge kardinalen. Jeg tog det tøj på, som jeg plejede at have på ved besøg.

Narayan Hemchandra var den samme som altid, i den samme frakke og de samme bukser. Jeg forsøgte at gøre nar af dette, men han 'lo mig ud og sagde:

"I civiliserede fyre er kujoner alle til hobe. Store mænd ser aldrig på en mands ydre. De tænker på hans hjerte".

Vi trådte ind i kardinalens herskabelige hus.

Så snart vi var budt til sæde, kom en høj tynd, gammel herre ind og gav os hånden. Narayan Hemchandra hilste ham således:

"Jeg ønsker ikke at optage Deres tid. Jeg har hørt så meget om Dem og følte, at jeg måtte komme og takke Dem for det gode arbejde, De har gjort for de strejkende. Jeg har for skik at besøge verdens vismænd, og det er derfor jeg har gjort Dem ulejlighed".

Dette var naturligvis min oversættelse af, hvad han sagde på gujarati.

"Det glæder mig, at De er kommet. Jeg håber, at De vil synes om Deres ophold i London. og at De vil komme i berøring med folk her. Gud velsigne Dem".

Med disse ord rejste kardinalen sig op og bød farvel.

Engang kom Narayan Hemchandra op til mig kun i skjorte og dhoti⁴⁸. Den gode værtinde - det var en ny værtinde, som ikke kendte Narayan Hemchandra - der åbnede døren, kom rædselsslagen løbende ind til mig og sagde: "Der er vist en fra galehuset og vil besøge Dem". Jeg gik ud til døren og så til min forbavselse Narayan Hemchandra. Jeg var forfærdet. Dog, hans ansigt viste kun det sædvanlige smil.

"Men rendte børnene på gaden da ikke efter dig?"

"Jo vel gjorde de det, men det brød jeg mig ikke om, og så blev de rolige".

Narayan Hemchandra tog til Paris efter nogle måneders ophold i London. Han begyndte at studere fransk og også at oversætte franske bøger.

Jeg kunne fransk nok til at gennemse hans oversættelse, så han gav mig den at læse. Det var ingen oversættelse; det var en indholdsgengivelse.

Til slut gennemførte han sin beslutning om et besøg i Amerika. Det var med stor vanskelighed, at det lykkedes ham at sikre sig en dæksplads. Medens han var i De forenede Stater, blev han engang tiltalt for at være "uanstændig påklædt", fordi han var gået ud i skjorte og *dhoti*. Så vidt jeg erindrer blev han frikendt.

Kapitel XXIII.

DEN STORE Udstilling

Der var stor udstilling i Paris 1890⁴⁹. Jeg havde læst om de storslåede forberedelser og nærede også et stærkt ønske om at se Paris. Jeg tænkte derfor, at det var bedre at forene de to ting og rejse derover ved denne tid. En særlig attraktion ved udstillingen var Eiffeltårnet, bygget helt op af jern, og næsten 1000 fod højt. Der var naturligvis meget andet af interesse, men tårnet var hovedsensationen, for så vidt som det hidtil var anset for umuligt, at en bygning af den højde kunne stå sikkert.

Jeg havde hørt om en vegetarisk restaurant i Paris. Jeg lejede et værelse der og blev der en uge.

48 *Dhoti*: et klædningsstykke, som østens folk bruger i stedet for bukser.

49 *Udstilling*: Exposition Universelle, verdensudstillingen i Paris varede fra 6. maj til 31. oktober 1889. Gandhi kan naturligvis have besøgt Paris efter udstillingen.

Jeg slap meget billigt fra alting, både rejsen og turistlivet i Paris. Når jeg skulle se noget, gik jeg mest til fods og hjalp mig med et kort over byen såvel som et kort og en fører over udstillingen.

Dette var nok til at vejlede en til hovedgaderne og de mest interessante steder.

Jeg husker intet fra udstillingen udover dens vældige omfang og forskelligartethed. Eiffeltårnet husker jeg ganske godt, eftersom jeg var oppe i det to eller tre gange. Der var en restaurant på nederste etage, og bare for at have den tilfredsstillende at kunne sige, at jeg havde spist så højt oppe, gav jeg syv shillings ud til et måltid.

De gamle kirker i Paris husker jeg endnu. Den værdighed og fred, der er over dem, er uforglemmelig. Notre Dames vidunderlige arkitektur og det indres fine udsmykning med dens smukke skulpturer er ikke til at glemme. Jeg følte, da jeg så den, at de, som giver millioner ud på sådanne guddommelige katedraler, nødvendigvis må have Guds kærlighed i deres hjerter.

Jeg havde læst meget om mode og letsindighed i Paris. Dette var at se i hver en gade, men kirkerne stod fjernt fra alt dette. Så snart et menneske trådte ind i en af disse kirker, måtte han glemme støjen og travlheden udenfor. Hans opførsel måtte forandre sig, han måtte optræde værdigt og ærbødigt, når han gik forbi en eller anden, der lå knælende for Den hellige Jomfrus billede. Den følelse, som jeg dengang havde; at al denne knælen og beden ikke kunne være bare overtro, har siden fyldt mig mere og mere; det kunne ikke være således, at de fromme sjæle, der knælede foran Den hellige Jomfru, tilbad det blotte marmor. De var opfyldt af ægte fromhed, og de tilbad ikke sten, men den guddom, som symboliseredes. Jeg har det indtryk, at jeg dengang følte, at ved sådan tilbedelse forringede de ikke, men øgede Guds herlighed.

Jeg må fortælle lidt om Eiffeltårnet. Jeg ved ikke, hvad formål det tjener nu. Men dengang hørte jeg det stærkt fordømt, såvel som prist. Jeg - husker, at Tolstoj var hovedmanden imellem dem, som fordømte det. Han udtalte, at Eiffeltårnet var et monument over menneskenes dumhed, ikke over deres klogskab. Tobak var, hævdede han, den værste af alle gifte, for så vidt som et menneske, der var henfalden til den, var fristet til at begå forbrydelser, som en dranker aldrig ville begå; spiritus gjorde en mand gal, men tobak omtågede hans forstand og fik ham til at bygge luftkasteller.

Eiffeltårnet var et af disse menneskeværker, der var skabt under sådan indflydelse. Der er ikke noget ved Eiffeltårnet, der kan kaldes kunst. Det kan i ingen henseende siges at have bidraget til udstillingens virkelige skønhed. Folk strømmede til for at se det og komme op i det, da det var en nyhed af ukendte dimensioner. Det var udstillingens legetøj. Så længe vi er børn, holder vi af legetøj, og tårnet var et godt bevis for den sandhed, at vi alle er børn, der holder af nipsgenstande. Dette turde siges at være Eiffeltårnets formål.

Kapitel XXIV.

KALDET TIL SKRANKEN - MEN HVAD SÅ?⁵⁰

Jeg har indtil nu opsat at skrive noget om det formål, for hvilken jeg kom til England, nemlig for at blive kaldet til skranken. Det er på tide i korthed at henlede opmærksomheden derpå.

Der er to betingelser, der formelt måtte opfyldes, før en student kunne blive kaldet

⁵⁰ Kaldet til skranken: udtryk for at opnå sagførerværdigheden.

til skranken: at overholde terminsstudierne - tolv terminer, der omtrent svarede til tre år; desuden at tage eksamen. At overholde terminsstudier betød at spise sine terminsmåltider, dvs. overvære mindst seks af omtr. fire og tyve middage i en termin. At spise betød ikke at deltage i middagen, det betød at melde sig til fastsat tid og være til stede under hele middagen. Naturligvis plejede de fleste at spise - med af den gode borgerlige mad og drikke af de udsøgte vine, som der var sørget for. En middag kostede fra to og en halv til tre og en halv shilling, det er fra to til tre rupier. Dette regnedes for beskedent eftersom man måtte betale det samme for vinen alene, hvis man skulle spise på hotel. Hos os i Indien vækker det forbavelse, hvis vi da ikke er "civiliserede", at udgiften til drikke kan overstige udgiften til mad. Første gang jeg oplevede det, gav det et chok i mig over, at folk kunne nænne at kaste så mange penge bort til drik. Senere hen forstod jeg det. Det var tit, jeg slet intet spiste ved disse middage, for det, jeg kunne spise, var kun brød, kogte kartofler og kål. I begyndelsen spiste jeg ikke dette; men senere, da jeg begyndte at få smag for disse ting, fik jeg også mod til at bede om andre retter.

Den middag, der serveredes for seniorerne, var bedre end studenternes. En parsisk student, der også var vegetar, og jeg, anmodede i vegetarismens interesse om de vegetariske retter, der serveredes for seniorerne. Anmodningen blev efterkommet, og vi begyndte at få frugt og anden plantekost fra seniorernes bord.

Der var beregnet to flasker vin til hver gruppe på fire, og da jeg ikke rørte dem, var der altid rift om at få mig med som fjerdemand, så tre kunne tømme to flasker. Og der var hver termin en "stor aften", hvor foruden portvin og sherry særlige vine som champagne blev serveret. Jeg blev derfor specielt opfordret til at komme og var særlig stærkt efterspurgt på den "store aften".

Jeg kunne ikke dengang se og har heller ikke senere kunnet se, hvordan disse middage gjorde studenterne bedre kvalificerede til at blive sag førere. Der havde været en gang, da kun få studenter plejede at overvære disse middage, og der havde således været lejlighed til samtale mellem dem og seniorerne, og taler blev der også holdt. Disse lejligheder hjalp til at give dem verdenskundskab, parret med en slags politur og fin omgangstone, og forbedrede også deres evne som talere. Noget sådant var ikke muligt i min tid, da seniorerne altid sad i respektindgydende afstand fra studenterne. Hele institutionen havde efterhånden mistet sin betydning, men det konservative England bibeholdt den ikke des mindre.

Studiet i sig selv var let, og juristerne gik spøgefuldt under navn af "middagsjurister". Alle og en hver vidste, at eksaminerne praktisk talt ingen værdi havde. I min tid var der to, en i romerret og en i civilret. Der var fast foreskrevne lærebøger til disse eksaminer, der kunne aflægges delt, men der var næppe nok nogen, der læste dem. Jeg har kendt mange, der tog eksamen i romerret ved at jasje igennem noter til romerret på et par uger, og eksamen i civilret ved at læse noter om det emne i to-tre måneder. Eksamensopgaverne var lette og eksaminatorerne ædelmodige. 95 til 99 procent plejede at bestå ved eksamen i romerret og 75 procent eller mere ved den afsluttende eksamen. Der var således kun ringe fare for at dumpe, og der blev afholdt eksaminer ikke en, men fire gange om året. Disse skikkelige eksaminer kunne ikke regnes for nogen vanskelighed.

Det lykkedes mig dog at gøre dem dertil. Jeg syntes det var min pligt at læse alle lærebøgerne⁵¹. Det var svindel, syntes jeg, ikke at læse disse bøger. Jeg satte mange penge i dem. Jeg besluttede, at læse romerret på latin. Den latin, jeg havde lært mig

51 Nogle bogtitler er udeladt i dette kapitel.

til studentereksamen i London kom mig til god nytte. Og al denne læsning var ikke uden værdi for mig senere hen i Sydafrika, hvor romersk-hollandsk ret er gældende lov. Læsningen af Justinian hjalp mig derfor en hel del til at forstå sydafrikansk lov.

Det tog mig ni måneders ret hårdt arbejde at komme igennem engelsk civilret.

Jeg tog min eksamen^{lv}, blev kaldet til skranken den 10. Juni 1891 og indskrevet ved højesteretten d. 11. Den 12. sejlede jeg hjemad^{lvi}. Men trods mine studier var min hjælpeløshed og min frygt dog grænseløs. Jeg følte mig ikke kvalificeret til at være sagfører. Men et særligt kapitel er nødvendigt for at beskrive denne min hjælpeløshed.

Kapitel XXV.

MIN HJÆLPELØSHED

Det var let nok at få bestalling^{lvii}, men det var vanskeligt at stå frem i retten. Jeg havde lært lovene, men ikke hvordan de skulle bruges. Jeg havde med interesse læst "Lovens Grundsætninger", men vidste ikke, hvordan jeg skulle bruge dem i mit arbejde. "Sic utere tuo ut alienum non laedas" (Brug din ejendom på en sådan måde, at det ikke skader andre) var en af dem, men jeg kunne ikke se, hvordan man kunne anvende denne regel til fordel for sin klient. Jeg havde læst alle de vigtige sager vedrørende denne regel, men de gav mig ingen tiltro til dens anvendelighed i lovens praksis.

Desuden havde jeg intet som helst lært om indisk ret. Jeg havde ikke ringeste ide om hindu-ret eller islamisk ret. Jeg havde end ikke lært, hvordan man former en klage og følte mig på bar grund. Jeg havde hørt om Sir Phirozeshah Mehta, som en, der brølede som en løve under retsmøderne. Jeg undrede mig over, hvordan han kunne have

lært den kunst i England. For mig kunne der slet ikke være tale om at nå hans juridiske skarpsindighed; men jeg nærede endogså alvorlige tvivl om, hvorvidt det i det hele taget ville være mig muligt at få en levevej ud af min sagførergerning.

Jeg kæmpede mod disse tvivl og ængstelser, medens jeg studerede juraen. Jeg betroede mig med mine vanskeligheder til nogle af mine venner. En af dem foreslog mig, at jeg skulle søge råd hos Dadabhai Naoroji^{lviii}. Jeg har allerede fortalt, at jeg, da jeg rejste til England, havde en introduktionsskrivelse til Dadabhai. Det varede længe, inden jeg benyttede mig af den. Jeg syntes ikke, at jeg havde ret til at besvære en så stor mand, bare for en samtales skyld. Når som helst der var bekendtgjort et foredrag af ham, overværede jeg det, lyttede til ham fra et hjørne af salen og gik bort efter denne fest for øjne og øren. For at komme i nær berøring med studenterne havde han dannet en forening. Jeg plejede at overvære møderne og glædede mig ved Dadabhais omsorg for studenterne og disses ærbødighed for ham. Endelig fik jeg samlet mod til at overrække ham introduktionsskrivelsen. Han sagde: "De kan komme og få råd hos mig, når som helst De vil". Men jeg benyttede mig aldrig af hans tilbud. Jeg fandt det forkert at besvære ham, uden at det var strengt nødvendigt.

Derfor vovede jeg ikke at tage mod min vens råd at forklare Dadabhai mine vanskeligheder dengang. Jeg har glemt, om det var den samme ven eller det var en anden, der anbefalede mig at opsøge hr. Frederick Pincutt. Han var konservativ, men hans hengivenhed for indiske studenter var ægte og uselvsk. Mange studenter søgte råd hos ham, og jeg bad også om at komme til at tale med ham, hvad der gerne blev mig tilstået. Jeg glemmer aldrig den samtale. Han hilste mig som en ven og lo min pessimisme bort. "Tror De", sagde han, "at enhver skal være en Phirozeshah Metha? Phirozeshaher og Badruddiner er sjældne. Vær De forvisset om, at det ikke kræver nogen særlig dygtighed at være almindelig sagfører. Almindelig ærlighed og flid er nok til at sætte en i stand til at skabe sig en levevej. Det er ikke alle sager, der er indviklede. Nå, lad mig høre, hvor meget De har læst".

Da jeg gjorde ham bekendt med, hvor lidt jeg havde læst, kunne jeg se, at han var temmelig skuffet. Men det var kun for et øjeblik. Snart strålede hans ansigt igen med et indtagende smil, og han sagde: "Jeg forstår Deres vanskeligheder. Hvad De har læst er kun lidt. De har intet kendskab til verden, et sine qua non (en absolut betingelse) for en jurist. De har end ikke læst Indiens historie.

En jurist bør kende menneskenaturen, han bør være i stand til at læse et menneskes karakter af hans ansigtstræk. Og alle indere burde kende Indiens historie. Det har intet med retspraksis at gøre, men De skulle dog vide besked dermed. Jeg ser, at De end ikke har læst Kay og Mallesons beretning om oprøret 1857^{lix}. Få fat på den straks og læs to andre bøger, for at De kan lære at forstå menneskenaturen". Det var Lavaters og Shemmelpennicks bøger om fysiognomi.

Jeg var denne ærværdige ven yderst taknemlig; i hans nærværelse forsvandt al min frygt, men så snart jeg gik bort fra ham, begyndte alle mine bekymringer igen. "At kende en mand på hans ansigt" var det spørgsmål, som plagede mig, da jeg tænkte på de to bøger på vejen hjem. Den næste dag købte jeg Lavaters bog. Shemmelpennicks var ikke til at få i forretningen. Jeg læste Lavaters bog, som jeg fandt vanskeligere end Snells "Billighedsret" og næppe nok interessant.

Jeg studerede Shakespeares fysiognomi, men det lykkedes mig ikke at komme efter finessen med at udfinde de Shakespearer, der gik op og ned ad, Londons gader.

Lavaters bog øgede ikke min viden. Hr. Pincutts råd gjorde mig kun ringe tjeneste direkte. Men hans elskværdighed gjorde det ud for dette. Hans smilende åbne ansigt

bevarede jeg i min erindring, og jeg stolede på hans råd, at Phirozeshah Mehtas skarpsindighed, hukommelse og dygtighed ikke var nødvendig for at blive en god sagfører; ærlighed og flid var nok. Da jeg havde en god portion af disse, følte jeg mig så nogenlunde sikker.

Jeg kunne ikke læse Kay og Mallesons bøger i England, men jeg gjorde det i Sydafrika, da jeg havde bestemt mig til at læse dem ved første lejlighed.

Sådan gik jeg da med et lille svagt håb blandet med fortvivlelsen i land i Bombay fra damperen "Assam". Søen var oprørt i havnen, og jeg måtte i pram ind til kajen.

ANDEN DEL

Kapitel I.

RAYCHANDBHAI

Jeg fortalte i sidste kapitel, at søen gik hårdt i Bombays havn, noget ikke usædvanligt i Det arabiske Hav i juni og juli måned. Det havde gynget hele vejen fra Aden. Næsten alle passagerer var syge; kun jeg var i god form og blev på dækket for at se uvejrets rasen og nyde bølgerens sprøjt.

Ved frokosten kunne der være blot en eller to foruden mig selv, der sad og spiste deres havregrød af en tallerken, som de omhyggeligt sad med i skødet for ikke at selve grøden skulle tage plads der.

Det ydre uvejr var for mig et symbol på det indre. Men ligesom jeg kan sige, at uvejret ikke berørte mig dybt, gjorde det indre uvejr det ej heller. Der var den vanskelighed med kastespørgsmålet, som jeg skulle stå overfor. Jeg har allerede antydnet min hjælpeløshed overfor, hvorledes jeg skulle begynde min gerning. Dernæst, da jeg var reformator, overvejede jeg med mig selv, hvordan jeg bedst skulle sætte visse reformer i gang; der var dog forbeholdt mig endnu mere end jeg vidste af. Min ældre broder kom og tog imod mig ved havnen. Han havde allerede gjort Dr. Mehtas og hans ældre broders bekendtskab, og da Dr. Mehta indstændigt havde holdt på, at jeg skulle bo hos ham, tog vi derhen. Det bekendtskab, der var begyndt i England, fortsattes således i Indien og modnedes til et varigt venskab mellem de to familier.

Jeg længtes stærkt efter at se min moder. Jeg vidste ikke, at hun ikke mere var i køds lignelse til at tage mig i sin favn. Den sørgelige nyhed blev mig nu meddelt, og jeg toede mig, som skik og brug er. Min broder havde holdt mig i uvidenhed om hendes død, der var indtruffet, medens jeg endnu var i England. Han ville spare mig for rystelsen i et fremmed land. Efterretningen var alligevel et tungt stød, men jeg må ikke dvæle ved dette.

Min sorg var endnu større end over min faders død. De fleste af mine kæreste håb var tilintetgjort. Men jeg erindrer, at jeg ikke gav mig hen til noget utæmmet udtryk for min sorg; jeg kunne endog holde tårerne tilbage og levede livet, som om intet var sket.

Dr. Mehta indførte mig hos adskillige venner; en af dem var Sjt. Revashankar Jagjivan, i hvem jeg fandt en ven for hele livet. Men hvad jeg særligt må nævne er mødet med digteren Raychand eller Rajachandra^{lx}, svigersøn til en ældre broder af dr. Mehta, og medindehaver af det juvellerfirma, der lededes i Revashankar Jagjivans navn.

Han var dengang ikke over femogtyve, men mit første møde med ham overbeviste mig om, at her var en mand med karakter og lærdom. Han var også kendt som en shatavadhani (en der har den evne at kunne huske eller varetage hundrede ting samtidig), og dr. Mehta opfordrede mig til at prøve noget af hans hukommelseskunst. Jeg udtømte mit ordforråd af alle de europæiske sprog jeg kendte og bad digteren gentage ordene. Det gjorde han, og nøjagtig i den orden jeg havde sagt dem. Jeg misundte ham den sjældne evne, men droges dog ikke ind under dens magt. Det, der drog mig under sin magt, det lærte jeg at kende senere. Det var hans rige kendskab til skrifterne, hans uplettede karakter og hans brændende iver efter selvvirkeliggørelse. Jeg så senere, at dette sidste var det eneste, han levede for. Disse linjer af Muktanand var altid på hans læber og indskrevet på hans hjertes tavle:

Blot ved at se Ham jeg føler mig velsignet
i al min færden dagen lang;
Han er i sandhed tråden, den der spindes
ind i Muktanands liv og bærer det.

Raychandbhai's handler drejede sig om hundrede tusinder. Han var kender af perler og diamanter, intet indviklet forretnings spørgsmål var for indviklet for ham. Men alle disse ting var ikke det midtpunkt, hvorefter alt i hans liv samlede sig; kernepunktet var en higen efter at mødes med Gud ansigt til ansigt. Blandt de andre ting på hans forretningsbord fandtes der altid en religiøs bog og hans dagbog. I det øjeblik, han lukkede sin forretning, åbnede han den religiøse bog eller dagbogen. Mange af hans offentliggjorte skrifter er gengivelser fra hans dagbog. Det menneske, der i samme øjeblik han har afsluttet sin samtale om vægtige forretningsanliggender, begynder at skrive om åndens skjulte ting, kunne åbenbart slet ikke være nogen forretningsmand, men en Virkelig sandhedssøger. Og jeg så ham således optaget af gudelige sysler, midt i en forretning, ikke en eller to, men mange gange. Jeg har aldrig set ham ude af ligevægt. Der var ingen forretningshensyn eller selvskilt tilknytning på anden måde, der bandt ham til mig, og dog fik jeg lov til at komme i allernærmeste berøring med ham. Jeg var kun en bestalningsløs sagfører, men alligevel. Så snart jeg så ham, drog han mig ind i samtaler af alvorlig religiøs natur. Skønt jeg dengang stod famlende og skønt jeg ikke kunne siges at have nogen alvorlig interesse for religiøse drøftelser, fandt jeg dog, at hans tale var af gribende interesse. Jeg har siden truffet mangan en religiøs fører eller lærer. Jeg har søgt at træffe dem, der stod i spidsen for forskellig artede trosretninger, og jeg må sige, at ingen anden har gjort det indtryk på mig, som Raychandbhai gjorde. Hans ord gik mig lige til hjertet.

Hans forstand aftvang mig lige så meget respekt som hans moralske alvor, og dybt i mig lå overbevisningen om, at han aldrig bevidst ville lede mig vild og altid ville betroe mig sine inderste tanker. Under mine åndelige kriser blev han derfor min tilflugt.

Og dog, til trods for denne agtelse for ham, kunne jeg ikke sætte ham på mit hjertes trone som min guru (lærer). Den trone er forbleven ledig og min søgen vedvarer stadig.

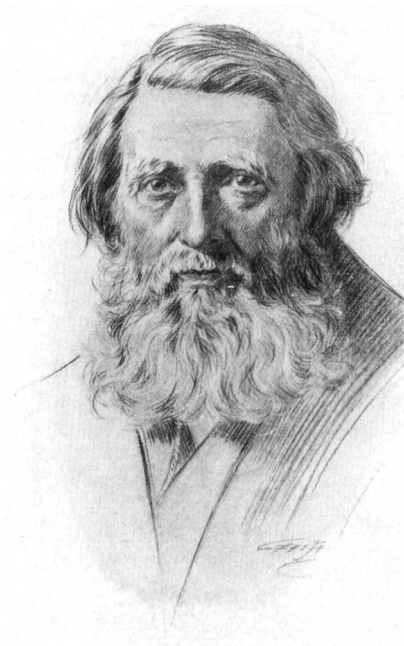
Jeg tror på hindu-teorien om gurun og hans betydning for åndens virkeliggørelse. Jeg tror, der er megen sandhed i den læresætning, at sand kundskab er umulig uden en guru. En ufuldkommen lærer i verdslige sager kan tåles, men ikke en ufuldkommen i åndelige sager. Kun en fuldkommen *Gnani*⁵² fortjener at sættes op som guru. Der må derfor være uophørlig stræben efter fuldkommengørelse: thi man får den guru,

⁵² *Gnani* = en vidende, en seer.

man fortjener.

Uophørlig stræben efter fuldkommenhed er ens arveret: den er sin egen belønning. Det øvrige ligger i Guds hånd.

Skønt jeg ikke kunne sætte Raychandbhai på mit hjer-tes trone som min guru, skal vi dog se, hvorledes han ved mange lejligheder var min leder og hjælper. Tre menne-sker i nutiden har efterladt et dybt indtryk i mit liv og holdt mig fangen: Raychandbhai ved sin levende berø-ring: Tolstoj ved sin bog "Guds Rige er inden i Eder"^{lxi}; Ruskin ved sin: "Til disse Tidens Ende"^{lxii}. Men om disse mere på rette sted.

Kapitel II.

HVORLEDES JEG BEGYNDTE AT LEVE

Min ældre broder havde sat store forhåbninger til mig. Hans ønsker om velstand og navn og berømmelse var ikke små. Han var et hjertemenneske og gavmild indtil overflod. Dette havde i forbindelse med hans jævne væsen skaffet ham mange venner, og gennem dem søgte han at skaffe mig bestalling. Han havde også forestillet sig, at jeg skulle få en svimlende praksis og havde på forhånd ladet husholdningsudgifterne løbe vældigt i vejret. Han havde heller ikke ladet nogen sten urørt for at berede jord-bunden for min praksis.

Det uvejr, der herskede i min kaste over min udenlandsrejse, murrede endnu. Det havde delt kasten i to lejre, af hvilke den ene straks igen optog mig i kasten, hvorimod den anden ville holde mig ude. For at behage den første lejr tog min broder mig med til Nasik før han tog til Rajkot, lod mig bade i den hellige flod, og gav, da vi nåede Rajkot, en kaste-middag. Jeg syntes ikke om alt dette. Men min broders kærlighed til mig var grænseløs, og min hengivenhed for ham stod i forhold dertil, og derfor lod jeg hans vil-je være lov og gjorde ganske mekanisk, hvad han ønskede, at jeg skulle. Vanskelighe-derne ved genoptagelsen i kasten var således praktisk talt overstået.

Jeg søgte aldrig at få adgang til den del, der havde holdt mig ude. Ej heller følte jeg mindste bitterhed mod nogen af lederne i den del. Nogle af dem betragtede mig med mishag, men jeg undgik omhyggeligt at såre deres følelser. Jeg respekterede fuldtud kasteforordningerne om udelukkelse.

Ifølge disse kunne ingen af mine slægtninge, indbefattet min svigerfader og -moder, end ikke min søster og svoger, give mig at spise eller drikke; og jeg ville ikke så meget som drikke vand i deres huse.

De ville gerne hemmeligt omgå forbuddet, men det stred mod min natur at gøre noget hemmeligt, som jeg ikke ville gøre åbenlyst.

Følgen af min omhyggelige adfærd var, at jeg aldrig ved nogen lejlighed blev besvæ-ret af min kaste; ja, jeg har endog aldrig mødt andet end hengivenhed og ædelmodig-hed fra hovedparten af den del, der stadig betragter mig som udelukket. De har endog hjulpet mig i mit arbejde uden nogensinde at vente, at jeg skulle gøre noget for kasten.

Det er min overbevisning, at alt dette gode skyldes min passive holdning. Havde jeg agiteret for at blive optaget i kasten, havde jeg søgt at dele den i flere lejre, havde jeg

udæsket dens medlemmer, ville de sikkert have gjort gengæld, og i stedet for at styre klar af uvejret ville jeg ved min tilbagekomst fra England have befundet mig i en hvirvelstorm af ophidselse og ville måske være gået med til forstillelse.

Mit forhold til min hustru var endnu ikke, som jeg ønskede det. Selv mit ophold i England havde ikke helbredt mig for min skinsyge. Jeg fortsatte min knarvornhed og mistænksomhed med hensyn til alle småting, og derfor var der ingen af alle mine kære forhåbninger, der gik i opfyldelse. Jeg havde besluttet, at min hustru skulle lære at læse og skrive, og at jeg skulle hjælpe hende i studierne, men min sanselige attrå kom i vejen, og hun måtte lide under det, at jeg selv kom til kort. Engang gik jeg så vidt, at jeg sendte hende tilbage til hendes faders hus og først gik ind på at få hende tilbage efter at jeg havde gjort hende helt ulykkelig. Jeg så senere, at det var ren dårskab fra min side.

Jeg havde planer om at reformere børneopdragelsen. Min broder havde børn, og mit eget barn, som jeg havde efterladt hjemme, da jeg drog til England, var nu en dreng på næsten fire år. Det var mit ønske at lære disse små legemsøvelser og hærde dem og også lade dem nyde godt af min personlige ledelse. Heri fik jeg min broders støtte, og jeg havde mere eller mindre held med mine bestræbelser. Jeg holdt meget af børns selskab, og vanen at lege og spøge med dem har jeg endnu beholdt; jeg har siden dengang altid ment, at jeg kunne blive en god lærer for børn.

En reform af maden var absolut nødvendig. Te og kaffe havde allerede fået indpas i huset. Min broder havde ment, at det kunne være rart med lidt engelsk atmosfære parat til mig ved hjemkomsten, og det var grunden til, at fajance og andre sådanne ting, der ellers kun var i huset ved særlige lejligheder, nu kom i brug til daglig. Mine "reformer" satte kronen på værket. Jeg indførte havregrød, og kakao skulle erstatte te og kaffe; men i virkeligheden blev den et ekstra supplement til te og kaffe. Støvler og sko var der allerede. Jeg fuldendte europæiseringen ved at indføre europæisk dragt.

Udgifterne steg derfor. Nye ting kom til hver dag. Vi havde så at sige fået bundet en hvid elefant ved vor dør. Men hvor skulle pengene komme fra? At begynde praksis i Rajkot ville være det rene narreværk. Jeg havde knapt de kundskaber, en kvalificeret vakil havde, og dog ventede jeg at få ti gange så meget i salær! Der var ingen klienter, der ville være så tosset at engagere mig; og selvom der så var nogen, skulle jeg så føje indbildskhed og snyderi til min uvidenhed og forøge den gældsbyrde, som jeg stod i til verden?

Nogle venner rådede mig til at tage til Bombay i nogen tid for at høste erfaringer ved overretten, for at studere indisk ret og søge at få de sager selv, jeg kunne. Det forslag gik jeg ind på og tog afsted.

I Bombay begyndte jeg egen husholdning med en kok, der ikke duede til mere end jeg selv. Han var brahmin. Jeg behandlede ham ikke som tjener, men som et medlem af husstanden. Han hældte nok vand over sig, men vaskede sig aldrig. Hans dhoti var snavset, hans hellige tråd med, og han var ganske uvidende om de hellige skrifter. Men hvorledes skulle jeg få en bedre kok?

"Nå" Ravishankar" (det var hans navn), kunne jeg spørge ham, "du kender måske nok ikke noget til madlavning, men du kender da sikkert din daglige Sandhya (daglige andagt) og alt det".

"Sandhya, herre! Ploven er vor sandhya og spaden vort daglige ritual. Det er den slags brahmin jeg er, jeg må leve af din nåde: ellers må jeg naturligvis dyrke jorden." Så måtte jeg være Ravishankars lærer. Tid havde jeg nok af. Jeg begyndte at gøre det halve af madlavningen selv og indførte de engelske eksperimenter i vegetarisk mad-

lavning. Jeg satte penge i et komfur og begyndte sammen med Ravishankar at ordne køkkenet. Jeg gjorde mig ingen skruper ved at spise sammen med ham⁵³, Ravishankar efterhånden heller ikke, og vi havde det meget muntert sammen. Der var kun en hindring. Ravishankar havde svoret at forblive snavset og at holde maden uren.

Men det var umuligt for mig at klare mig i Bombay mere end fire-fem måneder, da der ikke var nogen indkomst til at bestride de stadig stigende udgifter med.

Således var det, jeg begyndte livet. Jeg fandt sagførerbestillingen var en dårlig levevej - meget skinvæsen og få kundskaber. Jeg havde en knugende følelse af mit ansvar.

Kapitel III.

MIN FØRSTE SAG

Medens jeg var i Bombay begyndte jeg på den ene side mit studium af indisk ret, på den anden mine eksperimenter med sund madlavning, hvori Virchand Gandhi, en ven, kom og deltog. Min broder gjorde på sin side sit bedste for at skaffe mig bestalling.

Studiet af indisk ret var kedeligt. Civilretten kunne jeg ikke komme nogen vegne med. Kriminalretten var straks noget helt andet. Virchand Gandhi læste til retsmægler-eksamen og fortalte mig allehånde historier om sagførere og vakiler. "Sir Phirozes-hahs dygtighed", kunne han sige, "ligger i hans grundige kendskab til loven. Han kan straffeloven udenad og kender alle sagerne i den toogtredivte afdeling. Badruddin Tye-bijs bevisførelse er så vidunderlig, at den indgyder dommerne ærefrygt". Historier om sådanne fremragende personligheder gik mig på nerverne,

"Det er ikke usædvanligt," fortsatte han, "at en sagfører vegeterer i fem til syv år. Det er derfor jeg har ansøgt om retsmæglerbestalling. Du må regne dig lykkelig, hvis du kan sejle i egen båd om en tre års tid".

Udgifterne steg hver måned. At sætte et sagførerskilt op udenfor huset, medens jeg endnu stadig forberedte mig på sagføregerningen indenfor, det var noget, jeg ikke kunne få mig selv til. Jeg kunne derfor ikke samle mig helt om mine studier. Jeg fik efterhånden lidt indføling med strafferetten og læste Maynes Hindu Law med dyb interesse, men jeg havde ikke mod til at føre en sag selv. Jeg var hjælpeløs udover al beskrivelse, just som bruden, der nys er kommet til svigerfaderens hus!

Ved denne tid påtog jeg mig en sag for en vis Mamibai. Det var en mindre sag. "De må betale noget i kommission til stikkeren", sagde man. Jeg nægtede det kategorisk.

"Men selv den store sagfører hr. den og den, der tjener tre-fire tusinde om måneden, betaler kommission".

"Jeg behøver ikke at kappes med ham", svarede jeg igen. Jeg vil gerne nøjes med 300 rupier om måneden. Far fik ikke mere".

"Men de dage er forbi. Udgifterne i Bombay er steget enormt. De må være forretningsmand".

Jeg var ubøjelig. Jeg gav ingen kommission, men fik alligevel Mamibais sag: det var en let sag. Jeg forlangte 30 R. i salær. Sagen ville rimeligvis ikke vare længere end en dag.

Det var min debut i Underretten^{lxiii}. Jeg mødte som forsvarer og skulle derfor krydsforhøre anklagerens vidner. Jeg rejste mig, men hjertet sank i livet på mig. Jeg blev svimmel og følte det, som om hele salen løb rundt. Jeg kunne ikke komme i tanker om

⁵³ De forskellige kaster i Indien må ikke spise sammen.

noget spørgsmål at stille. Dommeren må have leet og juristerne utvivlsomt have nydt synet. Men jeg så intet. Jeg satte mig ned og sagde retssøgeren, at jeg ikke kunne føre sagen, at han hellere måtte engagere Patel og få sit salær tilbage. Hr. Patel blev engageret for 51 R., for ham var sagen naturligvis som en leg.

Jeg skyndte mig bort fra retsbygningen uden at vide, om min klient havde tabt eller vundet sin sag; men jeg skammede mig overfor mig selv, og besluttede ikke igen at tage nogen sag, før jeg havde mod til at føre den igennem. Jeg kom virkelig ikke i retten igen, før jeg drog til Sydafrika. Ikke fordi der lå noget ædelt i den beslutning - jeg måtte simpelthen gøre en dyd af nødvendigheden. Der var ingen, der ville være så tåbelig at betro sin sag til mig, blot for at tabe den!

Men jeg fik dog en anden sag i Bombay. Det var et andragende, der skulle udfærdiges. En fattig muselmands jord var blevet konfiskeret i Porbandar, og han henvendte sig til mig som en værdig søn af en værdig fader. Hans sag stod åbenbart dårlig, men jeg indvilgede i at opsætte andragendet, trykningsomkostningerne skulle udredes af ham. Jeg udarbejdede det og læste det for venner; de bifaldt det og det indgav mig på en vis måde tillid til, at jeg dog var dygtig nok til at opsætte et andragende, hvad jeg virkelig også var.

Min forretning kunne nok blomstre, hvis jeg skrev andragender uden salær. Men det kunne jo ikke få det til at gå rundt. Derfor mente jeg, at jeg kunne give mig til at undervise. Mine kundskaber i engelsk var gode nok og jeg ville gerne have undervist nogle gymnasiedrenge i engelsk på en eller anden skole. På den måde kunne jeg ialtfald tildels have bestridt udgifterne. Jeg så tilfældigt en annonce i bladene: "Engelsklærer ønskes til undervisning en time daglig. Løn 75 R.s" Annoncen var fra en meget kendt latinskole. Jeg ansøgte om stillingen og blev bedt om at komme derop. Jeg gik derop med glade forhåbninger, men da bestyreren erfarede, at jeg ikke havde skoleembedseksamen, sagde han med beklagelse nej.

"Men jeg har taget London-studentereksamen med latin som andet sprog".

"Ja, det er godt nok, men vi ønsker en med universitets-eksamen" .

Der var ikke noget at gøre. Jeg vred fortvivlet mine hænder. Min broder var også meget bekymret. Vi kom begge til det resultat, at det ikke var nogen nytte til at tilbringe længere tid i Bombay. Jeg skulle slå mig ned i Rajkot, hvor min broder, der selv var underretssagfører, kunne give mig noget arbejde med at udfærdige andragender og betænkninger; da der allerede var husholdning i Rajkot, betød det en betydelig besparelse, at den i Bombay hørte op. Jeg syntes godt om forslaget; min lille menage blev således lukket efter et halvt års ophold i Bombay.

Jeg plejede at være tilstede i højesteretten hver dag, medens jeg var i Bombay, men jeg kan ikke sige, at jeg lærte noget der. Jeg havde ikke tilstrækkelige kundskaber til at lære stort. Ofte kunne jeg ikke følge retssagerne og døsede hen. Der var andre, som også holdt mig med selskab heri, og således lettede mig skammens byrde. Efter en tid mistede jeg endog følelsen af skam, da jeg lærte at tro, det var "fint" at døse i retten.

Dersom den nuværende generation også har sine bestallingsløse sagførere, som mig i Bombay, vil jeg anbefale dem et par praktiske leveregler. Endskønt jeg boede i Girgaum tog jeg næsten aldrig en vogn eller sporvogn. Jeg havde gjort det til regel at gå til fods til højesteret. Det tog mig tre kvarter, og naturligvis vendte jeg lige så regelmæssigt tilbage til fods. Jeg havde hærdet mig mod solens varme. Denne tur frem og tilbage fra retten sparede en god slump penge, og mens mange af mine venner i Bombay af og til blev syge, kan jeg ikke erindre, at jeg nogen sinde var syg. Selv da jeg begyndte at tjene penge, beholdt jeg vanen at gå til fods til og fra kontoret, og jeg høster

endnu frugterne af denne gode vane.

Kapitel IV.

DET FØRSTE STØD

Skuffet forlod jeg Bombay og tog til Rajkot, hvor jeg indrettede mit eget kontor. Ved at opsætte betænkninger og andragender indtjente jeg gennemsnitlig 300 R. om måneden. Dette arbejde skyldtes snarere andres indflydelse end egen dygtighed, for min broders kompagnon havde en fast praksis. Alle ansøgninger, som i realiteten eller efter hans skøn var af vigtigere karakter, sendte han til store sagførere. I min lod faldt de andragender, der skulle opsættes for hans fattige klienter.

Jeg må tilstå, at jeg her måtte gå på akkord med mit princip ikke at give nogen provision, det, som jeg i Bombay så strengt havde holdt på.

Man sagde, at forholdene i de to tilfælde var forskellige, at medens provisionen i Bombay skulle betales til prokurator agenterne, skulle de her betales til de indiske notarer, der skaffede en selv sagerne, og at alle sagførerne, her såvel som i Bombay, uden undtagelse betalte en procentdel af deres salær i provision. Min broders begrundelse kunne jeg ikke modsige: "Du ser," sagde han, "at jeg står i kompagni med en anden jurist. Jeg vil altid være villig til at overlade dig de sager, du på nogen måde kan varetage, og hvis du afslår at betale provision til min kompagnon, vil du ganske sikkert bringe mig i forlegenhed, og da du og jeg er fælles om forretningen, kommer dit salær i den fælles kasse, og jeg får ganske automatisk min andel. Men hvad så min kompagnon? I tilfælde af at han gav samme sag til en anden sagfører, ville han ganske givet få sin provision af ham". Jeg blev overtalt ved disse grunde, og jeg mærkede, at skulle jeg praktisere som sagfører, kunne jeg ikke tvinge mit princip om provisionen igennem i sådanne sager. På denne måde overtalte jeg, eller for at sige det rent ud, bedrog jeg mig selv. Lad mig dog tilføje, at jeg ikke erindrer, at jeg nogen sinde har givet provision i nogen anden sag.

Skønt jeg således begyndte at få det til at gå rundt, fik jeg mit første hårde stød i livet ved denne tid. Jeg havde hørt, hvordan en britisk officer var, men jeg havde aldrig stået ansigt til ansigt med nogen.

Min broder havde været sekretær og rådgiver hos nu afdøde Ranasaheb i Porbandar, før denne blev indsat på sin gadi⁵⁴, og havde på denne tid hængende over sig en anklage for at have givet forkerte råd, medens han var i det embede. Sagen var sendt til den politiske agent, som var forud indtaget mod min broder. Nu havde jeg kendt denne officer i England, og han havde, kan man godt sige, været ret venlig imod mig. Min broder mente, at jeg skulle benytte mig af venskabet og lægge et godt ord ind for ham og søge at fjerne agentens uvilje. Jeg syntes aldeles ikke om den tanke: jeg burde ikke, mente jeg, prøve at drage fordel af et overfladisk bekendtskab i England. Hvis min broder virkelig havde uret, hvad nyttede så en anbefaling fra mig? Hvis han var uskyldig, skulle han indgive sit bønsskrift til rette tid og, i tillid til sin uskyldighed, imødesee afgørelsen. Dette råd smagte ikke min broder. "Du kender ikke Kathiawad", sagde han, "og du skal først lære verden at kende.

Kun protektion nytter her. Du er min broder og kan ikke være bekendt at undslå dig for din pligt, når det er klart, du kan lægge et godt ord ind for mig hos en officer, du kender".

Jeg kunne ikke afslå det og gik derfor til officer en meget imod min vilje. Jeg vidste,

⁵⁴ *Gadi*: trone.

at jeg ingen ret havde til at opsøge ham, og var mig fuldt bevidst, at jeg gik på akkord med min selvagtelse; men jeg bad om en træffetid og blev modtaget. Jeg mindede ham om det gamle bekendtskab, men jeg indså øjeblikkelig, at Kathiawad var noget andet end England, at officeren på orlov ikke er det samme som officeren i tjenesten. Den politiske agent kunne godt huske mig, men blev ligesom lidt stram. "De er dog sikkert ikke kommet herop for at misbruge det bekendtskab, er De vel?" var åbenbart meningen med denne stramhed og syntes at være skrevet på hans pande. Ikke des mindre begyndte jeg at tale om min sag. Sahiben blev utålmodig. "Deres broder er en intrigant person. Jeg bryder mig ikke om at høre mere på Dem. Jeg har ikke tid. Hvis Deres broder har noget at sige, lad ham ansøge ad behørig vej". Svaret var tilstrækkeligt og måske fortjent. Men egenkærlighed er blind. Jeg gik videre i min historie. Sahiben rejste sig og sagde: "De må gå nu".

"Men vær så venlig at høre mig ud:", sagde jeg.

Det gjorde ham endnu mere vred. Han kaldte på sin tjener og gav ham ordre til at vise mig døren. Jeg stod endnu tøvende, da tjeneren kom ind, lagde hænderne på mine skuldre og satte mig ud af værelset.

Sahiben gik bort ligesom tjeneren, og jeg forlod stedet, skummende af raseri. Jeg skrev straks og sendte en billet med det indhold: "De har fornærmet mig og forgrebet Dem på mig gennem Deres tjener; hvis De ikke gør afbigt, ser jeg mig nødsaget til at rejse tiltale imod Dem".

Hurtigt kom svaret gennem hans ridende bud:

"De var uforskammet imod mig. Jeg bad Dem gå, men De ville ikke. Jeg havde intet andet valg end at lade min tjener vise Dem døren; endog efter at han havde bedt Dem forlade kontoret, gjorde De det ikke. Han måtte derfor bruge akkurat så megen magt, som der behøvedes til at vise Dem ud. Det står Dem frit for at rejse tiltale".

Med dette svar i lommen kom jeg yderst nedbrudt hjem og fortalte min broder alt, hvad der var hændt. Han blev meget ked af det, men kunne ikke trøste mig. Han talte med sine venner blandt vakilerne, for jeg vidste ikke, hvordan jeg skulle rejse tiltale mod sahiben. Sir Phirozeshah Mehta var tilfældigvis i Rajkot ved denne tid, var kommet ned fra Bombay i en eller anden retssag. Men hvorledes turde en ung sagfører som jeg vove at nærme sig ham? Jeg sendte ham derfor indlægene i min sag gennem den vakil, der havde engageret ham, og bad om hans råd. "Sig Gandhi", sagde han, "at sådan noget oplever så mange vakiler og sagførere. Han er lige kommet fra England og er varmblodig. Han kender ikke britiske officerer. Dersom han vil tjene noget og have det behageligt her, lad ham så rive papiret i stykker og stikke fornærmelsen i lommen. Han vinder intet ved at procedere mod sahiben, men vil tværtimod højst sandsynlig ruinere sig selv. Sig ham, at han først skal lære livet at kende".

Det råd var bittert som gift for mig, men jeg måtte sluge det. Jeg stak fornærmelsen i lommen, men havde også gavn deraf. "Aldrig mere skal jeg sætte mig i en så falsk stilling. aldrig mere skal jeg prøve at udnytte venskab på denne måde", sagde jeg til mig selv, og jeg har siden aldrig gjort mig skyldig i brud på den beslutning. Dette stød forandrede kursen i mit liv.

Kapitel V.

FORBEREDELSE TIL SYDAFRIKA

Det var sikkert urigtigt af mig at gå til den officer, men hans utålmodighed og overmodige vrede stod aldeles ikke i forhold til det, jeg havde gjort galt. Det berettigede ham ikke til at kaste mig på døren. Jeg kan næppe have taget mere end fem minutter af hans tid, men - han kunne simpelthen ikke udholde, at jeg talte. Han kunne høfligt have bedt mig om at gå, men magten var i altfor høj grad steget ham til hovedet. Senere hen fik jeg at vide, at tålmodighed ikke var en af den officers stærke sider. Det var ikke sjældent, at han fornærmede de besøgende, og det ringeste, der gik ham imod, var nok til at bringe *sahiben* ud af sindslikevægt.

Nu ville største delen af mit arbejde falde indenfor hans jurisdiktion. Det stod ikke i min magt at forsone ham, og jeg nærede intet ønske om at logre for hans gunst, tværtimod, når jeg engang havde truet med at rejse tiltale imod ham, holdt jeg ikke af at lade sagen hvile.

Imidlertid begyndte jeg at få øjnene op for de små politiske affærer i landet. Kathiawad, der bestod af en hel del små stater, havde ganske naturligt en righoldig samling af politikere. Småintriger mellem stater, intriger mellem officerer for at skaffe sig magt, hørte til dagens orden. Fyrster levede altid på andres nåde og var stedse rede til at låne spytslikkere øren. Endog *sahibens* tjener skulle smøres, og *sahibens shirastedar*⁵⁵ var mere end sin herre, idet han var hans øjne, hans øren og hans tolk. Shirastedarens vilje var lov, hans indtægt gik altid for at være større end sahibens. Kan være det var overdrivelse, men han levede i hvert tilfælde altid over evne i forhold til sin løn.

Denne atmosfære forekom mig giftig og uren, og hvorledes jeg kunne undgå at smittes deraf, var mig et stadigt problem.

Jeg var meget nedtrykt, og min broder så det tydeligt. Vi følte begge, at dersom jeg kunne få en eller anden stilling, ville jeg slippe bort fra denne intrigante atmosfære. Men uden intriger var en ministerpost eller et dommerembede ikke til at tænke på, og min trætte med *sahiben* stod i vejen for min praksis.

Porbandar stod da under administration, og jeg havde noget arbejde der i form af at sikre fyrsten mere magt. Jeg måtte også besøge administratoren i anledning af den tunge vighoti (jordskyld), som krævedes af merserne. Skønt denne officer var inder, erfarede jeg, at han overgik sahiben i hovmodighed. Han var dygtig, men det forekom mig, at forpagterne ikke fik det bedre, fordi han var dygtig. Det lykkedes mig at skaffe Ranaen⁵⁶ nogle flere rettigheder, men næppe nogen lettelse for merserne. Det slog mig, at deres sag end ikke blev omhyggeligt undersøgt.

Således blev jeg også i denne mission temmelig skuffet. Jeg syntes ikke, der blev handlet retfærdigt mod mine klienter; men jeg havde ingen midler til at få retfærdigheden frem. I det højeste kunne jeg have appelleret til den politiske agent eller til guvernøren, men han ville have afvist appellen med de ord: "Vi ønsker ikke at blande os deri". Hvis der havde været nogen regel eller bestemmelse, der gjaldt i sådanne tilfælde, havde det været et holdepunkt, men her var *sahibens* vilje lov.

Jeg var fortvivlet.

⁵⁵ *Shirastedar*: en slags geheimesekretær el. mellemmand, der fungerer i retslige sager.

⁵⁶ *Rana*: fyrste.

I mellemtiden skrev et memansk⁵⁷ firma fra Porbandar til min broder med følgende tilbud: "Vi ejer et stort firma, der driver forretninger i Sydafrika, og vi har en stor sag for retten der, et krav på 40,000 pund. Den har stået på i lang tid. Vi har engageret de bedste vakiler og sagførere. Hvis De sendte Deres broder derover, ville han gavne os og tillige sig selv. Han ville bedre være i stand til at instruere vor juridiske rådgiver end vi selv, og han ville have den fordel at se en ny del af verden og gøre nye bekendtskaber".

Min broder drøftede forslaget med mig. Jeg kunne ikke blive klar over, om jeg blot skulle instruere den juridiske rådgiver eller om jeg skulle møde i retten. Men jeg følte mig fristet.

Min broder forestillede mig for nu afdøde Sheth⁵⁸ Abdul Karim Ihaveri, kompagnon i Dada Abdulla & Co., det omtalte firma. "Det vil ikke blive noget vanskeligt arbejde" forsikrede Shethen mig.

Vi har fine europæere til venner, som De vil lære at kende. De kan være os til nytte i vor forretning. Meget af vor korrespondance er på engelsk og De kan også hjælpe os med den. De skal naturligvis være vor gæst og får derfor ikke nogen som helst udgifter".

"Hvor længe ønsker De min bistand", spurgte jeg, "og hvor meget bliver honoraret?" "Ikke mere end et år. Vi betaler en første klasses billet frem og tilbage og en sum af 105 pund og fri station".

Det kunne næppe kaldes at tage derhen som sagfører. Det var at tage afsted som funktionær i firmaets tjeneste. Men jeg ønskede på en vis måde at komme bort fra Indien, og desuden var der en fristende lejlighed til at se et nyt land og møde nye Oplevelser. Så kunne jeg også sende 105 pund til min broder og hjælpe med de huslige udgifter. Jeg gik ind på tilbuddet uden prutten og gjorde mig rede til at drage til Sydafrika.

Kapitel VI.

ANKOMSTEN TIL NATAL

Da jeg begav mig ud på rejsen, følte jeg ikke den afskedssmerte, jeg havde følt ved afrejsen til England. Min moder levede nu ikke mere. Jeg havde fået nogen verdenskundskab og kendte til at rejse udenlands, og at tage fra Rajkot til Bombay var intet usædvanligt for mig.

Denne gang følte jeg kun smerte ved at skilles fra min hustru. Endnu et barn havde vi fået efter min tilbagekomst fra England. Vor kærlighed kunne endnu ikke siges at være fri for sanselig attrå, men den blev gradvis renere. Efter min tilbagekomst fra Europa havde vi levet meget lidt sammen, og da jeg nu var blevet hendes lærer, hvor meget eller lidt det end betød, og havde hjulpet hende til at gøre visse reformer, følte vi begge, at vi måtte være mere sammen, om ikke for andet, så for at kunne fortsætte med reformerne. Men Sydafrikas tillokkelse lindrede smerten. "Vi vil jo mødes igen om et år", trøstede jeg, forlod Rajkot og tog til Bombay.

Her skulle jeg have overfartsbillet gennem Dada Abdulla & Co.s repræsentant. Men

⁵⁷ *Memansk*; mahrattisk memana = momina = muselman - væver.

⁵⁸ *Sheth*: en høflig tilføjelse til navnet på en købmand eller lignende person, omtrent som vi siger: herr grosserer.

der kunne ingen køjeplads fås på båden, og hvis jeg ikke sejlede nu, måtte jeg ligge stille i Bombay. "Vi har gjort vort bedste," sagde repræsentanten, "for at skaffe en første klasses kahyt, men forgæves med mindre De er villig til at sejle på dæksplads. Deres måltider kan arrangeres i salonen". Det var de dage, da jeg rejste på første klasse, og hvorledes kunne en sagfører rejse som dækspassager?

Jeg afslog derfor tilbuddet. Jeg betvivlede, at repræsentanten talte sandt, for jeg kunne ikke tro, at en plads på første klasse ikke skulle kunne fås.

Med repræsentantens samtykke prøvede jeg at skaffe den selv. Jeg gik ombord i båden og traf kaptajnen. Han sagde ganske lige ud: "Vi plejer ikke at have en sådan tilstrømning. Men da generalguvernøren i Mozambique tager med denne båd, er alle køjepladser besat".

"Kunde De ikke på en eller anden måde få mig presset ind med?" spurgte jeg.

Han så op og ned ad mig og smilede. "Der er blot en måde", sagde han. "Der er en ekstra køje i min kahyt, som i reglen ikke er tilgængelig for passagerer. Men jeg går ind på at afstå den til Dem". Jeg takkede ham og fik repræsentanten til at købe overfartsbillet. I april 1893 drog jeg fuld af iver ud for at prøve min lykke i Sydafrika.

Den første havn, vi anløb, var Lamu^{59 lxiv}, som vi nåede på omtrent tretten dage. Kaptajnen og jeg var ved den tid blevet gode bekendte. Han holdt meget af at spille skak, men da han var nybegynder, ville han gerne have en, der var endnu mere uerfaren end han selv til modspiller, og derfor inviterede han mig. Jeg havde hørt meget om spillet, men havde aldrig selv prøvet det. Spillere plejede at sige, at det var et spil, hvor der var rig lejlighed til at opøve intelligensen. Kaptajnen tilbød at lære mig det, og han fandt i mig en god elev, da jeg havde ubegrænset tålmodighed. Hver gang blev jeg den tabende part, og det gjorde ham des ivrigere efter at undervise mig. Jeg syntes godt om spillet, men lysten holdt sig kun om bord, og mit kendskab nåede ikke længere end til trækkene.

I Lamu blev skibet liggende for anker i tre-fire timer, og jeg gik i land for at se havnen. Kaptajnen var også gået i land, men han havde advaret mig, at havnen var lumsk, og jeg skulle vende tilbage i god tid.

Det var en meget lille by. Jeg var på postkontoret og blev glad ved at se de indiske assistenter der og snakkede med dem. Jeg så også afrikanere og søgte at finde ud af, hvordan de levede, hvad der interesserede mig stærkt. Imens gik tiden.

Der var nogle dækspassagerer, som jeg havde stiftet bekendtskab med; de var gået i land for at koge sig noget mad på kysten og få et roligt måltid. Jeg traf dem, da de var ved at bryde op, og sådan kom vi alle i samme båd. Tidevandet var steget meget i havnen, og der var flere i båden end den var beregnet til. Strømmen var så stærk, at det var umuligt at holde båden ind til damperens trappe. Den kunne højst komme til at røre ved trappen, så blev den revet med af strømmen igen.

Damperen havde allerede tudet til afgang første gang. Jeg var ilde til mode. Kaptajnen så vor vanskelige stilling fra broen og beordrede damperen til at vente yderligere fem minutter. Der var en anden båd nærved skibet, som en ven lejede til mig for ti rupier, og denne båd tog mig op fra den overlæssede. Trappen var allerede taget op, og jeg måtte hejses op ved hjælp af et reb: Damperen satte i gang øjeblikkelig, og de andre passagerer blev ladet tilbage. Nu forstod jeg kaptajnens advarsel.

Efter Lamu var den næste havn Mombasa og dernæst Zanzibar. Opholdet der var langt - otte eller ti dage - og vi skiftede om til et andet skib.

Kaptajnen holdt meget af mig, men hans sympati tog en uheldig vending. Han invi-

⁵⁹ Lamu, i det daværende britisk Øst-Afrika.

terede en engelsk ven og mig til at ledsage sig på en udflugt, og vi gik alle i land i hans båd. Jeg havde ikke den fjerneste anelse om, hvad udflugten gjaldt. Og kaptajnen anede ikke, hvor uvidende jeg var i sådanne sager. En rufferske førte os hen til nogle negerkvinders boliger og hver blev vist ind i sit værelse.

Jeg stod der simpelthen overvældet af skam. Kun himlen ved, hvad den stakkels kvinde må have tænkt om mig. Da kaptajnen kaldte på mig, kom jeg ud i samme tilstand som jeg var kommet ind.

Han så min uskyld. Først følte jeg mig såre skamfuld, men da jeg ikke kunne tænke på disse ting uden med afsky, tabte skamfølelsen sig, og jeg takkede Gud for, at synet af kvinden ikke i mindste måde havde fristet mig. Jeg væmmedes ved min svaghed og ynkede nu mig selv, fordi jeg ikke havde haft mod til at nægte at gå ind i værelset.

Det var den tredie prøvelse af den slags i mit liv. Mangen en ung fra først af uskyldig, må være draget ned i synden ved falsk undseelse. Jeg kunne ikke rose mig selv, fordi jeg var sluppet uskadt. Det ville have været noget andet, om jeg havde nægtet at gå ind i værelset. Jeg måtte ene og alene takke barmhjertighedens Gud for, at han havde frelst mig. Denne tildragelse øgede min tro på Gud og lærte mig, til en vis grad, at fri mig for falsk undseelse.

Da vi skulle blive i den havn en uge, tog jeg værelser i byen og så en mængde ved at spadserere omkring i egnen. Kun Malabarkysten kan give nogen forestilling om Zanzibars yppige plantevækst. Jeg var fuldkommen betaget ved synet af de vældige træer og frugternes størrelse.

Det næste ophold var i Mozambique, og derfra nåede vi Natal henimod slutningen af maj.

Kapitel VII.

NOGLE OPLEVELSER

Natals havn er Durban, som også kaldes Port Natal. Abdulla Sheth var der for at tage imod mig.

Da skibet lagde til ved kajen, og jeg stod og iagttog folk, der kom om bord for at møde deres venner, bemærkede jeg, at der ikke blev taget meget hensyn til inderne. Jeg kunne ikke undgå at bemærke en vis snobbethed hos dem, der kendte Abdulla Sheth, i den måde de optrådte på overfor ham, og det pinte mig. Abdulla Sheth var blevet vant til det. Når nogen så på mig, var det med en vis nysgerrighed. Min klædedragt afveg fra andre inderes. Jeg bar skødefrakke og turban, en efterligning af den bengalske pugree⁶⁰. Jeg blev bragt hen til firmaets kvarter og vist ind i et værelse, der var gjort i stand til mig, nærmest ved Abdulla Sheths. Han forstod ikke mig og jeg kunne heller ikke forstå ham. Han læste de papirer hans broder havde sendt gennem mig, og følte sig endnu mere i vildrede. Han havde på fornemmelsen, at hans broder havde sendt ham en hvid elefant. Min klædedragt og levemåde forekom ham kostbar ligesom europæernes. Der var ikke noget særligt arbejde, som kunne gives mig nu. Deres sag gik sin gang i Transvaal, og der var ingen mening i at sende mig derhen lige straks. Og hvorvidt kunne han stole på min dygtighed og ærlighed? Han kunne ikke være i Pretoria for at overvåge mig. Forsvarerne var i Pretoria, og såvidt han vidste, kunne de meget vel påvirke mig uheldigt. Og hvis arbejdet for sagen ikke kunne over-

60 *Pugree*: en let turban eller hvidt hatteslør.

lades mig, hvad arbejde skulle jeg så have, da alt andet kunne gøres bedre af hans kontorfolk.

Disse kunne drages til ansvar, hvis de begik fejltagelser: kunne jeg også det, hvis det samme hændte mig? Hvis der da ikke var noget at gøre for mig i sagen, var det ingen nytte til, jeg gik der.

Abdulla Sheth havde praktisk talt ingen boglige kundskaber, men han ejede stor erfaring. Han besad en skarp intelligens og var sig det bevidst. Ved øvelse havde han fået lært sig så meget engelsk, at det lige strakte til ved en konversation, men det var nok for ham til at udføre alle forretningerne, hvad enten det var at handle med bankmænd, europæiske købmænd eller forklare sin sag for sin juridiske rådgiver. Blandt inderne var han en meget velagtet mand. Han ejede da det største eller i hvert fald et af de største af alle de indiske firmaer. Med alle disse fortræffelige egenskaber havde han en fejl: han var af naturen mistænksom.

Han var stolt af Islam og elskede at diskutere om islamitisk filosofi. Selvom han ikke kunne arabisk, kunne han ret godt den hellige Koran og islamitisk litteratur i almindelighed. Hans sprog var fuldt af billeder, og han havde dem altid på rede hånd. Under forbindelsen med ham fik jeg et ganske godt praktisk kendskab til Islam. Da vi kom hinanden nærmere, havde vi lange diskussioner om religiøse emner.

Anden eller tredie dag efter min ankomst fulgte han mig hen til byretten i Durban og forestillede mig der for adskillige folk og gav mig plads nærmest ved siden af sin fuldmægtig. Dommeren vedblev at stirre på mig og bad mig til slut tage min turban af, hvilket jeg afslog, og forlod retssalen.

Også her var der altså kamp i vente. Abdulla Sheth forklarede mig, hvorfor nogle indere blev anmodet om at tage deres turban af. De, der bar en muselmands dragt, kunne, sagde han, beholde deres turban på, men de andre indere måtte som regel tage deres af, når de kom ind i en retssal.

Jeg må her gå lidt i detaljer for at gøre denne nøjeregnende adskillelse forståelig. I løbet af de to-tre dage kunne jeg se, at inderne var delt i forskellige grupper. En bestod af de muslimske købmænd, som plejede at kalde sig "arabere", en anden af hindukontorfolkene og en tredie af parserne. Hinduerne var hverken det ene eller det andet med mindre de slog sig sammen med "araberne". Parserkontorfolkene plejede at kalde sig "persere". Der var dog nogen social samhørighed mellem disse tre klasser; men langt den største klasse var den, der udgjordes af tamiler, teluguer og nord-indere som fæstepligtige eller frigjorte arbejdere. De fæstepligtige var dem, der var draget til Natal i kontrakttjeneste på fem år, og de blev kendt der som "giritiyas"; ordet kommer af "girit", en forvansket form af det engelske "agreement"⁶¹. De andre tre klasser havde ingen forbindelse med denne klasse udover det forretningsmæssige. Englænderne kaldte dem "kulier", og da hovedparten af inderne hørte til arbejderklassen, blev alle indere kaldt "kulier" eller "samier". *Sami* er en tamilsk endelse, der findes ved mange tamilske navne, og er det samme som sanskrit *swami*, der betyder "herre". Når derfor en inder følte sig gået for nær ved at blive kaldt "*sami*" og var et hurtigt hovede, søgte han altid at give igen på "komplimenten": "Du kalder mig *sami*, men du glemmer, at *sami* betyder herre. Jeg er ikke din herre!" Nogle englænderne mærkede snerthen deri, andre blev vrede, bandede inderen, og hvis de så deres snit dertil, ville de måske også prygle løs på ham; thi *sami* var for dem hverken mere eller mindre end et skældsord. At fortolke det til at betyde herre var en fornærmelse.

Jeg blev derfor kendt som "kulisagfører". Købmændene var "kulikøbmænd". Den op-

61 eng. *agreement*-kontrakt.

rindelige betydning af ordet kuli var således glemt, og det blev en almindelig benævnelse på alle indere. Den muslimske købmand kunne tage det fortrydeligt op og sige: "Jeg er ikke nogen kuli, jeg er araber", eller: "jeg er købmand", og englænderen kunne så, hvis han var galant, give ham en undskyldning.

Spørgsmålet om at bære turban var under disse forhold af stor betydning. At tage sin indiske turban af ville være at acceptere fornærmelsen. Derfor mente jeg, at det var bedre at sige den indiske turban farvel og begynde at gå med engelsk hat, hvad der ville befri mig for fornærmelser og fortrædeligheder.

Men Abdulla Sheth misbilligede tanken. Han sagde: "Hvis De gør noget sådant, vil det få en meget uheldig virkning. De vil kompromittere dem, der fastholder at gå med indiske turbaner; desuden sidder en indisk turban godt på Deres hoved. Hvis De går med engelsk hat bliver De antaget for opvarter.

Der lå praktisk klogskab, patriotisme og en lille smule snæversyn bag dette råd. Klogskaben var tydelig nok, og han ville ikke have holdt på den indiske turban uden af patriotisme. Den nedsættende hentydning til opvarteren røbede en slags snæversyn. Blandt de fæstebundne indere var der tre klasser: hinduer, muslimer og kristne.

Disse sidste var børn af de fæstere, der var blevet omvendt til kristendommen. Selv dengang i året 1893, var der mange. De gik med engelsk dragt, og hovedparten af dem tjente deres brød ved at være tjenere på hoteller. Abdulla Sheths kritik af den engelske hat hentydede til denne klasse. Det ansås for nedværdigende at tjene som opvarter i et hotel, en opfattelse, som endog nu om stunder er udbredt hos mange.

Som helhed syntes jeg nok om Abdulla Sheths råd. Jeg skrev til pressen om det skete og forsvarede, at jeg havde båret turban i retten.

Spørgsmålet blev stærkt diskuteret i bladene, og jeg blev betegnet som en "uvelkommen gæst"^{lxv}. Således gjorde denne hændelse mig bekendt i Sydafrika i løbet af få dage efter min ankomst. Nogle støttede mig, medens andre strengt dadlede min frygtløshed.

Min turban beholdt jeg så at sige lige til slutningen af opholdet i Sydafrika. Når og hvorfor jeg holdt op at bære noget hovedtøj i det hele taget, skal vi senere se.

Kapitel VIII.

PÅ VEJ TIL PRETORIA

Jeg kom snart i forbindelse med de kristne indere, der boede i Durban. Rettens tolk, hr. Paul, var katolik. Jeg stiftede bekendtskab med ham og desuden med nu afdøde Subhan Godfrey, som da var lærer ved den protestantiske mission og fader til James Godfrey, som senere blev medlem af den sydafrikanske deputation, som besøgte Indien sidste år. Ved samme tid traf jeg ligeledes nu afdøde Parsi Rustamji og Adanji Miyakhan. Alle disse venner, som indtil da al-

drig havde mødt hinanden undtagen i forretningsanliggender, kom, som vi senere skal se, til slut i meget nær forbindelse med hverandre.

Medens jeg således udvidede min bekendtskabskreds, modtog firmaet et brev fra deres sagfører om at der skulle træffes forberedelser i sagen og at Abdulla Sheth måtte tage til Pretoria eller sende en stedfortræder.

Abdulla Sheth gav mig dette brev at læse og spurgte mig, om jeg ville rejse til Pretoria. "Det kan jeg kun efter, at De har sat mig ind i sagen", sagde jeg. "Således som det ligger nu, ved jeg ikke, hvad jeg skal gøre der". Han bad så sine kontorfolk forklare mig sagen.

Da jeg begyndte at studere denne nøjere, mærkede jeg, at jeg ligesom måtte begynde forfra med ,abc'en deri. I de få dage, jeg havde været i Zanzibar, havde jeg været i retten for at se arbejdet der. En parsisk advokat forhørte et vidne og stillede ham spørgsmål om debet- og kreditposter i regnskaberne. Det var hebraisk for mig. Bogføring havde jeg hverken lært i skolen eller under mit ophold i England.

Nu drejede den sag, for hvis skyld jeg var kommet herover, sig hovedsagelig om regnskaber. Kun den, der kunne føre bøger, kunne forstå og forklare den. Kontoristen blev ved at tale om den post som krediteret og den som debiteret, og jeg følte mig mere og mere forvirret. Jeg vidste ikke, hvad en egenveksel var. Jeg kunne ikke finde ordet i leksikonnet. Jeg betroede kontoristen min uvidenhed og fik oplysning derom, og jeg købte en bog om bogføring og studerede den. Det gav mig nogen betryggelse, og jeg forstod sagen. Jeg så nu, at Abdulla Sheth, som ikke forstod at føre regnskaber, havde så megen praktisk viden, at han hurtigt kunne løse indviklede bogføringsspørgsmål. Jeg meddelte ham, at jeg var rede til at rejse til Pretoria.

"Hvor vil De bo?" spurgte Shethen.

"Hvorsomhelst De ønsker," sagde jeg.

"Så vil jeg skrive til min sagfører. Han vil ordne det med værelser. Jeg vil også skrive til mine memanske venner der, men jeg vil ikke råde Dem til at bo hos dem. Modparten har stor indflydelse i Pretoria. Dersom nogle af dem skulle komme til at læse vor private korrespondance, kunne det skade os meget. Jo mere De undgår fortrolig omgang med dem, des bedre for os".

"Jeg bor, hvor Deres sagfører indlogerer mig, eller jeg finder selv et logi. De skal ikke bekymre Dem om det. Ikke en sjæl skal få noget at vide, der er fortroligt mellem os. Men jeg har rigtignok i sinde at stifte bekendtskab med den anden part; jeg kunne nok lide at blive venner med dem, og jeg kunne tænke mig at forsøge om det var muligt at afgøre sagen udenom domstolen. De er jo i familie med Tyeb Sheth.

Sheth Tyeb Haji Khan Muhammad var en nær slægtning af Abdulla Sheth.

Ved talen om et muligt forlig blev Shethen noget urolig, kunne jeg se. Men jeg havde allerede været i Durban seks-syv dage, og vi kendte og forstod nu hinanden. Jeg var ikke længere "den hvide elefant". Derfor sagde han: "Ja-a, jeg forstår. Det bedste ville jo være forlig uden om retten; men vi er alle slægtninge og kender hinanden endog særdeles vel. Tyeb Sheth er ikke den mand, der så let går med til et forlig. Ved den mindste uagtsomhed fra vor side vil han mase og presse os det mest mulige og tilsidst slå os helt ud. De er nok så venlig at tænke Dem om, inden De handler".

"Det skal De ikke være bange for", sagde jeg.

"Jeg behøver ikke at tale med Tyeb Sheth om sagen eller med nogen anden, om det skal være; jeg ville kun foreslå ham at komme til en forståelse og således spare en mængde unødigt trætte".

Den sjette eller syvende dag efter min ankomst forlod jeg Durban. Jeg havde fået

første klasses billet. Man betalte i almindelighed fem shilling ekstra, hvis man ville have soveplads. Abdulla Sheth holdt på, at jeg skulle tage soveplads, men af egensind og stolthed og for at kunne spare fem shilling afslog jeg det. Abdulla Sheth advarede mig. "De vil få at se", sagde han, "at Sydafrika er noget andet end Indien. Gud ske lov har vi det ikke så knapt. De må endelig ikke være kneben, når der er noget, De behøver".

Jeg takkede ham og bad ham ikke være ængstelig.

Toget nåede Maritzburg, hovedstaden i Natal, ved 9-tiden om aftenen. Ved denne station plejede sovepladserne at blive gjort i stand. Der kom en konduktør og spurgte, om jeg ønskede en.

"Nej tak", sagde jeg, "jeg sover her". Så gik han; men kort efter kom en passager. Han så op og ned ad mig og så, at jeg var farvet. Det irriterede ham.

Han steg ud og kom tilbage igen med et par jernbanefolk. De forholdt sig alle passive, indtil endnu en funktionær kom hen til kupeen og sagde: "Kom herud, De må hen i pakvognen". "Men jeg har billet til første klasse", sagde jeg. "Det er ligegyldigt", svarede han, "Jeg siger, De skal hen i pakvognen".

"Jeg siger Dem, at jeg fik lov til at rejse i denne kupe fra Durban, og jeg vil have lov til at rejse videre i den". "Nej, De vil ikke", sagde funktionæren, "De må forlade kupeen, ellers må jeg kalde på en politibetjent for at få Dem ud". "Værsgod, jeg nægter at gå frivilligt".

Betjenten kom. Han tog mig ved hånden og trak mig ud. Min bagage blev også taget ud. Jeg nægtede at gå ind i den anden vogn, og toget dampede af sted. Jeg tog min håndtaske med mig, gik ind og satte mig i ventesalen og lod den øvrige bagage blive, hvor den var. Jernbanefunktionærene havde taget den i forvaring.

Det var vinter, og vinteren i de højere liggende egne i Sydafrika er bitterlig kold. Maritzburg ligger meget højt, og kulden var yderst gennemtrængende. Min overfrakke lå sammen med min bagage, men jeg vovede ikke at bede om den af frygt for, at jeg igen skulle blive forulempet, så jeg sad og rystede af kulde. Der var ikke noget lys i værelset. En passager kom ind ved midnatstid og ønskede måske at tale med mig, men jeg var ikke i humør til at snakke.

Jeg begyndte at tænke på, hvad jeg skulle gøre. Skulle jeg kæmpe for min ret eller rejse tilbage til Indien eller rejse videre til Pretoria uden at bryde mig om fornærmelsen og så tage tilbage til Indien, når sagen var sluttet? Det ville være fejlt af mig at vende tilbage til Indien uden at have opfyldt mine forpligtelser. De genvordigheder, jeg udstod, var kun overfladiske, kun et symptom på racefordommens svare sygdom. Jeg måtte prøve, om jeg kunne udrydde sygdommen og så tage de genvordigheder, der fulgte med. Gengæld for uret måtte jeg kun søge i samme grad, som det var nødvendigt for at komme racefordommene til livs.

Jeg besluttede derfor at tage det næste tog, der gik til Pretoria.

Den følgende morgen sendte jeg et langt telegram til generaldirektøren for jernbanelovselskabet og orienterede også Abdulla Sheth, som straks gik til generaldirektøren. Denne forsvarede funktionærernes optræden, men meddelte samtidig, at han allerede havde givet stationsforstanderen ordre til, at sørge for, at jeg nåede mit bestemmelsessted i god behold. Abdulla Sheth telegraferede til de indiske købmænd i Maritzburg og til venner andre steder om at komme og tage sig af mig. Købmændene kom hen til mig på stationen og forsøgte at trøste mig ved at fortælle om deres egen genvordigheder, og de forklarede mig, at hvad der var hændt mig, var ikke noget usædvanligt. De sagde også, at indere, der rejste på første eller anden kasse, måtte vente at bli-

ve forulempede af jernbanefunktionærer og hvide passagerer. Dagen tilbragtes således med at høre på disse sørgelige beretninger. Aftentoget kom. Der var reserveret en plads til mig. Jeg havde nu i Maritzburg købt den soveplads, som jeg nægtede at bestille i Durban.

Kapitel IX.

FLERE GENVORDIGHEDER

Toget nåede Charlestown om morgenen. Der var i de dage ingen jernbane mellem Charlestown og Johannesburg, men kun en dagvogn, som gjorde holdt i Standerton og overnattede der. Jeg havde en billet til dagvognen, som ikke var blevet ugyldig ved den ene dags rejseafbrydelse i Maritzburg. Desuden havde Abdulla Sheth sendt et telegram til ekspeditøren i Charlestown.

Men ekspeditøren behøvede blot et påskud for at kunne skubbe mig til side, og derfor sagde han, da han så, jeg var udlænding: "Deres billet er ugyldig". Jeg forklarede ham sagens rette sammenhæng. Hans virkelige grund var ikke mangel på plads, men en ganske anden. Passagererne skulle have plads inden i vognen, men da jeg blev betragtet som "kuli" og så ud til at være fremmed, ville det ikke være rigtigt, mente "føreren" - den hvide mand, som passede vognen, - at anbringe mig sammen med de hvide passagerer.

Der var sæder på begge sider af bukken. Føreren sad sædvanligvis på et af disse. I dag sad han inden i vognen og gav mig sin plads. Jeg vidste, at det var ren og skær uretfærdighed og en fornærmelse, men mente, at det var bedst at stikke den i lommen. Jeg kunne dog ikke have tiltvunget mig en plads indeni, og havde jeg protesteret, ville vognen være kørt uden mig. Dette ville betyde endnu en dags forsinkelse, og kun himlen kunne vide, hvad der kunne ske den næste dag. Derfor, hvor meget jeg end rasede indvendig, satte jeg mig dog stilfærdig ved siden af kusken.

Ved 3. tiden nåede vognen Pardekoph. Nu ville føreren sidde, hvor jeg sad, da han ønskede at ryge og måske også for at få noget frisk luft. Han tog derfor et stykke snavset sækkelærred fra kusken, bredte det ud på fodbrædtet og sagde, henvendt til mig: "Sami, sæt Dem på det der, jeg vil sidde hos kusken". Denne uforskammethed var mere end jeg kunne acceptere. Angst og skælvende sagde jeg til ham: "Det var Dem, der anbragte mig her, skønt jeg skulle have haft plads indeni vognen. Jeg fandt mig i fornærmelsen. Nu, da De vil sidde udenfor og ryge, vil De have, at jeg skal sidde ved Deres fødder. Det vil jeg ikke, men jeg er villig til at sidde indeni".

Medens jeg med besvær fremstammede dette, kom manden hen til mig og begyndte at give mig nogle ordentlige ørefigener. Han tag mig i armen og forsøgte at trække mig ned. Jeg klyngede mig til messingstængerne på bukken og var fast besluttet på at holde ved, selv om jeg så skulle brække mine håndled. Passagererne overværede scenen, - manden, der svor og bandede, rev og sled i mig, og jeg, der forholdt mig stille. Han var stærk og jeg var svag. Nogle af passagererne fik medlidenhed og udbrød: "Lad ham dog være, mand. Lad være med at slå ham. Der er intet at bebrejde ham. Han er i sin fulde ret. Hvis han ikke kan blive der, så lad ham komme ind og sidde sammen med os". "Der er ikke noget at være bange for", skreg manden, men han syntes dog at blive noget slukøret og holdt op med at slå løs på mig.

Han slap min arm, skældte lidt endnu og bad hottentottjeneren, der sad på den an-

den side af bukken, om at sidde på fodbrædtet, og satte sig så på den ledige plads.

Passagererne tog plads, fløjten lød, og vognen raslede videre. Mit hjerte bankede voldsomt, og jeg spekulerede på, om jeg skulle nå levende til mit bestemmelsessted. Manden sendte mig nu og da et vredt blik, og idet han pegede på mig med fingeren, brummede han: "Tag Dem i agt, lad mig først komme til Standerton, så skal jeg lære Dem noget." Jeg sad målløs og bad til Gud om at hjælpe mig.

Vi nåede Standerton efter mørkets frembrud, og jeg udstødte et lettelsens suk ved at se nogle indiske ansigter. Så snart jeg var kommet ned af vognen, sagde disse venner: "Vi er her for at tage imod Dem og bringe Dem til Isa Sheths butik. Vi har fået telegram fra Dada Abdulla". Jeg blev meget glad, og vi gik til Sheth Isa Haji Sumars butik.

Shethen og hans folk samledes om mig. Jeg fortalte dem alt, hvad jeg havde gennemgået. Det gjorde dem meget ondt at høre, og de trøstede mig ved at fortælle om deres egne bitre erfaringer.

Jeg ville orientere ekspeditøren i dagvognsselskabet om hele affæren, og jeg skrev derfor et brev til ham, fortalte alt, hvad der var sket, og henledte hans opmærksomhed på den trussel, manden havde fremsat. Jeg bad også om garanti for, at han ville anbringe mig sammen med de andre passagerer indeni vognen. Herpå sendte ekspeditøren følgende svar: "Fra Standerton har vi en større vogn under andre folks ledelse. Den mand, De har klaget over, vil ikke være der i morgen, og De skal få plads sammen med de andre passagerer". Dette beroligede mig noget. Jeg havde naturligvis ikke til hensigt at skride ind overfor den mand, der havde overfaldet mig, og således endte denne sag.

Om morgenen bragte Isa Sheths tjener mig til diligencen, jeg fik en plads og ankom til Johannesburg i god behold den aften.

Standerton er en lille landsby og Johannesburg en storby. Abdulla Sheth havde også telegraferet til Johannesburg og givet mig navn og adresse på Muhammad Kasam Kamruddins firma der. Deres tjener var kommet for at møde mig ved dagvognen.

Men hverken så jeg ham eller han kendte mig, og jeg besluttede derfor at tage ind på et hotel. Jeg kendte navnene på flere. Jeg tog en droske og lod den køre hen til Grand National Hotel. Jeg traf værten og bad om et værelse. Han kiggede på mig et øjeblik og sagde så høfligt: "Det gør mig ondt, vi har fuldt besat", og bød mig farvel. Så bad jeg kusken køre mig til Muhammad Kasan Kamruddins butik. Her traf jeg Abdul Gani Sheth, der ventede på mig og hilste mig hjerteligt. Han fik sig en god latter over, hvad der var hændt mig på hotellet. "Hvordan i alverden kunne De tro, at De skulle få adgang til et hotel", sagde han.

"Hvorfor ikke?"

"Det vil De få at vide, når De har været her et par dage", sagde han. "Kun vi kan leve i et sådant land, fordi vi finder os i fornærmelserne, når vi tjener penge, sådan går det til". Og han fortalte mig nu om indernes trængsler i Sydafrika.

Om Sheth Abdul Gani skal vi høre mere i det følgende. Han sagde: "Dette land er ikke for folk af Deres slags. Se, nu skal De til Pretoria i morgen. De er nødt til at rejse på tredje klasse. Forholdene i Transvaal er værre end i Natal. Første og anden classes billetter bliver aldrig udstedt til indere" .

"De må ikke have gjort tilstrækkelige anstrengelser i den retning?" "Vi har sendt andragender, men: jeg tilstår, at vore egne folk som regel heller ikke ønsker at rejse på første eller anden klasse".

Jeg sendte bud efter jernbaneregulativet. Der var et smuthul. Sproget i de gamle

Transvaalske forordninger var ikke meget nøjagtigt eller præcist, jernbanebestemmelserne endnu mindre.

Jeg sagde til Shethen: "Jeg ønsker at rejse på første klasse, og hvis jeg ikke kan det, vil jeg foretrække at tage en vogn til Pretoria, det er kun 37 engelske mil".

Sheth Abdul Gani henledte min opmærksomhed på den ekstra tid og pengene, det ville koste, men indvilgede i mit forslag om at rejse på første. Vi sendte derfor et brev hen til stationsforstanderen.

Jeg nævnte heri, at jeg var sagfører og altid rejste på første. Jeg meddelte endvidere, at jeg skulle nå Pretoria så snart som muligt, og da der ikke var tid til at afvente hans svar, ville jeg personligt modtage det på stationen og forventede at få en første klasses billet. Der lå naturligvis en hensigt bag, når jeg udbad mig svaret personligt. Jeg havde tænkt, at hvis stationsforstanderen svarede skriftligt, ville det sikkert blive "nej", særligt fordi han nok havde sine egne besynderlige forestillinger om en kulisagfører. Jeg ville derfor møde op i ulastelig engelsk klædedragt, tale med ham og om muligt overtale ham til at udlevere en første klasses billet. Jeg gik derfor til stationen i skødefrakke og med kravetøj på, lagde et pund på skranken som betaling og bad om en første klasses billet.

"Er det Dem, der har sendt mig det brev?" spurgte han.

"Javel, jeg vil være Dem meget forbunden, hvis De vil give mig en billet. Jeg må være i Pretoria idag".

Han smilede, blev rørt af medfølelse og sagde:

"Jeg er ikke Transvaaler; jeg er hollænder. Jeg forstår Deres følelser, og De har min sympati. Jeg vil meget gerne give Dem en billet-, på en betingelse, nemlig: hvis togbetjenten skulle bede Dem flytte hen i tredje klasse, at De så ikke blander mig ind i affæren, jeg mener hermed, at De ikke skal rejse krav overfor jernbaneselskabet. Jeg ønsker Dem god rejse; jeg kan se, De er en gentleman".

Med disse ord udstedte han billetten. Jeg takkede ham og gav ham det nødvendige tilsagn.

Sheth Abdul Gani kom for at tage afsked ved toget. Det var en behagelig overraskelse for ham at høre, hvad der var sket, men han advarede mig: "Jeg skal være taknemmelig, hvis De når Pretoria velbeholden. Jeg er bange for, at konduktøren ikke vil lade Dem være i fred på første klasse og selvom han vil, gør passagererne det ikke".

Jeg tog plads i en første klasses kupe. I Germiston kom konduktøren for at efterse billetterne.

Han blev vred ved at finde mig der, og pegede med fingeren, at jeg skulle gå hen i tredje klasse. Jeg viste ham min billet til første klasse. "Det er lige meget", sagde han, "flyt Dem hen på tredje klasse".

Der var kun en engelsk passager i kupeen. Han læste konduktøren teksten: "Hvad skal det betyde at ulejlige den herre?" sagde han. "Kan De ikke se han har billet til første klasse? Mig generer det ikke det mindste, at han rejser sammen med mig".

Og henvendt til mig sagde han: "Gør De Dem det bare bekvemt, hvor De er".

Konduktøren mumlede: "Hvis De gerne vil rejse med en kuli, så for mig gerne!" og gik sin vej.

Omkring ved 8-tiden om aftenen nåede toget Pretoria.

Kapitel X.

DEN FØRSTE DAG I PRETORIA

Jeg havde ventet, at Dada Abdullas sagfører havde sendt en eller anden for at tage imod mig ved stationen i Pretoria. Jeg vidste, at der ingen indere ville komme, eftersom jeg udtrykkeligt havde lovet ikke at tage ind i et indisk hus. Men sagføreren havde ingen sendt. Jeg forstod senere, at da jeg ankom på en søndag, kunne han ikke have sendt nogen uden ulemage. Jeg var forvirret og var ikke klar over, hvor jeg skulle gå hen, da jeg var bange for, at hotellerne ikke ville tage imod mig.

Pretorias station var i 1893 ganske forskellig fra, hvad den var i 1914. Lysene brændte kun svagt. Der var kun få rejsende. Jeg lod alle de andre passagerer gå forud, og mente, at så snart billettøren ikke var så optaget, kunne jeg række ham min billet og spørge, om han kunne anvise mig et mindre hotel eller et andet sted, hvor jeg kunne tage hen; ellers ville jeg tilbringe natten på stationen. Jeg må tilstå, at jeg endog undså mig ved at spørge ham herom, da jeg var bange for at blive afvist.

Stationen tømtes for passagerer. Jeg gav billetssamlere min billet og begyndte mit spørgsmål.

Han svarede høfligt, men jeg mærkede, at han ikke kunne være mig til særlig hjælp. En amerikansk neger, som stod i nærheden, faldt ind i samtalen.

"Jeg forstår", sagde han, "at De er fuldstændig fremmed her og uden venner. Hvis De vil komme med mig vil jeg vise Dem hen til et lille hotel, hvis ejer er amerikaner og som jeg kender godt. Jeg tror, han vil tage imod Dem".

Jeg havde mine tvivl overfor tilbuddet, men jeg takkede ham og tog imod hans forslag. Han førte mig til Johnstons familie-hotel. Han tog hr. Johnston til side for at tale med ham, og denne gik ind på at huse mig om natten på betingelse af, at jeg skulle have middagsmaden serveret på værelset.

"Jeg forsikrer Dem", sagde han, "at jeg ikke nærer racefordomme. Men jeg har kun europæiske kunder, og dersom jeg lod Dem spise i spisesalen, kunne mine gæster blive fornærmet og endog gå deres vej".

"Tak", sagde jeg, "hvis De bare kan have mig i nat. Jeg er nu mere eller mindre bekendt med forholdene her, og jeg forstår Deres vanskeligheder.

Det gør ikke noget, De serverer middagen på mit værelse. Jeg håber jeg kan indrette mig på anden måde i morgen".

Jeg blev vist ind i et værelse, hvor jeg nu sad og ventede på maden og gjorde mig mine egne tanker, mens jeg var alene. Der var ikke mange gæster på hotellet, og jeg havde ventet, at tjeneren kom kort efter med middagen. I stedet kom hr. Johnston; han sagde: "Jeg skammede mig ved at jeg havde bedt Dem spise her; derfor talte jeg med de andre gæster om Dem og spurgte, om de havde noget imod, at De spiste i spisesalen. Det havde de ikke, og de havde ikke noget imod, at De blev her så længe, som De lystede. Så vær så artig at komme ned i spisesalen, om De vil, og bliv her så længe De ønsker".

Jeg takkede ham igen, gik ned i spisesalen og nød et godt måltid. Næste morgen besøgte jeg sagføreren, hr. A.W. Baker. Abdulla Sheth havde fortalt mig en del om ham, så hans hjertelige modtagelse overraskede mig ikke. Han modtog mig med megen varme og spurgte venligt til mig. Jeg forklarede hvem jeg var og hvorfor jeg var kommet.

Han svarede: "Som sagfører har vi intet arbejde til Dem her, vi har allerede engage-

ret den bedste juridiske bistand. Sagen er indviklet og langvarig, så jeg skal kun behøve Deres assistance for at indhente de nødvendige oplysninger. Og naturligvis vil De gøre mig forbindelsen med min klient lettere for mig, da jeg herefter kan udbede mig alle oplysningerne, som jeg ønsker fra ham, gennem Dem. Det er en stor fordel. Jeg har endnu ikke skaffet værelser til Dem, jeg mente, det var rigtigst at vente til jeg havde set Dem. Der er en uhyggelig stor racefordom her, og derfor er det ikke let at finde bolig til sådanne folk som Dem. Men jeg kender en fattig kone. Hun er gift med en bager. Jeg tror, hun vil tage Dem og således også forøge sin indkomst en smule. Kom, lad os gå derhen".

Han førte mig til huset, hvor hun boede. Han talte afsides med hende om mig, og hun gik ind på at modtage mig som pensionær for 35 sh. om ugen.

Hr. Baker var foruden at være sagfører en djærv lægprædikant. Han lever endnu og er nu helt optaget af missionsarbejde, efter at han har opgivet sin juridiske virksomhed. Han er ret velhavende. Han har stadig opretholdt brevvexlingen med mig. I sine breve dvæler han altid ved samme tema. Han fremholder kristendommens fortræffelighed fra forskellige synspunkter, og hævder, at det er umuligt at finde evig fred, medmindre man antager Jesus som Guds eneste søn og verdens frelser.

I den allerførste samtale forvissede hr. Baker sig om mine religiøse anskuelser. Jeg sagde til ham: "Jeg er hindu af fødsel; og dog kender jeg ikke meget til hinduisme, og endnu mindre til andre religioner. Faktisk ved jeg ikke, hvor jeg står og hvad min tro er eller burde være. Jeg har i sinde at foretage et omhyggeligt studium af min egen religion, og så vidt jeg kan, også af andre religioner" .

Hr. Baker blev glad ved at høre alt dette, og sagde: "Jeg er en af lederne i Det almindelige sydafrikanske Missionsselskab. Jeg har bygget en kirke for egne midler, og jeg prædiker der regelmæssigt. Jeg er fri for racefordomme; jeg har nogle medarbejdere, og vi samles kl. et hver dag i nogle få minutter og beder om fred og om lys. Det ville glæde mig, om De ville være med der. Jeg skal præsentere Dem for mine medarbejdere, som vil være glade ved at træffe Dem, og jeg er vis på, at De vil synes om deres selskab. Jeg vil desuden give Dem nogle religiøse bøger at læse, skønt naturligvis, bøgerne bog er bibelen, og den vil jeg særlig anbefale Dem".

Jeg takkede hr. Baker og indvilgede i at overvære møderne klokken et så regelmæssigt som muligt.

"Så venter jeg Dem her i morgen kl. et, så følges vi hen for at bede", tilføjede hr. Baker, og vi bød hinanden farvel.

Jeg havde kun lidt tid til overvejelse just da jeg gik hen til hr. Johnston, betalte regningen og flyttede til mit nye logi, hvor jeg fik frokost. Værtinden var en rar kone. Hun havde lavet et vegetarisk måltid til mig. Det varede ikke længe, før jeg følte mig hjemme hos familien.

Det næste jeg gjorde, var at gå hen til den ven, til hvem Dada Abdulla havde givet mig et brev. Af ham erfarede jeg mere om indernes trængsler i Sydafrika. Han var ivrig for at jeg skulle bo hos ham. Jeg takkede ham og fortalte, at jeg allerede havde fået logi, og han bad mig indstændigt ikke at tøve med at sige til, hvis der var noget, jeg behøvede.

Det var nu mørkt. Jeg vendte hjem, fik min middagsmad, gik ind på mit værelse og lå der hensunken i dybe tanker. Der var ikke noget arbejde lige straks for mig. Jeg meddelte Abdulla Sheth dette. Hvad kan, tænkte jeg, hr. Bakers interesse for mig betyde? Hvad kan jeg vinde ved at kende hans religiøse medarbejdere? Hvor langt skulle jeg gå i studiet af kristendommen? Hvorledes skulle jeg få litteratur om hinduismen?

Og hvorledes skulle jeg forstå kristendommen i sin rette belysning uden grundigt at kende min egen religion?

Jeg kunne kun komme til en slutning: Jeg måtte underkaste alt, hvad der kom til mig, en upartisk undersøgelse og forholde mig overfor hr. Bakers kreds som Gud ville det; jeg skulle ikke tænke på at antage mandens religion, før jeg fuldt ud havde forstået min egen. Med disse tanker faldt jeg i søvn.

Kapitel XI.

KRISTNE OMGANGSFÆLLER

Den næste dag kl. et gik jeg til hr. Bakers bønnemøde. Der blev jeg introduceret for fru Harris, frøken Gabb, hr. Coates og andre. Alle knælede ned for at bede og jeg ligeså. Bønnerne var anmodninger til Gud om forskellige ting efter hver enkelts attrå. Den sædvanlige form var, at dagen måtte forløbe i fred eller at Gud måtte åbne hjertets døre.

En bøn blev nu opsendt for mit velfærd: "Herre, vis vejen for den nye broder, som er kommet iblandt os. Giv ham, herre, den fred, som du har givet os. Måtte den Herre Jesus, som har frelst os, også frelse ham. Vi beder om alt dette i Jesu navn". Der var ingen salmesang eller musik ved disse møder.

Efter at man havde bedt for noget særligt hver dag, gik enhver til sit, da det just var tiden for middagspausen. Bønnen varede ikke mere end fem minutter.

Frøknerne Harris og Gabb var begge ældre ugifte damer. Hr. Coates var kvæker⁶². De to damer boede sammen, og de gav mig en stående invitation til eftermiddagste i deres hjem hver søndag.

Når vi mødtes om søndagen, plejede jeg at give hr. Coates min religiøse dagbog for ugen og tale med ham om de bøger, jeg havde læst og hvilket indtryk de havde gjort på mig. Damerne plejede at fortælle om, hvad kært og smukt de havde oplevet, og om den fred de havde fundet.

Hr. Coates var en djærv og frejdig ung mand. Vi gik ture sammen, og han tog mig med på besøg hos andre kristne venner. Efterhånden som vi kom hinanden nærmere, begyndte han at give mig bøger efter sit eget udvalg, indtil min hylde var fyldt af dem. Han overvældede mig så at sige med bøger. Jeg indvilgede tillidsfuldt i at læse alle disse bøger, og efterhånden som jeg kom frem i læsningen, diskuterede vi dem.

Jeg læste mange sådanne bøger i 1893. Jeg husker ikke navnene på dem alle, men imellem dem var *Commentary* af Dr. Parker⁶³ ved City Temple, Pearsons *Many Infallible Proofs*⁶⁴ og Butlers^{lxvi} *Analogy*. Visse dele deraf forstod jeg ikke.

Noget syntes jeg om, medens andet ikke tiltalte mig. *Many Infallible Proofs* var beviser for biblens religion, således som forfatteren forstod den.

Bogen havde ingen virkning på mig. Parkers *Commentary* var moralsk opbyggende, men den kunne ikke være til nogen hjælp for den, der ingen tro nærrede til de almindelige kristne læresætninger .

Butlers *Analogy* slog mig som en meget dybsindig og vanskelig bog, der skulle læses

62 *Kvæker*: Internationalt pacifistisk samfund af troende kristne etableret i kølvandet af den engelske borgerkrig i midten af det 17. århundrede.

63 *Dr. Parker*: nyere engelsk kirkemand.

64 *Many Infallible Proofs* = mange ufejlbarlige vidnesbyrd. *Pearson*, teolog fra 17., *Butler* fra 18. årh.

fire eller fem gange for ret at blive forstået. Den forekom mig at være skrevet med henblik på at omvende ateister til theisme. De grunde, der fremsattes deri angående Guds eksistens, var unødvendige for mig, da jeg allerede var over den ikke-troendes standpunkt; men grundene til bevis for Jesus som den eneste legemliggørelse af Gud og formidleren mellem Gud og mennesket gjorde intet indtryk på mig.

Men hr. Coates var ikke den mand, der så let lod sig slå af marken. Han holdt meget af mig, og da han om min hals så Vaishnava-halsbåndet af Tulasi-perler⁶⁵, mente han, det var overtro, og han var ilde berørt derved. "Den overtro passer ikke for Dem", sagde han. "Kom, lad mig rive halskæden over".

"Nej, det må De ikke. Det er en hellig gave fra min moder."

"Men tror De på den?"

"Jeg kender ikke dens mystiske betydning. Jeg tror ikke jeg ville komme til fortræd, hvis jeg ikke bar den. Men jeg kan ikke uden tilstrækkelig grund give afkald på en halskæde, som hun af kærlighed og i forvisning om, at den kan tjene til mit velfærd, har fæstet om min hals. Når den i tidens løb slides op og går itu af sig selv, ønsker jeg mig ikke en ny. Men denne halskæde må ikke rives over".

Hr. Coates kunne ikke bifalde mine grunde, da han ingen agtelse havde for min religion. Han håbede at kunne befri mig fra uvidenhedens mørke afgrund og ønskede at overbevise mig om, at der, ligegyldigt om der var nogen sandhed i andre religioner, ingen frelse var mulig for mig, med mindre jeg antog kristendommen, som alene repræsenterede sandheden, og at mine synder ikke ville blive tvættet bort uden ved Jesu mellemkomst og at alle gode gerninger var unyttige.

Ligesom han gjorde mig bekendt med adskillige bøger, indførte han mig hos adskillige venner, som han betragtede som gode kristne. En af disse introduktioner gjaldt en familie, som hørte til Plymouth-brødrene, en kristen sekt.

Mange af de forbindelser, som hr. Coates var ansvarlig for, var gode. De fleste af disse venner gjorde indtryk på mig af at være gudfrygtige.

Men under mit samkvem med denne familie stillede en af Plymouth-brødrene mig overfor et argument, som jeg ikke var forberedt på.

"De kan ikke forstå skønheden i vor religion.

Ud fra det, De siger, synes det, som De hvert øjeblik af Deres liv må gruble over Deres overtrædelser, altid bøde og sone for dem. Hvorledes kan dette uophørlige kredsløb af handlinger bringe Dem forløsning? De kan aldrig få fred. De tilstår, at vi alle er syndere. Nu vel, se engang, hvor fuldkommen vor tro er. Vore forsøg på forbedring og soning er forgæves; og dog, forløsning må vi have. Hvorledes kan vi bære syndens byrde? Vi kan kun kaste den på Jesus. Han er den eneste syndefri Guds søn. Det er hans ord, at hver den, som tror på ham, skal have et evigt liv. Deri ligger Guds uendelige barmhjertighed. Og da vi tror på forsoningen ved Jesus, bindes vi ikke af vor egen synd. Synde, det må vi. Det er umuligt at leve syndefri i denne verden. Og derfor led Jesus og sonede alle menneskehedens synder. Kun den, der modtager hans store forløsning, kan have evig fred.

Tænk, hvilket liv i rastløshed De lever, og hvilke løfter om fred vi ejer".

Disse grunde kunne aldeles ikke overbevise mig.

Jeg svarede ydmygt:

"Dersom dette er den kristendom, der anerkendes af alle kristne, kan jeg ikke antage den. Jeg søger ikke forløsning fra følgerne af min synd: jeg søger at blive forløst fra synden selv, eller snarere fra hver tanke om synd. Indtil jeg har nået det mål, slår

⁶⁵ *Vaishnava*: Vishnu. *Tulasi* er i Indien en hellig plante, af hvis frugter kan laves halskæder.

jeg mig til tåls med at være rastløs".

Hvortil Plymouth-broderen svarede: "Jeg forsikrer Dem, Deres stræben er forgæves. Tænk igen over, hvad jeg har sagt." Og broderen viste sig så god som sit ord. Han begik med vilje overtrædelser og viste mig, at han ikke forstyrredes ved tanken om dem.

Jeg vidste allerede, før jeg traf disse venner, at ikke alle kristne troede på en sådan forløsnings-teori. hr. Coates selv vandrede i guds frygt.

Hans hjerte var rent, og han troede på muligheden af selvrenselse. De to damer delte også denne tro. Nogle af de bøger, som kom mig i hænde, var fyldt af fromhed. Så selvom hr. Coates blev meget forurolet ved denne sidste oplevelse, var jeg i stand til at berolige ham og fortælle, at en Plymouth-broders forkvaklede tro ikke kunne give mig et dårligt indtryk af kristendommen.

Vanskelighederne for mig lå andetsteds. Det var med hensyn til Biblen og den almindeligt antagne fortolkning.

Kapitel XII.

TILKNYTNING TIL INDERE

Førend jeg skriver mere om mine kristne forbindelser, må jeg fortælle om andre bevisenheder fra samme periode.

Sheth Tyeb Haji Khan Muhammad havde i Pretoria den samme stilling som Dada Abdulla indtog i Natal. Der kunne ikke foretages noget offentligt, uden han var med. Jeg gjorde hans bekendtskab den allerførste uge og fortalte ham om min hensigt at komme i berøring med hver eneste inder i Pretoria. Jeg fortalte, at jeg ønskede at studere de forhold, inderne levede under, og bad om hans hjælp til arbejdet, hvilket han med glæde lovede mig.

Det første jeg gjorde, var at indbyde alle inder i Pretoria til et møde og opridse et billede for dem af deres levevilkår i Transvaal. Mødet blev holdt i Sheth Haji Muhammad Haji Joosa's hus, til hvem jeg havde en introduktionsskrivelse. Mødets deltagere var hovedsagelig Memankøbmænd, skønt der også var enkelte hinduer tilstede. Hindubefolkningen i Pretoria var faktisk meget lille.

Min tale ved denne lejlighed kan siges at være den første offentlige tale i mit liv. Jeg gik derhen nogenlunde velforberedt på mit emne, som handlede om sanddruhed i forretninger. Jeg havde altid hørt købmændene sige, at sandhed i forretning var umulig. Det troede jeg ikke dengang, og jeg tror det ikke nu. Endnu findes der blandt mine venner købmænd, der hævder, at sandhed er uforenelig med forretning. Forretning, siger de, er noget praktisk, sandhed er noget religiøst, og de gør gældende, at praktiske affærer er en ting, religion noget ganske andet. Den rene sandhed, mener de, kan der ikke være tale om i forretninger, man kan kun tale sandt, så vidt som det er belejligt. I min tale bestred jeg af al magt disse påstande og vakte købmændene til erkendelse af deres pligt, denne var dobbelt. Deres forpligtelse til at være sanddru var så meget større i et fremmed land, fordi nogle få inderes handlemåde virkede som eksempel for millioner af deres landsmænd.

Jeg havde bemærket, at vort folks vaner var uhygiejniske i sammenligning med de omboende englænderes, og henledte deres opmærksomhed herpå. Jeg lagde vægt på, at man skulle glemme alle indbyrdes forskelle, såsom hinduer, muselmænd, parsere,

kristne, gujaratier, Madras'ere punjaber⁶⁶, sindhier⁶⁷, kachier⁶⁸, suratier⁶⁹ og så fremdeles.

Jeg foreslog til slut at danne en sammenslutning for at gøre forestillinger hos vedkommende myndigheder angående de indiske kolonisters hårde lod, og tilbød at stille så meget af min tid og mit arbejde til rådighed for organisationen, som det var mig muligt.

Jeg så, at dette gjorde ikke ringe indtryk på forsamlingen.

Min tale blev påfulgt af diskussion. Nogle tilbød at støtte mig med faktiske oplysninger, og jeg følte mig opmuntret. Jeg lagde mærke til, at meget få blandt mine tilhørere kunne engelsk; da jeg mente, at kendskab til engelsk ville være nyttigt der i landet, rådede jeg dem, der havde tid tilovers, til at lære dette sprog. Jeg forklarede, at det var muligt at lære et fremmed sprog selv i en ret fremrykket alder, og nævnte tilfælde, hvor folk havde gjort det. Jeg påtog mig desuden at undervise en klasse, hvis der blev oprettet en, eller personligt at undervise enkeltpersoner, der ønskede at lære sproget.

Klassen blev ikke oprettet, men tre unge mænd sagde, at de var villige til at lære engelsk ved given lejlighed, på betingelse af, at jeg kom til deres hjem for at undervise dem. Af disse var to muslimer, den ene barber, den anden kontormand; den tredje var hindu og detailhandler. Jeg gik ind på at indrette mig efter dem alle. Jeg tvivlede ikke om mine evner til at undervise. Mine elever kunne blive trætte, men ikke jeg. Undertiden skete det, at jeg kom hen til dem blot for at finde dem optaget af deres egne forretninger. Men jeg tabte ikke tålmodigheden. Ingen af disse tre ønskede et særligt dybtgående studium af engelsk, men de to må siges at, have gjort temmelig gode fremskridt på omtrent otte måneder; de lærte nok til at føre regnskaber og skrive almindelige breve. Barberens ærgerrighed strakte sig ikke videre end til at lære blot så meget engelsk, at det var nok til at betjene kunderne med. Som resultat af deres studier blev to af eleverne udrustet til at tjene en ganske god indtægt.

Jeg var godt tilfreds med mødets resultat. Det blev besluttet at holde sådanne møder så vidt jeg erindrer, en gang om ugen, eller måske det var en gang om måneden. Disse blev afholdt mere eller mindre regelmæssigt, og ved disse lejligheder blev der frit udvekslet ideer. Resultatet blev, at der nu i Pretoria ikke var en inder som jeg ikke kendte og hvis forhold jeg ikke vidste besked med. Dette igen fik mig til at gøre bekendtskab med den britiske regerings repræsentant i Pretoria, hr. Jacobus de Wet. Han havde sympati for inderne, men havde meget ringe indflydelse. Alligevel gik han ind på at hjælpe os det bedste han kunne og indbød mig til at komme hos ham så ofte, jeg ønskede.

Jeg satte mig nu i forbindelse med jernbanens styrelse og meddelte, at endog efter deres egne bestemmelser var der intet, der berettigede dem til den udelukkelse af rejssende indere, der faktisk fandt sted. Jeg fik som svar, at første og anden klasses billetter kunne udstedes til ordentlig klædte indere. Det var langt fra at være nogen virkelig lettelse, da det beroede på stationsforstanderen at afgøre, hvem der var "ordentlig klædt".

Den britiske regerings repræsentant viste mig nogle papirer, der drejede sig om indiske affærer.

Tyeb Sheth havde givet mig nogle lignende papirer. Jeg erfarede heraf, på hvilken

66 *Punjab'er*: fra den store provins Punjab i Nord-Indien.

67 *Sindh'er*: fra provinsen Sindh omkring Indusfloden.

68 *Kachi'erne* stammer fra Øvre-Burma.

69 *Suratierne* fra egnen nord for Bombay.

grusom måde inderne som dyr var blevet jaget ud af Oranjestaten.

Kort sagt, opholdet i Pretoria satte mig i stand til at komme ind i et dybtgående studium af de sociale, økonomiske og politiske vilkår, inderne i Transvaal og Oranjestaten levede under. Jeg kunne ikke ane, at dette studium skulle blive mig til uvurderlig nytte i fremtiden; thi jeg havde tænkt at rejse hjem efter at året var omme, eller endnu før, dersom sagen blev sluttet før den tid.

Men Gud havde bestemt det anderledes.

Kapitel XIII.

HVAD DET ER AT VÆRE "KULI"

Det er ikke her stedet at beskrive samtlige indernes forhold i Transvaal og Oranjestaten.

Jeg vil foreslå, at de, der ønsker virkelig indblik deri, søger det i min "Beretning om Satyagraha i Sydafrika"⁷⁰. Det er dog her nødvendigt at trække hovedlinierne op.

I Oranjestaten blev inderne berøvet alle deres rettigheder ved en særlig lov, gennemført i 1888 eller endnu tidligere. Hvis de foretrak at blive, kunne de det kun ved at tjene som opvartere på hoteller eller ved lignende underordnet beskæftigelse. Handelsfolkene blev bort jaget mod en erstatning, der kun eksisterede på papiret. De indsendte klager og andragender, men forgæves.

En meget streng forordning blev vedtaget i Transvaal i 1885; den blev en smule ændret i 1886, og det var bestemt i den ændrede lov, at alle inderne skulle betale en kop-skat på 3 pund for at komme ind i Transvaal. De kunne ikke eje jord undtagen på visse steder, der var henlagt dertil, og i praksis betød dette ikke engang ejendomsret. De havde ingen stemmeret. Alt dette fandt sted under en særlig lov for asiater, overfor hvem lovene for de farvede også blev bragt i anvendelse. Efter disse sidste måtte inderne ikke gå på offentlige fortove og ikke færdes udendørs efter kl. 9 om aftenen uden særlig tilladelse. Denne sidste bestemmelse var elastisk så vidt inderne angik; de, der gik for "arabere" var, ved særlig gunst, undtagen derfra. Undtagelsen beroede naturligvis på det rare politis for godt befindende.

Jeg måtte erfare virkningen af begge disse forordninger. Jeg gik ofte med hr. Coates en tur ud om aftenen, og vi kom sjældent tilbage meget før kl. 10. Hvad så, hvis politiet anholdt mig? Hr. Coates var mere bekymret derfor end jeg. Han måtte udstede pas til sine negertjenere. Men hvorledes kunne han give mig et? Kun en husherre kunne udstede pas til et tyende. Hvis jeg havde ønsket et, og selvom hr. Coates havde været villig til at give mig det, kunne han ikke, for det ville have været bedrageri.

Derfor gik hr. Coates eller en af hans venner med mig op til stadsadvokaten, Dr. Krause. Det viste sig, at vi havde taget embedseksamen ved samme kollegium. At jeg behøvede pas for at kunne færdes udendørs efter kl. 9 faldt ham for brystet og han udtrykte sin sympati for mig. I stedet for at lade pas udfærdige, gav han mig et brev, som berettigede mig til at opholde mig udendørs til hvilken som helst tid på døgnet uden politiets indblanding. Jeg havde altid dette brev hos mig, når jeg gik ud. Når jeg aldrig fik brug for det, beroede det på en ren tilfældighed.

Dr. Krause inviterede mig hjem til sig, og vi kom på helt venskabelig fod. Jeg besøg-

⁷⁰ *Satyagraha* = holden fast ved sandheden; således kalder Gandhi hele indernes frigørelseskamp i Sydafrika.

te ham nu og da, og det var gennem ham jeg blev forestillet for hans mere berømte broder, der var offentlig anklager i Johannesburg. Under Boerkrigen blev han stillet for en krigsret for ved sammensværgelse at ville myrde en engelsk officer, og blev dømt til syv års fængsel. Han blev også af sagførerlaget udelukket fra sine juridiske embeder. Ved fjendtlighedernes slutning blev han løsladt, og efter at han med fuld honnør var blevet genindsat i sine rettigheder, genoptog han sig praksis.

Disse forbindelser var nyttige for mig i mit offentlige arbejde og lettede mig dette meget.

Forordningen angående fortovsretten fik temmelig alvorlige følger for mig. Jeg gik altid en tur gennem President Street til en åben plads. Præsident Krügers hus lå i den gade, en højst beskeden og tilbagetrukken bygning uden have og ikke særlig fremhævet fremfor andre omliggende huse.

Mange af millionærernes huse i Pretoria var langt mere pralende og var omgivet af haver. Præsidentens jævnhed var nu også et mundheld. Kun politibevogtning foran huset antydede, at huset var embedsbolig. Jeg gik næsten altid på fortovet forbi denne patrulje uden den ringeste hindring.

Nu plejede den vagthavende fra tid til anden at blive afløst. Engang gav en af disse mænd, uden at give mig den mindste advarsel, ja, uden så meget som at have bedt mig om at gå ud fra fortovet, sig til at sparke og puffe mig ud på gaden.

Jeg var som lamslået. Før jeg kunne spørge om grunden til hans opførsel hørte jeg hr. Coates, der kom forbi til hest, kalde og sige:

"Gandhi, jeg har set det hele. Jeg vil gerne være Deres vidne for retten, hvis De lægger sag an mod denne mand. Det gør mig oprigtig ondt, at De er blevet forulempet så råt".

"De skal ikke være bekymret", sagde jeg. "Hvad ved den stakkels mand? Alle farvede er for ham ens. Han behandler sikkert negere akkurat som han har behandlet mig. Jeg har gjort det til regel ikke at gå til retten for personlig krænkelses skyld, så jeg har ikke i sinde at rejse sag imod ham".

"Det ligner Dem", sagde hr. Coates, "men tænk over det igen. Vi må give de folk en lektion".

Han talte så med betjenten og gav ham en reprimande. Jeg kunne ikke følge deres samtale, den var på hollandsk, idet betjenten var boer. Men han gjorde mig en undskyldning, hvad der ikke var nødvendigt, jeg havde forlængst tilgivet ham.

Men jeg gik aldrig mere gennem den gade. Der kunne komme andre folk i denne mands sted, og når de ikke kendte til det passerede, ville de bære sig lige sådan ad. Hvorfor skulle jeg, når det ikke var nødvendigt, være ude om flere spark. Jeg valgte mig derfor en anden tur.

Denne hændelse forøgede min medfølelse for de indiske kolonister. Jeg drøftede med dem, om det var rådeligt at forsøge en principalsag, hvis det skulle være nødvendigt, og jeg fik talt med den britiske regerings repræsentant angående disse forordninger.

Jeg kom således til at gøre et nøjere studium af de indiske kolonisters hårde vilkår, ikke blot ved at læse og høre derom, men ved personlig erfaring. Jeg indså, at Sydafrika ikke var noget land for en inder med respekt for sig selv, og mit sind optoges mere og mere af spørgsmålet om, hvordan disse forhold kunne forbedres.

Men min vigtigste pligt var for øjeblikket at varetage Dada Abdullas sag.

Kapitel XIV.

FORBEREDELSE I SAGEN

Dette års ophold i Pretoria var en højst værdifuld oplevelse i mit liv: Her fik jeg lejlighed til at lære offentligt arbejde, og jeg opøvede i nogen grad mine evner dertil. Her blev den religiøse ånd i mig en levende kraft, og her opnåede jeg virkelig reelle kundskaber om retspraksis. Her lærte jeg, hvad en yngre sagfører lærer på en ældre sagførers kontor, og her fik jeg også tillid til, at jeg ikke helt behøvede at falde igennem som sagfører. Det var ligeledes her, at jeg lærte hemmeligheden ved succes som sagfører.

Dada Abdullas sag var ikke lille. Fordringen beløb sig til 40,000 pund. Fremkommet som den var ved forretningstransaktioner, var den fuld af indviklede regnskabsspørgsmål. Delvist hvilede kravet på egenveksler og delvis på den særlige handling, løfte om egenveksel. Forsvaret gik ud på, at disse egenveksler var svigagtigt udstedt og manglede tilstrækkeligt grundlag. Der var ikke få tvistepunkter om fakta og om lovbestemmelser denne indviklede sag.

Begge parter havde engageret de bedste sagførere og rådgivere. Jeg havde rig lejlighed til at studere deres arbejde. Forelæggelse af klagerens sag for sagførerens fuldmægtig og sonderingen af fakta til støtte for sagen var blevet mig betroet. Det var lærerigt at se, hvor meget sagførerfuldmægtigen antog og hvor meget han afviste af mit forberedende arbejde, og ligeledes at se, hvor megen brug sagføreren gjorde af det udtog, der blev forelagt ham af fuldmægtigen. Jeg indså, at dette forberedende arbejde i sagen kunne give mig en god vurdering af mine opfattelsesevner og min færdighed til at beherske bevismaterialet.

Jeg nærrede den dybeste interesse for sagen. Jeg kastede mig ligefrem ind i den. Jeg læste alle akterne vedrørende forhandlingerne. Min klient var en mand med stor begavelse, og han nærrede ubetinget tillid til mig; dette lettede i høj grad mit arbejde. Jeg studerede bogføring temmelig grundigt.

Min evne til at oversætte blev opøvet ved at skulle oversætte korrespondancen, som for største delen foregik på gujarati.

Endskønt jeg, som jeg før sagde, nærrede en levende interesse for religiøs omgang og for offentligt arbejde og altid skænkede noget af min tid dertil, var disse ting ikke min vigtigste interesse. Forberedelsen af sagen var min hovedinteresse, læsning af love og om nødvendigt gennemgang af retssager, havde altid det første krav på min tid.

Resultatet var, at jeg fik et sådant greb på sagens fakta, som måske end ikke parterne i sagen selv besad, så meget mere som jeg havde akterne fra begge parter hos mig.

Jeg mindedes afdøde hr. Pincutts råd: fakta er tre fjerdedele af juraen. Senere hen blev det til overflod bekræftet af den berømte sydafrikanske sagfører, afdøde hr. Leonard. I en bestemt sag, som jeg varetog, indså jeg, at skønt retfærdigheden var på min klients side, syntes loven at være imod ham. I fortvivlelse søgte jeg hjælp hos hr. Leonard. Han mærkede også, at sagens fakta stod meget stærkt. "Gandhi", sagde han, "jeg har lært et, og det er, at hvis vi passer på fakta i sagen, så passer loven på sig selv. Lad os komme dybere ned i denne sags fakta"⁷¹. Med disse ord bad han mig studere sagen grundigere og så komme til ham igen. Da jeg atter undersøgte sagens fakta, så

⁷¹ *Fakta* gengiver eng. fact, der udtrykker samtlige faktiske omstændigheder og oplysninger i en sag.

jeg dem i en fuldkommen anden belysning, og jeg traf også på en gammel Sydafrikansk sag, som støttede denne betragtning. Jeg blev sjæleglad, gik hen til hr. Leonard og fortalte ham det hele.

"Det er rigtigt", sagde han, "vi vinder sagen. Kun må vi huske på, hvilken af dommerne, der får med den at gøre".

Mens jeg gjorde forberedelser til Dada Abdullas sag, havde jeg ikke fuldtud fattet den overvældende betydning, som fakta har. Fakta betyder sandhed, og når vi først holder fast ved sandheden, kommer loven på naturlig vis os til hjælp. Jeg indså, at fakta i Dada Abdullas sag gjorde den overmåde stærk, og at loven nødvendigvis måtte være på hans side. Men jeg så også, at hvis kæremålet blev ført igennem, ville det fuldstændigt ruinere såvel klager som indklagede, der var slægtninge og begge hørte til samme by. Ingen vidste, hvor længe sagen kunne trække ud.

Hvis den fik lov til at udspilles til det sidste i retten, kunne den fortsættes i det uendelige og ikke til fordel for nogen af parterne. Begge ønskede derfor, hvis det var muligt, en snarlig afgørelse af den.

Jeg henvendte mig til Tyeb Sheth og anmodede, ja, rådede ham til et forlig. Jeg henstillede til ham at tale med sin sagfører og lod ham forstå, at hvis en voldgiftsmand, der besad begge parters tillid, kunne findes, ville sagen hurtigt kunne bringes til ende. Sagførersalærerne løb så mægtigt op, at de var nok til at opsluge begge klienters midler, trods det, at de var storkøbmænd. Sagen krævede deres opmærksomhed i den grad, at de ikke havde tid tilovers til andet arbejde. Imidlertid skærpedes den gensidige uvilje. Jeg fik afsky for sagførervirksomheden. Som lovkyndige måtte sagførerne på begge sider fiske retsregler frem til støtte for deres egne klienter. Jeg så også for første gang, at den vindende part aldrig får alle sine udgifter godtgjort. Under bestemmelserne for retssalærer var der en bestemt skala for sagsomkostninger imellem parter indbyrdes, mens de faktiske omkostninger mellem sagfører og klient var langt, langt højere.

Det var mere end jeg kunne udholde. Jeg følte, det var min pligt at forsone begge parter og bringe dem til forståelse. Jeg anspændte hver nerve for at tvinge et forlig i stand. Til sidst indvilgede Tyeb Sheth. En voldgiftsmand blev udpeget, sagen blev forelagt og dokumenteret, og Dada Abdulla vandt.

Hermed var jeg imidlertid ikke tilfreds. Dersom min klient skulle søge udlæg for beløbet straks, ville det være umuligt for Tyeb Sheth at opdrive hele det skyldige beløb, og det var en uskreven lov blandt memaner fra Porbandar, der boede i Sydafrika, at døden var at foretrække for en bankerot.

Det var umuligt for Tyeb Sheth at udbetale hele summen på 37,000 pund plus omkostninger. Han ville betale det til sidste hvid, og han ville dog ikke erklæres fallit. Der var kun en vej. Dada Abdulla skulle tillade ham at betale i passende afdrag. Han forstod situationen og tilstod Tyeb Sheth afbetalingen fordelt over et meget langt tidsrum. Det var mere vanskeligt for mig at sikre hans billigelse hertil end at formå parterne til at underkaste sig voldgift. Men begge var overmåde glade ved resultatet, og begge steg i offentligt omdømme. Min glæde var ubeskrivelig. Jeg havde lært den sande retspraksis. Jeg havde lært at finde den bedre side i menneskenaturen og at trænge ind i menneskers hjerter. Jeg forstod, at en jurist rette opgave er at forene parter, der er blevet splittet. Den lære blev så dybt indprentet i mig, at en stor del af min tid under min tyveårige praksis som sagfører var optaget med at udvirke private forlig i hundreder af sager. Jeg mistede intet derved - ikke engang penge, og visselig ikke min sjæl.

Kapitel XV.

RELIGIØS GÆRING

Det er nu tiden til at vende tilbage til mine oplevelser hos mine kristne venner.

Hr. Baker begyndte at blive ængstelig for min fremtid. Han tog mig med til Wellington-mødet.

De protestantiske kristne arrangerer med få års mellemrum sådanne møder for den religiøse vækkelses eller med andre ord selvrenselses skyld; man kunne kalde det religiøs fornyelse eller oplivelse.

Wellington-mødet var af den art. Lederen var den berømte gejstlige på stedet, pastor Andrew Murray. Hr. Baker havde forventet, at mødets stærkt religiøse karakter og dybe stemning, deltagernes begejstring og alvor uundgåeligt skulle bringe mig til at antage kristendommen.

Men hans endelige håb var bønnens virkning. Han havde en dybt rodfæstet tro på bønnen. Det var hans faste overbevisning, at Gud ikke kunne andet end modtage inderligt og varmt opsendte bønner. Han kunne anføre som eksempel mænd som George Mulder i Bristol, der beroede fuldstændig på bønnen, endog i sine timelige fornødenheder. Jeg lyttede med udelte opmærksomhed til hans udlægning af bønnens virkning og forsikrede ham, at intet kunne hindre mig i at antage kristendommen, om jeg følte mig kaldet dertil. Jeg nærede ingen betænking ved at give ham dette løfte, for jeg havde forlængst lært mig selv at følge røsten i mit indre. Med fryd og glæde adlød jeg denne røst, at handle imod den ville være mig vanskeligt og smerteligt.

Vi drog så til Wellington. Hr. Baker måtte høre meget, fordi han havde en "farvet" som mig til ledsager. Han måtte lide ubehageligheder ved mange lejligheder bare for min skyld. Vi måtte afbryde rejsen på vejen, da en af dagene tilfældigt var en søndag, og hr. Baker og hans ledsagere ikke ville rejse på hviledagen. Selv om portieren ved jernbanehotellet efter megen modstand gik ind på at huse mig, nægtede han kategorisk at give mig adgang til spisesalen. Hr. Baker var ikke den, der så let gav efter. Han holdt på de rettigheder, som gæsterne ved et hotel har; men jeg så godt hans vanskeligheder. I Wellington boede jeg også hos hr. Baker. Til trods for hans store bestræbelser for at skjule de små fortrædeligheder han blev udsat for, kunne jeg se dem alle.

Dette møde var en forsamling af fromme kristne, og jeg frydede mig ved deres tro. Jeg traf pastor Murray og lagde mærke til, at mange bad for mig. Nogle af deres salmer syntes jeg var dejlige.

Mødet varede i tre dage. Jeg forstod og satte pris på den fromhed, der var hos deltagerne: men jeg så ingen grund til at skifte tro, religion. Det var umuligt for mig at tro, at jeg kun kunne komme i himlen eller opnå frelse ved at blive kristen. Da jeg frit ytrede dette overfor nogle gode kristne venner, blev de forfærdede, men der var ikke noget at gøre ved det.

Mine vanskeligheder lå dybere. Det var mere end jeg kunne tro, at Jesus var Guds eneste legemliggjorte søn, og at kun den, der troede på ham, ville få et evigt liv. Der som Gud kunne have sønner, var vi alle hans sønner. Om Jesus var lig Gud eller Gud selv, så var alle mennesker lig Gud og kunne være Gud selv. Min fornuft kunne ikke gå med til at tro bogstaveligt, at Jesus ved sin død og sit blod forløste verdens synder; billedligt kunne der ligge nogen sandhed deri. Desuden, ifølge kristendommen havde kun menneskelige væsener sjæle, og ikke andre levende væsener, for hvem døden be-

tød fuldstændig udslettelse. Her troede jeg det modsatte. Jeg kunne antage Jesus som en martyr, en legemliggørelse af opofrelse, men ikke som det mest fuldkomne menneske, der nogensinde var født. Hans død på korset var et stort eksempel for verdenen, men at der var noget sådan som en mystisk eller en undergørende kraft derved, kunne jeg ikke indse. De kristnes fromme liv gav mig intet, som menneskers liv af anden tro ikke skulle kunne give. Jeg havde i andres liv set just den samme omvendelse, som jeg havde hørt om blandt kristne. Filosofisk var der intet usædvanligt i de kristnes principper. Fra synspunktet om opofrelse syntes jeg, at hinduerne langt overgik de kristne. Det var umuligt for mig at betragte kristendommen som en fuldkommen religion eller den største af alle religioner.

Mens jeg tumlede med disse åndelige spørgsmål, åbnede jeg mig for mine kristne venner, når som helst der var lejlighed, men deres svar kunne ikke stille mig tilfreds. Kunde jeg således hverken antage kristendommen som den mest fuldkomne eller højeste religion, var jeg heller ikke overbevist om, at hinduismen var det. Manglerne ved hindulæren stod levende og klart for mig. Hvis dogmet om kasteløse hørte med til hinduismen, kunne det kun være som et forældet levn eller et vildskud. Jeg kunne ikke forstå, hvad berettigelse denne vrimmel af sekter og kaster ejede. Hvad var meningen med det udtryk, at Vedaerne var Guds inspirerede ord? Hvis de var inspirerede, hvorfor ikke også Bibelen og Koranen?

Ligesom kristne venner bestræbte sig på at omvende mig, gjorde muslimerne det. Abdulla Sheth havde stadig opfordret mig til at studere Islam, og naturligvis havde han altid et eller andet at sige om, hvor smuk den var.

Jeg gav mine vanskeligheder luft i et brev til Raychandbhai. Jeg vekslede også breve med andre religiøst fremragende personer i Indien og fik svar fra dem. Raychandbhais brev bragte mig i nogen måde fred. Han bad mig være tålmodig og studere hinduismen grundigere. En af hans udtalelser lød: "Ved en ulidenskabelig betragtning af det spørgsmål er jeg overbevist om, at ingen anden religion har de fine og dybe tanker som hindulæren, dens visionære betragtning af sjælen, dens alkærlighed". Jeg købte Sales oversættelse af koranen og begyndte at læse den. Jeg skaffede mig også andre bøger om Islam. Jeg satte mig i forbindelse med kristne venner i England. En af dem bragte mig i forbindelse med Edward Maitland, med hvem jeg indledte brevveksling. Han sendte mig *the Perfect Way*^{lxvii}, en bog, han havde skrevet under samarbejde med Anna Kingsford. Bogen var en gendrivelse af den gængse kristne tro. Han sendte mig også en anden bog *the New Interpretation of the Bible*^{72 lxxviii}. Jeg syntes godt om dem begge; de syntes at støtte hinduismen, Tolstojs "*Kristi Lære og Kirkens Lære*" overvældede mig og efterlod et varigt indtryk hos mig. Overfor den uafhængige tænkning,

Yours faithfully
Edward Maitland

72 Bogtitlerne er "Den 'fuldkomne vej'. "Ny fortolkning af bibelen".

dybe moral og sanddruhed i denne bog, syntes alle de bøger, hr. Coates havde givet mig, at blegne bort i ubetydelighed.

Mine studier førte mig således i en retning, mine kristne venner ikke havde tænkt sig. Min brevveksling med Edward Maitland fortsattes temmelig længe og med Raychandbhai vedblev den til hans død. Jeg læste nogle af de bøger om hinduisme, han sendte mig.⁷³ ^{lxix} Skønt jeg gik en vej mine kristne venner ikke havde forudset, er jeg for stedse blevet dem tak skyldig for den religiøse søgen de vakte hos mig. Mindet om forbindelsen med dem vil altid forblive mig kært. De år, der kom, skulle bringe flere, ikke færre af sådanne kære og dyrebare forbindelser.

Kapitel XVI.

MENNESKET SPÅR, GUD RÅ'R

Efter at sagen var afsluttet havde jeg ingen grund til at blive længere i Pretoria. Derfor tog jeg tilbage til Durban og begyndte at træffe forberedelser til min hjemrejse. Men Abdulla Sheth var ikke den, der ville lade mig sejle uden videre. Han gav et afskedsbal til ære for mig i Sydenham.

Det var meningen, man skulle tilbringe hele dagen der. Medens jeg bladede i nogle aviser, så jeg tilfældigvis i et hjørne af en af dem en artikel under overskriften "Inderes Stemmeret". Den angik det lovforslag, som da forelå i den lovgivende forsamling, som søgte at berøve inderne deres stemmeret til Natals lovgivende forsamling. Jeg kendte intet til forslaget, de andre gæster, som var samlet der, heller ikke.

Jeg spurgte Abdulla Sheth derom. Han sagde:

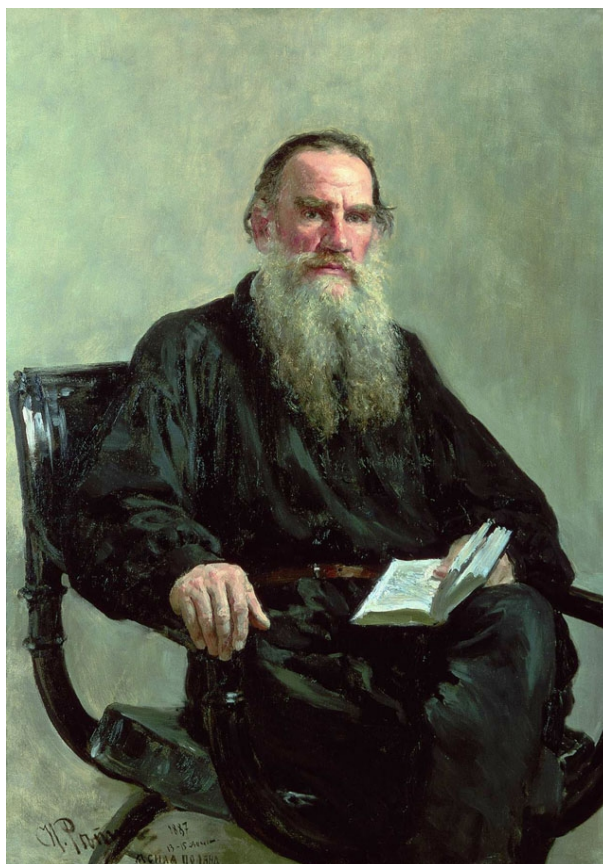
"Hvad forstår vi os på de sager? Vi forstår os kun på, hvad der angår vor handel. Som De ved, er hele vor handel i Oranjefristaten blevet fejlet væk. Vi agiterede imod det, men forgæves. Vi kan, når alt kommer til alt, ikke røre et lem, fordi vi er uoplyste. Aviser holder vi sædvanligvis blot for at følge de daglige markedspriser osv. Hvad skulle vi kende til lovgivning? De europæiske jurister her er vore øjne og øren.

"Men der er så mange unge indere", sagde jeg, "som bliver født og opdraget her. Kan de ikke hjælpe jer?"

"Dem", udrød Abdulla Sheth fortvivlet, "de bryder sig ikke om at komme sammen med os, og sandt at sige bryder vi os heller ikke om at kende dem. Som kristne er de i de hvide præsters vold, og de igen er i regeringens".

Dette åbnede mine øjne. Jeg følte, at denne klasse hørte os til. Var det meningen med kristendommen? Hørte de op at være indere, fordi de blev kristne?

Men jeg stod og var lige ved at vende hjem og tøvede med at udtrykke de tanker, der

73 Nogle bog titler er udeladte.

rørte sig i mit sind om denne sag. Jeg sagde blot til Abdulla Sheth: "Hvis dette forslag bliver vedtaget, vil vore kår blive overordentlig vanskelige. Det er det første søm i Vor kiste, Det hugger roden over på vor selvagtelse" .

"Måske nok", sagde Abdulla Sheth, "men jeg skal fortælle Dem oprindelsen til stemmeretsspørgsmålet. Vi kendte ikke noget til det. Men hr. Escombe, en af vore bedste retsfuldmægtige, fik ideen ind i vore hoveder. Det gik således til.

Han er en kamphane, og da han og værftingeniøren ikke kan tåle at se hinanden, var han bange for, at ingeniøren skulle berøve ham stemmer og slå ham ud ved valget. Så forklarede han, hvordan vi skulle forholde os, og på hans opfordring indtegnede vi os alle på valglisten og stemte på ham. De vil nu forstå, at stemmeretten ikke har den værdi for os, som De tillægger den. Men vi forstår, hvad De siger. Hvad vil De råde os til?" De andre gæster lyttede opmærksomt til denne samtale. En af dem sagde: "Skal jeg sige Dem, hvad der skulle gøres! Opsæt rejsen, få billetten til denne båd godtgjort, bliv her en måned længere, så vil vi kæmpe sådan, som De anviser os." Alle de andre stemte i med. "Rigtigt, rigtigt. Abdulla Sheth, De må holde Gandhibhai⁷⁴ tilbage".

Shethen var en snu mand. Han sagde: "Jeg kan vist ikke holde ham tilbage nu. Eller rettere, I har ligeså meget ret dertil. Men I har ganske ret. Lad os alle overtale ham til at blive her. Men I må huske, at han er sagfører. Hvad med hans honorar?" Nævnelser af ordet honorar pinte mig, og jeg faldt ind: "Abdulla Sheth, løn kan der ikke blive tale om: der må ikke være nogen løn for offentligt arbejde. Jeg kan blive som tjener om så skal være. For resten ved De, jeg ikke kender alle disse venner. Men hvis De tror, at de er villige til samarbejde, så er jeg villig til at blive en måned længere. Der er dog en ting. Skønt I ikke behøver at betale mig noget, kan arbejde af den art, vi påtænker, ikke udføres uden midler til at begynde med. Vi kan f. eks. komme til at sende telegrammer, vi skal måske have tryksager lavet, nogle rejser bliver der også, man benytter lokale sagførere, og da jeg er ukendt med jeres love, behøver jeg måske nogle love som håndbøger. Alt dette kan ikke gøres uden penge. Og det er klart, at en mand ikke er nok til dette arbejde. Mange må være rede til at række ham en hjælpende hånd", Og et kor af stemmer hørtes... Allah er stor og barmhjertig. Penge skal der nok komme. Folk er der, så mange De behøver, Så De må endelig gå ind på at blive, så vil alt blive godt." Afskedsselskabet blev således forvandlet til et arbejdsudvalg. Jeg foreslog at få middagen afsluttet i en fart for at vi kunne komme hjem. Jeg lavede i tankerne en plan for kampagnen. Jeg fik navnene på dem, der stod opført som stemmeberettigede og besluttede at blive en måned til.

Således lagde Gud grundstenen til mit liv i Sydafrika og såede den sæd, der skulle avle kampen for national selvhævdelse,

Kapitel XVII.

FAST BOPÆL I NATAL

Sheth Haji Muhammad Haji Dada blev betragtet som den øverste leder af det indiske samfund i Natal i 1893. Finansielt stod Sheth Abdulla Haji Adam i spidsen for dem, men han og andre gav altid Sheth Haji Muhammad den første plads i offentlige sager. Under hans forsæde blev der derfor i Abdulla Sheths hus afholdt et møde, hvor det blev besluttet at gøre modstand mod valgloven.

⁷⁴ *Gandhibhai*: endelsen - *bhai* og *ji* kan sættes bag navne som en mere fortrolig form.

Frivillige hjælpere meldte sig. De i Natal fødte indere, det vil sige mest unge kristne indere, var blevet indbudt til at overvære mødet. Hr. Paul, translatøren i retten, og hr. Subhan Godfrey, forstander for en missionsskole, var tilstede, og det var dem, der havde udvirket, at en hel del af de unge kristne var kommet med til mødet; alle disse meldte sig som hjælpere.

Mange af de stedlige købmænd sluttede sig naturligvis også til; jeg skal nævne Shet-herne Dawud Muhammad, Muhammad Kasam Kamruddin, Adamji Miyakhan, A. Kollandavellu Pillay, C. Lachhiram, Rangasami Padiachi og Amod Jiva, Parsi Rustomji var der naturligvis. Blandt kontorfolkene var der de herrer Manekji, Joshi, Narsinhram og andre, der var ansat hos Dada Abdulla og Co., og i andre store firmaer. De var alle glædeligt overraskede ved at finde sig selv som deltagere i et offentligt arbejde. At blive indbudt til således at deltage, det var en ny oplevelse i deres liv. Ligeoverfor den ulykke, der var overgået samfundet, var alle forskelle mellem høj og lav, herre og tjener, hinduer, muslimer, parsere, kristne, gujaratier, madrasere, sindhier o. fremd. glemt. Alle var i samme grad moderlandets børn og tjenere.

Forslaget havde allerede gennemgået eller var ved at gennemgå sin anden behandling. I talerne ved disse lejligheder blev den omstændighed, at inderne ingen opposition rejste mod det skrappe forslag, benyttet som bevis for deres umodenhed til valget.

Jeg forklarede situationen ved mødet. Det første vi gjorde, var at afsende et telegram til formanden for forsamlingen med anmodning om at udsætte yderligere behandling af forslaget. Et lignende telegram blev afsendt til premierministeren, Sir John Robinson og et til hr. Escombe som ven af Dada Abdulla. Formanden svarede omgående, at behandling af forslaget ville blive udsat to dage. Dette glædede vore hjerter.

Det andragende, der skulle sendes den lovgivende forsamling, blev sat op. Tre eksemplarer måtte fremstilles, og et ekstra var nødvendigt til pressen. Det blev også foreslået at skaffe så mange underskrifter som muligt, og alt dette arbejde skulle gøres i løbet af en nat. De frivillige hjælpere, der kunne engelsk, og adskillige andre, sad oppe hele natten. Hr. Arthur, en gammel mand, der var kendt for sin kaligrafiske håndskrift, skrev hovedeksemplaret. De øvrige blev skrevet af andre efter diktat. Fem eksemplarer blev således færdige samtidigt. Købmænd, det hjalp os, tog ud i deres egne vogne, eller vogne, de lejede og selv betalte for, for at skaffe underskrifter på andragendet. Dette blev fuldført i løbet af kort tid, og andragendet blev afsendt. Aviserne offentliggjorde det med velvillige kommentarer. Det gjorde ligeledes et vist indtryk i den lovgivende forsamling. Det blev diskuteret i kammeret; tilhængere af forslaget forsøgte som svar på de i andragendet anførte punkter et forsvar, der af alle ansås for yderst svagt. Lovforslaget blev ikke desto mindre vedtaget.

Vi vidste alle, at det på forhånd måtte blive resultatet, men agitationen havde pustet nyt liv i kolonien og havde indgydt inderne den overbevisning, at det indiske samfund stod ubrødeligt sammen, og at det lige så meget var deres pligt at kæmpe for deres politiske som for deres handelsrettigheder.

Lord Ripon var dengang koloniminister. Det blev besluttet at overbringe ham et kæmpeandragende. Det var ikke noget lille arbejde, og det kunne ikke gøres på en dag. Frivillige meldte sig, og enhver gjorde sin del af arbejdet.

Jeg gjorde mig særlig umage med at udfærdige dette andragende. Jeg læste al tilgængelig litteratur om emnet. Mine grunde samlede sig om sagens principielle og hensigtsmæssige side. Jeg hævdede, at vi havde ret til at stemme i Natal, ligesom vi hav-

de en slags stemmeret i Indien. Jeg gjorde gældende, at det ville være hensigtsmæssigt at bibeholde den, da den indiske befolkning, der var i stand til at benytte valget, var meget fåtallig.

Der blev skaffet ti tusind underskrifter i løbet af 14 dage. At få fat i så mange fra hele provinsen var ikke noget let arbejde, især når man tager i betragtning, at folkene var ganske ukendt med arbejdet. Det var nødvendigt at udvælge særlig dygtige hjælpere til dette arbejde, da det var besluttet ikke at modtage en eneste underskrift, uden at underskriveren var fuldt klar over meningen i andragendet. Landsbyerne lå spredt og langt fra hinanden. Arbejdet kunne kun gå fra hånden, dersom en del medarbejdere lagde hele deres sjæl deri; og det gjorde de. Alle udførte det tildelte hverv med begejstring. Som jeg skriver disse linjer, dukker skikkelser op for mit indre øje: Sheth Dawud Muhammad, Rustomji, Adamji, Miyakhan og Amod Jiva. De indbragte det største antal underskrifter.

Dawud Sheth blev ved at køre omkring i sin vogn hele dagen igennem. Og det var altsammen et arbejde i kærlighed, ikke en af dem bad om så meget som sine direkte udlæg. Dada Abdullas hus blev på en gang et karavanserai⁷⁵ og et offentligt kontor. Flere kundskabsrige venner, som hjalp mig, og mange andre, fik deres mad der. Hver eneste medhjælper blev således sat i ikke ringe udgift.

Andragendet blev omsider indgivet. Tusind eksemplarer var blevet trykt til omdeling og cirkulation. Det gjorde for første gang den indiske offentlighed bekendt med forholdene i Natal. Jeg sendte eksemplarer til alle de aviser og udgivere, jeg kendte.

Times of India støttede i en ledende artikel om andragendet på det kraftigste de indiske krav.

Eksemplarer blev sendt til aviser og pressefolk i England af forskellige partier. *Times* i London støttede vore krav, og vi begyndte at nære håb om at se forslaget forkastet.

Det var nu umuligt for mig at forlade Natal.

Mine venner samledes om mig til alle sider, og bad mig indtrængende om at blive der for bestandig.

Jeg havde besluttet ikke at blive på offentlig bekostning. Jeg syntes det var nødvendigt at indrette selvstændig husførelse; jeg mente, at huset skulle være godt, og beliggende i et pænt kvarter. Jeg havde også den ide, at jeg ikke kunne bidrage til koloniens anseelse, med mindre jeg levede i den stil, sagførere plejede. Og jeg syntes det var umuligt at føre en sådan husholdning for mindre end 300 pund om året: Jeg besluttede derfor, at jeg kun kunne blive, hvis samfundets medlemmer garanterede juridisk arbejde for mindst dette beløb, og meddelte dem denne afgørelse.

"Men vi vil gerne", sagde de, "give Dem den sum for offentligt arbejde, og vi kan nemt skaffe den. Naturligvis er dette foruden de salærer De kan få ved privat juridisk arbejde".

"Nej, jeg kan ikke således gøre mig betalt for offentligt arbejde", sagde jeg. "Arbejdet vil nok ikke lægge megen beslag på min duelighed som sagfører. Mit arbejde vil hovedsagelig blive at få jer alle til at arbejde. Og hvorledes kan jeg tage betaling af jer for det? Jeg vil også tit blive nødt til at henvende mig til jer om midler til arbejdet, og hvis jeg skulle modtage mit underhold af jer, ville det være ufordelagtigt for mig at anmode om for store beløb, og vi ville tilslut nå til et dødt punkt.

Desuden ønsker jeg, at samfundet skal tilvejebringe mere end 300 pund om året til offentligt arbejde.

⁷⁵ *Karavanserai*: herberg i orienten.

"Men vi har nu kendt Dem i nogen tid og er sikker på, at De ikke ville kræve noget, som De ikke behøver. Og hvis vi ønsker, De skal blive her, skulle vi så ikke kunne bestride Deres udgifter?"

"Det er jeres kærlighed og begejstring nu, der taler ud af jer. Hvor kan vi være sikker på, at denne kærlighed og begejstring varer ved for stedse? Og som eders ven og tjener kan jeg ved lejlighed komme til at sige drøje ting. Kun himlen ved, om jeg da vil beholde jeres hengivenhed. Men sagen er, at jeg ikke vil modtage nogen løn for offentligt arbejde. Det er nok for mig, at I alle er enige om at betro mig jeres juridiske arbejde. Selv det kan være vanskeligt for jer; for husk på, at jeg er ikke nogen hvid sagfører. Hvor kan jeg være sikker på, at retten vil tage mig for god? Ej heller kan jeg være sikker på, hvordan jeg klarer mig som sagfører. Så selv når I giver mig engagementer, løber I en vis risiko. Jeg betragter netop det, at I giver mig dem, som en belønning for mit offentlige arbejde".

Udfaldet af samtalen blev, at omtrent tyve købmænd gav mig løfte om deres juridiske arbejde i et år. Foruden dette købte Dada Abdulla mig det nødvendige møblement i stedet for en sum penge han havde i sinde at skænke mig ved afrejsen.

Sådan blev jeg bosat i Natal.

Kapitel XVIII.

RACEFORDOM

Symbolet på en domstol er en vægt, der holdes af en upartisk og blind, men skarp-sindig kvinde.

Skæbnen har med forsæt gjort hende blind, for at hun ikke skal dømme et menneske efter dets ydre, men efter dets indre værd. Men sagførerlaget i Natal var bestræbt på at overtale højesteret til at handle i modstrid med dette princip og gøre sit symbol til løgn.

Jeg ansøgte om adgang som advokat ved højesteret. Jeg havde adgangsbevis til højesteretten i Bombay. Det engelske bevis måtte jeg deponere hos højesteretten i Bombay, dengang jeg blev indtegnet der. Det var nødvendigt at vedføje to attester om hæderlig vandel til ansøgningen, og da jeg mente, at de ville have mere vægt, hvis de blev givet af europæere, skaffede jeg dem fra to velkendte europæiske købmænd, som jeg kendte gennem Sheth Abdulla. Ansøgningen måtte indgives af et medlem af retten, og som regel forelagde statsadvokaten sådanne ansøgninger uden salær. Hr. Escombe, der som vi har set, var Dada Abdulla og Co. juridiske rådgiver, var statsadvokat. Jeg henvendte mig til ham og han gik villig ind på at forelægge min ansøgning.

Sagførerlaget lod nu en overraskelsens bombe springe mod mig gennem en note, der modsatte sig min adgang. En af deres indvendinger var, at det oprindelige engelske bevis ikke var vedlagt ansøgningen. Men hovedindvendingen var, at da bestemmelserne angående advokaters adgang blev vedtagne, kunne muligheden af en farvet som ansøger ikke være taget i betragtning. Natal skyldte den europæiske foretagsomhed sin vækst, og derfor var det nødvendigt, at det europæiske element skulle være fremherskende ved retsskranken. Dersom farvede blev indladt, kunne de gradvis overstige europæerne i antal, og det bolværk, disse dannede, blive brudt.

Sagførerlaget havde engageret en fremragende sagfører til at understøtte deres opposition. Da denne også stod i forbindelse med Dada Abdulla og Co., sendte han mig

gennem Sheth Abdulla bud om at komme og tale med ham; han talte ganske frit ud og forhørte sig om mine tidligere forhold, hvilket jeg fortalte. Så sagde han:

"Jeg har ingenting at sige imod Dem. Jeg var kun angst for, at De kunne være en eller anden eventyrer fra en koloni. Og det, at Deres ansøgning ikke var ledsaget af den oprindelige attest, styrkede min mistanke. Vi har set folk benytte eksamensdiplomer, der ikke tilhørte dem. Den hæderlighedsattest, De har fra europæiske handlende, har ingen værdi for mig. Hvad kender de til Dem?"

Hvor langt strækker deres bekendtskab med Dem sig vel?"

"Men her", sagde jeg, "er alle mig fremmede.

Selv Sheth Abdulla kom først til at kende mig her".

"Men De siger, han stammer fra samme sted som De? Hvis Deres far var førsteminister der, må Sheth Abdulla jo kende Deres familie. Hvis De kunne fremlægge hans attest, skulle jeg absolut ikke have nogen indvending. Jeg ville da gladelig meddele sagførerlaget, at jeg var ude af stand til at modsætte mig Deres ansøgning".

Disse ord gjorde mig rasende, men jeg tilbageholdt mine følelser. "Hvis jeg havde vedlagt Dada Abdullas attest", sagde jeg til mig selv; ville den være blevet afvist, og man ville have bedt om attest fra europæere. Og hvad har min adgang som advokat at gøre med min fødsel og med mine tidligere forhold? Hvordan kunne min afstamning, hvor lav og tvivlsom den end var, benyttes imod mig?" Men jeg betvang mig og svarede roligt:

"Thvorvel jeg ikke indrømmer, at sagførerlaget har nogen adkomst til alle disse detaljer, er jeg ganske villig til at møde med den attest, De forlanger".

Attesten fra Sheth Abdulla blev udfærdiget og på rette vis overgivet til Sagførerlagets repræsentant. Han sagde, han var tilfreds. Men det var sagførerlaget ikke. Det modsatte sig min ansøgning for højesteret, som afviste oppositionen uden endog at opfordre hr. Escombe til at svare. Højesteretsdommeren sagde med retskraft:

"Den indvending, at ansøgeren ikke har vedlagt den originale attest, har ingen bestand. Dersom han har vedlagt en falsk vandelsattest, kan han drages til ansvar og hans navn kan da udslettes af rullen, hvis han findes skyldig. Loven gør ingen forskel mellem hvide og farvede folk. Retten har derfor ingen myndighed til at hindre, at hr. Gandhi bliver optaget på listen som advokat. Vi billiger hans ansøgning. Hr. Gandhi, De kan nu aflægge eden". Jeg rejste mig og aflagde eden for protokolføreren. Så snart jeg var taget i ed, sagde Dommeren henvendt til mig: "De må nu tage Deres turban af, hr. Gandhi. De må underkaste Dem domstolens regler med hensyn til den dragt, der bæres af praktiserende sagførere".

Jeg indså min begrænsning. Den turban, jeg havde holdt på at bære i distrikts dommerens retssal, tog jeg af i lydighed mod højesterets ordre.

Hvis jeg havde modsat mig ordren, kunne min vægring sikkert forsvares; men jeg ønskede at bevare min styrke til at udkæmpe større slag. Jeg ville ikke opbruge min kampfærdighed for at holde på en turban. Den var en bedre sag værdig.

Sheth Abdulla og andre venner syntes ikke om min underkastelse (eller var det svaghed?) De mente, at jeg burde have holdt på min ret til at bære turbanen, mens jeg praktiserede i retten. Jeg prøvede at give grunde overfor dem, at indprente dem sandheden i levereglen: man må sæd følge eller land fly. "Det ville være rigtigt", sagde jeg, "at nægte at lyde, hvis en engelsk officer eller dommer i Indien beordrede en til at tage sin turban af; men som tjenstsøgende ved retten ville det stå mig ilde an at lade en skik ved retten i provinsen Natal uænsat".

Jeg beroligede vennerne noget med disse og lignende grunde, men jeg tror ikke det

lykkedes mig at overbevise dem fuldstændig om, at i dette tilfælde kunne den regel anvendes, at man kan betragte en sag fra forskellige standpunkter under forskellige omstændigheder. Men hele mit liv igennem har selve hævdelser af sandheden lært mig at værdsætte det smukke i mindelige afgørelser. Jeg så senere, at denne ånd var noget væsentlig i Satyagraha. Det har betydet, at jeg ofte har sat mit liv i fare og risikeret mine venners uvilje. Men sandheden er hård som diamant og fin og spæd som en blomst.

Oppositionen fra sagførerlaget gjorde mig yderligere bekendt i Sydafrika. De fleste af aviserne misbilligede modstanden og erklærede sagførerlaget for jaloux. Jeg blev kendt, og det lettede i nogen grad mit arbejde.

Kapitel XIX.

INDISK KONGRES I NATAL

Min praksis som sagfører var og forblev en underordnet beskæftigelse. Det var nødvendigt, at jeg måtte koncentrere mig om offentligt arbejde for at berettige mig til ophold i Natal. Afsendelsen af andragendet angående valglovsforslaget var i og for sig ikke tilstrækkeligt. Vedholdende agitation var nødvendig for at gøre noget indtryk på koloniministeren. Til det formål anså det for nødvendigt at skaffe en varig organisation til veje.

Derfor drøftede jeg det med Sheth Abdulla og andre venner, og vi besluttede alle at danne en offentlig organisation af varig karakter.

At finde et navn at give denne nye organisation voldte mig store vanskeligheder. Det måtte ikke pege hen til noget særligt parti. Navnet "kongres" vidste jeg, havde dårlig klang blandt de konservative i England, og dog var kongressen selve Indiens liv. Jeg ønskede at gøre ordet populært i Natal. Det smagte af fejhed at undgå det navn.

Derfor anbefalede jeg, med fuld forklaring af mine grunde, at organisationen skulle kaldes Natal's indiske Kongres⁷⁶, og den 22. Maj trådte kongressen ud i livet.

⁷⁶ kongres: Indiens Nationalkongres; hvert år i juleugen afholdes den store kongres, som arbejder for og vedtager resolutioner om Indiens selvstyre.

Dada Abdullas rummelige værelse var fuldt besat den dag. Kongressen modtog alle tilstedeværendes begejstrede bifald. Lovene var enkle, kontingentet højt. Kun den, der betalte fem shilling om måneden, kunne være medlem. De velhavende klasser opfordredes til at bidrage så meget, som de kunne. Abdulla Sheth stod øverst på listen med 2 pund om måneden. To andre venner tegnede sig for det samme. Jeg mente ikke, jeg burde knibe med bidraget og tegnede mig for et pund om måneden. Det var ikke noget lille beløb for mig: men jeg mente ikke det ville overstige mine midler, hvis jeg da i det hele taget kunne klare mig. Vi fik således et betydeligt antal medlemmer, der tegnede sig for et pund om måneden. Tallet på dem, der ydede ti shillings var endnu større. Desuden blev der skænket særlige pengegaver, der blev modtaget med taknemmelighed.

Erfaringen viste, at ingen betalte sit kontingent, blot fordi man bad derom. Det var umuligt hyppigt at opsøge medlemmer, der boede udenfor Durban.

Begejstringen det ene øjeblik, syntes at tabe sig i det næste. Selv medlemmerne i Durban måtte ruskes vældigt, før de betalte deres bidrag.

Arbejdet med at indsamle disse påhvilede mig, da jeg var sekretær. Og vi kom til det punkt, da jeg hele dagen måtte holde hjælperen på kontoret i arbejde med indsamlingen. Manden blev træt af den bestilling, og jeg mærkede, at hvis der skulle ske en bedring, måtte bidragene kunne betales årligt og ikke månedligt, og tillige absolut på forskud. Derfor sammenkaldte jeg kongressen til et møde. Alle var glade for at betale bidraget årligt i stedet for månedligt og det blev fastsat til 3 pund. Således blev arbejdet med indsamlingen betydelig lettet.

Jeg havde fra begyndelsen lært ikke at udføre offentligt arbejde med lånte penge. Man kan stole på folks løfter i de fleste sager undtagen i pengesager. Jeg har aldrig set, at folk er hurtige til at betale de pengebeløb, de er gået ind på at bidrage, og inderne i Natal var ingen undtagelse fra reglen. Derfor blev der intet arbejde gjort, med mindre der var midler for hånden, og Natals indiske kongres har derfor aldrig været i

gæld.

Mine medarbejdere udviste stor begejstring med at samle medlemmer. Det var et arbejde, der interesserede dem, og, det var på samme tid en værdifuld oplevelse. Folk kom i stort tal og betalte kontante bidrag. Arbejdet i fjerntliggende landsbyer i det indre var temmelig vanskeligt. Folk vidste ikke, hvad offentligt arbejde gik ud på. Og dog fik vi mange indbydelser til at besøge fjerntliggende steder, hvor fremragende købmænd overalt tilbød deres gæstfrihed.

Ved en lejlighed på turen var vor stilling temmelig vanskelig. Vi ventede at vor vært skulle bidrage seks pund, men han nægtede at yde det mindste udover 3 pund. Hvis vi havde taget imod dette beløb af ham, ville andre have fulgt eksemplet, og vore indsamlinger være spoleret. Det var sent på aftenen og vi var alle sultne. Men hvorledes kunne vi spise uden først at have fået det bidrag, vi var ude for? Alle forsøg på overtalelse var frugtesløse; værten syntes at være ubøjelig.

Andre købmænd der fra byen søgte at få ham med, og vi sad oppe hele natten igennem, han såvel som vi besluttet på ikke at vige en tomme. De fleste af mine medarbejdere glødede af raseri, men de beherskede sig. Til sidst, da dagen begyndte at gry, gav værten efter, betalte seks pund og beværtede os. Det hændte i Tongaat, men rygget derom genlød så langt som til Stanger på nordkysten og Charlestown i det indre. Dette fremskyndede også arbejdet med indsamlingen.

Men pengeindsamlingen var ikke det eneste arbejde, der skulle gøres. Jeg havde for længe siden lært det princip aldrig at have flere penge til rådighed end nødvendigt.

Der blev sædvanligt holdt møder en gang om måneden eller endog en gang om ugen, hvis det var påkrævet. Beretninger fra det foregående mødes forhandling blev læst, og alle slags spørgsmål blev diskuteret. Folk havde ingen erfaring i at tage del i offentlige diskussioner eller tale kort og holde sig til sagen. Alle betænkte sig på at rejse sig og tale. Jeg forklarede dem reglerne for forhandling ved møderne og de respekterede dem. De indså det opdragende deri, og mange, der aldrig havde været vant til at tale i en forsamling, kom snart i vane med at tænke og tale offentligt om sager af offentlig interesse.

Da jeg vidste, at underordnede udgifter i offentligt arbejde til tider slugte store summer, bestemte jeg, at end ikke kvitteringsbøgerne til at begynde med skulle trykkes. Jeg havde en aftrykningsmaskine på mit kontor, på hvilken jeg mangfoldiggjorde kvitteringer og beretninger. Sådanne sager begyndte jeg først at lade trykke da kongressens kasse var fuld og da medlemstallet var steget og arbejdet forøget. En sådan økonomi er nødvendig i enhver organisation, og dog ved jeg, den ikke altid praktiseres. Det er derfor, jeg har ment det rigtigt at komme ind på disse enkeltheder angående en lille, men voksende organisations begyndende arbejde.

Folk brød sig aldrig om at få kvittering for de penge, de betalte, men vi holdt altid på, at der blev givet kvittering. Hver øre blev der således gjort klart regnskab for, og jeg tror nok regnskabsbøgerne for året 1894 kan findes urørte i Natal Indiske Kongres arkiv. Omhyggeligt førte regnskaber er en *sine qua non*⁷⁷ for enhver organisation.

Uden dem kommer de i miskredit; uden ordentlig førte bøger er det umuligt at hævde sandheden i sin usvækkede renhed.

En anden side af kongressens virksomhed tog sigte på oplyste indere, der var født i kolonien.

Oplysningsselskabet for de i Kolonien fødte indere blev dannet under kongressens auspicier. Medlemmerne bestod mest af disse oplyste unge. De måtte formelt betale et

⁷⁷ *Sine qua non*: (eg. uden hvilken ikke) absolut betingelse.

lille bidrag. Selskabet tjente som afløb for deres krav og besværinger, til at vække deres tankeliv, at bringe dem i berøring med indiske købmænd og desuden give dem mulighed for at tjene samfundet. Det var en art diskussions-forening. Medlemmerne samledes regelmæssigt, talte eller læste foredrag om forskellige emner. Et lille bibliotek blev også åbnet i tilknytning til selskabet.

Den tredje gren af kongressens virke var propagandaen. Den bestod i at gøre englænderne i Sydafrika, og i England og folk i Indien bekendt med tingenes virkelige tilstand i Natal. Med det formål for øje skrev jeg to pjecer. Den ene var "Opråb til alle Briter i Sydafrika", og indeholdt en beretning, støttet på beviser, om Natal-inderne virkelige forhold. Den anden bar titlen "Den indiske valgret - en appel". Den indeholdt en kort oversigt over den indiske valgrets historie i Natal, ledsaget af fakta og tal. Jeg havde ofret et betydeligt arbejde og studium på forberedelsen af pjecerne, og resultatet stod i forhold til den umage det havde kostet. De blev spredt viden om.

Hele denne virksomhed resulterede i, at vi i Sydafrika vandt mange venner for inderne og modtog hjælp og støtte fra alle partier i Indien. Det banede vejen for en bestemt retningslinje for de sydafrikanske inderes arbejde.

Kapitel XX.

BALASUNDARAM

Hjertets alvorlige og rene ønske bliver altid opfyldt. I mine egne oplevelser har jeg ofte set den regel stadfæstet. Arbejde for de fattige har været mit hjertes ønske, og det har altid anbragt mig blandt de fattige og gjort, at jeg kunne gøre mig lige med dem. Skønt Natals Indiske Kongres omfattede inderne født i kolonien og den gejstlige stand, stod de ufaglærte lønarbejdere og de fæstebundne arbejdere endnu udenfor. Det var ikke deres kongres: De havde ikke råd til at være med til at betale bidragene og blive medlemmer. Kongressen kunne kun vinde deres tilslutning ved at tjene dem. En lejlighed tilbød sig, da hverken kongressen eller jeg var rede dertil. Jeg havde næppe tre eller fire måneders praksis bag mig, og Kongressen var endnu i sin spæde barndom, da en tamilsk mand i lasede klæder, med hovedklædet i hånden, to fortænder slået ud og blødende mund, stod foran mig. Han var blevet grusomt gennempreglet af sin herre. Jeg fik alt at vide om ham af min kontorist, som var tamilsk. Balasundaram, det var den besøgendes navn, tjente sin fæstepligt under en velkendt europæer i Durban. Herren var blevet vred på ham, havde mistet al selvbeherskelse, pryglet Balasundaram og slået to tænder ud på ham.

Jeg sendte ham til en læge. I de dage var der kun hvide læger at søge; jeg ønskede attest fra doktoren angående den overlast, Balasundaram havde lidt. Jeg fik attesten og gik straks med den overfaldne til Dommeren, til hvem jeg afgav erklæringen. Dommeren blev harmfuld, da han læste den og udtog stævning mod principalen.

Det var langt fra mit ønske at få principalen straffet. Jeg ønskede blot at få Balasundaram løst fra ham. Jeg læste loven om fæstearbejde. Dersom et almindeligt tyende forlod tjenesten uden varsel, kunne han drages til ansvar af husbonden for en civil domstol. For den fæstepligtige arbejder lå forholdet ganske anderledes. Han kunne under lignende omstændigheder drages til ansvar ved kriminalretten og i givet fald fængsles. Det var derfor Sir William Hunter kaldte fæstesystemet omtrent ligeså slet som slaveriet. Ligesom slaven var fæstearbejderen sin herres ejendom.

Der var kun to måder at få løst Balasundaram på: enten få den offentlige protektor for fæstearbejderne til at erklære hans fæstemål for ugyldigt og overføre ham til en anden, eller også ved at få Balasundarams principal til at løsgive ham. Jeg besøgte denne og sagde til ham: "Jeg ønsker ikke at skride ind mod Dem og få Dem straffet.

Jeg tænker, De indser, at De har slået manden alvorligt. Jeg vil være tilfreds, hvis De overfører fæstemålet til en anden". Dette gik han beredvilligt ind på. Dernæst besøgte jeg den offentlige protektor. Han indvilgede også, på betingelse af, at jeg fandt en ny principal.

Så gik jeg ud for at søge en principal. Det skulle være en europæer, da ingen inder kunne antage fæstearbejdere. Ved den tid kendte jeg meget få europæere. Jeg besøgte en af dem; han gik meget venligt ind på at antage Balasundaram. Dommeren foreholdt Balasundarams principal hans forseelse og protokollerede, at han havde påtaget sig at overføre fæstemålet til en anden.

Rygtet om Balasundarams sag nåede ud til hver en fæstearbejder, og jeg blev betragtet som deres ven. Jeg blev overmåde glad ved denne tilknytning. En hel skare af fæstearbejdere begyndte at strømme ind på mit kontor, og jeg fik den bedste lejlighed til at lære deres glæder og sorger at kende. Rygtet om Balasundarams sag genlød så langt som til Madras. Arbejdere fra forskellige egne af provinsen, der skulle til Natal i fæste, fik at høre om sagen gennem deres fæstepligtige medbrødre.

Der var intet usædvanligt ved tilfældet selv, men det, at der i Natal var nogen, som tog sig af deres sag og offentligt arbejdede for dem, var fæstearbejderne en ovenud glædelig overraskelse og indgød dem håb.

Jeg har fortalt, at Balasundaram kom ind på kontoret med hovedklædet i hånden.

Der var herved noget særlig tragisk, der også var tegn på vor ydmygelse. Jeg har allerede berettet om det, der hændte, dengang jeg blev bedt om at tage min turban af. Den skik var blevet påtvunget alle fæstearbejdere og alle fremmede indere, at tage hovedbeklædningen af, når de besøgte en europæer, hvad enten hovedbeklædningen var en hue, en turban eller et skærf viklet om hovedet. - En hilsen med endog begge hænder var ikke tilstrækkeligt.

Balasundaram troede, at han skulle følge skikken selv overfor mig. Det var første gang, jeg oplevede det. Jeg følte mig ydmyget og bad ham om at binde sit skærf om. Det gjorde han, ikke uden en vis tøven, men jeg kunne spore glæden i hans ansigt.

Det har altid været mig en gåde, hvorledes mennesker kan føle sig hædret ved deres medmenneskers ydmygelse.

Kapitel XXI.

TRE-PUNDS SKATTEN

Balasundarams sag bragte mig i berøring med de fæstepligtige indere. Hvad der imidlertid tvang mig ind på dybere studier af deres forhold, var kampagnen for at underkaste dem en særlig hård behandling.

Samme år, 1894, søgte regeringen i Natal at pådrage de fæstebundne indere en årlig skat på 25 pund. Forslaget forbavsede mig; jeg forelagde sagen for Kongressen til drøftelse, og det blev straks besluttet at organisere den nødvendige modstand.

Jeg må dog kort fortælle om skattens oprindelse. Omkring år 1860 var europæerne i Natal, som der havde fundet udmærkede betingelser for dyrkning af sukkerrør, kom-

met i bekneb med arbejdskraft. Uden udenlandsk arbejdskraft var dyrkning af ror og fabrikation af sukker umulig, da zuluerne i Natal ikke var egnede til den slags arbejde. Regeringen i Natal satte sig derfor i forbindelse med den indiske regering og indhentede dens tilladelse til at hverve indisk arbejdskraft. De hvervede skulle underskrive en fæstekontrakt på at arbejde i Natal i fem år, og efter udløbet af den tid skulle de have frihed til at bosætte sig der og have fuld ret til eje af jord. Det var de lokkende løfter, der blev givet, thi de hvide havde håbet at få forbedret deres agerbrug ved de indiske arbejders flid efter at deres fæstepligt var udløbet.

Men inderne ydede mere, end der var ventet af dem. De dyrkede store mængder af grøntsager.

De indførte en mængde indiske sorter og gjorde det muligt at dyrke de lokale sorter billigere. De indførte ligeledes *mangoen*⁷⁸, og deres foretagsomhed standsede ikke ved agerbruget. De kom ind på handelen. De købte jord til grunde, og mange hævede sig fra arbejdernes kår til at være ejere af hus og jord. Købmænd fra Indien fulgte efter og bosatte sig der for at handle. Den afdøde Sheth Abubakar Amod var den første af dem. Han fik snart en udstrakt forretning i gang.

De hvide handelsfolk blev opskræmte. Da de til at begynde med havde hilst de indiske arbejdere velkommen, havde de ikke regnet med deres forretningstalant. De kunne tolereres som uafhængige agerdyrkere, men deres konkurrence i handelen kunne ikke tåles.

Dette var de første spirer til fjendtligheden mod inderne; mange andre faktorer bidrog til, at den voksede. Vor forskellige levevis, vor tarvelighed, vor tilfredshed med ringe udkomme, vor ligegyldighed overfor renlighedens og sundhedens krav, vor træghed til at holde vore omgivelser rene og pæne, vor sløsethed med at holde vore huse godt vedlige - alle disse ting, i forbindelse med religionsforskellen, bidrog til at opflamme fjendtligheden. Ved lovgivningen fandt denne fjendtlighed sit udtryk i forslag om valgretnægtelse og skat på de fæstebundne indere. Bortset fra lovgivningen havde man allerede mærket en mængde nålestik.

Det første forslag var, at de indiske arbejdere med magt skulle føres tilbage til fædrelandet, således at deres fæstetid kunne udløbe i Indien. Regeringen i Indien ville sandsynligvis ikke gå med til dette forslag. Der fremkom derfor et andet forslag, gående ud på, at

1. Den fæstepligtige arbejder skulle vende tilbage til Indien efter fæstemålets udløb; eller at

2. han skulle underskrive en ny kontrakt med to års mellemrum, idet den hver gang skulle fornys, og at

3. i tilfælde af hans vægring ved at vende tilbage til Indien eller ved at forny fæstemålet skulle han betale en årlig skat af 25 pund.

En deputation bestående af Sir Henry Burns og hr. Mason blev sendt til Indien for at få forslaget accepteret af regeringen der. Vicekongen var på den tid Lord Elgin. Han misbilligede skatten på 25 pund, men gik med til en kopskat på 3 pund⁷⁹.

⁷⁸ *Mangotræet*: et ostindisk frugttræ.

⁷⁹ *Kopskat*: af tysk Kopf, hoved. Ældre skat der pålægges alle skattepligtige personer lige uden hensyn til deres økonomiske forhold. Kopskatten kunne indskrænkes til en bestemt alder, eksempelvis voks-

Jeg mente da, og jeg mener endnu, at dette var en alvorlig bommert fra vicekongens side. Ved at give sin billigelse havde han på ingen måde tænkt på Indiens interesser. Det hørte ikke med til hans pligt således at indrette sig efter europæerne i Natal. I løbet af tre eller fire år ville en fæstearbejder med sin hustru og hvert drengebarn over 16 år og hvert pige-barn over 13 år komme ind under skattepligten. At lægge en årlig skat på 12 pund på en familie på fire - mand, hustru og to børn, når den gennemsnitlige indtægt for manden aldrig oversteg 14 sh. pr. måned, var skændigt og ukendt noget andet sted på jorden.

Vi organiserede en voldsom kampagne mod denne skat. Hvis Natal Indiske Kongres havde tiet stille dermed, havde vicekongen måske billiget endog skatten på 25 pund. Nedsættelsen fra 25 til 3 pund skyldtes rimeligvis udelukkende Kongressens agitation. Jeg tager kanhænde fejl i denne antagelse. Det er muligt, at regeringen havde misbilliget 25 punds-skatten fra begyndelsen og nedsat den til 3 pund uden hensyn til modstanden fra Kongressen. I hvert fald var det et tillidsbrud fra den indiske regerings side. Som varetager af Indiens velfærd burde vicekongen aldrig have bifaldet denne umenneskelige skat.

Kongressen kunne ikke betragte det som nogen stor bedrift at have kunnet gennemføre en nedsættelse af skatten fra 25 pund til 3 pund. Man måtte stadig beklage, at den ikke fuldstændig havde kunnet værne om de fæstebundne inderes interesse. Det var stedse dens hensigt at få skatten ophævet, men det varede tyve år, før skatten blev ophævet; og da den blev det, var det som resultat af anstrengelser ikke blot fra inderne i Natal, men fra alle inderne i Sydafrika. Troskabsbrudet overfor den afdøde hr. Gokhale blev anledningen til den afgørende kamp, i hvilken fæsterne gjorde deres part; nogle mistede livet som følge af den beskydning, man tyede til, og over ti tusinde blev fængslede.

Men sandheden sejrede til slut. Indernes lidelser var udtryk for denne sandhed. Dog ville den ikke have sejret uden ved urokkelig tro, uendelig tålmodighed og uophørlige anstrengelser. Havde indersamfundet opgivet kampen, Kongressen aflæst kampagnen og underkastet sig skatten som uundgåelig, ville den forhadte afgift vedblivende være opkrævet den dag i dag, til evig skam for inderne i Sydafrika og for hele Indien.

Kapitel XXII.

SAMMENLIGNENDE STUDIUM AF RELIGIONERNE

Jeg gik fuldstændig op i samfundets interesser, årsagen, der lå bag, var min stræben efter selvvirkeliggørelse. Jeg havde gjort tjenersindets religion til min religion, da jeg følte, at Gud kun kunne virkeliggøres gennem tjeneste. Og tjeneste betød for mig tjeneste for Indiens sag, fordi den kom til mig uden søgen, fordi lyst og anlæg lå dertil.

Jeg var taget til Sydafrika for at rejse, for at søge flugt for Kathiawads intriger og for at finde mig et levebrød. Men som jeg har sagt, fandt jeg mig selv i søgen efter Gud og i stræben efter selvvirkeliggørelse.

Kristne venner havde skærpet min hunger efter kundskaber, den var blevet omtrent umættelig. og de ville ikke lade mig i fred, selvom jeg ønskede at være indifferent. I Durban, fik hr. Spencer Walton, overhovedet for centralmissionen i Sydafrika, fat på

ne mænd eller i dette tilfælde til inderne i Sydafrika.

mig. Jeg blev næsten medlem af hans familie. Bag dette bekendtskab lå naturligvis min forbindelse med kristne i Pretoria. Hr. Walton havde en ganske særlig måde; jeg kan ikke erindre, at han nogensinde har opfordret mig til at antage kristendommen. Men han lagde sit liv som en åben bog foran mig og lod mig se alt, hvad han foretog sig. Fru Walton var en meget fin og begavet kvinde. Jeg synes godt om dette pars holdning. Vi vidste, at der var fundamentale forskelle mellem os, som nok så megen samtale ikke kunne udslutte. Selv forskelle kan imidlertid være til hjælp, hvor der er tålsomhed, kærlighed og sandhed. Jeg holdt af hr. og fru. Waltons ydmyghed, utrættelige flid og hengivenhed i arbejdet, og vi mødtes ofte.

Dette venskab holdt min interesse for religion i live. Det var umuligt nu at få den fritid, som jeg plejede at have i Pretoria til mine religiøse studier.

Men den knappe tid, jeg havde tilovers, udnyttede jeg. Min religiøse korrespondance fortsattes. Raychandbhai var min leder. En ven sendte mig Narmadashankars bog *Dharma Vichar*⁸⁰. Fortalen deri var til stor hjælp. Jeg havde hørt om det bohemeagtige liv, digteren havde ført, og beskrivelsen i fortalen om den omvæltning, som de religiøse studier havde bevirket i hans liv, betog mig. Jeg kom til at holde af bogen og læste den fra ende til anden med opmærksomhed. Jeg læste også med interesse Max Müllers⁸¹ bog: "*India - what can it teach us?*" og oversættelsen af *Upanishaderne*, udgivet af Det Theosofiske Selskab. Alle disse øgede min agtelse for hinduismen, og skønhederne deri begyndte at dukke op for mig. Den indgav mig dog ikke fordom mod andre religioner. Jeg læste Washington Irwings *Life of Mahomet and his Successors* og Carlyles lovtale over profeten. Disse bøger hævede Muhammed i mit omdømme.

Desuden læste jeg en bog ved navn "*Ord af Zarathustra*"^{lxxx}. På denne måde fik jeg mere kendskab til de forskellige religioner. Studiet fremmede min selverkendelse og nærrede den vane hos mig at udføre i virkeligheden, hvad der tiltalte mig i mine studier. Således begyndte jeg på nogle af Yogaøvelserne⁸², så godt jeg kunne forstå dem ved at læse de hinduiske bøger. Men jeg kunne ikke komme særlig vidt, og besluttede at følge dem under kyndig vejledning, når jeg vendte tilbage til Indien. Ønsket er aldrig blevet opfyldt.

Desuden studerede jeg Tolstojs bøger mere indgående. *Evangelierne kort fortalt*^{lxxxi}; *Hvad skal vi gøre?* og andre bøger gjorde et dybt indtryk på mig. Jeg begyndte mere og mere at forstå alkærlighedens uendelige kræfter.

Omtrent ved samme tid kom jeg i berøring med en anden kristen familie. På deres opfordring kom jeg i Wesley-kirken hver søndag. På de dage havde jeg også deres stående indbydelse til middag. Kirken gjorde ikke noget gunstigt indtryk på mig. Prædikenerne syntes intet liv at vække; menigheden forekom mig ikke at være særlig religiøs.

Det var ikke en forsamling af fromme sjæle, det syntes snarere, som det var verdsligsindede folk, der gik i kirke for at finde adspredelse og fordi det var skik og brug. Her kunne jeg til tider ufrivillig blive søvrig. Jeg skammede mig, men nogle af de nærmest siddende, som ikke var bedre faren, lattede mig skammens byrde. Jeg kunne ikke blive ved sådan ret længe og opgav snart at overvære gudstjenesten.

Min forbindelse med den familie, jeg plejede at besøge hver søndag, blev brat afbrudt, man kan sige, at jeg i virkeligheden blev advaret mod at besøge den mere. Det

80 *Dharma Vichar*: religiøs fuldkommengørelse.

81 *Max Müller*: tysk-engelsk berømt sprog- og religionsforsker. Bogtitlen er: *Indien - hvad kan det lære os?* *Upanishaderne* er de vigtigste skrifter i gammel-indisk filosofi

82 *Yoga-øvelser* går væsentligt ud på at fremme den enkeltes tankekoncentration og selvbeherskelse

hændte således. Min værtinde var en jævn og rar kvinde, men noget snæversynet. Vi diskuterede altid religiøse emner. Jeg var ved at læse Arnolds *Light of Asia* igen⁸³. Engang begyndte vi at sammenligne Jesu liv med Buddhas. "Betragt Gautamas medfølelse", sagde jeg. "Den var ikke begrænset til menneskeslægten, den udstrakte sig til alle levende væsener. Må ikke ens hjerte strømme over ved at tænke på lammet, der glad hang på hans skulder? Man kan i Jesu liv ikke få øje på sådan kærlighed til alt, hvad der lever og ånder". Sammenligningen smertede den gode dame. Jeg forstod hendes følelser.

Jeg afbrød videre samtale og vi gik ind i spisestuen.

Hendes søn, en lille engel på knap fem år, var også tilstede. Jeg er lykkeligst, når jeg er mellem børn, og denne stump og jeg havde længe været venner. Jeg gjorde lidt nar af kødstykket på hans tallerken og priste højligt æblet på min. Den uskyldige dreng blev revet med og delte min begejstring for frugten.

Men Moderen? Hun var fortvivlet.

Jeg var advaret og skiftede emne. Den følgende uge besøgte jeg familien som sædvanligt, men ikke uden bange anelser. Jeg kunne ikke indse, at jeg skulle ophøre at komme der, men jeg syntes heller ikke det var rigtigt. Men den gode dame gjorde mig det let.

"Hr. Gandhi", sagde hun, "De må ikke tage mig det ilde op, hvis jeg føler mig forpligtet til at sige Dem, at min dreng ikke har godt af Deres selskab. Hver dag er han uvilrig til at spise kød og beder om frugt og minder mig om, hvad De sagde.

Det er for meget. Hvis han opgiver kød, må han absolut blive svag om ikke syg. Hvordan skal jeg kunne bære det? Herefter bør De kun tale til os voksne. Deres ord har en dårlig indvirkning på børn".

"Fru N.", sagde jeg. "Det gør mig ondt. Jeg forstår Deres følelser overfor Deres barn, for jeg har også børn. Vi kan meget nemt afslutte denne kedelige sag. Hvad jeg spiser og undlader at spise må ganske givet have mere indflydelse på barnet, end hvad jeg siger. Den bedste måde er derfor, at jeg ophører med disse besøg. Det behøver aldeles ikke at berøre vort venskab".

"Jeg takker Dem", sagde hun synlig lettet.

Kapitel XXIII.

JEG FØRER HUS

At begynde en husførelse var intet nyt for mig. Men indretningen i Natal var forskellig fra dem, jeg havde haft i Bombay og London. Denne gang var udgifterne tildels kun for prestigens skyld. Jeg mente, det var nødvendigt at føre et hus, der svarede til min stilling som indisk sagfører i Natal og som virkede præsentabelt. Jeg skaffede mig derfor et pænt lille hus i et anset kvarter. Det blev også passende udstyret. Maden var enkel, men da jeg plejede at invitere engelske venner og indiske medarbejdere med hjem, var husholdningsudgifterne altid temmelig høje.

En god tjener er nødvendig i enhver husholdning: men jeg har aldrig rigtig forstået at holde nogen som tyende. Jeg havde en ven som kammerat og medhjælp, og en kok, der var som hørende til familien. Jeg havde også kontorfolk, der fik kost og logis hos mig. Jeg tror, jeg havde ganske godt held med dette forsøg, men det var ikke uden

⁸³ Arnolds "*Asiens Lys*", en beåndet digterisk skildring af Buddhas liv. Gautama er Buddhas tilnavn.

iblanding af livets bitre erfaringer.

Kammeraten var meget dygtig, og jeg troede, jeg kunne stole på ham. Han blev misundelig på en kontorist, der boede hos mig, og udspandt sit rænkefulde garn, så jeg mistænkte kontoristen. Den unge mand havde sin egen måde at være på; i samme øjeblik, han mærkede, at han havde været genstand for min mistanke, forlod han både huset og kontoret. Det gjorde mig meget ondt, da jeg følte, at jeg måske havde været uretfærdig mod ham, og min samvittighed nagede mig stadig. Imidlertid skulle kokken have et par dage fri, eller var af en anden grund borte. Det var nødvendigt at skaffe en anden i hans fravær. Om denne nye mand erfarede jeg senere, at han var en slubbert helt igennem: men for mig virkede han som et himlens sendebud. I løbet af to-tre dage opdagede han visse uregelmæssigheder, der foregik under mit tag uden mit vidende, og han besluttede at advare mig. Jeg havde ord for at være en lettroende, men retskaffen mand: opdagelsen var for ham desto mere overvældende. Hver dag kl. et plejede jeg at gå hjem fra kontoret til lunch. Omkring kl. tolv kom kokken en dag styrtende til kontoret og sagde: .. Å, kom straks hjem, der er en overraskelse for Dem".

"Så, hvad er det?" spurgte jeg. "De må sige mig, hvad det er. Jeg kan ikke sådan uden videre gå fra kontoret på denne tid for at se det".

"De vil fortryde det, hvis De ikke kommer. Det er alt, hvad jeg har at sige".

Jeg mærkede, at der lå en bøn i hans vedholdenhed. Jeg gik hjem, ledsaget af en kontorist og kokken, som gik foran os. Han gik lige ovenpå, pegede på min kammerats dør og sagde: "Luk den dør op og se selv".

Jeg så det hele. Jeg bankede på døren. Intet svar! Jeg bankede så hårdt, at murene rystede.

Døren blev åbnet. Jeg så en prostitueret kvinde indenfor. Jeg bad hende forlade huset og aldrig vende tilbage.

Til kammeraten sagde jeg: "Fra dette øjeblik ophører jeg at have noget med dig at gøre. Jeg er blevet grundigt bedraget og har holdt mig selv for nar. Er det på den måde, du gengælder min tillid til dig?" I stedet for at komme til fornuft, truede han med at kompromittere mig åbenlyst.

"Jeg har intet at skjule", sagde jeg. "Stil du blot til skue, hvad jeg kan have gjort. Men du må forlade huset med det samme".

Det gjorde ham endnu værre. Der var intet at gøre, og jeg sagde derfor til kontoristen, som stod nedenfor: "vær så venlig at gå hen til politiinspektøren, hils fra mig og sig, at en person, der bor hos mig, har opført sig upassende. Jeg vil ikke have ham i mit hus, men han nægter at gå. Jeg vil være meget forbunden, om politiet kan sende hjælp".

Nu så han, at det var alvor. Hans brøde lammede ham. Han bad om forladelse, bøn-faldt mig om ikke at underrette politiet og indvilgede i at forlade huset øjeblikkeligt, hvilket han gjorde.

Denne hændelse kom for mig som en betimelig advarsel. Først nu så jeg klart, hvor skændigt jeg var blevet ført bag lyset af denne mørkets genius. Ved at give ham husly havde jeg valgt et dårligt middel i rene hensigter. Jeg havde ventet at "høste figen af tidsler". Jeg havde vidst, at kammeraten var af dårlig karakter, og dog stolede jeg på hans trofasthed mod mig. Ved forsøget på at reformere ham, havde jeg nær ruineret mig selv; jeg havde vendt det døve øre til venners advarsel og været fuldstændig forblindet.

Havde det ikke været for den nye kok, havde jeg aldrig opdaget sandheden, og da jeg var under kammeratens indflydelse, ville jeg sandsynligvis være ude af stand til at

leve det uafhængige liv, som jeg da begyndte. Jeg ville altid have spildt min tid på ham. Han havde evnen til at holde mig i mørket og lede mig vild. Men Gud kom mig til undsætning som før. Mine hensigter var rene, og derfor blev jeg frelst til trods for mine fejltagelser; denne tidlige oplevelse var mig en god advarsel for fremtiden.

Kokken havde næsten været et sendebud fra himlen. Han kendte ikke til at lave mad, og som kok kunne han ikke være blevet i huset. Men ingen anden kunne have åbnet mine øjne. Det var ikke første gang, erfarede jeg senere, at kvinden var bragt ind i mit hus. Hun var kommet ofte før, men ingen havde haft det mod, som denne kok havde.

Alle vidste nemlig, hvor blindt jeg stolede på kammeraten. Kokken var, så at sige, sendt mig for at yde netop denne tjeneste, for han bad om sin afsked i samme øjeblik.

"Jeg kan ikke blive i Deres hus", sagde han. "De bliver så let ledt vild. Det er ikke en plads for mig".

Jeg lod ham gå.

Jeg opdagede nu, at den mand, der havde forgiftet mine øren mod kontoristen, ikke var andre end min kammerat. Jeg stræbte af al magt at gøre den uret, jeg havde tilføjet ham, god igen. Det har dog været mig til evig anger, at jeg aldrig fuldtud kunne tilfredsstille ham. Hvor meget man end søger at gøre det godt igen: gjort gerning står ikke til at ændre.

Kapitel XXIV.

HJEMAD

Nu havde jeg været tre år i Sydafrika. Jeg var kommet til at kende folket, og det var kommet til at kende mig. I 1896 bad jeg om tilladelse til at rejse hjem et halvt år, for jeg var nu klar over, at jeg skulle blive der længe. Jeg havde fået en ret god praksis og mærkede, folk følte det nødvendigt, jeg var der. Derfor besluttede jeg at rejse hjem, hente min hustru og børn og så komme tilbage og slå mig ned herude. Jeg følte også, at hvis jeg rejste hjem, kunne jeg der få gjort et offentligt arbejde ved at opdrage den offentlige mening og skabe mere interesse for inderne i Sydafrika. 3 pund-skatten var et åbent sår. Der kunne ingen fred blive, før den var afskaffet.

Men hvem skulle tage sig af Kongressens arbejde og Oplysningsselskabet i mit fravær? Der kunne være tale om to: Adamji Miyakhan og Parsi Rustomji. Der var nu mange medarbejdere fra købmandsstanden til rådighed. Men de bedste af disse, der kunne bestride sekretærens pligter ved regelmæssigt arbejde, og som også besad det indiske samfunds tillid, var disse to. Sekretæren måtte givetvis kunne engelsk for sit arbejdes skyld. Jeg anbefalede nu afdøde Adamji Miyakhans navn for Kongressen, og den billigede hans udnævnelse til sekretær. Erfaringen viste, at valget havde truffet den rette. Adamji Miyakhan opfyldte alles ønsker ved sin ihærdighed, frisind, elskværdighed og høflighed, og viste alle og enhver, at sekretær-gerningen ikke krævede en mand med sagførereksamen eller højere uddannelse i England.

Omtrent midt i året 1896 sejlede jeg hjemad med skibet Pongola, som skulle til Calcutta. Der var meget få passagerer om bord. Blandt dem var to engelske officerer, med hvilke jeg kom i nær berøring. Med den ene af dem plejede jeg at spille skak en time daglig. Skibslægen gav mig "Tamil til Selvstudium", som jeg begyndte at studere.

Mine erfaringer i Natal havde vist mig, at jeg burde erhverve mig kendskab til urdu⁸⁴ for at komme i nærmere forbindelse med muselmændene, og til tamil for at komme i berøring med inderne fra Madras.

Efter opfordring fra den engelske bekendt, der læste urdu med mig, fandt jeg en god urdu Munshi⁸⁵ blandt dækspassagererne, og vi gjorde udmærket fremgang i vore studier. Officeren havde en bedre hukommelse end jeg. Han glemte aldrig et ord, når han engang havde set det; jeg fandt det ofte svært at udtyde urdubogstaverne. Jeg lagde mere ihærdighed i, men jeg kunne aldrig nå officeren.

I tamil gjorde jeg nogenlunde fremgang. Der var ingen hjælp at få, men "Tamil til Selvstudium" var en udmærket bog, og jeg følte ikke trang til megen anden hjælp.

Jeg havde håbet at fortsætte disse studier også efter ankomsten til Indien, men det var umuligt. Størsteparten af min læsning siden 1893 er foregået i fængsel. Jeg gjorde virkelig nogen fremgang med tamil og urdu i fængslerne, - tamil i sydafrikanske fængsler, urdu i Yeravdafængslet.

Men jeg lærte aldrig at tale tamil, og det lidt, jeg kunne læse, smuldrer nu hen af mangel på øvelse.

Jeg føler stadig, hvilken hindring dette ukendskab til tamil eller telegu⁸⁶ har været mig. Den hengivenhed, som draviderne i Sydafrika overøste mig med, er forblevet mig et kært minde. Når jeg ser en tamil- eller telugu-ven, kan jeg ikke lade være med at tænke på den tro, udholdenhed og uselviske offervilje, der boede i mange af hans landsmænd i Sydafrika. Og de var for største delen uoplyste, mændene så vel som kvinderne. Kampen i Sydafrika var for sådanne mennesker og den blev udkæmpet af uoplyste soldater; den var for de fattige, og de fattige tog deres fulde del deri.

Ukendskab til deres sprog var mig dog aldrig en hindring for at vinde disse jævne og gode landsmænds hjerter. De talte gebrokkent hindustani eller gebrokkent engelsk, og vi havde ingen vanskelighed ved at arbejde sammen; men jeg ønskede at gengælde deres hengivenhed ved at lære tamil og telugu. I tamil, nævnte jeg, gjorde jeg en smule fremgang, men i telugu, som jeg prøvede at lære i Indien, nåede jeg aldrig ud over alfabetet. Jeg frygter for, at jeg nu aldrig kan lære disse sprog, og håber derfor på, at draviderne vil lære hindustani. De ikke-engelsktalende iblandt dem i Sydafrika taler dog hindi eller hindustani, hvor sløjt det end kan være. Det er kun de engelsktalende, der ikke vil lære det, som om kendskab til engelsk var en hindring for at lære vore egne sprog.

Men jeg er kommet bort fra mit emne. Lad mig fortælle færdigt om rejsen. Jeg må præsentere kaptajnen på s. s. Pongola for mine læsere. Vi var blevet helt fine venner. Den gode kaptajn var en Plymouth-broder, og vore samtaler drejede sig mere om åndelige end om sømandsmæssige emner. Han satte skel imellem moral og tro. Biblens lære var for ham barneleg; dens skønhed lå i dens enkelhed. Lad alle mænd, kvinder og børn tro på Jesus og hans offerdød, og deres synder ville visselig blive forladte. Denne ven genvakte erindringen om Plymouth-broderen i Pretoria. Den religion, der pålagde nogle moralske bånd, var for ham ikke noget godt. Min vegetariske føde havde været anledningen til hele denne drøftelse. Hvorfor skulle jeg ikke spise kød, eller for den sags skyld, oksekød? Havde Gud ikke skabt alle levende skabninger til nydelse for menneskeslægten, ligesom han til eksempel havde skabt planteriget? Disse spørgsmål

84 *Urdu* eller *hindustani*: En form for hindisproget med persisk-arabisk islæt.

85 *Munshi*: sproglærer.

86 Telugu, se S. 252. Draviderne er en fra Nord-Indiens beboere forskellig folkestamme, der bor i Syd-Indien og har særegent sprog. hvortil netop tamil- og telugu-sprogene hører.

førte os uvægerligt ind på religiøse drøftelser.

Den ene kunne ikke overbevise den anden. Jeg stod fast i min overbevisning om, at religion og moral var ensbetydende. Kaptajnen havde ingen tvivl om rigtigheden i den modsatte overbevisning.

Efter fireogtyve dages forløb var den behagelige sejlads til ende, og under beundring for Hooghly-flodens skønhed landede jeg i Calcutta. Samme dag tog jeg med toget til Bombay.

Kapitel XXV.

I INDIEN

På vejen til Bombay holdt toget tre kvarter i Allahahad. Jeg besluttede at udnytte tiden til en køretur gennem byen. Jeg skulle også købe noget medicin på et apotek. Apotekeren halvsov og var uforholdsmæssig lang tid om at gøre medicinen i stand, med det resultat, at da jeg nåede stationen var toget lige kørt. Stationsforstanderen havde venligt holdt toget et minut tilbage for min skyld, men da han ikke så mig komme, lod han omhyggeligt min bagage tage ud af toget.

Jeg tog et værelse hos Kellners og bestemte mig til at begynde mit arbejde med det samme. Jeg havde hørt en hel del om "Pioneer", der blev udgivet i Allahahad, og jeg havde fået den opfattelse, at bladet var modstander af de indiske bestræbelser. Så vidt jeg erindrer var hr. Chesney jun. redaktør på den tid. Jeg ønskede at sikre mig hjælp fra alle partier, derfor skrev jeg en notits til hr. Chesney og fortalte, hvordan jeg var kommet for sent til toget og bad om at kunne træffe ham, dog således, at jeg var i stand til at nå det næste tog.

Han svarede omgående, modtog mig, hvad jeg var meget glad for, især da jeg mærkede, at han tålmodigt hørte på, hvad jeg havde at sige. Han lovede at optage alt, hvad jeg måtte skrive, i sit blad, men tilføjede, at han ikke kunne love at skrive under på alle de indiske krav, da han ligeså fuldt var nødt til at forstå og gøre plads for de engelske kolonisters synspunkter.

"Det er tilstrækkeligt", sagde jeg, "hvis De studerer spørgsmålet og diskuterer det i Deres blad. Jeg ønsker og attrår intet andet end den strengeste retfærdighed overfor mine krav".

Resten af dagen tilbragte jeg med at se mig om og beundre det storslåede syn af Triveni, de tre floder, der her flyder sammen, og med at planlægge det arbejde, der forestod.

Denne uventede samtale med redaktøren af "Pioneer" lagde grunden til den række begivenheder, der tilslut førte til at jeg blev lynchet i Natal.

Jeg rejste lige til Rajkot uden at standse i Bombay og begyndte at træffe forberedelser til at skrive en pjece om forholdene i Sydafrika. Pjecens affattelse og offentliggørelse tog omtrent en måned. Den var i grønt bind og blev derfor senere kendt som "den grønne pjece". Heri gav jeg en bevidst afdæmpet skildring af indernes vilkår i Sydafrika. Mit sprog var mere mådeholdent end i de to pjecer, jeg har omtalt før, da jeg vidste, at ting, man hører om på frastand, synes større end de virkelig er.

Der blev trykt titusind eksemplarer, og de blev sendt til alle bladene og til førerne for alle partier i Indien. *The Pioneer* var den første, der omtalte den redaktionelt. En

sammenrænget gengivelse af artiklen blev telegraferet af *Reuter*⁸⁷ til England, og et udtog af dette udtog blev telegraferet til Natal af Reuters bureau i London. Dette telegram fyldte ikke mere end tre linjer på tryk. Det var en formindsket, men forvrænget gengivelse af det billede, jeg havde tegnet af den behandling, som inderne i Natal var udsat for, og den var ikke med mine ord. Vi skal senere se den virkning dette gjorde i Natal. I mellemtiden skrev alle blade af nogen betydning lange artikler om spørgsmålet.

At få disse pjecer færdige til postforsendelse var ingen let sag og tilmed dyrt, hvis man skulle benytte betalt hjælp til at lægge omslag om osv., men jeg kom på en meget enklere plan. Jeg samlede alle de børn, der boede i nabolaget og spurgte, om de ville være med til to-tre timers frivilligt arbejde om morgenen, når de ikke var i skole. Det var de meget villige til. Jeg lovede dem min velsignelse og som belønning brugte frimærker, som jeg havde samlet. De kom og fik arbejdet færdigt i en håndvending. Det var første gang jeg prøvede at have små børn til frivillig hjælp. To af disse små venner er nu mine medarbejdere.

Ved den tid udbrød der pest i Bombay, og der var panik allevegne. I Rajkot frygtede man et udbrud. Da jeg følte med mig selv, at jeg kunne være til nogen hjælp for sundhedsstyrelsen, tilbød jeg staten min tjeneste. Den blev modtaget, og jeg kom med i det udvalg, der blev dannet for at tage sig af spørgsmålet. Jeg lagde særlig vægt på renligheden i retirader, og udvalget besluttede at efterse disse i alle gaderne. De fattige havde ikke noget imod, at deres retirader blev efterset, og hvad mere var, de udførte de forslag til forbedringer der blev givet. Men da vi kom hen for at efterse de højere klassers huse, nægtede nogle os endog adgang, endsige da at de skulle lytte til vore henstillinger. Det var ganske almindeligt, at de riges retirader var mere snavsede. De var mørke og stank af skarn og var fulde af orm. De forbedringer, vi havde antydnet, var ganske simple, f. eks. at bruge spande til ekskrementerne i stedet for at lade dem falde på jorden, at se efter, at også urinen blev samlet i spande i stedet for at lade den sive ned i jorden, og at nedrive skillerummene mellem ydervægge og retirader for at give disse mere lys og luft og for at renovationsmanden kunne rense dem ordentligt. De højere klasser rejste mangfoldige indvendinger mod denne sidstnævnte forbedring, og i de fleste tilfælde blev den ikke gennemført.

Udvalget skulle også efterse de kasteløses⁸⁸ kvarter. Kun et medlem af udvalget var villig til at ledsage mig derhen; for de øvrige var det et ganske urimeligt forlangende, at de skulle søge de kvarterer og endmere efterse deres latriner.

Men for mig var de kvarterer en behagelig overraskelse. Det var første gang, jeg besøgte sådanne steder. Mændene og kvinderne der blev forbløffet ved at se os. Jeg bad om jeg måtte efterse deres retirader.

"Vores retirader!" udbrød de forbavset. "Vi går og forretter vore ærinder i det fri. Retirader er for jer store".

"Nå, ja, I har ikke noget imod, at vi beser jeres huse?" spurgte jeg.

"De er inderlig velkommen her; De kan se hver en krog efter i husene. Det er jo ikke huse vi har, det er huller".

Jeg kom ind og frydede mig ved at se, at der var lige så rent indvendig som udvendig. Der var fejtet pænt ved indgangen og gulvene var smukt besmurt med kogødning,

⁸⁷ *Reuter*: stort engelsk telegrambureau.

⁸⁸ *De kasteløse*: d. v. s. pariaerne, med hvem samkvem fra alle andre klasser ansås for nedværdigende. Gandhi er den største modstander af denne fordom og har til eksempel selv taget en lille paria-pige an som sit eget barn.

de få potter og pander var skinnende rene. Man behøvede ikke at være bange for et udbrud i de kvarterer.

I det fine kvarter traf vi på et latrin, som jeg ikke kan lade være at beskrive lidt nøjere. Hvert værelse havde sit afløb, som blev brugt til både vand og urin, og det betød, at der stank i hele huset. Men et af husene havde et soverum i flere etager, som var forsynet med en kumme, der blev brugt både som pissoir og retirade. Fra kummen førte et rør ned til stueetagen. Det var umuligt at udholde den forfærdelige stank i dette værelse.

Hvordan beboerne kunne sove der, er et spørgsmål, jeg overlader til læserne selv at forestille sig.

Udvalget besøgte også *Vaishnava-Havelien*. Den præst, der forestod *Havelien*, var en god ven af min familie; derfor lod han os villigt bese alt og fremkomme med de forslag vi måtte ønske. Der var en del af *Haveli*-området, som han selv aldrig havde set. Det var det sted, hvor affald og blade, der havde været brugt, som tallerkener plejede at blive kastet over muren. Det var tilholdssted for krager og glenter. Latrinerne var naturligvis snavsede. Jeg var ikke længe i Rajkot før jeg fik set, hvor mange af forslagene præsten fik udført.

Det pinte mig at se så megen urenhed ved et tilbudsens sted. Man kunne vente en omhyggelig overholdelse af sundhedens- og renlighedens bud på et sted, der betragtes som helligt. Forfatterne af *Smritierne*⁸⁹, hvilke jeg kendte allerede dengang, har lagt den største vægt på både indre og ydre renlighed.

Kapitel XXVI.

TO LIDENSKABER

Jeg har næppe nogensinde kendt nogen, der nærede en sådan troskab mod den britiske forfatning som jeg. Jeg kan nu se, at min kærlighed til sandheden lå bag ved denne troskab. Det har aldrig været mig muligt at hykle regeringstroskab eller for den sags skyld nogen anden dyd. Nationalsangen plejede at afsynges ved hvert møde, jeg overværede i Natal, og jeg syntes, at jeg måtte synge med. Ikke at jeg ikke var klar over manglerne ved det britiske styre, men jeg mente, at det i det store og hele kunne gå an. I de dage troede jeg, at det britiske styre i det hele var godt for de styrede.

Den racefordom, jeg mødte i Sydafrika, var, mente jeg; ganske imod britiske traditioner, og jeg troede, at den kun var steds- og tidsfæstet der.

Jeg kappedes derfor med englænderne i troskab mod de styrende. Med omhu og ihærdighed lærte jeg nationalsangens melodi og deltog altid i sangen, når som helst den blev afsunget. Hvor der var lejlighed til troskabsytringer, tog jeg, uden ståhej eller praleri, beredvilligt del deri.

Aldrig i mit liv udnyttede jeg denne troskab.

Aldrig søgte jeg at fremme selviske formål ved hjælp deraf. Den lå for mig som mere i retning af en forpligtelse, og jeg ydede den uden at vente nogen belønning.

Forberedelserne til dronning Victorias diamantjubilæum var i gang, da jeg nåede Indien. Jeg blev indbudt til at være med i et udvalg, der i det øjemed blev dannet i Rajkot. Jeg modtog tilbuddet, men havde en mistanke om, at festlighederne mest ville blive bram og parade. Jeg opdagede megen humbug derved og følte mig smerteligt be-

⁸⁹ *Smritierne*: de gamle religiøse overleveringer og forskrifter.

rørt, jeg begyndte at spørge mig selv, om jeg skulle blive i udvalget eller ikke, men besluttede tilsidst at lade mig nøje med at have gjort min part i sagen.

Et af forslagene gik ud på at plante træer. Jeg så, at mange gjorde det for et syns skyld og for at behage myndighederne. Jeg prøvede at få dem til at forstå, at det ikke var tvungent at plante træer, men blot et forslag, det burde enten gøres alvorligt eller slet ikke. Det forekommer mig, at de lo ad mine ideer. Jeg erindrer, at jeg handlede i alvor, da jeg plantede det træ, jeg fik udleveret, og at jeg omhyggeligt vandede og passede det.

Jeg lærte ligeledes min families børn nationalsangen. Jeg husker, at jeg har lært studenterne ved det lokale seminarium den, men jeg har glemt om det var ved den lejlighed eller ved kong Edvard den syvendes kroning som Kejser af Indien. Senere hen begyndte teksten at skurre i mit øre. Efterhånden som min forestilling om *ahimsa*⁹⁰ (Ikke-Vold) modnedes, vågede jeg mere over tanke og handling. Det var de linjer i sangen:

- Scatter her enemies and make them fall.	Adspred hans fjenders tal, bring dem til fald.
- Confound their politics Frustrate their knavish tricks.	Banlys den listens ånd slå uslinge med din hånd.

der især skar imod min opfattelse af *ahimsa*. Jeg meddelte dr. Booth mine følelser, og han indrømmede, at det stod sig ilde an for en, der troede på *ahimsa* at synge de linjer. Hvordan kunne vi forudsætte, at de såkaldte "fjender" var "uslinge"?

Og fordi det var fjender, måtte de da nødvendigvis have uret? Gud alene kunne vi bede om retfærdighed. Dr. Booth støttede ganske min opfattelse, og han affattede en ny "nationalsang" til sin menighed. Men om dr. Booth mere senere.

Ligesom lydighed mod øvrigheden lå også tilbøjeligheden til at passe syge dybt i min natur. Jeg holdt af at pleje syge, hvad enten det var venner eller fremmede.

Mens jeg i Rajkot var optaget af pjecen om Sydafrika, fik jeg lejlighed til en lynvisit i Bombay.

Det var min hensigt at opdrage den offentlige mening i byerne angående dette spørgsmål, og Bombay var den første by jeg valgte. Allererst traf jeg dommer Ranade, der opmærksomt lånte mig øre og rådede mig til at træffe Sir Phirozeshah Mehta. Dommer Badruddin Tyebji, som jeg dernæst traf, gav mig samme råd. "Dommer Ranade og jeg kan ikke vejlede Dem meget", sagde han. "De kender vor stilling; vi kan ikke tage aktiv del i offentlige sager, men vor sympati følger Dem. Den mand, der kan være Dem til virkelig støtte, er Sir Phirozeshah Mehta".

Det var rigtignok også min hensigt at besøge Sir Phirozeshah Mehta, men når disse ældre mænd rådede mig til at handle efter hans råd, gav det mig et bedre indtryk af den umådelige indflydelse, som Sir Phirozeshah havde på offentligheden. Ved given lejlighed traf jeg ham også. Jeg havde forberedt mig på at blive overvældet af hans nærværelse. Jeg havde hørt om de tilnavne, han havde fået i folkemunde, og jeg vidste, at jeg skulle se "Bombays løve" og "Præsidentskabets ukronede konge". Men denne konge overvældede mig ikke. Han mødte mig som en kærlig fader ville møde sin voksne søn. Vort møde fandt sted på hans kontor. Han var omgivet af en kreds af venner og tilhængere, heriblandt hr. D.E. Wachha og Mr. Cama, for hvem jeg blev forestil-

⁹⁰ *Ahimsa*. *a*:- nægtelse, *-himsa*: vold. magt; ikke-vold, et løfte om ikke at gøre mennesker og dyr fortræd, om det kan undgås.

let. Jeg havde allerede hørt om hr. Wachha. Han blev betragtet som Sir Phirozeshahs højre hånd, og Sjt. Virchand Gandhi havde beskrevet mig ham som en stor statistiker. Hr. Wachha sagde: "Vi må ses igen, hr. Gandhi".

Disse præsentationer kunne næppe have taget to minutter. Sir Phirozeshah lyttede opmærksomt efter, og jeg fortalte, at jeg havde besøgt dommer Ranade og Tyebji. "Gandhi", sagde han, "jeg mærker, jeg må hjælpe Dem. Jeg må sammenkalde til et offentligt møde her". Her vendte han sig til hr. Munshi, sekretæren, og bad ham fastsætte dagen for et møde. Denne blev aftalt, og han bød mig farvel og bad mig besøge ham dagen før mødet. Denne samtale betog mig min frygt, og jeg gik sjæleglad hjem.

Under dette ophold i Bombay besøgte jeg min svoger, der boede der og lå farligt syg. Han var ikke velhavende, og min søster (hans hustru) kunne ikke rigtig passe ham. Det var en alvorlig sygdom og jeg tilbød at tage ham med til Rajkot. Det gik han ind på, og således vendte jeg hjem med min søster og hendes mand. Sygdommen var mere langvarig end jeg havde ventet. Jeg anbragte min svoger i mit værelse og forblev hos ham nat og dag. Jeg var nødt til at holde mig vågen en del af natten og måtte gennem noget af mit sydafrikanske arbejde, mens jeg plejede ham. Til slut døde patienten alligevel, men det var mig en stor trøst, at jeg havde haft lejlighed til at pleje ham i de sidste dage .

Min hengivenhed for sygepleje udviklede sig gradvis til en lidenskab og gik så vidt, at det ofte førte til, at jeg forsømte mit arbejde, og undertiden lagde jeg beslag ikke blot på min hustru, men på hele husstanden til sådan tjeneste.

Sådan tjeneste kan ikke have nogen mening medmindre den gøres med fornøjelse. Når den udføres for et syns skyld eller af frygt for den offentlige mening, lammer den mennesket og knuser hans ånd. Tjeneste, der øves uden glæde, hjælper hverken den tjenende eller den betjente. Men alle andre glæder og al besiddelse svinder ind i intethed ved siden af den tjeneste, der ydes i glædens ånd.

Kapitel XXVII.

MØDET I BOMBAY

Selve dagen efter min svogers død måtte jeg tage til Bombay til det offentlige møde. Der havde næppe været tid til at tænke over talen: jeg følte mig udmattet efter dage og nætter tilbragt i ængstelig vågen, og min stemme var blevet hæs. Alligevel rejste jeg til Bombay i fuld fortrøstning om Guds hjælp: at skrive talen ud havde jeg aldrig drømt om.

I overensstemmelse med Sir Phirozeshahs anvisninger mødte jeg på hans kontor kl. fem om eftermiddagen før mødet skulle afholdes. "Er Deres tale færdig, Gandhi?" spurgte han.

"Nej," sagde jeg skælvende af frygt, "jeg tænker på at tale *ex tempore*"⁹¹.

"Det går ikke i Bombay, der refereres dårligt, og hvis vi skulle have gavn af det møde, bør De skrive Deres tale ned, og den må trykkes før daggry imorgen. Jeg håber, De kan klare det"?

Jeg følte mig temmelig nervøs, men jeg sagde, at jeg ville forsøge.

"Nå, sig mig, hvad tid kan hr. Munshi komme efter manuskriptet"?

"Klokken elleve i aften", sagde jeg.

Da jeg gik til mødet næste dag forstod jeg Sir Phirozeshahs vise råd. Mødet blev holdt i Sir Cowasji Jehangir-instituttets sal. Jeg havde hørt, at når Sir Phirozeshah talte ved møder, var salen altid tæt fyldt - hovedsagelig af studenternes ivrige tilhørerskare - så at der ikke var en tomme plads. Det var det første møde af den slags, jeg oplevede. Jeg rystede, da jeg begyndte at læse min tale. Sir Phirozeshah opmuntrede mig bestandigt til at tale højere og endnu højere. Jeg har en følelse af at dette langt fra at opmuntre mig fik min stemme til at synke dybere og dybere.

Min gamle ven Sjt. Keshavarao Deshpande kom mig til hjælp og jeg rakte ham min tale. Han havde lige den rette stemme, men tilhørerne ville ikke høre ham. Salen genlød af råb: "Wachha, Wachha". Så rejste hr. Wachha sig og læste talen med det vidunderlige resultat, at tilhørerskaren blev fuldkommen rolig og hørte talen til ende, udhævende den med bifald og fyråb, når det var nødvendigt. Dette glædede mit hjerte, og Sir phirozeshah bifaldt talen. Jeg var overmåde lykkelig.

Dette møde vandt mig Sjt. Deshpandes aktive bistand og desuden en parsisk ven, hvis navn jeg undlader at nævne, da han nu er en højtstående embedsmand i regeringens tjeneste. Begge udtrykte deres ønske om at følge med over til Sydafrika.

hr. C. M. Cursetji, som da var underrettsdommer, fik den parsiske ven fra hans beslutning, da han stod i begreb med at gifte sig. Han måtte vælge mellem ægteskab og rejsen til Sydafrika, og han valgte det første. Men Parsi Rustomji gjorde brudet på sin trufne beslutning god igen, og flere parsiske søstre har gjort bod for den dame, der jo hjalp til med at bryde løftet, ved at hellige sig *khadi*⁹²-arbejdet. Jeg har derfor gladeligt tilgivet dette par. Sjt. Deshpande var ikke fristet af ægteskab, men han kunne heller ikke komme. Han giver dog nu selv rigelig erstatning for det brudte løfte.

På tilbagevejen til Sydafrika mødte jeg en af Tyebjierne på Zanzibar, han lovede også at komme og hjælpe mig, men han kom aldrig. Hr. Abbas Tyebji gør bod for denne

⁹¹ *Ex tempore* - uden forberedelse.

⁹² *Khadi*: det hjemmevævede bomuldstøj. Gandhi har i de senere år sat dette arbejde i gang og organiseret det.

skuffelse. Således har ingen af mine tre forsøg på at formå sagførere til at komme til Sydafrika båret nogen frugt.

I denne sammenhæng mindes jeg hr. Pestonji Padshah. Jeg havde stået på venskabelig fod med ham lige siden mit ophold i England. Jeg traf ham første gang på en vegetarisk restaurant i London. Jeg kendte hans broder, hr. Barjorji Padshah af omtale som en "original"; selv havde jeg aldrig truffet ham, men bekendte havde fortalt, at han var meget excentrisk. Af medlidenhed med hestene tog han ikke med sporvogne, han ville ikke tage embedseksamen til trods for en enorm hukommelse, han var ganske uafhængig i åndelig udvikling, og han var vegetar, skønt parser. Pestonji nød ikke helt samme ry, men han var berømt for sin lærdom endog i London. Det, der knyttede os sammen, var dog vegetarismen og ikke lærdom, hvori jeg slet ikke kunne måle mig med ham.

I Bombay opdagede jeg ham igen. Han var justitssekretær i højesteret, og da jeg traf ham, var han optaget af at arbejde med ved en større Gujarati-ordbog. Der var ikke en eneste bekendt, jeg ikke havde henvendt mig til om støtte i mit sydafrikanske arbejde; Pestonji Padshah afslog imidlertid ikke blot at hjælpe mig, men rådede mig endog til

ikke at vende tilbage til Sydafrika. "Det er umuligt at hjælpe Dem", sagde han, "og jeg vil sige Dem, jeg synes ikke engang om, at De tager til Sydafrika. Mangler der arbejde her i vort eget land? Se blot, det er ikke lidt, der kan gøres for vort sprog; jeg skal finde videnskabelige ord, men det er kun en gren af arbejdet. Tænk på fattigdommen her i landet. Vore landsmænd i Sydafrika har det sikkert vanskeligt, men jeg vil nødtigt have, at en mand som De ofrer sig helt for det arbejde. Lad os vinde selvstyre her, så kommer vi af os selv til at hjælpe vore landsmænd der.

Jeg ved, at jeg ikke kan ombestemme Dem, men jeg ville ikke opmuntre nogen af Deres type til at gå i spænd med Dem".

Jeg syntes ikke om hans råd, men jeg agtede hr. Pestonji Padshah desto højere derfor. Jeg blev slået af hans kærlighed til land og modersmål.

Dette bragte os nærmere hinanden, og jeg kunne godt forstå hans synsmåde. Men så langt fra at opgave mit arbejde i Sydafrika, blev jeg fastere i min overbevisning. En ven af fædrelandet har ikke råd til at overse nogen gren af arbejdet for fædrelandet. Og for mig var de ord i Gitaen så klare og vægtige:

Det er dog bedre at man gør sit eget værk,
om man end fejler,
end gøre andres værk, omend det synes godt.
At dø for pligtens skyld er ikke ondt. -
Går du ad andres veje, må du stedse vandre.

Kapitel XXVIII.

POONA OG MADRAS

Sir Phirozeshah havde gjort mig vejen let; fra Bombay tog jeg derfor til *Poona*⁹³. Her var der to partier. Jeg ønskede hjælp fra alle, uanset meningsforskelle. Først traf jeg Lokamanya Tilak^{lxxii} og han sagde:

"Det er ganske rigtigt, at De søger hjælp fra alle partier; der kan ingen meningsforskel være om spørgsmålet Sydafrika. Men De må have en mand udenfor partierne til at indtage forsædet.

Sæt Dem i forbindelse med professor Bhandarkar, han har i den senere tid ikke taget del i det offentlige liv. Dette spørgsmål kan måske få ham med.

Besøg ham og lad mig vide, hvad han siger. Jeg vil gerne hjælpe Dem af yderste evne. Naturligvis må De komme til mig når som helst - jeg står til Deres tjeneste.

Det var første gang jeg traf Lokamanya, og det åbenbarede mig hemmeligheden ved hans umådelige folkeyndest.

Dernæst traf jeg Gokhale, det var ved Fergusson-kollegiet. Han bød mig hjerteligt velkommen. Jeg blev straks betaget af hans væsen. Det var første gang jeg traf ham, men det var som om vi to fornyede et gammelt venskab. Sir Phirozeshah havde været, syntes jeg, som Himalaya, Lokamanya lig oceanet; men Gokhale, det var Ganges. Man kunne få et forfriskende bad i dens hellige vande. Himalaya var umåleligt, og havet var ikke let at besejle, men Ganges indbød en til sit bryst. Det var en fryd at være derpå med en båd og åre. Gokhale prøvede mig nøje, som skolelæreren prøver eleven, der ønsker optagelse i skolen.

Han sagde, til hvem jeg skulle henvende mig og hvordan; han bad om at få lov til at kigge på min tale; han viste mig rundt i kollegiet, forsikrede, at han altid stod til min rådighed, bad mig meddele resultatet af min samtale med Dr. Bhandarkar og sendte mig bort stråleglad. Den plads, som Gokhale som politiker indtog i mit hjerte, mens han levede, er den samme endnu, og ingen står ved siden af ham.

Dr. Bhandarkar modtog mig med en faders hjertelighed. Det var middagstid, da jeg besøgte ham, og det at jeg havde travlt med at besøge folk i de timer var nok til højligt at tiltale denne utrættelige lærde; at jeg holdt på en mand udenfor partierne som leder ved mødet, havde hans ubetingede bifald, som udtryktes ved det uvilkårlige udbrud: "Ja, vist så, vist så".

Efter at have hørt mig til ende, sagde han: "Alle og enhver ved, at jeg ikke tager del i politik; men jeg kan ikke afslå Deres bøn. Deres sag er så vigtig og Deres iver så beundringsværdig, at jeg ikke kan afslå at deltage i mødet. Det var rigtigt at De talte med Tilak og Gokhale. Sig dem venligst, at jeg gerne vil indtage forsædet ved et møde, der afholdes af de to herrer⁹⁴. De behøver ikke at få mødetiden angivet fra mig, et hvilket som helst tidspunkt, der passer Dem, passer også mig". Hermed bød han mig farvel under lykønskninger og velsignelser.

Uden nogen ståhej holdt denne lille skare lærde og uselviske arbejdere et møde i et beskedent lokale, og jeg drog bort, hjertensglad og mere tillidsfuld til min sendelse end før.

93 *Poona* - ikke langt fra Bombay. *Tilak* var i flere år indernes nationale fører, døde 1920. *Lokamanya* er et tilnavn. d. v. s. den. som folket agter.

94 *Sabha*: forsamling, parti.

Dernæst tog jeg videre til Madras, der strømmede over af begejstring. Tildragelsen med Balasundaram gjorde et dybt indtryk på forsamlingen. Min tale^{lxxxiii} var trykt og for mig temmelig lang.

Men tilhørerne lyttede til hvert ord med spændt opmærksomhed. Ved mødets slutning var der rivende afsætning på "den grønne pjece". Jeg udsendte et andet og revideret oplag på 10,000 eksemplarer. De gik som varmt brød, men jeg indså, at det ikke havde været nødvendigt at trykke så mange. I min begejstring havde jeg overvurderet efterspørgslen. Det var den engelsktalende offentlighed, min tale henvendte sig til, og i Madras kunne den klasse alene ikke aftage de 10,000.

Den største hjælp her mødte jeg fra afd. Sjt. G. Parameshvaran Pillay, redaktør af *Madras Standard*. Han havde studeret spørgsmålet nøje, og han indbød mig ofte til sit kontor og gav mig vejledning. Sjt. G. Subrahmaniam ved Hinduen og dr. Subrahmaniam var også meget forstående. Men Sjt. G. Parameshvaran Pillay stillede *Madras Standards* spalter fuldstændig til min rådighed, og jeg benyttede mig rigeligt af tilbudet. Mødet i Pachaippa Hall^{lxxxiv} fandt sted så vidt jeg husker under dr. Subrahmaniams dirigentskab.

Den hengivenhed, jeg mødte hos de fleste mennesker, jeg traf, og deres begejstring for sagen, var så stor, at jeg til trods for at måtte benytte engelsk som mellemlid, følte mig ganske hjemme.

Hvilken skranke findes der, som kærligheden ikke kan nedbryde?

Kapitel XXIX.

"KOM SNART TILBAGE"

Fra Madras tog jeg videre til Calcutta, hvor jeg følte mig hæmmet af vanskeligheder. Jeg kendte ingen der. Derfor tog jeg ind på Great Eastern Hotel og blev her bekendt med hr. Ellerthorpe, en medarbejder ved *Daily Telegraph*. Han indbød mig til den bengalske klub, hvor han boede; han forstod endnu ikke, at en inder ikke kunne tages med i klubbens salon. Men efter at han havde opdaget, at det kunne man ikke, tog han mig med op på sit værelse og udtrykte sin beklagelse over de stedlige englænderes fordomme og gjorde undskyldning for, at han ikke havde kunnet tage mig med i salonen.

Jeg måtte naturligvis også træffe Surendranath Banerji, "Bengals Afgud". Da jeg traf ham, var han omgivet af en hel del venner, og han sagde:

"Jeg er bange for, at folk ikke interesserer sig for Deres arbejde. Som De ved, er vanskelighederne her ingenlunde små. Men De må prøve så godt, De kan. De må skaffe Dem bistand fra Maharajaerne⁹⁵. Husk at besøge repræsentanter for den Britisk-Indiske Forening, og De bør tale med Raja Sir Pyarimohan Mukarji og Maharaja Tagore. Begge er frisindede og tager del i det offentlige liv".

Jeg besøgte disse herrer, men uden held. Begge modtog mig køligt og sagde, at det ikke var let at sammenkalde et offentligt møde i Calcutta, og dersom noget kunne gøres, ville praktisk talt alt bero på Surendranath Banerji.

Jeg forstod, at mit hverv blev mere og mere vanskeligt. Jeg aflagde besøg på Amrita Bazar Patrika's kontor. Den herre, jeg traf, antog mig for en omvandrende jøde. Bangabasi gik et skridt videre. Redaktøren lod mig vente en time; han havde åbenbart

95 *Maharajaer*: indiske fyrster med eller uden myndighed.

mange besøgende, men han ville ikke så meget som se på mig efter at have gjort de andre færdige. Da jeg efter den lange ventetid vovede at begynde på mit emne, sagde han: "Kan De ikke se vi har fuldt op at gøre? Der er ingen ende på besøgende som Dem. De må hellere gå. Jeg er ikke oplagt til at tale med Dem." Et øjeblik følte jeg mig fornærmet, men forstod hurtigt redaktørens stilling. Jeg havde hørt om Bangabasts ry og kunne se, at der var en sand strøm af besøgende, og det var allesammen folk, der kendte ham. Hans blad havde ingen mangel på emner at diskutere, og Sydafrika var næppe kendt ved den tid.

Hvor alvorlig en krænkelse end kan synes den, der bliver udsat for den, er han jo kun en af de mange, der oversvømmer en redaktørs kontor, hver med sin besværing. Hvorledes skal redaktøren kunne tale med dem alle? Ydermere tror den forurettede part, at redaktøren er en magt, der betyder noget i landet. Kun redaktøren selv ved, at hans magt næppe overskrider tærskelen på hans kontor. Jeg tabte dog ikke modet, men vedblev at gå op til redaktører for andre blade. Som jeg plejede, opsøgte jeg også de engelsk-indiske redaktører.

The Statesman og The Englishman indså spørgsmålets betydning; jeg gav dem lange interviews, og de offentliggjorde dem fuldstændigt.

Redaktøren ved Englishman, hr. Sanders, modtog mig som en af sine egne. Han stillede sit kontor og sin avis til min rådighed. Han gav mig endog frihed til at gøre hvilke forandringer, jeg måtte synes, i den ledende artikel, han havde skrevet om situationen, korrekturen dertil havde han i forvejen sendt mig. Det er ingen overdrivelse at sige, at der heraf opvoksende et venskab. Han lovede at yde al den hjælp, han kunne, udførte løftet til punkt og prikke og fortsatte sin brevveksling med mig, indtil han blev alvorlig syg.

I løbet af mit liv har jeg nydt mange sådanne venskaber, der er opstået ganske uventet. Hvad der tiltalte hr. Sanders hos mig, var det, at jeg var fri for overdrivelse og min trang til sandhed. Han underkastede mig et nøje krydsforhør, før han begyndte at sympatisere med min sag, og han indså, at jeg hverken sparede vilje eller umage for at forelægge ham en upartisk fremstilling af sagen set fra de hvides standpunkt.

Erfaring har vist mig, at vi opnår retfærdighed hurtigst ved at yde den anden part retfærdighed.

Den uventede hjælp fra hr. Sanders havde begyndt at opmuntre mig til at tro, at det trods alt kunne lykkes at få afholdt et offentligt møde i Calcutta, da jeg modtog følgende telegram fra Durban: "Parlamentet åbner januar. Vend snart tilbage".

Derfor tilstillede jeg pressen et brev, hvori jeg forklarede, hvorfor jeg så hastigt måtte forlade Calcutta, og begav mig på vej til Bombay. Før jeg tog afsted, telegraferede jeg til Dada Abdulla & Co. agent i Bombay om at ordne min afrejse med den først mulige båd til Sydafrika. Dada Abdulla just da havde købt dampskibet Courland og holdt på, at jeg skulle tage med den båd, idet han tilbød at tage mig og min familie gratis med over. Jeg modtog tilbuddet med taknemmelighed, og i begyndelsen af december satte jeg for anden gang kursen mod Sydafrika, denne gang med min hustru og mine to sønner^{lxxv} og en søn af min søster, hun var blevet enke. Et andet dampskib Naderi afgik ligeledes med Durban som mål, kompagniets agenter var Dada Abdulla & Co. Det samlede antal passagerer på disse skibe må have været omkring otte hundrede, af hvilke halvdelen skulle til Transvaal.

TREDJE DEL

Kapitel I.

UVEJRSSKYER

Det var den første rejse, hvor min hustru og mine børn var med. Jeg har her flere gange omtalt, at på grund af barneægteskaber blandt hinduer har mændene ofte erhvervet sig gode kundskaber, mens kvinderne praktisk talt er analfabeter. På denne måde adskilles de af et stort svælg, og manden må være hustruens lærer. Jeg måtte derfor nøje udtænke, hvordan min hustru og børnene skulle gå klædt, hvad de skulle spise, og de omgangsformer, der passede for de nye omgivelser.

Nogle af minderne fra den tid er ganske morsomme at se tilbage på.

En hinduhustru betragter ubetinget lydighed mod manden som den højeste religion, og en hinduægtemand betragter sig selv som hersker over sin hustru, der stadig må hoppe og springe for ham.

Jeg troede på den tid, jeg nu fortæller om, at for at se civiliserede ud måtte vor dragt og vore manerer komme så nær op ad europæisk målestok som muligt, fordi jeg bildte mig ind, at kun på denne måde kunne vi få nogen indflydelse, og uden indflydelse ville det ikke være muligt at tjene samfundet.

Jeg bestemte derfor, hvad tøj min hustru og mine børn skulle have. Hvordan kunne jeg finde mig i, at de blev kendt som Kathiawad-Baniaer? Parserne plejede dengang at blive betragtet som de mest civiliserede blandt inderne, og da den komplet europæiske stil ikke rigtig syntes at passe, tog vi tilflugt til parserstilen. Følgelig var min hustru klædt i den parsiske sari⁹⁶, og drengene i parsisk trøje og bukser. Uden strømper og sko, kunne man naturligvis ikke gå. Det varede længe, før min hustru og børnene vænnede sig til dem. Skoene snærede og trykkede fødderne, og strømperne stank af sved.

Ofte gik der hul på tæerne. Jeg havde altid svar på rede hånd overfor disse indvendinger, men jeg har indtryk af, at det ikke så meget var svaret som myndighedens kraft, der overbeviste. De fandt sig i den forandrede dragt, da der ingen anden udvej var. I samme ånd og med endnu større modvilje lærte de brugen af kniv og gaffel. Da min forblindelse overfor disse tegn på civilisation havde fortaget sig, lagde de kniv og gaffel til side. Efter at de så længe havde vænnet sig til det nye, var det måske ikke mindre besværligt for dem at vende tilbage til den oprindelige spise måde. Men jeg er nu klar over, at vi føler os meget friere og lettere efter at have bortkastet civilisationens flitterstads.

Om bord på samme damper som vi var der nogle slægtninge og bekendte. Disse og andre dækspassagerer traf jeg ofte, da båden tilhørte en af min klients venner og jeg frit kunne gå overalt, hvor jeg lystede.

Eftersom damperen sejlede lige til Natal uden at gøre ophold i mellemliggende havne, varede rejsen kun atten dage. Men ligesom for, at vi skulle være forberedte på det rigtige uvejr i land, blev vi indhentet af en frygtelig orkan, da vi kun var fire dage fra Natal. December er på den sydlige halvkugle en sommermåned med monsunvinde, og stormbyger, store og små, er ganske almindelige i de sydlige have på den årstid; men den storm, der indhentede os, var så voldsom og langvarig, at alle passagererne blev slagte med rædsel. Det var et højtideligt skue. Alle blev et overfor den fælles fare. De glemte forskelle og begyndte at tænke på den ene og sande Gud – muselmænd, hindu-

96 *Sari*, den indiske kvindedragt, et 7-9 alen langt klæde.

er, kristne - alle. Nogle aflagde forskellige løfter.

Kaptajnen sluttede sig til passagererne under deres bønner. Han forsikrede dem alle, at skønt stormen ikke var ufarlig, havde de oplevet mange værre uvejr, og forklarede dem, at et velbygget skib kunne stå for omtrent, hvad det skulle være. Men de var ikke til at trøste. Hvert øjeblik hørte vi knagende lyde, som kunne tyde på, at skibet var gået i stykker og blevet læk. Skibet rullede og gyngede i den grad, at man skulle tro det måtte kæntré hvert øjeblik. Det var ikke for nogen til at tænke på at blive på dækket. "Hans vilje ske", var det råb, der lød fra hver læbe. Så vidt jeg kan erindre, må vi have været i denne sørgelige tilstand omtrent fireogtyve timer. Til sidst klarede himlen op, solen kom frem, og kaptajnen sagde, at uvejret var ovre. Folks ansigter strålede af glæde, og med faren forsvandt også Guds navn fra deres læber. Man spiste og drak, sang og gjorde løjer påny, det var dagens orden. Frygten for døden var borte, og den øjeblikkelige trang til alvor og bøn gav plads for *maya*⁹⁷. Der var naturligvis de sædvanlige *namaz*⁹⁸ og bønnerne, dog ingen af dem havde den højtidelighed som i hin frygtelige stund.

Uvejret havde dog gjort mig til et med passagererne. Jeg frygtede ikke uvejret så meget, fordi jeg havde oplevet noget lignende før. Jeg er søvant og bliver ikke søsyg. Derfor kunne jeg uden frygt gå rundt mellem passagererne og bringe dem hjælp og opmuntring og hver time meddele dem kaptajnens beretning. De venskaber, jeg da knyttede, kom mig, som vi senere skal se, til meget stor nytte.

Skibet kastede anker i Durbans havn d. 18. eller 19. december. Naderi kom også ind samme dag.

Men det virkelige uvejr skulle først nu komme.

Kapitel II.

UVEJRET

Vi har set, at de to skibe kastede anker i Durbans havn den 18. december eller deromkring. Ingen passager får lov at gå i land i nogen sydafrikansk havn, før de er blevet underkastet et indgående lægeeftersyn. Dersom skibet har passagerer, der lider af smitsom sygdom, må det underkaste sig karantæne. Da der havde været pest i Bombay, mens vi afrejste, frygtede vi for, at vi ville komme til at ligge en kort tid i karantæne.

Før undersøgelsen må alle skibe hejse et gult flag, der først sænkes, når lægen har erklæret det at være uden smittefare. Passagerernes slægtninge og venner får først lov til at komme om bord, efter at dette flag er sænket.

Følgelig var det gule flag hejst på vort skib, da lægen kom og undersøgte os. Han beordrede fem dages karantæne, da pestsmittekim efter hans anskuelse i det højeste tog treogtyve dage om at komme til udbrud. Vort skib fik derfor ordre til at ligge i karantæne indtil den treogtyvende dag efter afrejsen fra Bombay. Men bag karantæneordren lå også andet end sundhedshensyn.

De hvide indbyggere havde agiteret for vor hjemsendelse, og denne agitation var en af grundene til ordren. Dada Abdulla & Co. holdt os regelmæssigt underrettet om, hvad der daglig skete i byen. De hvide afholdt kæmpemøder hver dag. De sendte alle

⁹⁷ *Maya*, i indisk forestilling omtrent = illusion, blændværk, jordisk forgængelighed.

⁹⁸ *Namaz*: de i koranen foreskrevne bønner.

slags trusler til Dada Abdulla & Co., og sommetider forsøgte de endogså med lokkemidler. De var villige til at holde selskabet skadesløst, dersom skibene blev sendt tilbage. Men Dada Abdulla & Co. hørte ikke til de folk, der var bange for trusler, Sheth Abdul Karim Haji Adam var dengang administrerende partner i firmaet.

Han var fast besluttet på at fortøje skibene ved kajen og afskibe passagererne, koste hvad det ville; han sendte mig daglig detaljerede breve. Lykkeligvis var afdøde Sjt. Mansukhlal Nåzar i Durban for at træffe mig. Han var klog og modig og ledede det indiske samfund. Deres juridiske rådgiver hr. Laughton var en ligeså frygtløs mand.

Han fordømte de hvide beboeres opførsel og støttede indersamfundet ikke blot som deres betalte rådgiver, men som deres sande ven.

Således var Durban blevet skueplads for en ulige kamp. På den ene side var en håndfuld stakkels indere og nogle få af deres engelske venner, på den anden side stod række ved række de hvide mænd, støttet af våben, antal, opdragelse og velstand. De havde også staten i ryggen, for Natal's regering hjalp dem åbenlyst. Hr. Harry Escombe, som var det mest indflydelsesrige af regeringsmedlemmerne, tog åbent del i deres møder.

Det virkelig formål med karantænen var således at tvinge passagererne til at vende tilbage til Indien ved på en eller anden måde at skræmme dem eller dampskibsselskabets agent, for nu begyndte man også at rette trusler mod os: "Hvis I ikke rejser tilbage, så vil I så vist som noget blive puffet i havet. Men hvis I går ind på at vende tilbage, kan I oven i købet få billetprisen erstattet". Jeg gik stadig omkring blandt medpassagererne og opmuntrede dem. Jeg sendte også trøstende meddelelser til passagererne på Naderi.

Alle forholdt sig rolige og var ved godt mod.

Vi arrangerede alle slags leg og spil til underholdning for passagererne. Juledag inviterede kaptajnen kahytpassagererne til middag, de vigtigste her var mig og min familie. I talerne efter middagen talte jeg om Vestens civilisation. Jeg vidste, at en alvorlig tale passede ikke ved denne lejlighed, men jeg kunne ikke tale anderledes. Jeg tog del i morskaben, men mit hjerte var med i den kamp, der foregik i Durban, thi jeg var den virkelige skive.

Der var to anklager imod mig:

1. At jeg i Indien havde tilladt mig overdrevne beskyldninger mod de hvide i Natal.
2. At jeg med den særlige hensigt at oversvømme Natal med indere havde bragt to skibsladninger passagerer med som kolonister.

Jeg var mig mit ansvar bevidst. Jeg vidste, at Dada Abdulla & Co. havde pådraget sig stor risiko for min skyld, passagerernes liv var i fare, og ved at tage min familie med havde jeg ligeledes bragt dem i en vanskelig stilling.

Men jeg var absolut uskyldig. Jeg havde ikke bevæget en eneste til at rejse til Natal. Jeg kendte ikke engang passagererne, da de gik ombord.

Og med undtagelse af et par slægtninge kendte jeg ikke navn og adresse på en eneste af de hundreder af passagerer, der var ombord. Ej heller havde jeg under besøget i Indien sagt et eneste ord om de hvide, som jeg ikke allerede havde sagt i selve Natal. Jeg havde rigelig bevis til støtte for alt, jeg havde sagt.

Jeg beklagede derfor den civilisation, hvis frugt de hvide i Natal var, og som de repræsenterede og forfægtede. Denne civilisation havde hele tiden stået mig i hu, og jeg fremsatte derfor mit syn derpå i min tale ved dette lille møde. Kaptajnen og andre venner hørte tålmodigt på mig, og optog min tale i den ånd, hvori den blev holdt. Jeg ved ikke af, at den på nogen måde forandrede kursen i deres liv, men senere havde jeg

lange samtaler med kaptajnen og de andre officerer angående Vestens civilisation. Jeg havde i min tale beskrevet den vestlige civilisation som den, der, i modsætning til den østlige, hovedsagelig var baseret på magt. De andre, som jeg talte med, holdt mig fast, og en af dem, så vidt jeg husker kaptajnen, sagde til mig:

"Sæt nu de hvide udfører deres trusler, hvordan kan De så stå fast ved Deres princip om ikkevold"? hvortil jeg svarede: "Jeg håber Gud vil give mig mod og så megen forstand, at jeg kan tilgive dem og afholde mig fra at drage dem til ansvar for loven. Jeg er ikke vred på dem. Det gør mig kun ondt, at de er så uvidende og snæversynede. Jeg ved, de oprigtigt tror, at det de gør i dag er ret og rigtigt. Jeg har derfor ingen grund til at være vred på dem".

Den spørgende smilede, muligvis tvivlende.

Således sneglede dagene sig frem. Når karantænen ville ophøre var endnu usikkert. Karantæneofficeren sagde, at sagen ikke længer stod i hans hånd, og så snart han havde fået ordre fra regeringen, ville han tillade os at gå i land.

Til sidst blev der sendt ultimatum til passagererne og mig. Man bad os give efter, dersom vi ville slippe med livet. I vort svar hævdede både passagererne og jeg vor ret til at lande i Port Natal og tilkendegav vor beslutning om at søge ind til Natal uanset risikoen.

Ved udløbet af de treogtyve dage fik skibene lov til at komme ind i havnen, og ordrer til at tillade passagererne at lande blev udstedt.

Kapitel III.

PRØVEN

Skibene blev sejlet ind i dokken, og passagererne begyndte at gå i land. Hr. Escombe havde imidlertid sendt bud til kaptajnen, at da de hvide var stærkt ophidsede på mig og mit liv stod i fare, skulle man råde mig og min familie til at gå i land ved tusmørke, så ville havnefogden hr. Tatum ledsage os hjem. Kaptajnen bragte mig meddelelsen. Men næppe en halv time efter kom hr. Laughton til kaptajnen, og han sagde: "Jeg vil gerne tage hr. Gandhi med mig, hvis han ikke har noget imod det. Som dampskibsselskabets juridiske rådgiver meddeler jeg Dem, at De ikke har nogen pligt til at rette Dem efter den besked, De fik fra hr. Escombe". Derefter kom han hen til mig og sagde omtrent sådan: "Dersom De ikke er bange, foreslår jeg, at fru Gandhi og børnene kører til hr. Rustomjis hus, medens De og jeg følger dem til fods.

Jeg kan slet ikke lide den tanke, at De skal komme ind i byen ligesom en tyv om natten. Jeg tror ikke, man behøver at være bange for, at nogen skal gøre Dem fortræd. Alt er roligt nu, de hvide er gået hver til sit. Men i alt fald er jeg forvisset om, at De ikke bør stjæle Dem ind i byen". Jeg indvilgede hellere end gerne. Min hustru og børnene kørte i god behold til hr. Rustomjis bopæl. Med kaptajnens tilladelse gik jeg i land sammen med hr. Laughton. hr. Rustomjis hus lå omtrent tre kilometer fra dokken.

Så snart vi landede, blev jeg genkendt af nogle unge fyre, der råbte "Gandhi, Gandhi". En halv snes mennesker kom rendende derhen og begyndte at råbe med. Hr. Laughton var bange for, at flokken skulle blive større, og han kaldte på en rickshaw. Jeg har aldrig kunnet lide at køre i rickshaw, og det var første gang, jeg skulle prøve det, men de unge fyre ville ikke lade mig komme op i den.

De skræmte rickshawdrengen fra vid og sans, og han løb sin vej. Efterhånden, som vi kom fremad, blev folkeskaren større og større, indtil det var umuligt at komme længere. De fik først fat i hr. Laughton og skilte os ad. Så overdængede de mig med sten og brokker og råbte æg. En eller anden snappede min turban af, mens andre begyndte at slå og sparke mig. Jeg besvimeede, men fik fat i gelænderet foran et hus og blev stående for at komme til mig selv igen. Det var umuligt. De gik på med slag og stød. Poliitiinspektørens hustru, som kendte mig, kom tilfældigt forbi. Den kække frue kom hen, slog sin parasol op, skønt der ingen sol var, og stillede sig mellem skaren og mig. Det dæmpede lidt på hobens raseri, da det var vanskeligt for dem at ramme mig uden at gøre fru Alexander fortræd.

Imidlertid var en ung inder, der havde set det passerede, løbet hen til politistationen. Poliitiinspektøren, hr. Alexander, sendte en trop ud for at omringe mig og eskortere mig i sikkerhed til mit bestemmelsessted. De kom tids nok. Politistationen lå på vejen, og da vi kom derhen, bad inspektøren mig søge tilflugt i stationen, men jeg afslog taknemlig tilbuddet. "De vil sikkert blive rolige, når de indser deres fejltagelse", sagde jeg. "Jeg stoler på deres retfærdighedssans". Ledsaget af politiet nåede jeg uden yderligere overlast hr. Rustomjis bolig. Jeg havde mærker af slag overalt, men kun et større sår. Dr. Dadiborjar, skibslægen, som var der på stedet, ydede mig den bedste mulige hjælp.

Der var roligt indendørs, men udenfor omringede de hvide huset. Natten faldt på, og den hylende skare råbte: "Vi vil ha' Gandhi". Den snarrådige poliitiinspektør var der

allerede og prøvede at tøjle mængden, ikke ved trusler, men ved at tage dem gemytligt. Han var dog ikke helt fri for at være ængstelig og sendte mig følgende besked: "Hvis De vil redde Deres vens hus og ejendele og Deres families liv, må De se at slippe forklædt bort, således som jeg giver besked om".

Således blev jeg på en og samme dag bragt i to ganske modsatte situationer. Da livsfaren blot havde været indbildt, havde hr. Laughton rådet mig til at begive mig åbenlyst på vej, og jeg havde taget imod rådet. Da faren virkelig var der, rådede en anden ven mig til det modsatte, og jeg fulgte også dette råd. Hvem kan sige, at jeg gjorde det, fordi jeg indså, at mit liv stod på spil, eller fordi jeg ikke ønskede at sætte min vens liv og ejendom, hustrus og børns liv i fare? Hvem kan sige for vist, at jeg havde ret, både når jeg mødte skaren modigt, som det er fortalt, og da jeg undslap fra den forklædt?

Det er omsonst at dømme om ret og uret i begivenheder, der forlængst har fundet sted. Det er nyttigt at forstå dem, og om muligt drage lære af dem for fremtiden. Det er vanskeligt at sige med sikkerhed, hvorledes en bestemt mand vil handle under bestemte omstændigheder. Det er også let at se, at det at dømme en mand ud fra den ydre handling giver et mere end tvivlsomt resultat, da dommen i hvert fald ikke er baseret på tilstrækkeligt vidnesbyrd.

Hvordan det nu end var, forberedelserne til min flugt fik mig til at glemme alle mine sår og smerter. Som foreslået af inspektøren tog jeg en indisk betjents dragt på og havde på hovedet et skærf bundet omkring en plade eller tallerken, der skulle forestille en hjelm. To opdagere fulgte mig, den ene forklædt som indisk købmand og malet i ansigtet for at ligne en inder. Den andens forklædning har jeg glemt. Vi nåede ad en sidegyde en nærliggende butik, banede os vej gennem sækkene, der lå opstabledt i pakhuset, slap gennem butiksporten og snoede os frem gennem folkeskaren til en vogn, der holdt og ventede for enden af gaden. I denne kørte vi til den samme politistation, hvor hr. Alexander havde tilbudt mig tilflugt, og jeg takkede ham og opdagerne.

Alt imens min flugt blev iværksat, havde hr. Alexander holdt massen i humør ved at synge melodien:

"Hæng denne hersens Gandhi
i det sure æbletræ" -

Da han fik at vide, at jeg var i sikkerhed på stationen, meddelte han nyheden til mængden: "Nå, nu er jeres offer stukket af gennem en butik ved siden af. Nu må I hellere tage og gå hjem". Nogle af dem blev vrede, andre lo, nogle ville ikke tro på det.

"Nå ja", sagde inspektøren, "Hvis I ikke vil tro, hvad jeg siger, kan I udpege to delegerede, som jeg er villig til at lade gå indenfor. Hvis de så kan finde Gandhi skal jeg gladelig udlevere ham til jer. Men hvis ikke, må I gå hver til sit.

Jeg kan jo være sikker på, at I ingen interesse har af at smadre huset for hr. Rustomji eller gøre hr. Gandhis kone og børn fortræd".

Skaren sendte delegerede ind for at gennemse huset. De kom snart igen med uforrettet sag, og endelig splittedes skaren. De fleste af dem beundrede inspektørens fine evne til at beherske situationen, nogle få skummede og rasede.

Afdøde hr. Chamberlain^{lxxvi}, som da var koloniminister, telegraferede til Natals regering om at rejse tiltale mod angriberne. Hr. Escombe sendte bud efter mig, udtrykte sin beklagelse af den overlast, jeg havde lidt, og sagde: "Tro mig, jeg kan ikke føle nogen glæde over den mindste fortræd, der er tilføjet Deres person. De havde ret til at tage mod hr. Laughtons råd og trodse det værste, men jeg er sikker på, at havde De bi-

faldet mit forslag, ville disse kedelige forstyrrelser ikke være sket. Hvis De kan identificere angriberne, er jeg rede til at arrestere og forfølge dem ad rettens vej. Det ønskede hr. Chamberlain også jeg skulle". På dette svarede jeg:

"Jeg ønsker ikke nogen straffet. Jeg kan muligvis nok identificere en eller to af dem, men hvad nytte er det til at få dem straffet? Desuden har jeg intet at bebrejde angriberne. De fik at vide, at jeg i Indien var fremkommet med overdrevne beretninger om de hvide i Natal og havde sværtet dem til. Hvis de har troet disse beretninger, er det intet under, at de var ophidsede. Det er førerne, og om De vil tillade det, Dem, der har skylden. De troede også på Reuter og gik ud fra, at jeg havde overdrevet. Jeg ønsker ikke at drage nogen til ansvar. Jeg er overbevist om, at når sandheden kommer frem, vil de fortryde, hvad de har gjort".

"Ville De være ked af at give mig det skriftligt," sagde hr. Escombe. "Jeg må nemlig telegrafere til hr. Chamberlain derom. Men De skal ikke afgive nogen forhastet erklæring, De kan, om De vil, rådføre Dem med hr. Laughton og andre venner, før De træffer en endelig afgørelse. Jeg må imidlertid tilstå, at hvis De undlader at benytte Dem af Deres ret til at drage angriberne til ansvar, vil det lette mig arbejdet meget med at genoprette orden, og desuden vil det skabe mere respekt om Deres eget navn".

"Tak", sagde jeg, "Jeg behøver ikke at rådføre mig med nogen. Jeg har truffet afgørelse i sagen, inden jeg kom til Dem. Det er min overbevisning, at jeg ikke bør rejse tiltale mod angriberne, og jeg er villig til at afgive skriftlig erklæring herom med det samme".

Med disse ord udfærdigede jeg den nødvendige erklæring.

Kapitel IV.

STILHED EFTER STORMEN

Jeg havde endnu ikke forladt politistationen, da jeg to dage derefter blev taget med hen til hr. Escombe. To betjente blev sendt med for at beskytte mig, skønt en sådan sikkerhedsforanstaltning nu ikke var nødvendig.

Den dag vi landede, var der, så snart det gule flag var sænket, kommet en medarbejder fra *Natal Advertiser* for at interviewe mig. Han havde stillet mig en hel del spørgsmål, og i mine svar havde jeg været i stand til at tilbagevise hver eneste af de beskyldninger, der var rejst imod mig. Takket være Sir Phirozeshah Mehta havde jeg kun holdt skrevne taler i Indien og havde eksemplarer af dem alle såvel som af mine andre skrifter. Jeg havde givet interviewerens al denne lektüre og vist ham, at jeg i Indien ikke havde sagt noget, som jeg ikke i forvejen havde sagt i Natal i endnu stærkere vendinger. Jeg havde også vist ham, at jeg ikke havde noget at gøre med at bringe passagererne fra Courland og Naderi til Sydafrika. Mange af dem var gamle beboere, og de fleste af dem ville så langt fra blive i Natal, men tage til Transvaal, der i de dage bød på større muligheder for dem, der kom for at tjene noget, og de fleste indere foretrak derfor at rejse derhen.

Dette interview og min vægring ved at rejse tiltale mod angriberne gjorde et så dybt indtryk, at europæerne i Durban skammede sig over deres opførsel. Pressen erklærede mig for uskyldig og fordømte pøbelen. Det, at jeg var blevet lynchet, viste sig således som en velsignelse for mig, det vil sige for sagen. Den hævdede indersamfundets anseelse i Sydafrika og gjorde mig arbejdet lettere.

Tre eller fire dage efter tog jeg hjem til mit hus, og det varede ikke længe, før vi kom til ro igen.

Denne begivenhed havde også forøget min retspraksis.

Havde begivenheden hævet indersamfundets anseelse, havde den også opflammet fordommen mod det. Så snart som det havde vist sig, at inderen kunne rejse sig til mandig kamp, blev han betragtet som en fare. To lovforslag blev forelagt i Natals lovgivende forsamling, det ene beregnet på at modvirke de indiske handlende, det andet på at lægge meget stærke bånd på den indiske indvandring. Heldigvis havde kampen for stemmeretten haft til følge, at ingen forordninger skulle gælde for inderne som sådan, d. v. s. at loven ikke skulle gøre nogen forskel på farve eller race. Efter ordlyden gjaldt ovennævnte forslag alle, men formålet dermed var utvivlsomt at pålægge den indiske befolkning i Natal yderligere hæmmende bånd.

Lovforslagene forøgede mit offentlige arbejde betydeligt og gjorde indersamfundet endnu mere vågent overfor dets pligter. De blev oversat til indiske sprog og grundigt forklarede, så at de skjulte bibetydning er deri blev klarlagt for indersamfundet. Vi indgav ansøgning til koloniministeren, men han afslog at blande sig deri, og forslagene blev lovfæstede.

Det offentlige arbejde begyndte nu at optage det meste af min tid. Sjt. Mansukhlal Nåzar var, som jeg allerede har nævnt, i Durban, han kom til at bo sammen med mig, og da han helligede sin tid til offentlig virksomhed, lettede han mig i nogen grad byrden.

Sheth Adamji Miyakhan havde under mit fravær opfyldt sit hverv til stor tilfredshed. Han havde bragt medlemsantallet op og forøget Natals Indiske Kongres kasse med omtrent 1.000 pund. Det røre, der var vakt ved lovforslagene og ved demonstrationerne mod passagererne, drog jeg til nytte ved at agitere for medlemmer og for pengemidler; disse sidste var nu steget til 5.000 pund. Mit ønske var at sikre kongressen et varigt fond, hvorved den kunne blive selvejende og så udføre sit arbejde for renterne af formuen. Det var første gang jeg kom til at forvalte en offentlig institution. Jeg forelagde mine medarbejdere forslaget, og de accepterede det. Den ejendom, der købtes, blev forpagtet bort, og renten heraf var nok til at bestride kongressens løbende udgifter. Formuen forvaltedes af pålidelige tillidsmænd og er endnu tilstede, men den er blevet kilde til megen indre kiv, med det resultat, at renterne deraf nu ophober sig i retten.

Dette bedrøvelige forhold udviklede sig efter min afrejse fra Sydafrika, men mine anskuelser om at have fast kapital i offentlige institutioner undergik en forandring, længe før disse forskelligheder trådte frem. Og nu er det efter adskillige erfaringer fra de mange offentlige institutioner, jeg har forvaltet, blevet min faste overbevisning, at det ikke er heldigt at drive offentlige institutioner støttet på fast kapital. Fast kapital bærer i sig selv spiren til institutionens moralske forfald. En offentlig institution betyder en institution, der ledes med billigelse af og med pekuniær støtte af offentligheden. Når en sådan institution ophører at få offentlig støtte, har den mistet sin eksistensberettigelse. Ofte ser man institutioner, der hviler på fast kapital, ignorere den offentlige mening, og de er ofte ansvarlige for handlinger, der strider mod denne. I vort land oplever vi dette for hvert skridt.

Nogle af de såkaldte religiøse samfund har ophørt at give regnskab for det betroede gods. Forvalterne bliver ejere og er ikke ansvarlige overfor nogen. Jeg nærer ingen tvivl om, at idealet for offentlige institutioner er at leve, lig naturen, fra dag til dag.

Den institution, for hvem det ikke lykkes at finde offentlig støtte, har ingen ret til at

eksistere som sådan. De bidrag, som en institution årligt modtager, er en målestok for dens yndest og for ledelsens redelighed, og jeg er af den anskuelse, at enhver institution burde underkaste sig denne dom.

Lad ingen dog misforstå mig. Mine bemærkninger gælder ikke de sammenslutninger, der i selve sagens natur ikke kan ledes uden varige bygninger. Hvad jeg mener er, at de løbende udgifter må bestrides af bidrag, der frivilligt indkommer fra år til år.

Disse synspunkter bekræftedes under *Satyagraha*-kampen i Sydafrika. Denne mægtige kampagne, der strakte sig over seks år, blev ledet uden fast kapital, skønt hundredetusinder af rupier var nødvendige dertil. Jeg kan erindre tider, da jeg ikke vidste, hvad der ville ske den næste dag, hvis der ingen bidrag kom ind; men jeg skal ikke foregribe begivenhedernes gang. Læseren vil finde de anskuelser, der er udtrykt ovenfor, rigeligt bekræftet i fortællingens forløb.

Kapitel V.

BØRNEOPDRAGELSE

Da jeg landede i Durban i Januar 1897, havde jeg tre børn med mig, min søstersøn på ti år og mine egne drenge på ni og fem år. Hvordan skulle de opdrages?

Jeg kunne have sendt dem i skoler for europæiske børn, men kun som af nåde og som en undtagelse. Ingen andre indiske børn fik lov at besøge de skoler; for dem var der skoler oprettet af kristne missionselskaber, men jeg ville ikke sende mine børn derhen, da jeg ikke syntes om den opdragelse, der gaves i de skoler. Først og fremmest var undervisningssproget kun engelsk, eller måske ukorrekt tamilsk eller hindi, hvad der også havde sine vanskeligheder.

Jeg kunne ikke se bort fra disse og andre mangler. Imidlertid gjorde jeg selv forsøg på at undervise dem; men det var i bedste fald uregelmæssigt, og jeg kunne ikke få fat på en passende gujarati-lærer.

Jeg anede ikke, hvad jeg skulle gøre. Jeg averterede efter en engelsk lærer, der kunne undervise børnene efter min anvisning. Nogen regelmæssig undervisning fik de af denne lærer, og for øvrigt måtte de nøjes med det lidet, jeg kunne give dem ved tilfældige lejligheder. Så antog jeg en engelsk guvernante for 7 pund om måneden. Det varede nogen tid, men var ikke til min tilfredshed.

Drengene erhvervede sig nogen kendskab i gujarati gennem samliv og samtale med mig, der foregik på korrekt modersmål. Jeg nærrede uvilje mod at sende dem tilbage til Indien, for jeg mente allerede dengang, at mindre børn ikke bør skilles fra deres forældre. Den opdragelse, som børn naturligt indsuger i et velordnet hjem, er umulig at opnå blandt fremmede. Derfor beholdt jeg børnene hos mig. Jeg sendte dog min nevø og ældste søn over til en kostskole i Indien for at blive opdraget der, men jeg måtte snart have dem tilbage igen. Senere rev den ældste søn, længe efter at han var blevet myndig, sig løs fra mig og drog til Indien for at gå på højskole i Ahmedabad. Jeg har

indtrykket af, at nevøen var tilfreds med det, jeg kunne give ham. Ulykkeligvis døde han i sin blomstrende ungdom efter en kort sygdom. De andre tre af mine sønner har aldrig været i højere skoler, dog fik de nogen regelmæssig skolegang i en improviseret skole, som jeg begyndte for børnene af Satyagraha-forældre i Sydafrika.

Disse forsøg var ikke tilfredsstillende. Jeg kunne ikke ofre al den tid på børnene, som jeg gerne ville. Den mangel, der var ved at jeg ikke kunne skænke dem opmærksomhed nok, og andre uundgåelige hensyn hindrede mig i at give dem den boglige opdragelse, jeg kunne ønske, og alle mine sønner har kunnet bebrejde mig noget i denne henseende. Når de møder en M. A. eller en B. A.⁹⁹ eller endog en student, synes de at føle denne mangel, det har været ikke at få nogen skoleundervisning. Ikke desto mindre mener jeg, at dersom jeg på en eller anden måde havde gennemført deres opdragelse i en større kostskole, ville de ikke have fået den lære, der kun kan fås i erfaringens skole eller ved stadig berøring med forældrene. Jeg ville aldrig, som jeg nu er det, kunnet være fri for bekymring på deres vegne, og den kunstige opdragelse, som de kunne have fået i England eller i Sydafrika, løsrevet fra mig, ville aldrig have lært dem den jævnhed og det tjenersind, de har vist i deres liv nu, hvorimod kunstig leve-måde hos dem kunne være blevet en alvorlig hindring i mit offentlige arbejde. Skønt jeg derfor ikke har været i stand til at give dem en boglig opdragelse, hverken til deres eller min tilfredsstillelse, er jeg ikke ganske sikker på, at jeg, når jeg ser tilbage på de år, der er gået, ikke har gjort min pligt overfor dem så godt, jeg formåede. Ej heller fortryder jeg, at jeg ikke har sendt dem til en stor kostskole.

Jeg har altid følt, at de mindre heldige træk jeg bemærker hos min ældste søn nu, snarest er et ekko af mit eget udisciplinerede og uregelrette tidligere liv. Jeg betragter den tid som en ufærdigheds og svagheds tid. Han har tværtimod troet, at det var den mest strålende periode i mit liv, og at de forandringer, der senere skete, skyldtes selvbedrag, vankundighed. Og hvor skulle han kunne andet?

Hvorfor skulle han ikke tro, at mine tidligere år var en opvågningstid, og de senere år med deres radikale forandring, var en vildfarelsens, egoismens tid? Ofte har mine venner stillet mig det vanskelige spørgsmål: Hvad skade var der sket, hvis jeg havde givet mine drenge en akademisk opdragelse? Hvad ret havde jeg til således at stække vingerne på dem? Hvorfor skulle jeg stille mig i vejen, hvis de ville tage eksaminer og vælge deres egen karriere? Jeg tror ikke de spørgsmål har meget på sig.

Jeg har stået i forbindelse med mange studenter. Jeg har prøvet selv eller gennem andre at overføre mine opdragelses-"griller" på andre børn, og jeg har set resultaterne deraf. Der er flere unge mænd, jeg kender nu, der er jævnaldrende med mine sønner, og jeg tror ikke, at de målt med hinanden er bedre end mine sønner, eller at mine sønner har meget at lære af dem.

Men resultatet af mine forsøg ligger i sidste linie i fremtidens skød. Min hensigt med at drøfte dette emne her er, at den, der studerer civilisationens historie, i nogen grad må fatte forskellen mellem regulær hjemmeopdragelse og skoleopdragelse og desuden den virkning, der fremkaldes hos børn ved de forandringer, der sker i forældrenes liv. Formålet med dette kapitel er også at vise de yderligheder, hvortil en sandhedsdyrker drives ved sine forsøg med sandheden, og desuden at vise frihedsdyrkeren, hvor mange ofre det er, denne strenge gudinde kræver. Havde jeg været blind overfor en slags selvagtelse og tilladt mig selv at lade mig nøje med den opdragelse, som andre børn dog ikke kunne få, ville jeg sikkert have givet dem en boglig uddannelse, men berøvet dem den anskuelserundervisning i frihed og selvagtelse, som jeg gav dem på be-

99 M. A.: Master of Arts, svarer omtrent til cand. mag. B. A.: en lidt lavere universitetsgrad.

kostning af den boglige uddannelse. Og hvor der skal træffes et valg mellem frihed og lærdom, vil man ikke sige, at den første tusind gange må foretrækkes for den sidste?

De unge mænd, jeg i 1920 kaldte fra disse "slaveriets fæstninger", deres skoler og universiteter, og som jeg gav det råd, at det er langt bedre at forblive uoplyst og hugge sten for frihedens sag, end det er at erhverve sig boglig viden i slaveriets lænker, de vil muligvis nu kunne spore dette råd tilbage til dets udspring.

Kapitel VI.

TJENERSIND

Min sagførervirksomhed gik ganske godt fremad, men den tilfredsstillende mig langt-fra. Spørgsmålet om end yderligere at forenkle mit liv og yde mine medmennesker ganske bestemte tjenester havde stedse stået mig for øje, da en spedalsk kom til min dør. Jeg kunne ikke bære over mit hjerte at sende ham bort med et måltid; jeg tilbød ham husly, forbandt hans sår og begyndte at pleje ham. Men jeg kunne ikke blive ved dermed, jeg havde ikke råd og manglede vilje til at beholde ham hos mig til stadighed. Så sendte jeg ham til regeringens hospital for fæstearbejdere.

Men jeg var stadigt ikke vel til mode. Jeg længtes efter et menneskekærligt arbejde af længere varighed. Dr. Booth stod i spidsen for St. Aidans-missionen. Han var et varmhjertet menneske og behandlede patienterne gratis. Takket være Parsi Rustomjis gavmildhed lykkedes det at åbne et lille velgørenhedshospital under dr. Booths ledelse. Jeg følte stor lyst til at tjene som sygeplejer i dette hospital. Arbejdet med at uddele medicin tog mellem en og to timer daglig, og jeg besluttede at afse denne tid fra mit kontorarbejde for at kunne udfylde pladsen med at blande medicin i det apotek, der var knyttet til hospitalet. Det meste af mit juridiske arbejde var kontorarbejde med skøder og forlig. Jeg havde naturligvis i reglen nogle få sager for fredsdommeren, men de fleste drejede sig ikke om tvistemål, og hr. Khan, der var fulgt med til Sydafrika, og som da boede hos mig, påtog sig at tage sig af dem, hvis jeg var fraværende. Således fik jeg tid til at tjene i det lille hospital. Det betød to timer hver morgen, indbefattet den tid, det tog at gå til og fra hospitalet.

Dette arbejde bragte mig fred, det bestod i at høre, hvad patienten fejlede, forelægge det for lægen, og uddele, hvad der blev forordnet. Det bragte mig i nær berøring med nødlidende indere, de fleste tamiler, teluguer eller nordindere.

Mine erfaringer kom mig til god hjælp, da jeg under Boerkrigen tilbød min tjeneste med at pleje de syge og sårede soldater.

Spørgsmålet om børneforsorg stod mig stedse for øje. Der blev født mig to sønner i Sydafrika, og min tjeneste ved hospitalet kom mig til nytte, da spørgsmålet om deres pleje meldte sig. Min trang til uafhængighed gav bestandig anledning til nye prøvelser. Min hustru og jeg havde bestemt, at vi skulle have den bedst mulige hjælp ved hendes nedkomst, men hvis lægen og sygeplejersken skulle lade os i stikken i det rette øjeblik, hvad skulle jeg så gøre? Sygeplejersken måtte være inder, og vanskeligheden ved at få en uddannet indisk sygeplejerske i Sydafrika kan let forestilles, når man betænker den lignende vanskelighed i Indien.

Derfor studerede jeg, hvad der var nødvendigt for pålidelig hjælp. Jeg læste Dr. Tribhuvandhas bog Ma-ne Shikhaman - Råd til en moder - og jeg plejede begge mine børn i overensstemmelse med de forskrifter, der gaves i bogen, hist og her støttet af erfarin-

ger, jeg havde høstet andetsteds.

Vi benyttede os af sygeplejehjælp - ikke mere end to måneder hver gang - hovedsagelig for at hjælpe min hustru og ikke for at tage sig af de små, hvad jeg selv gjorde.

Det sidste barns fødsel satte mig på den største prøve. Veerne kom pludselig. Lægen kunne ikke komme lige straks, og der spildtes nogen tid med at hente jordemoderen. Selvom hun havde været på stedet, kunne hun ikke have hjulpet ved nedkomsten. Jeg måtte hjælpe, indtil barnets fødsel var vel overstået. Mit omhyggelige studium af Dr. Tribhuvandhas arbejde var mig til uvurderlig hjælp, og jeg var ikke nervøs.

Jeg er overbevist om, at forældrene for at kunne opdrage rigtigt må have almindeligt kendskab til småbørns pasning og pleje. Ved hvert skridt har jeg set fordelene ved mit omhyggelige studium af emnet. Mine børn ville ikke have været så raske, som de er nu, dersom jeg ikke havde studeret det emne og draget det til nytte. Vi befinder os i en slags overtro på, at barnet ikke har noget at lære i de første fem år af dets levetid. Tværtimod forholder det sig således, at barnet aldrig senere i livet lærer så meget som i de første fem år. Barnets opdragelse begynder med undfangelsen. Forældrenes fysiske og åndelige tilstand i undfangelsens øjeblik forplantes til barnet. Dernæst under svangerskabsperioden fortsætter det at modtage påvirkninger af moderens stemninger, attrå og sindstilstand, ligeledes af hendes levemåde.

Efter fødselen efterligner barnet forældrene, og i en betydelig årrække er dets vækst afhængig af dem.

Det menneskepar, der stiller sig disse ting for øje, vil aldrig skaffe sig seksuel forbindelse i kønsligt begær, men kun, når de ønsker afkom. Jeg mener, det er højdepunktet af seksuel uvidenhed at tro, at seksualhandlingen er en uafhængig funktion, der er lige så nødvendig som at spise eller sove. Verdens beståen er afhængig af forplantningen, og da verden er Guds virkeplads og en genspejling af hans magt og ære, må forplantningen tages i tjeneste af verdens planmæssige vækst. Den, der indser dette, vil beherske sin attrå for enhver pris, vil udruste sig med de kundskaber, der er nødvendige for afkommets legemlige, sjælelige og åndelige velfærd og give efterverdenen velgerningen ved denne kundskab.

Kapitel VII.

BRAHMACHARYA I

Vi er nu nået til det punkt i denne beretning, da jeg alvorligt begyndte at tænke på at aflægge brahmacharya¹⁰⁰-løftet. Jeg havde i hele mit ægteskab taget engiftet som ideal, eftersom troskab mod min hustru var en del af min kærlighed til sandheden. Men det var i Sydafrika, at betydningen af brahmacharya endog med hensyn til min egen hustru gik op for mig. Jeg kan ikke bestemt sige, hvilken omstændighed eller hvilken bog det var, der gav mine tanker denne retning, men jeg har en fornemmelse af, at den vigtigste faktor var Raychandbhais indflydelse, som jeg allerede har fortalt om.

Jeg husker endnu en samtale jeg havde med ham.

Ved en bestemt lejlighed talte jeg meget rosende om fru Gladstones hengivenhed mod sin mand.

100 *Brahmacharya* betyder egentlig "Guds kærlighed", men også selvbeherskelse og især med hensyn til seksualdrift.

Jeg havde læst etsteds, at fru Gladstone holdt på at lave teen til for Gladstone endog i selve Underhuset, og at dette var blevet en regel i det smukke ægtepars liv, hvis handlinger lededes af den største regelmæssighed. Jeg talte med digteren om disse to og priste i forbigående ægtefællers kærlighed. "Hvilken af de to ting priser du mest"? Spurgte Raychandbhai. "Fru Gladstones kærlighed til sin mand som hustru til ham, eller hendes hengivne tjeneste uden hensyn til forholdet til hr. Gladstone? Antag, at hun havde været hans søster eller hengivne tjenestepige og havde sørget for ham med samme omhu, hvad ville du så have sagt? Har vi ikke set eksempler på sådanne hengivne søstre eller tyende? Sæt, du havde fundet samme hengivenhed hos en mandlig tjener, ville det have tiltalt dig på samme måde som i fru Gladstones tilfælde? Under-søg blot det synspunkt, jeg har antydnet".

Raychandbhai var selv gift. Jeg har indtrykket af, at hans ord i det øjeblik lød hårde, men de greb mig med uimodståelig magt. En tjeners hengivenhed var, følte jeg, tusind gange mere prisværdig end en hustrus mod manden. Der var ikke noget overraskende ved hustruens hengivenhed overfor manden, da der var et uopløseligt bånd imellem dem. Den hengivenhed var fuldkommen naturlig. Men det krævede en særlig anstrengelse at opelske en lignende hengivenhed mellem herre og tjener. Digterens synspunkt begyndte gradvis at gå op for mig.

Hvad skulle da, spurgte jeg mig selv, mit forhold til min hustru være? Mon min trofasthed bestod i at gøre min hustru til redskab for min attrå?

Så længe jeg var slave af min kødelige lyst, var min troskab intet værd. For at være retfærdig mod min hustru må jeg sige, at hun aldrig var den, der fristede. Det var derfor den letteste sag for mig at aflægge brahmacharya-løftet, hvis jeg blot ville.

Det var min svage vilje eller mit kødelige begær, der var hindringen.

Selv efter at min samvittighed var vakt i den sag, fejlede jeg to gange. Jeg fejlede, fordi det motiv, der lå bag ved bestræbelsen, ikke var det aller ædleste. Mit hovedformål var at slippe for at få flere børn. Mens jeg var i England, havde jeg læst noget om præventive midler. Jeg har allerede hentydet til dr. Allinsons propaganda for børnebe-grænsning i kapitlet om vegetarisme. Havde det nogen forbigående virkning på mig, havde dog hr. Hills modstand mod disse metoder og hans forsvar for den indre bestræ-belse fremfor ydre midler, med et ord selvbeherskelse, en langt større virkning, og da tiden kom, blev dette synspunkt det overvejende. Eftersom jeg altså ikke ønskede flere børn, begyndte jeg at stræbe efter selvbeherskelse. Der var uendelige vanskeligheder at overvinde. Vi begyndte at sove i særskilte senge. Jeg besluttede, først efter at dagens arbejde havde udmattet mig, at trække mig tilbage til sengens hvile.

Alle disse bestræbelser syntes ikke at bære megen frugt, men når jeg ser tilbage på det forbigangne, mærker jeg, at den endelige beslutning var den samlede virkning af al denne virkningsløse stræben.

Den endelige beslutning kunne først tages så sent som i 1906. Satyagraha var endnu ikke begyndt. Jeg havde ikke den mindste anelse om dens komme. Jeg praktiserede i Johannesburg ved den tid, da Zulu-"oprøret" i Natal fandt sted, ikke længe efter Boerkrigen. Jeg følte, at jeg burde tilbyde Natals regering min støtte ved den lejlighed. Tilbuddet blev modtaget, som vi skal se i et andet kapitel. Men arbejdet satte mine tanker om selvbeherskelse i voldsomt røre. Det blev min overbevisning, at forplantning og senere omsorg for børn var uforenelig med offentlig tjeneste. Jeg måtte afbryde min husførelse i Johannesburg for at kunne tjene under "oprøret"; inden en måneds forløb efter at jeg havde tilbudt min tjeneste, måtte jeg desuden opgive det hus, jeg så omhyggeligt havde udstyret. Jeg tog min hustru og børn med til Phoenix og stod i

spidsen for det indiske ambulancekorps, der ledsagede de nataliske styrker. Under de vanskelige marcher, som da måtte udføres, for den tanke gennem mig, at hvis jeg helt ville hellige mig samfundstjenesten på denne måde, måtte jeg opgive ønsket om børn og velstand og måtte leve livet som en vanaprastha - en, der har trukket sig tilbage fra huslige bekymringer.

"Oprøret" lagde ikke beslag på mig i mere end seks uger, men dette korte tidsrum viste sig at være en meget vigtig epoke i mit liv. Betydningen af løftet blev mig klarere end nogensinde før. Jeg forstod, at et løfte langt fra at lukke døren til virkelig frihed netop åbner den. Indtil da havde jeg ikke haft held med mig, fordi viljen havde svigtet, fordi jeg ikke havde tiltro til mig selv, ingen tro på Guds nåde, og derfor havde sjæl og sind været kastet ud i tvivlens usikre vover. Jeg forstod, at mennesket ved at nægte at aflægge løfter blev draget ned i fristelse, og det at være bundet af et løfte var ligesom at gå fra løsagtighed til virkeligt engifte. "Jeg tror på min stræben, jeg ønsker ikke at binde mig ved løfter", siger svaghedens sindelag og røber et skjult begær for det, der skal undgås. Eller hvor kan vanskeligheden ved at træffe en endelig afgørelse ligge? Jeg afgiver løfte om at fly fra den slange, som jeg ved vil bide mig, jeg gør ikke blot bestræbelser for at flygte fra den. Jeg ved, at den blotte bestræbelse kan betyde den visse død. Den blotte stræben betyder uvidenhed om den simple kendsgerning, at slangen nødvendigvis vil dræbe mig. Det, at jeg kan være tilfreds med bestræbelsen alene, betyder derfor, at jeg endnu ikke klart har indset nødvendigheden af beslutsom handlen: "Men sæt mine synspunkter bliver forandret i fremtiden, hvorledes kan jeg så binde mig selv ved et løfte?" En sådan tvivl afskrækker os ofte. Men denne tvivl røber også en mangel på klar forståelse af, at en bestemt ting må opgives.

"Afholdenhed uden modvilje er ej varig".

Når derfor begæret er borte, er et afholdenhedsløfte den naturlige og uundgåelige frugt.

Kapitel VIII.

BRAHMACHARYA II

Efter grundig drøftelse og moden overvejelse aflagde jeg løftet i 1906. Jeg havde ikke meddelt min hustru mine tanker før da, men kun rådført mig med hende ved den tid, jeg aflagde løftet; hun havde intet derimod. Men det kneb, da jeg skulle træffe den endelige beslutning; jeg besad ikke den nødvendige styrke. Hvorledes skulle jeg kunne beherske mine lidenskaber? Ophævelsen af det kødelige slægtsforhold til ens hustru syntes da noget mærkeligt. Men jeg gik frem i tro på Guds opholdende kraft.

Som jeg nu ser tilbage på de tyve år, jeg har levet under løftet, fyldes jeg med glæde og undren.

Siden 1901 havde jeg med større eller mindre held opøvet mig i selvbeherskelse, men den frihed og glæde, der kom over mig, efter at jeg havde aflagt løftet, havde jeg aldrig oplevet før 1906. Før løftet havde jeg været udsat for at blive overvundet af fristelsen hvilket som helst øjeblik. Nu var løftet et sikkert værn mod fristelsen. De store muligheder, der lå i brahmacharya, gik hver dag mere og mere op for mig. Løftet blev aflagt, mens jeg var i Phoenix. Så snart jeg var fri for ambulancearbejdet, tog jeg til

Phoenix, hvorfra jeg måtte vende tilbage til Johannesburg. Omtrent en måned efter min hjemkomst dertil var grundlaget for Satyagraha skabt. Jeg kendte intet dertil, men bramacharya¹⁰¹-løftet havde forberedt mig derpå. Satyagraha havde ikke været nogen forudfattet plan.

Den kom af sig selv, uden at jeg havde villet det.

Men jeg kunne se, at alle mine tidligere skridt førte frem til det mål. Jeg havde indskrænket mine store husførelses-udgifter i Johannesburg og var taget til Phoenix så at sige for at aflægge bramacharya-løftet.

Den viden, at fuldkommen overholdelse af bramacharya betyder virkeliggørelse 'af brahman, skyldtes ikke studiet af shastraerne¹⁰². Den voksede langsomt hos mig ved erfaring. De shastriske tekster om dette emne læste jeg først senere i livet. Hver dag, jeg har tilbragt under løftet, har bragt mig den viden nærmere, at brahmacharya medfører beskyttelse af legeme, sjæl og tanke: thi brahmacharya var nu ingen hård bodsøvelse, det var en trøstens og glædens oplevelse. Hver dag afslørede en ny skønhed derved.

Men var det end en oplevelse til stedse større glæde, lad ingen tro, at det var en let sag for mig.

Selv nu, da jeg er over seks og halvtreds år, indser jeg, hvor svært det er. Hver dag fatter jeg mere og mere, at det er ligesom en vandring på et skarptslebet sværd, og jeg indser hvert sekund, at det er nødvendigt stadig at være vågen.

"Behersk din gane" er det første vigtige punkt ved overholdelsen af løftet. Jeg erfarede, at fuldkommen beherskelse af ganen gjorde overholdelsen meget let, og således gik jeg videre med mine ernæringsforsøg, ikke blot fra vegetarens, men også fra brahmachariens synspunkt. Som resultat af disse forsøg så jeg, at brahmachariens føde måtte være knap, simpel, ukrydret og om muligt ukogt.

Seks års forsøg har vist mig, at brahmachari'ens ideelle kost er frisk frugt og nødder. Den frigørelse fra lidenskab jeg nød, da jeg levede af denne føde, kendte jeg ikke, før at jeg forandrede kosten.

Brahmacharya behøvede ingen anstrengelse fra min side i Sydafrika, mens jeg levede af frugt og nødder alene, men har kostet mig meget stor anstrengelse lige siden jeg begyndte at nyde mælk.

Hvorfor jeg måtte gå tilbage til mælke- fra frugtkost, vil blive behandlet på rette sted. Det er her nok at bemærke, at jeg ikke nærer mindste tvivl om, at mælk gør brahmacharya-løftet vanskeligt at overholde. Ingen må heraf udlede, at alle brahmacharer må opgive mælk. Virkningen af forskellig slags føde på brahmacharya kan kun afgøres efter talrige forsøg. Der forestår mig endnu at finde en frugterstatning for mælk, der er en ligeså god muskeldanner og lige så let fordøjelig.

Lægerne, vaidyaerne¹⁰³ og hakimerne, ingen af dem har kunnet oplyse mig herom. Skønt jeg derfor ved, at mælk tildels er en stimulans, kan jeg ikke på nærværende tidspunkt råde nogen til at opgive den.

Som ydre støtte for brahmacharya er faste lige så nødvendig som begrænsningen og det rette valg af kost. Så overmægtige er sanserne, at de kun kan holdes under kontrol, når de er fuldstændig omgærdede til alle sider, fra oven og fra nedenu. Det er almindelig kendt, at de uden føde er magtesløse, og derfor er faste, underkastet med

101 *Brahman*: Gud. selve tilværelsesprincippet.

102 *Shastraerne*: de gamle, religiøse levetforskrifter.

103 *Vaidy*: sanskrit-læge; det samme betyder det persisk-arabiske hakim, altså de indiske og persiske læger.

henblik på at beherske sanserne, til megen hjælp; derom nærer jeg ingen tvivl. Hos nogle er faste ingen nytte til, da de nok - idet de går ud fra, at de ganske automatisk bliver rensede ved faste - holder deres legemer uden føde, men i tanken gør sig tilgode med alle slags lækkerier og hele tiden tænker på, hvad de vil spise og hvad de vil drikke efter fastens ophør. Sådanne faste hjælper dem hverken til at beherske gane eller begær. Faste er nyttig, når sindet samarbejder med det fastende legeme, det vil sige, når det opøver afsmag for de ting, der nægtes legemet. Tanken er med ved begyndelsen af al sanselighed. Faste har derfor kun begrænset nytte; thi et fastende menneske kan vedblive at være underkastet lidenskab. Men man kan sige, at udslettelse af kønslig lidenskab som regel er umulig uden faste, som derfor så at sige er uundværlig for overholdelse af brahmacharya.

Mange higer efter brahmacharya og fejler, fordi de i brugen af deres andre sanser ønsker at fortsætte på samme måde som dem, der ikke er brahmacharier. Deres bestræbelser er derfor det samme som at ville opleve den hærdende vinterkulde midt i de brændende sommermåneder. Der må være en klar skillelinje mellem en brahmacharts liv og det liv, som føres af den, der ikke er det.

Den lighed, der findes mellem de to, er kun tilsyneladende, forskellen burde være klar som dagen.

Begge bruger de øjnenes syn, men hvor brahmacharten bruger dem for at se Guds herlighed, bruger den anden dem for at se letfærdigheden omkring sig: Begge bruger deres øren, men hvor den ene intet hører uden Guds lovprisning, godter den anden sit øre ved liderlig snak. Begge bliver ofte oppe til sene stunder, men hvor den ene tilbringer dem i bøn, spilder den anden dem på vilde og kostbare fornøjelser. Begge giver legemet føde, den ene kun for at holde Guds tempel godt ved lige, den anden fylder sig og gør det hellige kar til en stinkende kloak. Således lever begge som pol adskilt fra pol, og afstanden mellem dem vil vokse og ikke formindskes i tidens løb.

Brahmacharya betyder herredømme over sanserne i tanke, ord og gerning. Hver dag ser jeg mere og mere klart, hvor nødvendigt det er at begrænse sig på den måde, jeg har beskrevet ovenfor.

Der er ingen grænse for de muligheder, der ligger i forsagelse, ej heller for dem, der ligger i brahmacharya. En sådan brahmacharya er umulig at opnå ved delvis stræben. For mange kan det kun forblive et ideal. Den, der higer efter brahmacharya, vil altid være sig sine mangler bevidst, vil søge de lidenskaber frem, der skjuler sig i hjertets lønligste kroge og vil ustandselig stræbe at blive dem kvit. Så længe tanken ikke er under viljens fulde kontrol, er brahmacharya i sin fylde endnu fjern. Uvilkårlige tanker er fornemmelser i sjælen, og beherskelse af tanken betyder derfor beherskelse af sjælen, hvilken er endnu mere vanskelig at tøjle end vinden selv. Ikke desto mindre muliggør Guds tilværelse inden i os endog kontrol af sjælen; ingen må tro, at det er umuligt, fordi det er vanskeligt. Det er det højeste mål; intet under, at den højeste anstrengelse er nødvendig for at nå det.

Men det var først efter, at jeg kom til Indien, at jeg indså, at sådan brahmacharya var umulig at opnå ved en blot menneskelig stræben. Indtil da havde jeg befundet mig i den indbildning, at frugtkost alene ville sætte mig i stand til at udrydde alle lidenskaber, og jeg havde smigret mig med den tro, at der intet stod tilbage at gøre.

Den, som ønsker at overholde brahmacharya med det mål at virkeliggøre Gud, behøver ikke at fortvivle, forudsat at deres tro på Gud står mål med deres tro på deres egen stræben.

"Sansegenstandene vender sig bort fra den afholdende sjæl og lader velsmagen til-

bage. Velsmagen forsvinder også med virkeliggørelse af den Højeste" ¹⁰⁴.

Derfor er Hans navn og Hans nåde den sidste tilflugt for den, der higer efter *moksha*. Denne sandhed kom først til mig efter min hjemkomst til Indien.

Kapitel IX.

ENKEL LEVEMÅDE

Jeg var begyndt at leve mageligt og komfortabelt, men det forsøg varede ikke længe. Skønt jeg havde indrettet mit hus med megen omhu, havde det dog ingen tiltrækning for mig. Derfor var jeg næppe begyndt at føre et sådant liv, før jeg igen begyndte at indskrænke udgifterne. Vaskemandens regning var stor, og da han på ingen måde var kendt for sin punktlighed, var selv to til tre dusin skjorter og flipper ikke nok til mig. Flippen måtte skiftes daglig og skjorten om ikke daglig, så mindst hver anden dag. Dette betød en dobbelt udgift, som jeg syntes var overflødig. Derfor anskaffede jeg vaskeredskaber for at spare den. Jeg købte en bog om vask, studerede kunsten og belærte også min hustru derom. Det forøgede nok mit arbejde, men nyheden derved gjorde det til en fornøjelse.

Jeg skal aldrig glemme den første flip, jeg vaskede selv. Jeg havde brugt mere stivelse end nødvendigt, jernet havde ikke været varmt nok, og da jeg var bange for at svide flippen, havde jeg ikke strøget den hårdt nok. Følgen var, at skønt flippen var temmelig stiv, dryssede den overflødige stivelse hele tiden af. Jeg gik i retten med flippen på og pådrog mig derved mine embedsbrødres latter, men selv i de dage kunne jeg være upåvirket af, at nogen gjorde nar af mig.

"Ja, ja", sagde jeg, "det er mit første forsøg på at vaske mine flipper selv, og derfor sidder stivelsen lidt løs. Men mig generer det ikke, og så har jeg endda haft fornøjelsen af at more jer så godt".

"Men er der da ikke vaskerier nok"? spurgte en bekendt.

"Vaskeregningen er meget stor", sagde jeg, "de tager næsten lige så meget for at vaske en flip, som en flip koster, og så er man evig og altid afhængig af vaskemanden. Jeg vil meget hellere vaske mine sager selv".

Men jeg kunne ikke få mine venner til at se det smukke ved selvhjælp. I tidens løb blev jeg en erfaren vaskemand, så vidt mit eget arbejde angik, og min vask var på ingen måde ringere end vaskeriets; mine flipper var ikke mindre stive og skinnende end andres.

Da Gokhale kom til Sydafrika, havde han et skærf med, en gave fra Mahadeo Govind Ranade¹⁰⁵. Han opbevarede denne erindring med største omhu og brugte den kun ved særlige lejligheder. En sådan kom ved den banket, som inderne i Johannesburg gav til ære for ham. Skærfet var blevet krøllet og trængte til at stryges. Det var ikke muligt at sende det til vaskeriet og få det tilbage tidsnok. Jeg tilbød at vise min kunst.

"Jeg tør nok stole på Deres dygtighed som sagfører, men ikke som vaskemand", sagde Gokhale.

"Hvis De nu snavser det til? Ved De, hvad det skærf betyder for mig?" Og han fortalte, med stor glæde, gavens historie. Jeg gentog tilbuddet, garanterede for godt arbejde,

104 Bhagavad Gita 2-59.

105 Ranade, se III. del. kap. 17.

fik hans tilladelse til at stryge det og vandt hans bifald. Efter dette brød jeg mig ikke om det, hvis den øvrige verden nægtede mig sin anbefaling;

På samme måde som jeg gjorde mig fri af slaveriet overfor vaskemanden, gjorde jeg mig uafhængig af barberen. Alle folk, der tager til England, lærer i det mindste der kunsten at barbere sig, men så vidt jeg ved, lærer ingen at klippe deres eget hår. Det måtte jeg også lære. Jeg gik engang ind hos en engelsk frisør i Pretoria. Han nægtede foragteligt at klippe mit hår. Jeg følte mig nok såret, men købte straks en klippemaskine og klippede mit hår foran spejlet. Det lykkedes mig mer eller mindre at få klippet forhåret, men nakken spolerede jeg. Mine venner i retten vred sig af latter.

"Hvad er der i vejen med håret, Gandhi? Har der været rotter i det?" "Næ. Den hvide barber ville ikke nedværdige sig til at røre ved mine sorte lokker, så foretrak jeg at gøre det selv, lige meget hvor dårligt det blev" .

Svaret overraskede ikke mine venner.

Man kunne ikke bebrejde barberen noget, fordi han nægtede at klippe mig. Der var stor chance for, at han ville miste sine kunder, hvis han betjente sorte. Vi tillader ikke vore barberer at betjene vore kasteløse brødre. Jeg fik lønnen herfor i Sydafrika, ikke en, men mange gange, og overbevisningen om, at det var straffen for vore egne synder, bevarede mig fra at blive vred.

De yderliggående udslag, som min lidenskab efter selvhjælp og enkelthed tilslut gav sig udtryk i, vil blive beskrevet på rette sted. Frøet havde længe været sået, det behøvede kun vand for at fæste rod, at blomstre og bære frugt, og vandingen kom, da tid var.

Kapitel X.

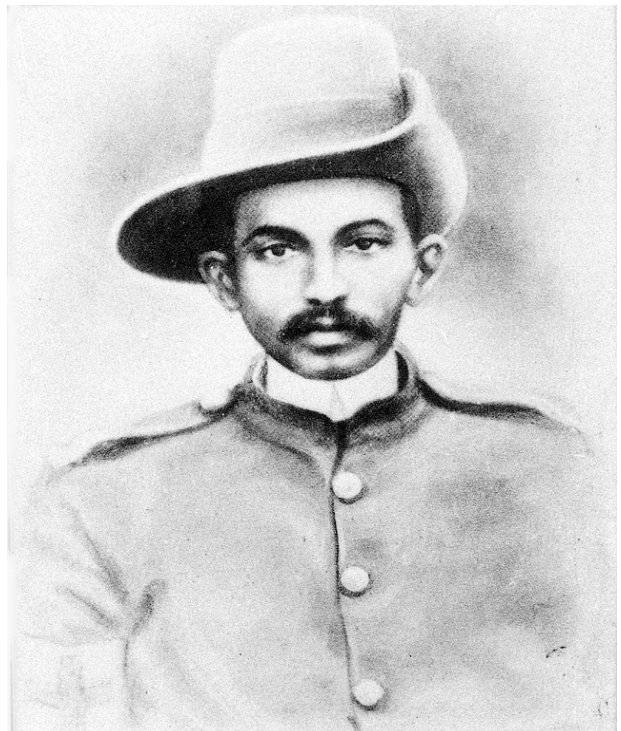
BOERKRIGEN

Jeg må overspringe mange andre begivenheder fra tiden mellem 1897 og 1899 og gå lige til Boerkrigen.

Da krigen blev erklæret, var min personlige sympati ganske på boernes side, men jeg troede dengang, at jeg i sådanne tilfælde ikke havde ret til at gennemtvinge mine individuelle anskuelser. Jeg har udførligt behandlet den indre kamp om det spørgsmål i min beretning om Satyagraha i Sydafrika, og jeg må ikke gentage grundene her. De der ønsker at vide nærmere herom, må jeg henvise til nævnte bog. Nok er det, min

lovlydig hed mod det britiske styre gjorde, at jeg deltog på englændernes side i den krig. Jeg følte, at hvis jeg ønskede rettigheder som britisk borger, var det som sådan også min pligt at deltage i forsvaret af det britiske imperium. Jeg mente dengang, at Indien kun kunne opnå fuldstændig frigørelse indenfor og gennem det britiske imperium. Derfor samlede jeg så mange kammerater sammen som muligt, og efter meget stor vanskelighed blev deres tjeneste modtaget i et ambulancekorps.

Den jævne englænder troede, at inderen var en kryster, ude af stand til at vove

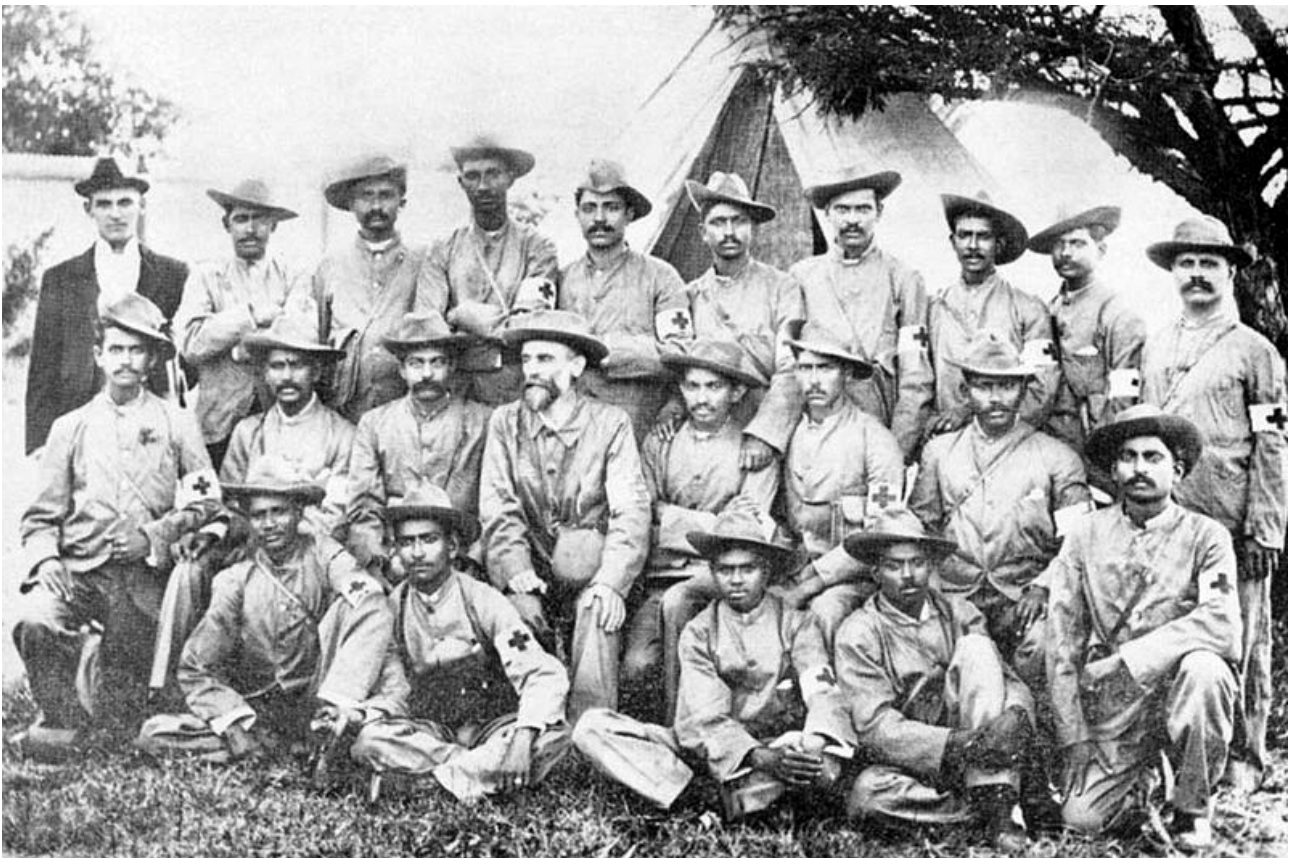
noget eller se bort fra sine egne øjeblikkelige interesser. Mange engelske venner slog mig derfor koldt vand i blodet med min plan. Men dr. Booth understøttede den af hele sit hjerte, og han indøvede os i ambulancetjeneste. Vi skaffede os lægeerklæringer om tjenstdygtighed. Hr. Laughton og afdøde hr. Escombe var begejstrede tilhængere af planen, og vi ansøgte tilsidst om tjeneste ved fronten. Regeringen takkede anerkennende for tilbuddet, men sagde, at vor tjeneste på det tidspunkt ikke var påkrævet.

Jeg var imidlertid ikke tilfreds med dette afslag.

Gennem dr. Booths introduktion besøgte jeg biskoppen af Natal. Der var mange kristne indere i vort korps. Biskoppen blev meget glad for mit forslag og lovede at hjælpe os med at få vor tjeneste antaget.

Tiden arbejdede også for os. Boerne havde udvist mere mod, beslutsomhed og tap- perhed, end man havde ventet, og vor tjeneste blev tilsidst nødvendig.

Vort korps var 1100 mand stærkt, med næsten 40 ledere. Omtrent tre hundrede var frie indere, resten fæstere. Dr. Booth var også med. Korpset gjorde god fyldest. Skønt vort arbejde skulle foregå udenfor ildlinjen, og skønt vi var under Røde Kors beskyt- telse, blev vi i et kritisk øjeblik anmodet om at gøre tjeneste i selve ildlinjen. Be- grænsningen i vort virkefelt var ikke noget, vi havde søgt om, myndighederne ønskede ikke, at vi skulle være indenfor skudvidde. Stillingen ændredes imidlertid efter det af- slåede angreb på Spion Kop, og general Buller sendte bud, at skønt vi ikke var forplig- tet til at løbe nogen risiko, ville regeringen være taknemlig, hvis vi ville påtage os at hente de sårede fra selve slagmarken. Vi betænkte os ikke, og således arbejdede vi ved kampen ved Spion Kop indenfor ildlinjen. I de dage måtte vi marchere tredive til fyrre kilometer om dagen, bærende de sårede på bårer. Blandt de sårede havde vi æren af at bære soldater som general Woodgate.

Korpset blev hjemsendt efter seks ugers tjeneste.

Efter de uheldige træfninger ved Spion Kop og Vaalkranz opgav den britiske øverstkommanderende forsøget på at undsætte Ladysmith og andre steder ved stormangreb, besluttede at gå langsomt frem og afvente forstærkninger fra England og Indien.

Vort ringe arbejde vandt i øjeblikket megen påskønnelse, og indernes anseelse steg. Aviserne offentliggjorde lovprisende digte med omkvædet "Vi er dog alle Imperiets sønner".

General Buller udtalte sin anerkendelse af korpsets arbejde i sin indberetning, og førerne blev tilkendt krigsmedaljen.

Indersamfundet blev bedre organiseret, og jeg kom i nærmere berøring med de indiske fæstere, og der kom mere liv i dem; den følelse fæstede dybere rødder hos dem, at de alle - hinduer, muselmænd, kristne, tamiler, gujaratier og sindhere var indere, børn af samme moderland. Alle troede, at forurettelserne mod inderne nu ganske afgjort ville blive gjort gode igen. Den hvide mands holdning syntes for øjeblikket at være fuldkommen forandret. De forbindelser, der knyttedes med de hvide under krigen, var yderst hjertelige. Vi var kommet i berøring med tusinder af tommyer. De var venlige overfor os og var taknemmelige, fordi vi var der for at tjene dem.

Jeg kan ikke lade være at optegne en kær erindring om, hvordan menneskenaturen viser sig fra sin bedste side i prøvens stund. Vi var på march mod Chieveley Camp, hvor løjtnant Roberts, en søn af Lord Roberts, var blevet dødeligt såret. Vort korps havde æren af at bære den døde fra slagmarken. Det var trykkende hedt den dag vi marcherede. Alle tørstede efter vand. På vejen var der en lille bæk, hvor vi kunne slukke vor tørst.

Men hvem skulle drikke først? Det var vor mening at vente, til tommyerne var færdige: men de ville ikke drikke først og nødte os til det, og en lille stund herskede der en ædel kappestrid om, hvem der skulle give den anden part fortrinet.

Kapitel XI.

SANITÆRE REFORMER OG HJÆLP UNDER HUNGERSNØD

Det har altid været mig umuligt at forsone mig med ubrugbare lemmer på det politiske legeme.

Det har altid været mig imod ikke blot at skjule eller se gennem fingre med samfundets svage sider, men også presse på med retskrav uden først at søge manglerne afhjulpet. Derfor havde jeg lige siden jeg tog ophold i Natal bestræbt mig for at rense indersamfundet for en bestemt beskyldning, der var rejst imod det og ikke uden en vis grund.

Man bebrejdede inderen, at han var sjusket med sin person og ikke holdt rent i sit hus og omkring sig, hvor han boede. De mere fremmelige af dem var derfor allerede begyndt at få deres huse i skik; systematisk eftersyn blev dog kun foretaget, når der meldtes om truende pestfare i Durban.

Dette blev gjort, efter at man havde rådført sig med byens vise fædre og fået deres billigelse, da de havde ønsket samarbejde med os. Dette samarbejde lettede både arbejdet for dem og hjalp os i vore vanskeligheder. Når der nemlig er udbrud af smittsomme sygdomme, bliver inspektionen ikke sjældent utålmodig, tager for skrappe forholdsregler og slår så med hård hånd ned på dem, der har pådraget sig dens uvilje. In-

dersamfundet sjap for denne ublide behandling ved frivilligt at påtage sig sanitære reformer.

Der var dog en del bitre erfaringer at gøre. Jeg mærkede nok, at jeg ikke så let kunne regne med den samme hjælp fra indernes side til at få dem til at gøre deres pligt, som jeg kunne, når det gjaldt at hævede deres ret. Nogle steder blev jeg modtaget med fornærmelser, andre steder med høflig ligegyldighed. Allerede det, at få folk til at holde rent omkring sig, var meget forlangt, og at vente, at de skulle yde penge til det arbejde, kunne der ikke være tale om. Disse erfaringer lærte mig bedre end nogensinde før, at uden uendelig tålmodighed er det umuligt at få folk til noget arbejde. Det er reformatoren, der er ivrig efter reformen, og ikke samfundet. Fra dette må han ikke vente sig andet end modstand og ond vilje, ja, endog forfølgelse på livet. Hvorfor skulle samfundet ikke betragte det som et tilbage-skridt, det som reformatoren har så kært som sit eget liv?

Ikke desto mindre blev resultatet af denne agitation, at indersamfundet lærte - mere eller mindre - hvor nødvendigt det var at holde rent i deres huse og omkring dem, og jeg vandt myndighedernes agtelse. De så, at skønt jeg havde gjort mig til opgave at fremdrage forurettelser og kræve retfærdighed, var jeg ikke mindre ivrig og vedholdende, når det gjaldt selvrenselse.

Der var dog en ting, der stod tilbage at gøre, nemlig at vække den indiske kolonist til forståelse af hans pligt overfor moderlandet. Indien var fattigt, den indiske kolonist var draget til Sydafrika for at søge vinding, og han var forpligtet til at bidrage en del af det han tjente, til bedste for sine landsmænd i modgangstider.

Det gjorde kolonisterne under den frygtelige hungersnød i 1897 og 1899; de ydede rundelige bidrag, i 1899 endnu mere end i 1897. Vi havde også sendt opråb til englænderne om støtte, og de havde givet store bidrag. Selv de indiske fæstere gav deres andel, og det system af indsamlinger, der blev sat i gang under disse hungerperioder, er bibeholdt lige siden, og vi ved, at inderne i Sydafrika aldrig undlader at sende rundelige bidrag til Indien, når det kommer i ulykke.

Således gik der for hvert et skridt nye sider af sandhedens væsen op for mig under min tjeneste i Sydafrika. Sandheden er som et stort og stærkt træ, der yder mere og mere frugt, jo mere næring du giver det. Jo dybere du søger ned i sandhedens minegange, desto rigere skatte vil du finde deri i form af synsvidder for en stedse større mangfoldighed af tjeneste.

Kapitel XII.

HJEMKOMST TIL INDIEN

Efter at krigen med dens pligter var hørt op, havde jeg den følelse, at mit arbejde ikke længere lå i Sydafrika, men jeg var bange for, at jeg skulle gå helt op i at tjene penge.

Venner derhjemme var også ivrige efter at få mig til at komme tilbage, og jeg følte, at jeg kunne være til større nytte i Indien. Hr. Khan og Mansukhlal Naazar kunne nok klare arbejdet i Sydafrika, og jeg bad dem være mine afløsere. Efter mange vanskeligheder blev min anmodning imødekommet, men kun på den betingelse, at jeg skulle være rede til at rejse tilbage til Sydafrika, hvis kolonien inden et år måtte behøve mig. Jeg syntes, det var en streng betingelse, men den kærlighed, der bandt mig til samfundet, fik mig til at gå ind derpå,

"Herren har bundet mig
Med kærligheds bomulds-tråd¹⁰⁶
Jeg er Hans lænkede slave",

sang Mirabai¹⁰⁷. Også for mig var den kærligheds bomulds-tråd, der bandt mig til kolonien så stærk, at den ikke kunne brydes. "Folkets røst er Guds røst", og her var venners røst så dragende, at den ikke kunne overhøres. Jeg gik ind på betingelsen og fik deres tilladelse til at rejse.

Jeg var på denne tid særlig nær knyttet til Natal. Inderne i Natal viste en overstrømmende kærlighed til mig. Der blev alle vegne holdt afskeds møder, og jeg fik kostbare gaver overrakt.

Gaver havde jeg nok fået før, dengang jeg i 1899 rejste hjem til Indien, men denne gang var afskeden overvældende. Blandt gaverne var der naturligvis både guld- og sølvting, men der var også genstande besat med kostbare diamanter.

Hvad ret havde jeg til at tage imod alle disse gaver? Ifald jeg modtog dem, hvorledes kunne jeg så få mig selv til at tro, at jeg tjente samfundet uden belønning? Alle gaverne, undtagen nogle ganske få fra mine klienter, var udelukkende for mit arbejde for de indiske kolonister, og jeg kunne ikke gøre nogen forskel på mine klienter og mine medarbejdere; thi klienterne støttede mig også i mit offentlige arbejde.

En af gaverne var en guld halskæde til over tusind kroners værdi, bestemt til min hustru. Men selv denne gave var givet som følge af mit offentlige arbejde, og derfor kunne den ikke adskilles fra de øvrige.

Den aften, jeg fik alle disse mange ting overrakt, fulgtes af en søvnløs nat. Jeg gik i stort sindsoprør frem og tilbage i mit værelse, men kunne ikke finde nogen løsning. Det var svært at give afkald på gaver, der var hundreder af pund værd, det var endnu sværere at beholde dem.

Og selvom jeg kunne beholde dem, hvad med mine børn? Hvad med min hustru? De blev jo oplært til et liv i tjeneste og til at forstå, at tjenesten var dens egen belønning.

Vi havde ingen kostbare kunstgenstande i huset, og vi havde længe arbejdet for at

¹⁰⁶ *Kærligheds bomulds-tråd* er for vore øren et mærkeligt udtryk, men man må huske på, hvilke stor rolle bomulden spiller for de indiske hjem.

¹⁰⁷ *Mirabai*: indisk digterinde fra ældre tid.

gøre vor levevis mere og mere enkel. Hvordan skulle vi så kunne gå med guldure? Hvordan skulle vi kunne bære guldkæder og diamantringe? Allerede dengang opfordrede jeg folk til ikke at lade sig blænde af gulds og ædelstenes glans. Hvad skulle jeg så selv gøre med de kostbare smykker, jeg havde fået overrakt?

Jeg kom til det resultat, at jeg ikke kunne beholde gaverne. Jeg skrev et brev, gav dem i forvaring til fordel for hindukolonien og udnævnte Parsi Rustomji og flere andre til værger. Om morgenen holdt jeg rådslagning med min hustru og børnene og slap endelig fri fra dette pinende mareridt.

Jeg vidste, det ville koste nogen vanskelighed at få min hustru overtalt, men jeg var sikker på, at det ikke ville være så svært for børnenes vedkommende. Derfor besluttede jeg først at lade sagen gå gennem dem.

Børnene gik villigt ind på mit forslag. "Vi behøver ikke de kostbare gaver, vi må give dem tilbage til kolonien, og skulle vi nogensinde behøve dem, kan vi let købe dem". sagde de.

Jeg var henrykt. "Så vil I se at få moder med, ikke?" spurgte jeg dem.

"Ja", sagde de, "det skal vi nok ordne. Hun vil ikke gå med smykkerne, hun vil bare gemme dem til os, og når vi ikke vil have dem, hvorfor skulle hun så ikke gerne skilles ved dem". Men det var lettere sagt end gjort.

"Du behøver dem måske ikke", sagde min hustru, "dine børn måske heller ikke. De bliver lokket med og danser efter din pibe. Jeg kan forstå, at du ikke giver mig lov til at gå med dem, men hvad mine svigerdøtre? De behøver dem bestemt. Og hvem ved, hvad der kan ske den dag imorgen?"

Jeg vil være den sidste til at skille mig ved gaver, der er skænket i så stor kærlighed".

Således vældede argumenterne frem, tilsidst forstærket ved en strøm af tårer. Men børnene holdt fast ved deres, og heller ikke jeg lod mig rokke.

Jeg indskød blidt: "Børnene skal jo dog ikke giftes lige straks, og helst ikke, før de er voksne; til den tid kan de nok sørge for sig selv. Og vi vil da sikkert heller ikke gerne have svigerdøtre, der holder meget af smykker. Og hvis vi endelig skal udstyre dem med smykker, skal jeg nok tage mig af det. Så kan du bede mig derom til den tid".

"Bede dig? Jeg kender dig nok. Du har taget mine smykker fra mig, dem kunne du ikke lade mig beholde i fred. Tænke sig dig tilbyde mine svigerdøtre smykker! Du, som prøver at gøre mine drenge til sadhuer¹⁰⁸ fra idag af? Nej, de smykker bliver ikke givet tilbage. Og må jeg spørge, hvad ret har du til min halskæde?" "Jamen er halskæden," svarede jeg, "skænket for din tjeneste eller for min"?

"Det ved jeg nok. Men den tjeneste, du har gjort, er det samme som den tjeneste, jeg har gjort.

Jeg har slidt og slæbt for dig dag og nat. Er det ikke tjeneste? Du skaffede mig alle mulige på halsen og fik mig til at trælle for dem, og jeg græd mine modige tårer"!

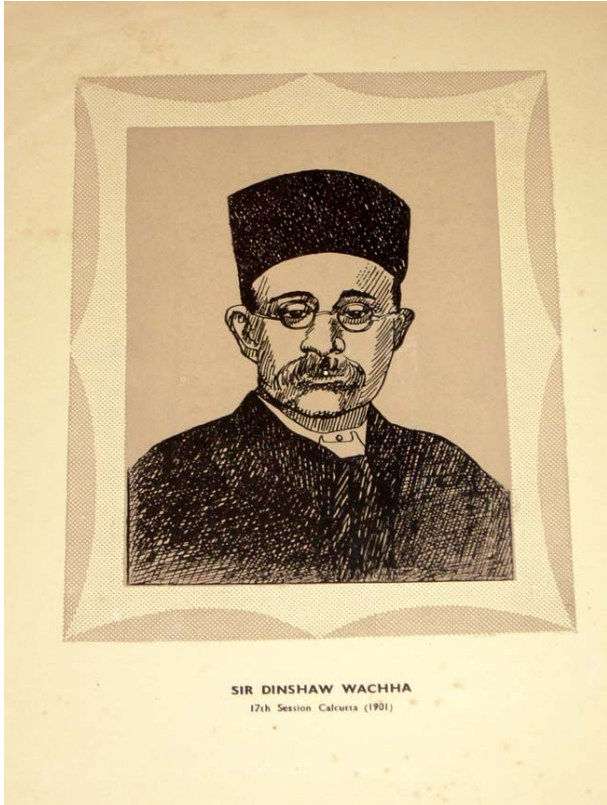
Det var skarpe udfald, og nogle af dem ramte, hvor de skulle. Jeg var dog besluttet på at give smykkerne tilbage. Det lykkedes mig på en eller anden måde at få presset et samtykke ud af min hustru. De gaver, jeg fik i 1896 og i 1901, blev alle givet tilbage. Et forvaringsdokument blev opsat og tingene anbragt i en bank for at kunne benyttes efter samfundets eller de betroede mænds ønske.

Ofte, når jeg mangler pengemidler til offentlige formål og jeg syntes jeg måtte ty til de forvarede sager, har jeg dog været i stand til at rejse det nødvendige beløb og ladet det andet urørt; kapitalen er der endnu og bliver taget i brug i nødens stund, og den er

108 *Sadhu*: hellig mand; her vel ironisk ment.

regelmæssigt vokset.

Jeg har aldrig siden fortrudt det skridt, og som årene er gået, har min hustru også indset, at det var klogt. Det har bevaret os for mange fristelser. Det er afgjort min mening, at en mand i offentlighedens tjeneste ikke bør modtage kostbare gaver.

Kapitel XIII.

I INDIEN IGEN

Så sejlede jeg hjemad. En af de havne, vi anløb, var Mauritius, og da båden gjorde et langt ophold her, gik jeg i land og blev ganske godt kendt med de lokale forhold. En nat var jeg gæst hos Sir Charles Bruce, koloniens guvernør.

Efter hjemkomsten til Indien tilbragte jeg nogen tid med at rejse omkring i landet. Det var i året 1901, da kongressen samledes i Calcutta under hr. (nu Sir) Dinshah Wachha^{lxxvii} forsæde. Naturligvis var jeg med. Det var første gang, jeg havde den oplevelse.

Fra Bombay rejste jeg med samme tog som Sir Phirozeshah Mehta, da jeg måtte tale med ham om forholdene i Sydafrika.

Jeg vidste, han levede som en fyrste. Han havde lejet en særlig salonvogn for sig selv, og jeg havde fået besked på, at jeg kunne få lejlighed til at tale med ham ved at komme ind i hans salon, mens toget kørte mellem to stationer. Jeg gik derfor ved den aftalte station hen i salonen og meldte mig. Sammen med ham var hr. Wachha og hr. (nu Sir) Chimanlal Setalvad.

De diskuterede politik. Så snart Sir Phirozeshah så mig, sagde han: "Det lader desværre til, Gandhi, at vi ikke kan gøre noget for Dem. Selvfølgelig skal vi nok vedtage den resolution, De foreslår. Men hvad har vi at skulle have sagt i vort eget land? Jeg tror, at så længe vi ikke har magt i vort eget land, kan det ikke blive bedre i kolonierne". Jeg blev forfærdet. Det lod til, at hr. Setalvad var af samme anskuelse. Hr. Wachha sendte mig et varmt blik.

Jeg søgte at modbevise Sir Phirozeshah, men det var ganske utænkeligt, at sådan en som jeg skulle have nogen indflydelse på Bombays ukronede konge. Jeg slog mig til tåls med tilladelsen til at forebringe min resolution.

"De viser mig nok Deres resolution", sagde hr. Wachha for at opmuntre mig. Jeg takkede dem og forlod dem ved næste holdested.

Således nåede vi Calcutta. Formanden blev af modtagelseskomiteen under stor højtidelighed ført til teltlejren. Jeg spurgte en frivillig hjælper, hvor jeg skulle tage hen. Han tog mig med til Riponkollegiet, hvor en del delegerede blev anbragt. Heldet var mig gunstigt. Lokamanya blev anbragt i samme bygning som jeg. Så vidt jeg erindrer kom han dog en dag senere.

Som naturligt var, kunne Lokamanya¹⁰⁹ aldrig undgå sin darbar¹¹⁰. Var jeg maler, kunne jeg male ham som jeg så ham siddende på sin seng, så levende står scenen for min erindring. Blandt de utallige mennesker, der besøgte ham, kan jeg nu kun huske en, nemlig nu afdøde Babu Motilal Ghose, redaktør af Amrita Bazar Patrika. Deres høje latter og samtalerne om den regerende races uretfærdigheder kan jeg ikke glemme.

Men lad os underkaste forholdene i denne lejr en nærmere undersøgelse. De frivillige hjælpere havde tit sammenstød med hverandre. Bad man en af dem om at gøre noget, ville han beordre en anden til at gøre det, denne igen en tredje og sådan videre. Hvad angik de delegerede, så var de hverken her eller der.

Jeg blev gode venner med et par frivillige. Jeg fortalte dem forskelligt fra Sydafrika, og de blev noget skamfulde. Jeg forsøgte at lære dem hemmeligheden ved at tjene. Det lod til, at de forstod mig, men tjenersind gror ikke med paddehattens hast. Det kræver først og fremmest vilje, dernæst øvelse. De manglede ikke vilje, disse flinke og rare unge mænd, men de havde slet ingen øvelse. Kongressen mødtes tre dage om året og lå ellers i hi. Hvad øvelse kunne man få ved en tre dages forestilling en gang om året? Og de delegerede var to alen af et stykke med de frivillige hjælpere.

De havde hverken bedre eller længere øvelse. De kunne ikke finde på selv at gøre noget. "Hjælper, gør dit", "Hjælper, gør dat", var deres stadige ordrer.

Selv her kom jeg til at stå ansigt til ansigt med urørligheden i ret stor udstrækning. Det tamilske køkken var langt borte fra de øvrige. For de tamilske delegerede var endog synet af andre, mens de spiste, en besmittelse. Derfor måtte man indenfor Kollegiets område lave et særligt køkken til dem, indhegnet af vidjeflattede vægge. Der var fuldt af kvælende røg. Køkken, spisestue, vaskerum, alt sammen ud i et - et tæt lukket uden noget trækul. På mig virkede det som en travesti på varnadharmas¹¹¹.

Når der, sagde jeg til mig selv, er en sådan kasteforskel mellem Kongressens delegerede, kan man nok tænke sig, i hvilken udstrækning den må findes blandt deres vælgere. Jeg udstødte et suk ved tanken.

Manglerne ved sanitetsforholdene var grænseløse. Allevegne stod der vandpytter. Der var kun nogle få klosetter, og tanken om deres stank piner mig endnu. Jeg gjorde de frivillige hjælpere opmærksom på. De sagde rent ud: "Det er ikke vort arbejde, det er renovationsmændenes." Jeg bad om en kost. Manden stirrede forfærdet på mig. Jeg skaffede mig en, og rensede retiraden, men det var til mig selv. Tilstrømningen var så stor og retiraderne så få, at de trængte til at renses meget tit, men det var mere, end jeg kunne overkomme. Derfor måtte jeg nøjes med simpelthen at betjene mig selv. De andre syntes ikke at bryde sig om stanken og snavset.

Men ikke nok med det. Nogle af de delegerede havde ingen skrupler ved at bruge verandaen udenfor deres værelser til forretning af naturlige ærinder om natten. Om morgenen udpegede jeg stederne for de frivillige. Ingen var villig til at påtage sig at gøre rent, og jeg fandt ingen til at dele æren med mig om at gøre det. Forholdene er i mellemtiden blevet bedre, men den dag i dag er der ingen mangel på tankeløse delegerede, der skæmmer Kongreslejren ved at begå urenligheder, når som helst de finder for godt, og ikke alle frivillige hjælpere er lige villige til at rense op efter dem.

Jeg indså, at dersom Kongres-samlingen blev af længere varighed, var der ganske gunstige betingelser for udbruddet af en epidemi.

109 *Lokamanya Tilak*. se 2. bog. 28. kap.

110 *Darbar*: officiel modtagelse, audiens.

111 *Varnadharmas*: de fire pligter, der påhviler de fire hovedkaster i hindu-samfundet.

Kapitel XIV.

KONTORIST OG BÆRER

Der var endnu to dage til Kongresarbejdet begyndte. Jeg havde bestemt, at jeg ville tilbyde min tjeneste på Kongreskontoret for at høste nogen erfaring. Så snart jeg efter ankomsten til Calcutta var færdig med de daglige aftvætninger, gik jeg hen til Kongressens kontor.

Bapu Bhupendranath Basu og Sjt. Goshal var sekretærer. Jeg gik hen til Bhupenbabu og tilbød min tjeneste. Han så på mig og sagde: "Jeg har intet arbejde, men muligvis Goshalbabu skulle have noget at give Dem. Vær så venlig at henvende Dem til ham." Så gik jeg hen til ham. Han så nøje på mig og sagde med et smil: "Jeg kan kun give Dem skriverarbejde. Vil De gøre det?" "Ja, hellere end gerne," sagde jeg. Jeg er her for at gøre hvad som helst der ikke ligger over mine evner." "Det er den rigtige ånd, unge mand", sagde han. Og henvendt til de frivillige, som omgav ham:

"Kan I høre, hvad denne unge mand siger?" Så vendte han sig om mod mig og fortsatte:

"Nå, ja, her er en bunke breve, der skal afsendes.

Tag den stol og begynd. Som De ser, kommer hundreder af mennesker for at tale med mig. Hvad skal jeg gøre? Skal jeg tale med dem, eller skal jeg svare de geskæftige sjæle, der oversvømmer mig med breve? Jeg har ingen på kontoret, jeg kan betro det arbejde. De fleste af brevene er der intet særligt ved, men De må se dem igennem. Svar på dem, hvor det er umagen værd, og læg dem til side til mig, der behøver et særligt svar".

Jeg var henrykt over den tillid, der vist mig.

Sjt. Goshal kendte mig ikke, dengang han gav mig arbejdet. Først senere forhørte han sig om hvem jeg var.

Jeg fandt arbejdet meget let, og i løbet af ganske kort tid havde jeg ordnet brevbunken, og Sjt. Goshal var meget glad. Han var snaksom. Han kunne snakke i timevis uden ophold. Da han hørte noget af min historie, var han meget ked af, at han havde givet mig skriverarbejde, men jeg beroligede ham:

"Det skal De ikke tage Dem nær. Hvad er jeg mod Dem? De er grånet i Kongressens tjeneste og er en ældre mand overfor mig uerfarne unge mand. Jeg er Dem meget taknemlig, fordi De har betroet mig dette arbejde. For jeg ønsker at gøre Kongresarbejde, og De har givet mig en sjælden lejlighed til at forstå enkelthederne". "For at sige Dem sandheden," sagde hr. Goshal. "det er den rette ånd. Men det kan de unge mænd nutildags ikke forstå. Ja, jeg har jo kendt Kongressen siden dens fødsel. Jeg kan endog rose mig af en vis andel i at have bragt Kongressen til verden, sammen med hr. Hume".

Og således blev vi gode venner. Han nødte mig til at blive og spise lunch sammen med sig.

Hr. Goshal plejede at få sin skjorte knappet af sin bærer. Jeg tilbød frivilligt at udføre bærerens hverv, og jeg elskede at gøre det, da min agtelse for ældre altid var stor. Da han fik det at vide, havde han ikke noget imod, at jeg udførte små personlige tjenester for ham, ja, han var yderst fornøjet derover. Når han bad mig knappe skjorten, kunne han sige: "De ser altså, Kongressens sekretær har ikke engang tid til at knappe sin skjorte. Han har altid noget at gøre". Hr. Goshals naivitet morede mig, men frem-

kaldte ikke hos mig noget mishag mod tjeneste af den art. De fordele, jeg havde af denne tjeneste, var af uberegnelig værdi.

I løbet af nogle få dage kom jeg ind i Kongressens arbejde. Jeg traf de fleste af førerne, lagde mærke til, hvordan faste støtter, mænd som Gokhale og Surendranath, forholdt sig. Jeg lagde ligeledes mærke til det uhyre spild af tid, der foregik, og iagttog allerede da med sorg den fremtrædende plads, som det engelske sprog indtog i vore forhandlinger. Der blev kun taget lidet hensyn til energibesparelse: der var flere end en om en mands arbejde, og mange vigtige ting var der slet ingen til at tage sig af.

Kritisk som jeg var i bedømmelsen af alt dette, havde jeg dog også forstående kærlighed, og derfor tænkte jeg altid, at det måske ikke kunne være bedre under de omstændigheder, og det frelste mig fra at undervurdere noget arbejde.

Kapitel XV.

I KONGRESSEN

Endelig i Kongressen. Den umådelige pavillon, de frivillige hjælperes statelige optog, de ældre siddende på forhøjningen, synet af alt dette overvældede mig. Jeg undrede mig over, hvor min plads var i denne uhyre forsamling.

Formandstalen var en hel bog for sig. At oplæse den fra ende til anden kunne der ikke være tale om. Kun et par udtog blev derfor læst.

Dernæst kom udnævnelsen af forhandlingsudvalg. Gokhale tog mig med til udvalgs-møderne.

Sir Phirozeshah havde naturligvis indvilliget i at antage min resolution, men jeg undredes på, hvem der ville forelægge den for forretningsudvalget, og når det ville ske. Thi der blev holdt lange taler ved alle resolutioner, alle på engelsk oven i købet, og hver resolution havde en velkendt fører som talsmand. Mit instrument var kun en svag fløjte blandt veteranernes trommer, og da aftenen var fremrykket, bankede mit hjerte højt. De resolutioner, der lå nederst i bøtten, blev, så vidt jeg husker, jaget igennem med lynets hast. Alle ville hjem. Klokken var elleve, jeg havde ikke mod til at tale. Jeg havde allerede opsøgt Gokhale, der havde set på resolutionen. Jeg nærmede mig hans stol og hviskede til ham: "De må gøre noget for mig". Han sagde: "Jeg har ikke glemt Deres resolution". De kan se, hvordan de farer igennem resolutionerne. Men jeg vil ikke lade Deres blive forbigået.

"Så er vi vel færdige", sagde Sir Phirozeshah Mehta.

"Nej, nej, der er endnu den resolution om Sydafrika. Hr. Gandhi har ventet længe", råbte Gokhale.

"Har De set resolutionen?" spurgte Sir Phirozeshah.

"Naturligvis".

"Synes De om den?" "Den er ganske god"?

"Nå, lad os så få den, Gandhi".

Jeg læste den, skælvende. Gokhale støttede den.

"Enstemmigt vedtaget", råbte alle.

"De får fem minutter til at tale i for den, Gandhi", sagde hr. Waccha.

Forretningsgangen tiltalte mig langt fra. Ingen havde ulejligen sig med at forstå resolutionen, alle havde travlt med at komme afsted, og fordi Gokhale havde set resolutionen, ansås det ikke for nødvendigt for de øvrige at se eller forstå den. Næste mor-

gen var jeg meget urolig for min tale. Hvad skulle jeg sige på fem minutter? Jeg havde forberedt mig temmelig godt, men ordene ville ikke komme frem. Jeg havde besluttet ikke at læse min tale, men at holde den *ex tempore*. Den færdighed i at tale, jeg havde erhvervet mig i Sydafrika, syntes at have svigtet mig.

Så snart tiden kom for min resolution, kaldte hr. Waccha på mig ved navn. Jeg rejste mig, mit hoved svimlede. På en eller anden måde fik jeg resolutionen læst. Et digt, nogen havde skrevet til udvandringens pris, var trykt og uddelt blandt de delegerede. Jeg læste det digt og omtalte den fortræd, som kolonisterne i Sydafrika måtte lide.

Just i det øjeblik ringede hr. Waccha med klokken. Jeg var sikker på, at jeg endnu ikke havde talt i fem minutter, jeg vidste ikke, at klokken lød for at advare mig til kun at tale i to minutter til.

Jeg havde hørt andre tale en halv time eller tre kvarter, og dog var der ikke ringet for dem. Jeg følte mig såret og satte mig øjeblikkelig ned. Men jeg mente efter min barnlige fatteevne, at digtet indeholdt et svar til Sir Phirozeshah¹¹². Spørgsmålet om at vedtage resolutionen kom slet ikke på tale. I de dage var der næppe nogen forskel mellem besøgende og delegerede. Alle løftede hånden, alle resolutioner blev enstemmigt vedtagne. Min resolution gik det ligeså, og den mistede således al betydning for mig. Og dog, bare det, at den var vedtaget af Kongressen, var nok til at fryde mit hjerte. Bevidstheden om, at Kongressens *imprimatur*¹¹³ betød hele landets, var nok til at fryde hvem som helst.

Kapitel XVI

LORD CURZONS AUDIENS

Kongressen var forbi, men da jeg havde noget at gøre i Handelskammeret og skulle tale med forskellige folk i forbindelse med arbejdet i Sydafrika, blev jeg i Calcutta en måned. Hellere end denne gang at bo på hotel, fik jeg det ordnet således, at jeg fik adgang til et værelse i India Club.

Blandt dens medlemmer var flere fremstående indere, og jeg håbede at kunne komme i forbindelse med dem og interessere dem for arbejdet i Sydafrika. Gokhale gik ofte i den klub for at spille billard, og da han fik at vide, at jeg skulle blive i Calcutta i nogen tid, indbød han mig til at bo hos sig. Jeg tog taknemlig mod indbydelsen, men syntes ikke, jeg kunne gå derhen af mig selv. Han ventede en dag eller to, og så henvendte han mig personlig. Han opdagede min tilbageholdenhed og sagde: "Gandhi, De skal blive her i landet, og den slags tilbageholdenhed går ikke. De må se at komme i

LORD CURZON, VICEROY OF INDIA

(See page 150)

¹¹² Se begynd. af kap. XIII i 3. bog.

¹¹³ *imprimatur* - "må trykkes", d. v. s. anbefaling.

berøring med så mange folk som muligt. Jeg vil gerne have, at De skal arbejde for Kongressen".

Jeg vil her fortælle om en hændelse i India Club, før jeg går videre med at tale om mit ophold hos Gokhale.

Lord Curzon^{lxxviii} holdt sin audiens ved denne tid.

Nogle rajaer og maharajaer¹¹⁴, som var blevet indbudt til denne audiens, var medlemmer af klubben.

Her traf jeg dem altid med fine bengalske dhotier og skjorte og skærf på. På audiens-dagen trak de i bukser, der passede for en khansama¹¹⁵ - og blanke læderstøvler. Det pinte mig, og jeg spurgte en af dem om grunden til forandringen.

"Der er ingen andre end os, der kender vor ulykkelige stilling, de fornærmelser, vi må finde os i for at beholde vor formue og vore titler", svarede han.

"Men hvad skal disse khansama-turbaner og de blanke støvler til?" spurgte jeg.

"Kan De se nogen forskel mellem opvartere og os?" svarede han, og tilføjede: "De er opvartere for os, og vi er opvartere for Lord Curzon. Dersom jeg ville holde mig borte fra receptionen, måtte jeg tage følgerne. Hvis jeg overværede den i min sædvanlige dragt, ville det være en fornærmelse. Og tror De, at jeg kommer der for at få lejlighed til at tale med Lord Curzon? Ikke tale om!" Jeg blev rørt og fik medlidenhed med denne åbenhjertige ven.

Dette minder mig om en anden audiens. Dengang Lord Hastings lagde grundstenen, var der ligeledes en audiens. Der var naturligvis rajaer og maharajaer, men Pandit Malaviyaji indbød specielt mig til at overvære den, hvilket jeg gjorde. Jeg blev ulykkelig ved at se maharajaerne pyntet ligesom kvinder, med silkepyjamas og silkeovertøj, perlekæder om halsen, armringer om håndledet, perle- og diamantkvaster på turbanen og foruden alt dette, sværd med gyldne skæfter hængende ned fra bæltet.

Jeg opdagede, at disse insignier var tegn, ikke på deres kongeværdighed, men på deres trældom. Jeg havde troet, at de bar disse magtesløshedens tegn af egen fri vilje, men det blev mig fortalt, at det ved sådanne lejligheder var obligatorisk for disse rajaer at bære alle deres kostbarheder. Jeg fik også at vide, at nogle af dem nærede ligefrem ulyst mod at bære disse smykker, og at de aldrig havde dem på undtagen ved lejligheder som audiensen.

Jeg ved ikke, om det er rigtigt, hvad der fortæltes mig. Men enten de bærer dem ved andre lejligheder eller ej, er det pinligt nok

114 *Maharajaer*; fyrster.

115 *Khamsama*: opvarter.

at måtte overvære vicekongelige audienser i smykker, som kun kvinder bærer.

Hvor tung er ikke den syndens og urettens sold, som velstand, magt og anseelse afpresser mennesket?

Kapitel XVII

EN MÅNED HOS GOKHALE

Fra den allerførste dag, jeg var hos Gokhale, fik han mig til at føle mig fuldstændig som hjemme. Han behandlede mig, som var jeg hans yngre broder, han forespurgte om alle mine fornødenheder og sørgede for, at jeg fik alt, hvad jeg behøvede. Til alt held var mine krav små, og da jeg havde udviklet vanen til selvhjælp, behøvede jeg meget lidt personlig opvartning. Min vane at sørge for mig selv, min personlige renlighed, udholdenhed og regelmæssighed gjorde et dybt indtryk på ham, og han overvældede mig ofte med ros. Han syntes ikke at have noget privatliv overfor mig. Han præsenterede mig for alle de kendte personligheder, der besøgte ham. Den, der blandt disse står øverst i min erindring, er dr. (nu Sir) P. C. Roy. De boede så at sige dør om dør med hinanden, og han var en meget hyppig gæst.

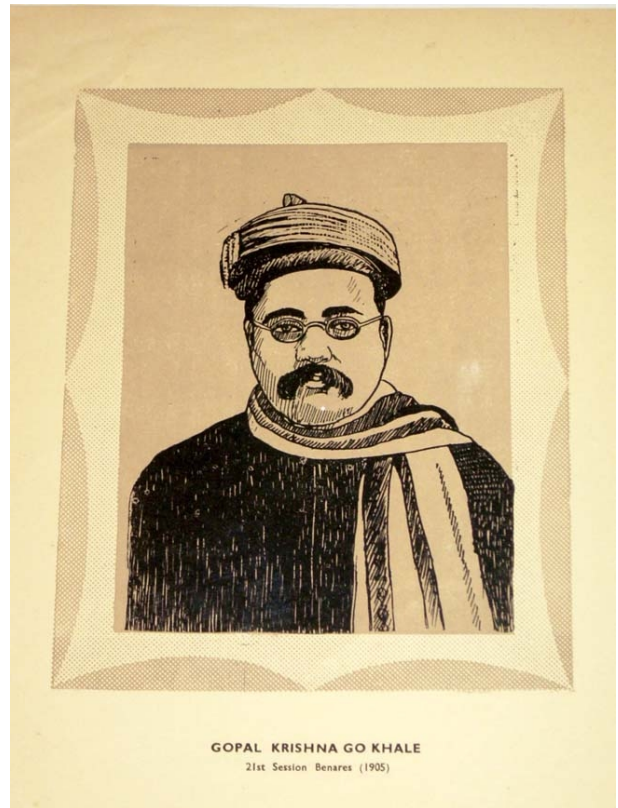
Dr. Roy præsenterede han på denne måde: "Det er prof. Roy, der har en månedsindtægt på 800 rupier, beholder bare 40 for sig selv og giver overskudet til offentlige formål. Er ikke gift, ønsker heller ikke at blive det".

Jeg kan ikke se nogen forskel på dr. Roy, som han er idag, og som han plejede at være dengang.

Hans tøj var næsten lige så enkelt, som det er nu, naturligvis med den forskel, at det er khadi nu - i de dage plejede det at være indisk fabriksvare. Jeg kunne ikke blive mæt af at lytte til de samtaler mellem Gokhale og dr. Roy, da de alle drejede sig om det almene vel eller havde opdragende værdi. Til tider var de også pinlige, idet de indeholdt skarp kritik af offentlige personer. Resultatet var, at nogle af dem, jeg havde betragtet som gæve forkæmpere, kom til at synes ganske små.

At se Gokhale i arbejde var en ligeså stor glæde som opdragelse. Han spildte aldrig et minut. Private forhold og venskaber, alt stillede han helt i det offentliges tjeneste. Al hans tale havde kun landets bedste til formål og var absolut fri, rensset for hvert spor af usandhed eller uoprigtighed. Indiens fattigdom og undertrykkelse var ting, der stadigt og ubetinget lå ham på sinde. Forskellige folk søgte at interessere ham for forskellige ting. Men han gav hver eneste det samme svar: "Gør De det arbejde selv, lad mig gøre mit. Hvad jeg ønsker, er frihed for mit land. Når den er vundet, kan vi tænke på andre ting. Nu er denne ene sag nok til at optage al min tid og alle mine kræfter".

Hans ærbødighed for Ranade viste sig hvert øjeblik. Ranades myndighed var afgørende i alle spørgsmål, han citerede ham mange gange. Årsdagen for Ranades død (eller fødsel, jeg har glemt hvilket) faldt under mit ophold hos Gokhale, der regelmæssigt

fejrede den. Hans venner, prof. Kathavate og en underdommer foruden mig selv var med. Han indbød os til at tage del i festen, og i sin tale gav han nogle erindringer om Ranade. Han sammenlignede i forbigående Ranade, Telang og Mandlik, lovpriste Telangs bedårende stil og Mandliks storhed som reformator. Han gav et eksempel på Mandliks omhu for sine klienter, idet han fortalte en anekdote om, hvordan han var kommet for sent til sit sædvanlige tog, men lejede et ekstratog for at kunne møde i retten i sin klients interesse. Men Ranade, sagde han, svævede højt over dem alle, som et universelt geni. Han var ikke blot en stor dommer, men en lige så stor historiker, nationaløkonom og reformator. Skønt han var dommer, overværede han frygtløst Kongressen, og alle havde en sådan tillid til hans skarpsindighed, at de uden betænkning underkastede sig hans afgørelse. Gokhales glæde kendte ingen grænser, imens han beskrev disse tankens og hjertets egenskaber, der alle var forenet hos samme mester.

Gokhale plejede i de dage at holde hest og vogn. Jeg kendte ikke de omstændigheder, der havde gjort det nødvendigt for ham at holde køretøj, og derfor indvendte jeg: "Kan De ikke benytte sporvognen, når De skal fra det ene sted til det andet? Skader det en førers værdighed?" Lidt smerteligt berørt sagde han: "De kan altså heller ikke forstå mig! Jeg bruger ikke min gage fra førerrådet til egen personlige bekvemmelighed. Jeg misunder jer, der frit kan tage omkring i sporvogn, men det gør mig ondt, at jeg ikke kan gøre ligeså. Når man er offer for en så udstrakt offentlighed som jeg, vil det være vanskeligt for ikke at sige umuligt at benytte sporvogn. Der er ingen grund til at antage, at alt, hvad førerne gør, sker med henblik på personlig komfort. Jeg elsker Deres simple vaner. Jeg lever så tarveligt, jeg kan, men nogle udgifter er uundgåelige for et menneske som mig".

Han imødegik således tilfredsstillende en af mine indvendinger, men der var en til, som han ikke kunne gendrive til min tilfredshed.

"Men De går Dem ikke engang en tur", sagde jeg. "Er det så mærkeligt, at De altid fejler noget? Mon offentligt arbejde ikke lader nogen tid til legemlig motion?" "Hvornår synes De, at jeg nogensinde har tid til at gå tur", svarede han.

Jeg nærede en så stor agtelse for Gokhale, at jeg aldrig trættes med ham. Skønt dette svar langt fra tilfredsstillede mig, tav jeg stille. Jeg troede dengang, og gør det endnu, at ligegyldigt hvilken mængde arbejde man har, burde man altid afse nogen tid til motion, ligesom man gør det til sine måltider. Det er min ydmyge overbevisning, at det så langt fra at forringe ens kræfter til arbejdet tværtimod forøger dem.

Kapitel XVIII

EN MÅNED HOS GOKHALE II

Mens jeg boede under Gokhales tag, var jeg langt fra nogen indesidder.

Jeg havde fortalt mine kristne venner i Sydafrika, at jeg i Indien ville besøge de kristne indere og gøre mig bekendt med deres forhold. Jeg havde hørt om Babu Kalicharan Banerji og satte megen pris på ham. Han indtog en fremtrædende plads i Kongressen, og jeg nærede overfor ham ingen af de bekymringer, jeg havde overfor gennemsnitstypen på indiske kristne, der holdt sig borte fra Kongressen og isolerede sig fra hinduer og muselmænd. Jeg fortalte Gokhale, at jeg tænkte på at besøge ham. Han sagde: "Hvad kan det hjælpe, De besøger ham? Han er en meget god mand, men jeg er bange for, at han ikke tilfredsstiller Dem. Jeg kender ham godt. Men De kan jo besøge

ham, hvis De synes".

Jeg henvendte mig om at komme til at træffe ham, og han indbød mig velvilligt. Da jeg kom hen hos ham, fik jeg at vide, at hans hustru lå på dødslejet. Hans hus var meget enkelt. På Kongressen havde jeg set ham i frakke og benklæder, men jeg var glad ved nu at se ham i bengalsk dhoti og skjorte. Jeg syntes om hans enkle dragt, skønt jeg dengang selv bar parsisk frakke og benklæder. Uden mange omsvøb forklarede jeg ham mine vanskeligheder. Han spurgte: "Tror De på læren om arvesynden?" "Ja, jeg gør".

"Nuvel, hinduismen giver ingen forløsning derfra, kristendommen gør det", og tilføjede: "Syndens sold er døden, og Bibelen siger, at den eneste vej til befrielse er at overgive sig til Jesus" .

Jeg fremstillede Bhakti-marga¹¹⁶ (kærlighedsvejen) fra Bhagavad Gita, men til ingen nytte. Jeg takkede ham for hans godhed. Han kunne ikke tilfredsstille mig, men jeg havde gavn af dette møde.

Jeg spadserede i denne tid meget frem og tilbage i Calcuttas gader, gik de fleste steder til fods.

Jeg traf fredsdommer Mitra og Sir Gurudas Banerji, hvis hjælp jeg behøvede til mit arbejde i Sydafrika. Ved denne tid traf jeg også Raja Sir Pyramohan Mukerji.

Kalicharan Banerji havde fortalt mig om Kali-templet¹¹⁷, som jeg var ivrig efter at se, især efter at have læst derom i bøger. Jeg gik så en dag derhen. Fredsdommer Mitras hus lå i samme kvarter, og derfor gik jeg til templet samme dag, som jeg besøgte ham. På vejen så jeg en strøm af får, der skulle hen og ofres til Kali. Tiggere stod i rækkevis langs alleen, der førte op til templet.

Der var også tiggere, og selv i de dage var jeg en streng modstander af at give almisse til arbejdsføre tiggere. En skare af dem forfulgte mig.

En af disse mænd havde haft plads på en veranda. Han standsede mig og tiltalte mig: "Hvor skal du hen, min dreng?" Og jeg gav ham svar.

Han bad min ledsager og mig sætte os ned, og det gjorde vi. Jeg spurgte ham: "Mener du, at dette offer har med religion at gøre?" "Hvem ville mene, at slagting af dyr har med religion at gøre?" "Nå, hvorfor prædiker du så ikke imod det?" "Det er ikke min bestilling. Min bestilling er at dyrke Gud".

"Men kunne du ikke finde noget andet sted at dyrke Gud på?"

"Alle steder er lige gode for os. Folk er som en flok får, der følger efter, hvor føreren går. Det kommer ikke os sadhuer¹¹⁸ ved".

Jeg fortsatte ikke diskussionen, men gik videre hen mod templet. Vi blev mødt med strømme af blod. Jeg kunne ikke udholde at være der. Jeg var ude af mig selv og rastløs. Jeg har aldrig glemt det syn.

Netop den aften var jeg indbudt til middag i et selskab af bengalske venner. Der talte jeg med en ven om denne grusomme form for gudsdyrkelse.

Han sagde: "Fårene føler ikke noget. Støjen og trommeslagene der overdøver al smertefornemmelse." Den kunne jeg ikke tage, men sagde, at hvis fårene havde mæle, ville de fortælle noget ganske andet. Den grusomme skik burde standses, syntes jeg. Jeg tænkte på Buddhas historie, men indså tillige, at det hverv oversteg mine kræfter.

Jeg nærer idag samme anskuelse som dengang.

116 *Bhakti-marga*: det religiøse forhold, der gør kærligheden til Gud til det væsentligste. Sml. *gnarva-marga*: erkendelsens vej, *karma-marga*: gerningernes vej.

117 *Kali*: et af navnene på Sivas hustru ("den sorte").

118 *Sadhu*: from. hellig mand.

Efter min opfattelse er et lams liv ikke mindre dyrebart end et menneskeligt væsens. Jeg ville vægre mig ved at tage lammets liv for det menneskelige legemes skyld. Jeg mener, at jo mere hjælpeløs en skabning er, des mere berettiget er den til menneskelig beskyttelse mod menneskelig grusomhed. Men den, der ikke har gjort sig egnet til sådan tjeneste, er ude af stand til at yde de væsener nogen beskyttelse. Jeg måtte underkaste mig mere selvrenselse, større ofre, før jeg kunne håbe på at redde disse lam fra den vanhellige offerdød.

Nu i dag tror jeg, jeg må dø, sukkende i længsel efter denne selvrenselse, dette offer. Det er min bestandige bøn, at der må fødes til jorden en stor mand eller kvinde, opflammet af guddommelig medlidenhed, der vil befri os fra denne hæslige synd, frelse uskyldige skabningers liv, udrense templet. Hvorledes kan det ske, at Bengal med al sin visdom, forstand, opofrelse og følelse tåler dette drab?

Kapitel XIX

EN MÅNED HOS GOKHALE - III

Det frygtelige offer, der bragtes Kali i religionens navn, forøgede mit begær efter at lære bengalsk liv at kende. Jeg havde læst og hørt en del om Brahma Samaj¹¹⁹. Jeg kendte noget til Pratapchandra Mazumdars liv og havde overværet nogle af de møder, hvor han havde talt. Jeg skaffede mig hans Kechavchandra Sens liv, læste den med stor interesse og forstod forskellen mellem Sadharan Brahma Samaj og Adi Brahma Samaj. Jeg traf Pandit Shivanath Shastri, og i selskab med prof. Kathavate gik jeg hen for at se til Maharshi Devendranath Tagore, men da dengang ingen besøg var tilladt, kunne det ikke lade sig gøre. Vi blev dog indbudt til en højtidelighed for Brahma Samaj, der afholdtes i Tagores hus, og der fik vi en fortrinlig lejlighed til at høre fin bengalsk musik. Lige siden har jeg elsket bengalsk musik.

Efter at have set tilstrækkeligt af Brahma Samaj, var det umuligt at være tilfreds uden at have set Swami Vivekanand¹²⁰. Derfor gik jeg meget begejstret ud til Belur Math¹²¹, største delen eller måske hele vejen til fods. Jeg elskede Maths afsondrede beliggenhed. Jeg blev skuffet og bedrøvet ved at erfare, at Swamien lå syg i sit hus i Calcutta og ikke kunne tage imod.

Jeg forhørte mig dernæst om søster Niveditas¹²² opholdssted, og traf hende i et her-skabshus i Chowringhee¹²³. Jeg blev overmåde forbavset over den pragt, der omgav hende, og selv i vor samtale havde vi ikke ret mange berøringspunkter. Jeg talte med Gokhale herom, og han sagde, at det ikke undrede ham, at der ingen kontakt var mellem mig og en flygtig person som hun.

Jeg traf hende igen hos hr. Pestonji Padshah.

Jeg kom tilfældigvis ind, medens hun talte med hans gamle moder, og således blev jeg tolk mellem de to. Til trods for, at det ikke lykkedes mig at komme til forståelse

119 *Brahma Samaj*: en nyere reformbevægelse indenfor hinduismen, tilstræbte bl. a. større frihed for kvinderne. Kechavchandra Sen var en af førerne. Om de nævnte religiøse bevægelser kan henvises til "Encyclopædia of Religion and Ethics". Devendarnath Tagore var en betydelig leder, fader til Rabindrpnath T.

120 *Swami Vivekanand* er ligeledes en religiøs leder.

121 *Belur Math* "Tempelkloster"

122 Om Søster Nivedita, se "Young India", 30. juni 1927.

123 *Chowringhee*: det fine kvarter i Calcutta.

med hende, kunne jeg ikke undgå at bemærke og beundre hendes overstrømmende kærlighed til hinduismen.

Jeg plejede at dele dagene med at besøge ledende folk i Calcutta angående arbejdet i Sydafrika, og at bese og studere de religiøse og offentlige institutioner i byen. Engang talte jeg ved et møde, der lededes af Dr. Mullick, om det indiske ambulancekorps arbejde under Boerkrigen.

Mit bekendtskab med *the Englishman* kom mig til god nytte også ved denne lejlighed. Hr. Saunders var syg, men han ydede mig samme støtte som i 1896. Gokhale bifaldt denne tale, og han var meget glad ved at høre Dr. Roy rose den.

Således gjorde mit ophold under Gokhales tag mig arbejdet i Calcutta meget let, bragte mig i berøring med de ledende bengalske familier og dannede begyndelsen til min nære tilknytning til Bengal.

Jeg kommer til at springe mange erindringer fra denne minderige måned over. Lad mig blot omtale mit flygtige besøg i Burma og foongierne¹²⁴ der.

Jeg pintes ved at se deres sløvhed. Den gyldne pagode så jeg også. Jeg syntes ikke om de utallige små lys, der brændte i templet, og rotterne, der løb omkring i helligdommen, fik mig til at tænke på Swami Dayanands¹²⁵ oplevelse i Morbi. De burmesiske kvinders frihed og energi indtog mig, men mændenes sløvhed pinte mig. Jeg så også under mit korte ophold, at ligesom Bombay ikke var Indien, var Rangoon ikke Burma, og at ligesom vi i Indien er blevet kommissionsagenter for de engelske storhandlende, ligeså har vi i Burma forenet os med de engelske storhandlende om at gøre burmeserfolket til vore kommissionsagenter.

Ved tilbagekomsten fra Burma tog jeg afsked med Gokhale. Adskillelsen var smertelig, men mit arbejde i Bengal, eller snarere i Calcutta var afsluttet, og jeg havde ikke lejlighed til at blive der længere.

Før jeg tog fast ophold, havde jeg tænkt at tage en tur tværs igennem Indien på tredje klasse og at gøre mig bekendt med tredjeklasse-passagerernes genvordigheder. Jeg talte med Gokhale herom. Til at begynde med gjorde han nar ad tanken, men da jeg forklarede ham, hvad jeg håbede at se, bifaldt han den muntert. Jeg besluttede først at tage til Benares for at bringe fru Besant, som da var syg, min ærbødige hilsen.

Jeg måtte udruste mig påny til denne tredje classes rejse. Gokhale selv gav mig en metalmadæske og fik den fyldt med søde sager og purier¹²⁶.

Jeg købte en lærredstaske til tolv *annas*¹²⁷ og fik en lang frakke lavet af *Chaya*¹²⁸. Tasken skulle indeholde denne frakke, en *dhoti*, et håndklæde og en skjorte. Ligeledes havde jeg et uldent tæppe til at dække over mig, samt en vandkrukke. Således udstyret begav jeg mig på rejse. Gokhale og Dr. Roy kom til stationen for at sige farvel. Jeg havde bedt dem begge ikke at ulejlige sig, men de holdt på at komme. Jeg ville ikke være kommet, hvis De var taget på første klasse", sagde Gokhale, "men nu må jeg komme".

Ingen standsede Gokhale, da han ville ud på perronen. Han havde silketurban, jakke og *dhoti* på. Dr. Roy var i sin bengalerdragt. Han blev standset af billettøren, men da Gokhale fortalte, at det var hans ven, fik han adgang.

Ledsaget af deres gode ønsker drog jeg afsted på rejsen.

124 *Foongier*: munke.

125 *Swami Dayanand*: grundlægger af den religiøse retning *Arya Samaj*.

126 *Purier*: en slags tynde kager.

127 1 *anna* = ca. 10 øre

128 *Chaya*: et sted i Porbandar, bekendt for tilvirkning af grove uldvarer.

Kapitel XX

I BENARES

Rejsen gik fra Calcutta til Rajkot, og min plan var at standse i Benares, Agra, Jaypur og Palanpur undervejs. Jeg havde ikke tid til at besøge flere steder end disse. I hver by blev jeg en dag og tog ind i dharmashalaer¹²⁹ eller hos pandaer¹³⁰ ligesom de almindelige pilgrimme, undtagen i Palanpur. Så vidt jeg erindrer, brugte jeg ikke mere end 31 rupier (billetten iberegnet) på denne rejse.

Da jeg rejste på tredje, foretrak jeg i reglen de ordinære tog for posttogene, da jeg vidste, at disse var overfyldte, og så var der naturligvis også det, at det var dyrere med tredjeklasses posttog.

Tredjeklasses kupeer er praktisk talt lige så snavsede, og klosetindretningen ligeså dårlig nuomstunder som dengang. Der kan være sket en lille forbedring, men forskellen på de bekvemmeligheder, der bydes første- og tredjeklasses passagerer, står i afgjort misforhold til prisforskellen mellem de to klasser. Tredjeklasses passagerer bliver behandlet ligesom får, og deres bekvemmeligheder er fårets. I Europa rejste jeg på tredje - kun en gang på første, blot for at se, hvordan det var - men der bemærkede jeg ingen sådan forskel mellem første og tredje klasse. I Sydafrika er tredje classes passagerer mest negre, dog er tredjeklasses bekvemmeligheder bedre der end her. I visse dele af Sydafrika er tredjeklasses kupeer udstyret som sovevogne og med hyndesæder. Pladsforholdene bliver også regulerede for at forhindre overfyldning, hvorimod jeg har bemærket, at det fastsatte passagerantal her i Indien i regelen overskrides.

Lige gyldighed fra jernbaneautoriteterne overfor tredjeklasses passagerernes bekvemmeligheder, i forbindelse med snavsede og ubetænksomme vaner hos passagererne selv, gør rejsen på tredje klasse til en plage for en renlig passager.

Disse utiltalende vaner omfatter i almindelighed, at al slags affald smides på gulvet i kupeen, rygning overalt og til alle tider, betel- og tobaksrygning, der forvandler hele vognen til en spyttebakke, råben og skrigen og dårlig snak uden hensyn til medpassagerernes bekvemmelighed eller hygge. Jeg har ikke bemærket nogen forskel i mine erfaringer om tredjeklasses rejser i 1902, og dem fra mine uafbrudte ture på tredje fra 1915 til 1919.

Jeg kan kun tænke mig en måde at afhjælpe denne rædselsfulde tingenes tilstand på, og det er denne: at unge mænd med god opdragelse skulle gøre sig det til princip at rejse på tredje klasse og reformere folks vaner, og desuden aldrig lade jernbaneautoriteterne i fred, men sende klager ind når som helst det er nødvendigt, aldrig tage tilflugt til bestikkelse for at opnå bekvemmelighed for sig selv, og aldrig finde sig i overtrædelser af regler fra nogen af parterne. Det er jeg sikker på ville medføre betydelige forbedringer.

Min alvorlige sygdom i 1918-19 har uheldigvis tvunget mig til praktisk talt at opgive at rejse på tredje klasse, og det har været mig til stadig skam og smerte, især fordi svagheden kom på en tid, da afskaffelsen af tredjeklasses passagerernes fortrædeligheder havde ret megen fremgang. De ulemper, som fattige tredjeklasses jernbane- og dampskibspassagerer er udsat for - fremhævet ved deres egne dårlige vaner - de util-

¹²⁹ *Dharmashala*: et gæstehjem.

¹³⁰ *Panda*: præst.

børlige lettelser, som regeringen yder den udenlandske handel, og andre sådanne ting, udgør værdige emner til at tages op af en eller to driftige og udholdende arbejdere, der kunne ofre deres fulde tid derpå.

Men jeg skal her forlade tredjeklasses passagerer og gå over til mine oplevelser i Benares. Jeg nåede dertil om morgenen. Jeg havde besluttet at tage ind hos en panda. Talrige brahminere omringede mig, så snart jeg kom ud af toget, og jeg udvalgte en, der gjorde indtryk af at være forholdsvis renere og bedre end de øvrige. Valget viste sig at være heldigt. Der var en ko i gården til hans hus, og en etage ovenpå, hvor jeg blev indlogeret. Jeg ønskede ikke at spise, inden jeg havde fået afvaskningen i Ganges på rette ortodokse vis. Pandaen traf forberedelser dertil. Jeg havde sagt ham på forhånd, at jeg under ingen omstændigheder kunne give ham mere end en rupie og fire annas som gave, og at han måtte huske på det, medens han traf forberedelserne.

Pandaen samtykkede villigt. "Pilgrimmen være sig fattig eller rig", sagde han, "tjenesten er den samme i ethvert tilfælde. Men det beløb, vi får i gave, afhænger af pilgrimmens vilje og evne". Jeg mærkede ikke, at pandaen på nogen måde afkortede de sædvanlige formaliteter i mit tilfælde. Pujaen¹³¹ var forbi klokken tolv, og jeg gik til Kashi¹³² Vishnavath¹³³-templet til *darshan*¹³⁴. Jeg blev smerteligt berørt ved det, jeg så der. Da jeg i 1891 praktiserede som sagfører i Bombay, havde jeg lejlighed til at høre et foredrag om "Pilgrimstog til Kashi" i Prarthana Samaj-salen. Jeg var derfor i nogen grad forberedt på en skuffelse. Men min virkelige skuffelse var større end jeg havde regnet med.

Indgangen dertil var ad en snæver og mudret gyde. Ro var der ikke noget af. De sværmende fluer og den støj, som de handlende og pilgrimmene frembragte, var fuldkommen uudholdelig.

Hvor man ventede at finde en andagts og en drægtighedens stemning, gjorde den sig netop bemærket ved sit fravær. Man måtte søge denne atmosfære i sig selv. Jeg så dog fromme søstre, der var hensunkne i andagt, fuldkommen ubevidst af deres omgivelser. Men dette kunne tempelmyndighederne næppe tage sig til indtægt. Myndighederne burde være ansvarlige for, at der tilvejebragtes og vedligeholdtes en ren og frisk og rolig atmosfære, fysisk så vel som moralsk, i templets omgivelser. I stedet for dette fandt jeg en bazar, hvor snu kræmmere solgte sukkergodt og legetøj af sidste mode.

Da jeg nåede templet, blev jeg ved indgangen hilst af en stinkende bunke rådne blomster. Gulvet var belagt med fint marmor, som dog var skæmmet ved en from tilbeders manglende æstetiske sans, idet han havde besat det med rupiestykker, der tjente som et udmærket opbevaringssted for snavs.

Jeg gik hen i nærheden af Jnana-vapi (Kundskabens Brønd). Jeg havde søgt efter Gud her, men havde ikke kunnet finde ham. Jeg var derfor ikke i særligt godt humør. Omgivelserne ved Jnana-vapi fandt jeg også snavsede. Jeg havde ingen lyst til at give nogen gave, så jeg tilbød en pie¹³⁵. Den tjenstgørende panda blev vred og kastede pien væk. Han svor efter mig og sagde:

"Denne fornærmelse bringer dig lige i helvede".

Det anfægtede mig ikke. "Maharaj", sagde jeg, "hvad skæbnen end vil bringe mig, det sømmer sig ikke for en af din klasse at bruge et sådant sprog. Du kan tage pien,

131 *Puja*: gudstjeneste.

132 *Kashi*: del af Benares.

133 Vishnavath = Vishnu.

134 *Darshan*: beskuelse, andagt.

135 *Pie*: ca. en øre.

hvis du vil, ellers mister du også den".

"Gå bort", sagde han ; "jeg bryder mig ikke om din pie", og så fulgte en ny ladning skældsord. Jeg tog pien og gik min vej, smigrende mig med den tanke, at brahminen havde mistet en pie og jeg sparet den. Men maharajaen var ikke den, der så let lod en pie gå fra sig. Han kaldte mig tilbage og sagde: "Nå, ja, lad pien blive her; jeg vil nødig være som dig. Hvis jeg afslår din pie, bliver det værst for dig".

Jeg tav, gav ham pien, og med et suk gik jeg bort.

Siden da har jeg to gange været i Kashi Vishvanath, men det har været efter, at jeg allerede var blevet påtvunget titlen mahatma, og oplevelser, som den jeg har udmalet ovenfor, er blevet umulige. Folk, der var ivrige efter at få darshan hos mig, ville ikke tillade mig at få en darshan i templet. Mahatmaers genvordigheder kendes kun af mahatmaer selv. Ellers var snavset og støjen den samme som før.

Dersom nogen tvivler om Guds uendelige barmhjertighed, han kaste et blik på disse hellige steder. Hvor meget hykleri og irreligion tåler ikke yogiernes¹³⁶ fyrste, at der drives i hans hellige navn?

Han forkyndte for længe siden:

"Ligesom andre stiller sig overfor mig, vil jeg behandle dem på samme måde".

Karmas lover ubønhørlig og umulig at undslippe. Der er således næppe noget behov for, at Gud skulle skride ind. Han nedlagde loven og trak sig tilbage.

Efter dette tempelbesøg gjorde jeg fru Besant^{lxxix} min opvarntig. Jeg vidste, at hun lige var kommet op efter en sygdom. Jeg lod mit navn melde. Hun kom med det samme. Da jeg kun ønskede at overbringe hende min hilsen, sagde jeg: "Jeg ved, at De ikke er helt rask; jeg ville blot overbringe min ærbødige hilsen. Jeg er taknemlig over, at De har været så venlig at modtage mig til trods for Deres svigtende helbred. Jeg vil ikke opholde Dem læn- gere".

Med disse ord tog jeg afsked med hende.

Kapitel XXI

FAST OPHOLD I BOMBAY

Gokhale var meget ivrig for, at jeg skulle nedsætte mig i Bombay, praktisere for retten og hjælpe ham med offentligt arbejde. Offentligt arbejde i de dage betød Kongresarbejde, og det vigtigste arbejde ved den institution, han havde hjulpet med til at grunde, var at udføre Kongres-administrationen.

Jeg syntes nok om Gokhales råd, men nærede ikke alt for stor tillid til min succes som sagfører.

De ubehagelige minder fra den gang, det gik galt, stod endnu for mig, og jeg hadede endnu som pesten alt snobberi for at opnå engagementer.

Jeg besluttede derfor først at begynde i Rajkot.

Kevalram Mavji Dave, min gamle velynder, som havde fået mig til at tage til Eng-

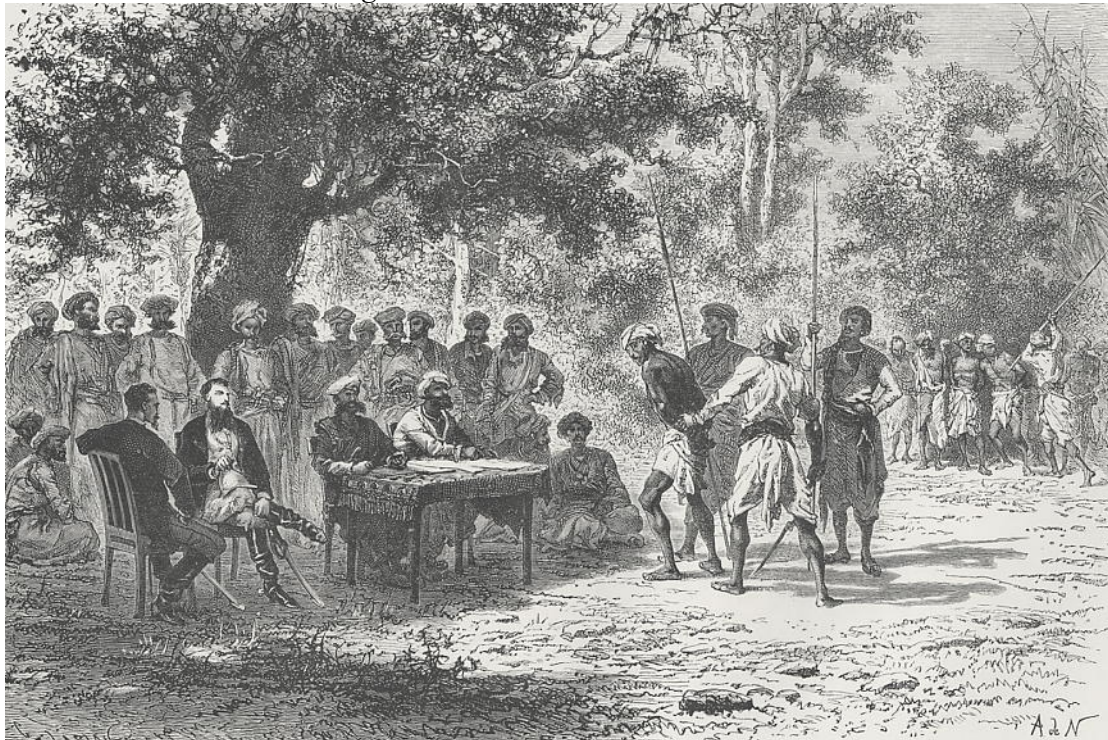
¹³⁶ En *yogi* er en mand, der har opnået fuldt herredømme over sig selv ved yoga-øvelser.

land, var endnu der, og han gav mig lige straks tre sager. To af dem var appelsager for dommerassistenten hos den politiske agent i Kathiawad, den ene var en ny sag i Jamnagar. Denne sidste var temmelig vigtig. Da jeg sagde, at jeg ikke kunne stole på, at jeg var i stand til at yde den retfærdighed, udbrød Kevalram Dave: "Om den bliver vundet eller tabt, er ikke Deres sag. De gør bare Deres bedste, og jeg er selvfølgelig her for at hjælpe Dem".

Den juridiske rådgiver for modparten var afdøde Sjt. Samarth. Jeg var temmelig godt forberedt - ikke fordi jeg kendte noget til indisk ret, men Kevalram Dave havde instrueret mig meget grundigt. Jeg havde hørt venner sige, før jeg drog bort til Sydafrika, at Sir Phirozeshah Mehta kunne bevisloven på sine fingre, og at det var hemmeligheden ved hans succes. Jeg havde husket alt, og under sørejsen havde jeg omhyggeligt studeret indisk bevisret med tilhørende kommentarer. Min juridiske erfaring fra Sydafrika var naturligvis også en fordel.

Jeg vandt sagen og dermed nogen tillid til mig selv. Jeg nærrede ingen frygt for appelsagerne, der også forløb heldigt. Alt dette nærrede det håb i mig, at jeg måske alligevel kunne du selv i Bombay. Men inden jeg fremstiller de omstændigheder, hvorunder jeg besluttede at tage til Bombay, skal jeg fortælle om den ubetænksomhed og uvidenhed, jeg oplevede hos engelske embedsmænd.

Dommerassistenten rejste omkring og afgjorde domssagerne. Han var bestandig på rejse, og jurister og deres klienter måtte følge ham, hvor han flyttede sin lejr hen. Sagsførerne tog større honorar, når de skulle bort fra deres hovedkvarter, og således måtte klienterne udrede dobbelte udgifter. Besværet ved dette kom ikke dommeren ved.

Den appelsag, jeg taler om, skulle for i Veraval, hvor pesten rasede. Det forekommer mig, at der var ikke færre end halvtreds sager daglig i denne by med en befolkning på 5.500. Der var så at sige øde, og jeg tog ind i et forladt gæstehjem i nogen afstand fra byen. Men hvor skulle klienterne opholde sig? Hvis de var fattige, måtte de ganske simpelt overgive sig til Guds forsyng.

En ven, der også havde sager for retten, havde telegraferet, at jeg skulle indgive an-

dragende om, at lejren måtte flyttes til en anden station af hensyn til pesten i Veraval. Da jeg overbragte ansøgningen, spurgte *sahiben* mig: "Er De bange?"

Jeg svarede: "Spørgsmålet er ikke, om jeg er bange. Jeg tænker, jeg kan klare mig selv, men hvad med klienterne?" "Pesten har nu engang slået sig ned i Indien", svarede *sahiben*. "Hvorfor være bange for den? Klimaet i Veraval er henrivende (*Sahiben* boede langt borte fra byen i et paladsagtigt telt ved kysten). Folk må lære at bo sådan i det fri".

Det var ingen nytte til at argumentere overfor denne filosofi. *Sahiben* sagde til sin shirastedar:

"Noter, hvad hr. Gandhi siger, og lad mig vide, om det er meget ubekvem for sagførerne og klienterne".

Sahiben havde ærligt og redeligt gjort, hvad han syntes var det rette. Men hvordan kunne manden have nogen forestilling om det stakkels Indiens nød? Hvordan skulle han forstå folkets trang, vaner, ejendommelige synsmåder og skikke? Hvordan skulle en, der var vant til at måle ting i guld-sovereigner, lige med et kunne gøre beregninger i småbitte kobberstykker? Ligesom elefanten er ganske ude af stand til at sætte sig i myrens sted, til trods for de bedste hensigter af verden, sådan er englænderen, med elefantens behov, ude af stand til at sætte sig i inderens sted, lovgive for ham, der har behov som en myre.

Men for at genoptage tråden i beretningen.

Til trods for mit kald havde jeg tænkt at blive i Rajkot nogen tid længere, da Kevalram Dave en dag kom ind til mig og sagde: "Gandhi, vi giver Dem ikke lov til at gro fast her. De må nedsætte Dem i Bombay".

"Men hvem skal finde arbejde til mig der?" spurgte jeg. "Vil De bestride udgifterne?" "Ja, vel vil jeg det", sagde han. "Vi tager Dem sommetider herved som en stor sagfører fra Bombay, og dokumentarbejde sender vi derind. Det står til os jurister at rose eller rakke ned på en sagfører. De har vist, hvad De er værd i Jamna gar og Veraval, og jeg har derfor ikke mindste ængstelse for Dem. De er bestemt til offentligt arbejde, og vi vil ikke give Dem lov til at begrave Dem her i Kathiawad. Sig mig så, hvornår De tager til Bombay?" "Jeg venter en pengesending fra Natal. Så snart jeg får den, tager jeg afsted", sagde jeg.

Pengene kom i løbet af et par uger, og jeg tog til Bombay. Jeg fik kontor hos Payne, Gilbert & Sayani, og det så ud, som om jeg havde sat mig fast.

Kapitel XXII.

TROEN PÅ PRØVE

Skønt jeg havde lejet kontor i Fort og et hus i Girgaum, gav Gud mig ikke lov til at sætte mig fast. Næppe var jeg flyttet ind i det nye hus, før min næstældste søn, Manilal, der allerede for flere år siden havde lidt under et alvorligt angreb af skålkopper, fik et voldsomt anfald af tyfus, ledsaget af lungebetændelse og feberfantasier om natten.

Lægen blev tilkaldt. Han sagde, at medicin kun ville have ringe virkning, men at æg og hønsekødsuppe kunne gives med gavnlig virkning.

Manilal var kun ti år gammel. At spørge om hans ønske var ude af betragtning. Da jeg var hans værge, måtte jeg træffe beslutning. Lægen var en meget god parser. Jeg

fortalte ham, at vi alle var vegetarer, og at det var umuligt at give min søn nogen af de to dele. Kunne han derfor ikke anbefale noget andet?

"Deres søns liv er i fare", sagde den gode doktor, "vi kunne give ham mælk fortyndet med vand, men det giver ham ikke næring nok. Som De ved, bliver jeg rådspurgt af mange hindufamilier, og De indvender intet imod, hvad jeg ordinerer. Jeg tror, De vil gøre klogt i ikke at være så hård mod Deres søn.

"De har ganske ret i, hvad De siger", sagde jeg. "Som læge kunne De ikke handle anderledes.

Men mit ansvar er meget stort. Hvis drengen havde været voksende, ville jeg sikkert have forhørt mig om hans ønsker og respekteret dem. Men her må jeg tænke og træffe afgørelse for ham. Efter min opfattelse er det kun i sådanne tilfælde, at et menneskes tro virkelig bliver sat på prøve. Det være rigtigt eller forkert, det er en del af min religiøse overbevisning, at man ikke må spise kød, æg og lignende. Der må være en grænse endog for de midler, hvorved vi opretholder livet. Selv for livets egen skyld er der visse ting vi ikke må gøre. Religionen, således som jeg opfatter den, tillader mig end ikke i sådanne tilfælde som dette at bruge kød eller æg til mig og mine, og jeg må derfor tage den risiko, som De siger er sandsynlig. Men jeg har en bøn til Dem. Da jeg ikke kan benytte mig af Deres behandling, tænker jeg på at bruge nogle hydropathiske midler¹³⁷, jeg tilfældigt kender. Men jeg vil ikke kunne undersøge drengens puls, bryst, lunger osv. Hvis De derfor vil være så venlig at se ind fra tid til anden og undersøge ham og holde mig orienteret om hans tilstand, skal jeg være Dem meget taknemlig". Den gode doktor forstod fuldt ud min vanskelighed og gik ind på min anmodning. Skønt Manilal ikke kunne have truffet noget valg, fortalte jeg ham, hvad der var passeret mellem doktoren og mig, og spurgte, hvad han mente.

"Prøv endelig vandkuren", sagde han, "Jeg vil ikke have æg eller hønsekødsuppe".

Dette gjorde mig glad, skønt jeg forstod, at dersom jeg havde givet ham nogen af delene, ville han have taget imod dem.

Jeg kendte Kuhnes¹³⁸ behandling og havde selv prøvet den. Jeg vidste også, at faste kunne prøves med fordel. Så begyndte jeg at give Manilal sædebade efter Kuhnes metode, idet jeg aldrig beholdt ham længere i karret end tre minutter. Jeg holdt ham på appelsinsaft, blandet med vand, i tre dage.

Men temperaturen holdt sig og gik op til 40 ° C. Om natten lå han i vildelse, og jeg begyndte at blive ængstelig. Hvad ville folk dog sige?

Hvad ville min ældre broder tænke om mig? Kunde jeg ikke hidkalde en anden doktor? Hvorfor ikke prøve en Ayurvedisk¹³⁹ læge? Hvad ret havde forældrene til at overføre deres griller på børnene? Jeg pintes af sådanne tanker. Så satte modstrømmende kræfter ind. Gud ville sikkert finde behag i at se, at jeg gav min søn den samme behandling, som jeg ville give mig selv. Jeg havde tiltro til hydropathi, kun lidet til allopathi¹⁴⁰. "Doktorer kunne ikke garantere for helbredelse. Højest kunne de eksperimentere. Livstråden lå i Guds hånd. Hvorfor ikke betro den til ham og i hans navn gå videre med det, som jeg troede var den rette behandling"?

Således kæmpede disse modstridende tanker i min sjæl. Det var nat. Jeg lå i Manilals seng ved hans side. Jeg besluttede at give ham en våd indpakning i lagen, stod

137 *Hydropathiske midler*: bade, våde indpakninger o. l.

138 *Kuhne*: tysk naturlæge, der har skrevet et også på dansk udbredt værk om "Den nye Helbredelsesmetode".

139 *Ayurvedisk*: efter gammel indisk lægekunst.

140 *Allopathi*: den for tiden fremherskende medicinske videnskab.

op, gjorde et lagen vådt, vred vandet af det og viklede det om Manilal, så at kun hovedet var udenfor, og dækkede ham så med to uldne tæpper. Til hovedet anvendte jeg et vådt håndklæde. Hele legemet brændte som hedt jern og var ganske udtørret. Der var absolut ingen transpiration.

Jeg var såre træt. Jeg overlod Manilal til hans moders omsorg og gik en tur på Chaupati for at forfriske mig. Klokken var henved ti; meget få fodgængere var ude. Hensunket i dybe tanker så jeg næppe på dem. "Min ære er i din varetægt, o Herre, i denne prøvens stund", gentog jeg for mig selv. Ramanama¹⁴¹ lå på mine læber. Efter kort tid vendte jeg tilbage, mit hjerte bankede i brystet.

Ikke så snart var jeg kommet ind i værelset, før Manilal sagde: "Er du kommet tilbage, far?"

"Ja, min kære dreng".

"Å, tag mig ud. Jeg brændes op".

"Sveder du, min dreng?"

"Jeg er ligefrem gennemblødt. Å, tag mig ud".

Jeg følte på hans pande. Den var dækket af svedperler. Temperaturen var nedadgående. Jeg takkede Gud.

"Manilal, din feber går bestemt bort nu. Sved lidt mere, så tager jeg dig ud".

"Å nej. Tag mig ud af denne stegeovn. Pak mig ind en anden gang, hvis du vil".

Det lykkedes mig lige at holde ham i indpakningen nogle få minutter til, ved at aflede hans opmærksomhed. Sveden strømmede ned ad hans pande. Jeg løste indpakningen op, tørrede hans krop, og fader og søn faldt i søvn i samme seng.

Og begge sov som en sten. Næste morgen havde Manilal meget mindre feber. Han lå således i fyrretyve dage og levede på fortyndet mælk og frugtsaft. Jeg var ikke bange mere. Det var en hårdnakket art feber, men den var nu under kontrol.

Nu er Manilal den raskeste af mine drenge.

Hvem kan sige, om hans bedring skyldtes Guds nåde, hydropathien, eller omhyggelig diæt og pasning? Lad enhver afgøre det efter sin egen tro.

For min del var jeg sikker på, at Gud havde reddet min ære, og denne tro er forblevet urokket indtil denne dag.

Kapitel XXIII.

TIL SYDAFRIKA IGEN

Manilal havde således genvundet sit helbred, men jeg så, at huset i Girgaum ikke egnede sig til beboelse. Det var fugtigt og der var for lidt lys. Derfor besluttede jeg i samråd med Sjt. Revashankar Jagjivan at leje en eller anden godt ventileret bungalow¹⁴². Jeg vandrede omkring i Bandra og Santa Cruz. Slagtehuset i Bandra hindrede vort valg i at falde der. Ghathopar og steder der i nærheden var for langt fra havet. Til sidst traf vi på en dejlig bungalow i Santa Cruz, som vi, ud fra synspunktet om sund beliggenhed, lejede som den bedste. Jeg tog første klasses abonnementskort fra Santa Cruz til Churchgate, og erindrer, at jeg ofte følte en vis stolthed over at være den eneste førsteklases passager i kupeen. Ofte spadserede jeg til Bandra for at kunne nå hurtigtoget derfra direkte til Churchgate.

141 *Ramanama*, bøn til Gud, se kap. X i 1. del.

142 *Bungalow*: indisk letbygget villa.

Jeg fik større praksis, end jeg havde ventet. Mine sydafrikanske klienter betroede mig ofte arbejde, og det var nok til, at jeg kunne klare mig.

Jeg havde endnu ikke kunnet få noget arbejde i højesteret, men jeg overværede de prøvesagsmøder, der i de dage plejede at blive holdt, selvom jeg aldrig vovede at tage del deri. Jeg erindrer, at Jamiatram Nanabhai indtog en fremtrædende plads. Ligesom andre unge sagførere lagde jeg mig efter at høre sager i højesteret - jeg er bange for, at det mere var for at nyde den svale brise, der strøg lige fra havet, end for at forøge mine kundskaber. Jeg lagde mærke til, at jeg ikke var den eneste, der nød denne behagelighed. Det lod til at være på moden, og der syntes derfor intet at skamme sig ved.

Jeg begyndte dog at gøre brug af Højesterets bibliotek og gøre nye bekendtskaber, og jeg mærkede, at jeg inden længe ville kunne opnå arbejde for højesteret.

Medens jeg således på den ene side følte mig nogenlunde rolig ved min virksomhed, havde på den anden side Gokhale, hvis øjne altid hvilede på mig, haft travlt med at lægge planer på mine vegne. Han kiggede ind på kontoret to-tre gange hver uge, ofte i selskab med venner, som han ønskede, jeg skulle kende, og han holdt mig ajour med, hvad han foretog sig.

Men det kan siges, at Gud aldrig har givet nogen af mine egne planer lov at bestå. Han har besluttet sine egne veje.

Just som det lod til, at jeg havde sat mig fast, således som min hensigt var, modtog jeg et uventet telegram fra Sydafrika: "Chamberlain ventes her. Kom straks tilbage". Jeg mindedes mit løfte og telegrafe-rede, at jeg skulle være parat til at tage afsted i det øjeblik, de gav mig midler. De svarede omgående, jeg lukkede mit kontor og begav mig til Sydafrika.

Jeg havde en forestilling om, at arbejdet der ville holde mig fast i det mindste et år, derfor beholdt jeg bungalowen og lod min hustru og børnene blive der.

Jeg mente dengang, at driftige unge mænd, der ikke kunne finde muligheder i hjemlandet, burde udvandre til andre lande. Jeg tog derfor fire eller fem sådanne unge mænd med, den ene af dem var Maganlal Gandhi.

Gandhierne var og er en stor familie. Jeg ville gerne finde alle dem frem, som ønskede at forlade de slagte veje og vove sig udenlands. Min fader plejede at anbringe flere af dem i statstjeneste.

Jeg ønskede, at de skulle holde sig fri denne tryllemagt; ikke fordi jeg ikke kunne sikre mig anden tjeneste til dem, men jeg ville ikke, selvom jeg kunne. Jeg ønskede, de skulle stole på sig selv.

Men eftersom mine idealer gik frem, prøvede jeg at overtale disse unge mennesker

til også at bringe deres idealer i harmoni med mine, og jeg havde det største held med at lede Maganlal Gandhi. Men herom senere.

Adskillelsen fra hustru og børn, opbruddet fra en ordnet husholdning, vandringen fra det visse til det uvisse, alt dette var et øjeblik smertefuldt, men jeg havde hærdet mig til et usikkert liv. Jeg tror, det er urigtigt at vente sikkerhed i denne verden, hvor alt er usikkert undtagen Gud. Alt, hvad der viser sig for os og sker omkring os, er noget uvist, forbigående. Men der er et øverste væsen skjult deri som en vished, og det ville være en velsignelse for en at opfange et glimt af denne vished og hægte sin vogn fast til den. Søgen efter den sandhed er livets *summum bonum*¹⁴³.

Jeg nåede Durban ikke en dag for tidligt. Arbejdet ventede på mig. Dagen, hvor deputationen skulle møde for hr. Chamberlain, var allerede fastsat. Jeg måtte udfærdige betænkningen til ham og ledsage deputationen.

Slutning på første bind.

Anden udgave, publiceret af Det danske Fredsakademi, februar 2008 som dokumentation af fredssagens historie. Scannet af Holger Terp.

Bogen er sat med små begyndelsesbogstaver i navneord, uden nummererede noter og illustrationer. Et par enkelte steder i teksten er der sat en stjerne ved noterne. Tekst, noteapparatet og enkelte stednavne er lettere moderniseret. Slutnoter ved Holger Terp. Fejl i den originale sats er rettet, eksempelvis dukker der på side 458 et svensk ö op. Bortset fra forsideillustrationen er alle andre illustrationer indsat af Holger Terp. Der er et stikordsregister i den engelske førsteudgave, men ikke i den danske. Dette er tilføjet. Billedkilder: National Gandhi Museum, Wikipedia og Holger Terps privatarkiv.

I betragtning af Mahatma Gandhis kolossale betydning i sin samtid og i tiden efter mordet på ham i januar 1948, er den danske litteratur om ham og hans politik forbløffende sparsom. Således mangler den store danske Gandhi biografi desværre forsat. Inden for den seneste menneskealder er det kun blevet til et par biografiske pjecer og nogle kapitler i bogform samt en række avis- og tidsskriftartikler. Derfor må en dansk-sproget Gandhi-biografi samles via forskellige, nu meget sjældne publikationer med mindre der forfattes en ud fra engelsksproget litteratur.

Gandhis selvbiografiske værker består af Mine forsøg med sandheden, Satyagraha i Sydafrika samt Om mit liv, foruden en enorm korrespondance med personligheder verden rundt.

Der er her tale om en politiker og et religiøst menneskes erindringer skrevet 25 til 35 år efter begivenhederne fandt sted, og naturligvis er virkeligheden hos Gandhi redigeret. Selvbiografien kan læses som et underholdende værk med et pædagogisk sigte, men den historie- og samfundsfagsstuderende, der vil vide mere, må i gang med yderligere primærkilder og sekundær faglitteratur, specielt indenfor denne bogs rammer.

Den danske interesse for Gandhi og hans virke startede for alvor i oktober 1930 med etableringen af foreningen Indiens Venner i København. Foreningen udgav et tidsskrift med det samme navn i årene 1930-1938. De næste to år, indtil den tyske besættelse af Danmark, formidlede Indiens Venners dokumentation af den indiske ikkevol-

143 *Summum bonum*: det højeste gode.

delige frihedskamp i tidsskriftet *Mennesket og Magten*.

Journalisten Ellen Hørup beskrev sine rejseoplevelser og møder med Gandhi i Indien i Gandhis *Indien* og udbyggede sine synspunkter i kroniksamlingen *Magtens vej fra 1936*. Den indiske frihedskamp er først og fremmest analyseret af daværende stud. polit. Gammelgaard Jacobsen i den dansk ikkevoldslitteraturs hovedværk: *Kamp uden Vaaben fra 1937* s. 102-156. Desuden udkom der en række antologier med Gandhis taler og artikler i begyndelsen af 1930'erne. Disse er alle registreret i *Fredsakademiet*. De kollektive erfaringer fra besættelsen er nok hovedårsagen til den lille danske interesse for Gandhi efter anden verdenskrig.

Det danske *Fredsakademi* har i 2008 udgivet andet bind af Gandhis selvbiografi og genudgivet antologien *Det unge Indien*.

Stikordsregister

Abdulla, Dada.....	95
Adamji, hr.....	101
Ahimsa.....	30, 32, 36, 119
Ahmedabad.....	37
Anandanand, Swami.....	10
Arthur, Mr.....	100
Arya Samaj.....	159
Augustin.....	7
Baker, A.W. sagfører.....	86
Baker, mr.....	96
Balasundaram.....	124
Banerji, Surendranath.....	124
Basu, Bapu Bhupendranath.....	151
Benares.....	6, 159ff.
Bentham.....	44
Besant, dr. Annie.....	57f., 159, 162
Bhagavad Gita.....	35, 57, 157
Bhandarkar, dr.....	123
Bhandarkar, professor.....	123
Bhatt, Shamal.....	58
Blavatsky, Helena Petrovna	57
Boerkrigen.....	6, 93, 136
Bombay.....	6, 10, 23, 33, 37, 39ff., 43, 47, 67, 70ff., 76f., 102, 112, 116f., 119ff., 125, 127, 149, 159, 161ff.
Bradlaugh, Charles.....	58
Brahmacharya.....	30, 137
Brahmo Samaj.....	158
Bristol.....	96
Bruce, sir Charles.....	149
Buddha.....	112, 158
Buller, general.....	145
Burma.....	159
Burns, John Elliot.....	61

Butler, Joseph.....	88
Børneforsorg.....	136
Carlyle, Thomas.....	58
Chamberlain, mr.....	131f., 168
Charlestown.....	83, 106
Coates, mr.....	88ff., 92f., 98
Cursetji, Mr. C. M.....	121
Curzon, Lord.....	6, 153f.
Dada Abdulla & Co.....	125
Dadiborjar, dr. skibslæge.....	130
Daily News. the.....	45
Daily Telegraph.....	124
Daily Telegraph, the.....	45
Dave, Kevalram.....	37
Dave, Kevalram Mavji.....	163
Dave, Mavji.....	37
Dayanand, Swami.....	159
Deshpande, hr.....	121
Det nye Testamente.....	57
Doulatram, Jairamdas.....	10
Durban.....	78ff., 98, 105, 107, 110, 125, 127f.
Elgin, Lord.....	109
Ellerthorpe, mr.....	124
Englishman, the.....	125
Escombe, mr.....	99f., 102f., 128, 130ff., 144
Faste.....	15, 23, 35, 96, 122, 140f.
Frankrig.....	47
Gandhi, Karamchand.....	14
Gandhi, Kasturbai.....	21f.
Gandhi, Manilal.....	164ff.
Gandhi, Putlibai.....	14
Gandhi, Tulsidas.....	14
Gandhi, Uttamchand.....	14
Gandhi, Virchand.....	71
Ganges.....	123, 161
Giles, undervisningsinspektør.....	18
Gladstone, mrs.....	137
Godfrey, James.....	80
Godfrey, Subhan.....	80
Gokhale.....	6, 110, 123
Gokhale,.....	123
Gokhale, Gopal Krishna.....	6, 110, 123, 142, 152ff., 162, 167
Gujarati.....	15, 22, 25, 35, 56, 60, 62, 91, 94, 100, 122
Gujarati,.....	36
Hasting, Lord.....	154
Hemchandra, Narayan.....	5, 60ff.
Hill, mr.....	45, 47, 49f., 52f., 63f., 82, 105, 138
Himalaya.....	123

Himsa.....	30, 32, 36
Hume, Alan Octavian.....	151
Hunter, Sir William.....	107
India Club.....	153f.
Islam.....	12, 25, 79, 97
Jagjivan, Revashankar.....	166
Jesus.....	46, 87ff., 96f., 115
Jiva, Amod.....	100f.
Johannesburg.....	83f., 93, 138, 140, 142
Johnston, mr. hotelejer.....	86
Joshi, hr.....	100
Justinian.....	64
Kali-templet.....	157
Kamruddin, Muhammad Kasam.....	100
Khadi.....	121
Khan, mr (sagfører).....	80f., 90, 100f., 114, 133, 136
Khan, mr.....	80f., 90, 100f., 114, 133, 136, 147
Kingsford, Anna.....	46, 97
Kristendom.....	12, 36, 57, 80, 87ff., 96ff., 111, 157
Lachhiram, C.....	100
Ladysmith, Boerkrigen.....	145
Lamu.....	77
Laughton, mr.....	128, 130ff., 144
Lely, mr.....	38
Lenin.....	7
Madras.....	6, 91, 100, 108, 115, 123f.
Madras Standard.....	124
Maharaj, Ladha.....	35
Maitland, Edward.....	97f.
Malaviya, Pandit Madan Mohan.....	35
Malaviyaj, Pandit.....	154
Manekji, hr.....	100
Manning, Henry Edward.....	61
Manning, mrs.....	60f.
Maritzburg.....	82
Mauritius.....	149
Mazmudar, Tryambakrai.....	41ff.
Mazumdars, Pratapchandra.....	158
Mehta, dr.....	43ff., 65ff., 74, 119, 132, 149, 152, 163
Mehta, dr.....	44f.
Mehta, sir Phirozeshah.....	163
Mirabai.....	147
Mitra, fredsdommer.....	157
Miyakhan, Adamji.....	100
Miyakhan, Adanji.....	80
Miyakhan, hr.....	101
Moksha.....	11, 142
Moksha, frelse.....	11, 142

Mombasa.....	77
Mozambique.....	77f.
Muhammad, Dawud.....	100
Muhammad, Sheth Dawud.....	101
Mukarji, Pyarimohan.....	124
Mulder, George.....	96
Munshi, Mr.....	121
Murray, pastor Andrew.....	96
Mussolini.....	7
Müller, Max.....	111
Nanabhai, Jamiatram.....	167
Naoroji, Dadabhai.....	66
Narmadashankar.....	111
Narsinhram, hr.....	100
Nasik.....	69
Natal.....	5f., 76, 78f., 82, 84, 90, 98ff., 112, 115ff., 126
Natal Advertiser.....	132
Natal.....	100
Navajivan.....	10
Naazar, Mansukhlal.....	147
Oldfield, Josiah.....	52
Padiachi, Rangasami.....	100
Padshah, Barjorji.....	122
Padshah, Pestonji.....	122
Palanpur.....	160
Pall Mall Gazette, the.....	45
Pardekoph.....	83
Paris.....	62f.
Paul, mr.....	80
Payne, Gilbert & Sayani, sagførerfirma.....	164
Pest.....	163f.
Phirozeshah, sir.....	123
Pillay, A. Kolandavellu.....	100
Pillay, G. Parameshvaran.....	124
Pincutt, Frederick.....	66
Pioneer, the.....	116
Plymouth-brødreme, sekten.....	90
Plymouth-brødrene, sekt.....	89
Poona.....	123
Porbandar.....	14, 16f., 20, 35, 38f., 72f., 75f., 95
Portsmouth.....	59
Pythagoras.....	46
Rajachandra, Shrimad.....	67
Rajkot.....	14, 17, 20, 23, 27, 33, 35, 37, 39, 57, 69f., 72ff., 76, 116ff., 160
Ramas.....	35
Rambha.....	34
Rambha, barnepige.....	34f., 44
Ranade, Mahadeo Govind.....	119f., 142

Rangoon.....	159
Raychandbhai.....	68f., 97f., 111, 137f.
Roberts, lord.....	145
Roberts, løjtnant.....	145
Robinson, John.....	100
Rustamji, Parsi.....	80
Rustomji, Parsi.....	100f., 114, 121, 130f., 136
Røde Kors.....	144
Saheb, Thakore.....	14, 16, 20
Samaldas College.....	37
Samaldas Collegexxviii.....	37
Samarth.....	163
Satyagraha.....	10, 13, 92, 104, 134f.
Sen, Kechavchandra.....	158
Shastri, Pandit Shivanath.....	158
Sheth, Abdulla.....	97
Sheth, Tyeb.....	40, 76, 78ff., 90f., 95, 97ff., 109, 128, 133
Shivas.....	35
Shukla, Dalpatram.....	43, 45
Spion Kop, Boerkrigen.....	144f.
St. Aidans-missionen.....	136
Standertan.....	84
Statesman, the.....	125
Subrahmaniam, G.....	124
Surdas.....	13
Swami, Becharji.....	39
Swaraj.....	7, 28
Tagore, Maharaja.....	60, 124
Tagore, Maharshi Devendranath.....	158
Tagore, Rabindrpnath.....	158
Tatum, mr.....	130
Tilak, Lokamanya.....	123
Times of India.....	101
Tolstoj, Leo.....	63, 69, 111
Transvaal.....	78, 84f., 90, 92, 125
Tribhuvandha, dr.....	136
Ujarati.....	36
Vanaprastha.....	139
Vasishtha.....	12
Vegetarian, the.....	52
Ventnor.....	55
Veraval.....	163f.
Victoria, dronning.....	118
Vishvamitra.....	12
Voldgift.....	95
Vaalkranz, Boerkrigen.....	145
Wachha, sir Dinshah.....	149
Walton, Spencer.....	110f.

William, Howard.....	46
Woodgate, general.....	144
Zanzibar.....	77f., 81, 121
Æg.....	50f.

- i Mohandas Karamchand
- ii Gandhi, Mohandas Karamchand: *The Story of My Experiments with Truth*. Oprindeligt trykt på gujarati som en artikelserie i tidsskriftet Navajivan, fra den 29. november 1925 til 3. februar 1929. Første engelske udgave: - Ahmedabad : Navjivan Publication House, Vol. I: 1927. - 602 s. Vol. 2: 1929. - 608 s. *The Collected Works of Mahatma Gandhi* bind 44.s. 88-511.
- Gandhi, Gopalkrishna: *Gandhi's Autobiography : The Story of Translators' Experiments with the Text being the observations of Gopalkrishna Gandhi Governor of West Bengal on the occasion of the release of the late Kshitish Ray's hitherto unpublished Bengali translation of Mahatma Gandhi's autobiography*. School of Cultural Texts and Records Jadavpur University 1 October, 2008. The Danish Peace Academy, 2008. - 20 s.
<http://www.fredsakademiet.dk/library/paxbib/pax8.htm>
<http://www.fredsakademiet.dk/library/autobiography%20-%20translators%20experiments.pdf>
<http://www.gandhiserve.org/cwmg/VOL044.PDF>
- Ikke kommenteret udgave: <http://www.forget-me.net/en/Gandhi/autobiography.pdf>
- iii 1889-1962 Inden-missionær og underviser, født Færing. Kaldet Gandhis kære barn. Friends of Gandhi : Correspondence of Mahatma Gandhi with Esther Færing (Menon), Anne Marie Petersen and Ellen Hørup / Editors: E.S. Reddy and Holger Terp.
<http://www.fredsakademiet.dk/library/nordic/friends.pdf>
- iv **"Gandhis Selvbiografi.**
- Den 2. Oktober [1929] fyldte Mahatma Gandhi 60 Aar. I den Anledning har to af »International Ungdoms Liga«s Medlemmer oversat hans Selvbiografi til Dansk, og Bogen udsendes paa »Nye Veje«s Forlag. Originaludgaven af Selvbiografien fylder 600 Sider, og det er en stor Opgave at oversætte og udsende dette Værk, som alle Gandhi-interesserede maa være de energiske Unge, der har paataget sig Opgaven, taknemlige for; man kan paa en effektiv Maade vise sin Paaskønnelse ved snarest muligt at bestille et Eksemplar af Bogen, som vil koste 8 Kr. uindbunden og 10 Kr. indbunden i hjemmевævet Lærredsbind i Lighed med Originaludgavens, og indsende Beløbet til »Nye Veje«, Daugaard Strand, Postgiro 20573, derved yder man en god Støtte til de Unge og det unge Forlag, der er gaaet i Gang med dette store Arbejde." *Fred og Frihed* nr. 9, 1929 s. 7.
- v Ved Vejle.
- vi *Bapu*, far.
- vii *Guru*, religiøs underviser.
- viii 1883-1976, magister i kemi og foredragsholder. Fra 1911 til 1925 var han ansat på Askov Højskole som lærer i naturfag. Derefter ansættelse på Roskilde Højskole og siden Borup Højskole, inden han i 1937 ansættes som foredragschef i Statsradiofonien.
- ix 1861-1940, Dines Andersen professor i indologi i 1903, og indtil sin pensionering i 1928 virkede han som den fremmeste autoritet inden for en lang række projekter med relation til Indien eller buddhismen. Zysk, Kenneth G.: *Den danske indologis oprindelse*.
http://studier.ku.dk/studier_a-z/indisk/faghistorie/
- x Engelsk fortale i den engelske førsteudgave:
 'In placing this first volume of Gandhiji's Autobiography in the hands of the public, the publisher's acknowledgements are due to Sjt. Jerajani of the Khadi Bhandar, and Sjt. Shantikumar Narottam Morarji, Bombay, who took great pains in supplying and getting the khadi dyed for use as binding cloth for this volume, to Sjt. Mahulikar, artist, Ahmedabad, for lending us his copyright photograph of Gandhiji for use in this volume, and to Sjt. Mangeshrao Kulkarni, proprietor, Karnatak Press, Bombay, who placed practically the whole resources of his printing house at our disposal.' Udstyrmæssigt er den danske og den engelske førsteudgave ens.
- xi 1895-1974?, Axel Pille, journalist og pacifist. Stiftende medlem af Aldrig mere Krig, 1926; medlem af Dansk Fredsforening og den danske afdeling af den internationale vandrefuglebevægelse, International Ungdomsliga. Ansat af Statens Høreinstitut i Fredericia omkring 1953 til sin pensionering.
- xii 1902-2000, ordbogsredaktør Bernhard Kjærulff Nielsen var redaktør af Gyldendals store engelsk-danske ordbog.
- xiii Den 17. november 1921.
- xiv Gandhi blev arresteret i Ahmedabad den 10. marts 1922, og den 18. marts blev han idømt seks års fængsel; han indsættes i Yeravda fængslet og løslades den 5. februar 1924 efter en blindtarmsoperation.
- xv 1892-?, Jairamdas Doulatram, generalsekretær i Den indiske Nationalkongres 1931-34.
- xvi Swami Anandanand Navajivan Press produktionschef.
- xvii Satyagraha i Sydafrika dækker perioden frem til 1914, hvor Gandhi rejser hjem til Indien. Gandhi, Mohandas K.: *Satyagraha in South-Africa*. - Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1928. - 209 s. <http://www.forget-me.net/en/Gandhi/satyagraha.pdf>

- Gandhis forbindelser til Sydafrika i perioden 1914-1948 er beskrevet i kildesamlingen Gandhi and South Africa 1914-1948 / redigeret af E.S. Reddy og Gopalkrishna Gandhi.
- Ahmedabad : Navajivan Publishing House, - 1993.
<http://www.anc.org.za/ancdocs/history/people/gandhi/gandhisa.html>
- xviii Tagore i et brev dateret 18. februar 1915.
- xix Grundlagt i Ahmedabad i 1915, nu museum. The Sabarmati Ashram : A Reflection of Gandhi's Vision <http://www.indcast.com/ms/ASHRAM%20HISTORY.htm>
- xx I R.V. Russells værk the Tribes and Castes of the Central Provinces of India, er der en yderst grundig analyse af det indiske samfunds kastesystem og en beskrivelse af kasterne og deres funktion: Russell, R.V.: The Tribes and Castes of the Central Provinces of India, Vol. I. - London : Macmillan and Co., 1916. <http://www.gutenberg.org/files/20583/20583-h/20583-h.htm>
- xxi The English version of The Gospel of Selfless Action or the : Gita According to Gandhi, Mahatma Gandhi's rendition of the Hindu : scripture translated by disciple, Mahadev Desai.
<http://members.aol.com/jajnsn>
- xxii I 1875. Gandhi gik der et år.
- xxiii 1882-1944.
- xxiv Fra 21. januar 1879, skolen hed the Kathiawar High School, Rajkot, senere kendt som Alfred High School. Gandhi gik der i syv år.
- xxv Jainernes livskunst : Ikke at skade noget levende væsen / Amrit Gangar ; Kuntal ; Gangar ; Birthe Mølhøve ; Kristian Mølhøve. - Århus : Systime, 2001. - 143 s.
- xxvi Gandhis far døde 63 år gammel.
- xxvii I begyndelsen af marts 1926 protesterer missionæren H. R. Scott over denne historie i selvbiografien, idet Scott i Young India for 3. marts meddeler, at han på den tid 1883-1897, var den eneste missionær i Rajkot, og han kunne overhovedet ikke genkende historien. Gandhi svarer dertil, at han fastholder episoden.
- xxviii 1. januar 1888.
- xxix 1888-1948, Harilal Gandhi, konverterede til Islam i 1936, alkoholiker. Dalal, C. B.: Harilal Gandhi: A Life.
- xxx 1888, Gandhi sejlede med S. S. Clyde.
- xxxi Gandhi husker rigtigt. Datoen var lørdag den 27. oktober 1888.
- xxxii Gandhi får sin første politiske uddannelse ved at læse aviser. De to første aviser var hhv. konservativ og liberal.
- xxxiii Anna Kingsford 1846-1888 Site (her Life and Works) : Site dedicated to the dissemination of the works by Anna Kingsford and Edward Maitland. <http://www.anna-kingsford.com/english/index.htm>
- xxxiv The Perfect Way in Diet. Anna Bonus Kingsford. Kegan Paul, Trench & Co., London, 1881. 121pp. Second Edition: 1906.
<http://www.anna-kingsford.com/english/Works by Anna Kingsford and Maitland/Texts/02-OAKM-I-PWayDiettxt-web.htm>
- xxxv 1819-1905, Alexander Melville Bell, skotsk underviser. The Standard Elocutionist fra 1860 blev publiceret frem til 1938.
- xxxvi Gandhi studerede ved University College London, mest som selvstuderende.
 Lewis, Andrew: Gandhi was here - OK? The UCL Laws Newsletter, sommer 2002.
<http://www.ucl.ac.uk/laws/news/docs/news2002.pdf>
- xxxvii History of Vegetarianism - Mohandas K. Gandhi (1869-1948). <http://www.ivu.org/history/gandhi/>
- xxxviii Bertram og Archibald Keightly, hhv. onkel og nevø. Der er portrætter af dem på
http://www.theosophycanada.com/bios/HPB_Bio.htm
- xxxix <http://www.theosophy-nw.org/theosnw/ctg/bhaggita.htm>
- xl Først publiceret i 1891. Brudstykke-oversættelse til dansk 1915 ved Anthon Bjerregaard.
<http://www.theosophy-nw.org/theosnw/books/lightasi/asia-hp.htm>
- xli 1831-1891, Helena Petrovna Blavatsky, grundlægger det teosofiske samfund i New York i 1875.
- xlii 1847-1933, Annie Besant, socialist, kvindesagsforkæmper, teosof og medlem af Fabian Society, tilhænger af irsk og indisk selvstyre. Præsident for the Indian National Congress 1917.
- xliii 26 marts 1891 bliver Gandhi 'associate member of London Theosophical Society' og associate medlem af 'the Blavatsky Lodge'
- xliv Første udgave 1889. <http://www.theosociety.org/pasadena/key/key-hp.htm>
- xlv 1795-1881 Carlyle, Thomas
<http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/gutbook/author?name=Carlyle%2c%20Thomas%2c%201795%2d1881>
- xlvi 1833-1891, Charles Bradlaugh, engelsk fritænkter og politiker.
- xlvii Formodentlig har Gandhi hørt Besants foredrag over samme emne.

- xlvi 30 Januar 1891.
- xlix 1817-1905, Debendranath Tagore, indisk filosof.
- l I de fleste tilfælde linser.
- li Grønne sojabønner.
- lii 1808-1892, Henry Edward Manning, engelsk romersk katolsk ærkebiskop og kardinal
- liii I 1889.
- liv 1858-1943, John Elliot Burns, engelsk fagforeningsmand, socialist og politiker.
- lv 12. januar 1891, før han var færdig med semestret.
- lvi Gandhi ankommer til Bombay 5-6 juli 1891.
- lvii 24. maj 1892.
- lviii 1825-1917, Dadabhai Naoroji indisk underviser, handelsmand og politiker.
Stiftende medlem af the Indian National Congress 1885.
- lix Sir John Kaye & G.B. Malleson *The Indian Mutiny of 1857*, - Delhi: Rupa & Co.- 1914?
<http://www.archive.org/details/KaysAndMallesonsHistoryOfTheIndianMutinyOf18578Voll>
- lx 1869-1901, Shrimad Rajachandra, Gandhis åndelige vejleder, grosser i ædelstene og erklæret jainer.
- lxi *The Kingdom Of Christ Is Within You*.
Oversættelse i teksten af Tolstojs bog, der på dansk er betitlet *Kristi Lære og Kirkens Lære*.
- lxii 1819-1900, Ruskin, John : *Unto this last : four essays on the first principles of political economy*.
<http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/RusLast.html>
- Gandhi oversætter den engelske kunstprofessor og forfatters bog om etik i økonomi til gujarati i 1908 med titlen *Sarvodaya*. Ruskin, der var en kristen socialist, ville en socialøkonomi.
- lxiii *the Small Causes Court*.
- lxiv Nu beliggende i Kenya.
- lxv Et af Gandhis første læserbreve. Det blev publiceret i avisen *the Natal Advertiser*, 26 maj 1893.
Collected Works of Mahatma Gandhi, bind 1 s. 56-57.
- lxvi 1692-1752, Joseph Butler, Biskop af Bristol 1738.
- lxvii *The Perfect Way; or, the Finding of Christ*. Anna Kingsford and Edward Maitland. Hamilton, Adams & Co., London, 1882. Second enlarged and revised edition: Field and Tuer, London, 1887; and also Esoteric Publishing Company, Boston, 1988. 3rd edition: 1890. Fifth edition, with additions, and a Biographical Preface by Samuel Hoppgood Hart: John M. Watkins, London, 1923. 405 pp.
<http://www.anna-kingsford.com/english/Works by Anna Kingsford and Maitland/Texts/01-OAKM-P-Pwaytxt.htm>
- lxviii Gandhi var tilsyneladende også boghandler:
"Books for Sale (Before 26-11-1894)
DURBAN,
[Before November 26, 1894]
The following books by the late Mrs. Anna Kingsford and Mr. Edward Maitland are offered for sale at their published prices. They are introduced in South Africa for the first time :
The Perfect Way, 7/6
Clothed with the Sun, 7/6
The Story of the New Gospel of Interpretation, 2/6
The New Gospel of Interpretation, 1/-
The Bible's Own Account of Itself, 1/-
... M. K. GANDHI
AGENT FOR THE ESOTERIC CHRISTIAN UNION AND THE LONDON VEGETARIAN SOCIETY".
The Collected Works of Mahatma Gandhi, Volume 1, 1894
http://en.wikisource.org/wiki/The_Collected_Works_of_Mahatma_Gandhi/Volume_I/1894
- lxix Se: Bibliografien *Books Read by Gandhi*.
http://www.gandhi-manibhavan.org/eduresources/bks_read_by_g.htm
- lxx Nietzsche, Friedrich: *Thus Spake Zarathustra*.
<http://www.gutenberg.org/dirs/etext99/spzar10.txt>
- lxxi Tolstoy, Leo: *The Gospel in Brief*. - London : Brotherhood Publishing Co., 1896.
<http://www.fredsakademiet.dk/library/gospel.pdf>
- lxxii Kamat, Jyotsna: *Remembering Tilak Maharaj*
<http://www.kamat.com/kalranga/itihastilak.htm>
- lxxiii 26. oktober 1896. *Talen*, Kampens begyndelse, er næsten fuldstændigt gengivet på dansk i afsnittet *Det indiske spørgsmål i Sydafrika*, i antologien *Hind Swaj : en samtale om vejen til frihed*.
P. Haase & søn, 1925 s. 104-134.
- lxxiv Del af hinduernes kollegium ved Madras universitet.
- lxxv Gandhi og Kasturba fire sønner hed Harilal (f. 1888), Manilal (f. 1892), Ramdas (f. 1897) og

Devdas (f. 1900).

lxxvi 1836-1914, Joseph Chamberlain engelsk forretningsmand og politiker. Koloniminister 1895.

lxxvii 1844-1936, Dinshaw EduIji Wacha, indisk politiker.

lxxviii 1859-1925, George Nathaniel Curzon, første Marquess Curzon of Kedleston, konservativ engelsk politiker. Vicekonge over Indien og udenrigsminister.

lxxix Kamat, Jyotsna : Biography of Annie Besant

<http://www.kamat.com/kalranga/women/besant.htm>